

Szabó M. Attila

Magyar oktatási intézmények a Magura aljában

A szilágysomlyói gimnázium története

Bővített és javított változat

A gimnázium kerek pecsétje.

Székelyudvarhely, 2015

TARTALOM

Fejezetek a szilágysomlyói oktatás történetéből (1554-1952)

Néhány adat a városról és környékéről
A város iskolarendszerének alakulása az évek folyamán
A mallersdorfi ferences nővérek erdélyi megtelepedéséről és tevékenységéről
Az állami felső leányiskola
Az iskolaépület további sorsa, rendeltetése
A szilágysomlyói magyar tannyelvű oktatás 1920 után, az új körülmények között
Küzdelem a gimnáziumért
Küzdelem az állandó nyilvánossági jog megszerzéséért
A célkitűzés: a főgimnázium kialakítása. A gimnázium új otthonának megépítése
A főgimnázium történetének új, változást hozó szakasza
Az új államhatalom átalakítja a főgimnáziumot
Minorita epilógus
A gimnázium újraalakulása (1940)
Egy kis statisztika
A gimnáziumból kikerült jeles személyiségek
Változás az intézmény életében. Ismét újrakezdés (1944)
Szilágysomlyói iskolákban tevékenykedő tanárok, oktatók adatai (1828-1952)

Mellékletek

A szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló
 róm. kat. Polgári Leányiskola épületének méretei 1941-ben, épült 1912-ben
A szilágysomlyói gimnázium tanulóinak létszáma az eltelt évek alatt
A szilágysomlyói gimnázium volt tanárai és más jeles iskolatámogatók
Szilágysomlyóhoz kapcsolódó személyiségek
Jegyzetek
Dokumentumok
Oktatás politika, iskolarendszer Szilágymegyében 1919-1925 között
1944. aug. 23-1949. aug. 14. közötti történések a romániai magyar nyelvű oktatásban
Az 1948-as „tanügyi reform”
A gimnázium órarendje az 1920-1921. tanévre (V. változat)
Források

Fejezetek a szilágysomlyói oktatás történetéből (1554-1952)

Néhány adat a városról és környékéről

Szilágysomlyó látképe a Magurával, a Fenyvesből nézve.

Szilágysomlyó Szilágy megyében, a Magura (596 m tszf.) aljában, a Kraszna a folyó által kiképzett nagyon szép völgyben fekszik, 231 m tengerszint feletti magasságban. A város története több évszázadra tekint vissza. Első írásos megemlítése 1251-ben történt, in possessione Wathasomlyowa néven. A somlyói templom telkét említi egy 1251-ből származó oklevél.¹ Eklézsiája már 1257-ben létezett, 1259-ben kelt oklevél Kraszna vármegye részeként sorolta, 1351-ben várát is megemlítik az írások castrum... Somlyo néven.² 1356-ban Somlyó település a somlyói vár tartozékaként volt számon tartva. 1417-ben mezővárosi ranggal rendelkezik (oppidum Somllyo).

¹ Petri Mór 1902: IV. 560.

² Petri Mór 1901: II. 142.

1450 körül a somlyói római katolikus egyház papja, plébánosa Pál,³ míg 1530-ban a vár birtokosaként Somlyói Báthory István szerepel. A somlyói Báthory család a várat hosszú időn át birtokolja és a környező földeket is. 1608 körül (tovább k.) a város reformátusainak lelkésze Kisdobszai Dániel, esperes, 1615 k. Nagylaki Bernát, 1650 k. Börvei János, 1661 k. Sülelmedi Bálint.⁴ 1658-ban Somlyó oppidum (mezőváros) és isptálya (kórháza) volt. 1666-ban a római katolikus tiszteendő Újfalvi Péter atya, míg 1692-ben csíkszentléleki Fejér Miklós a somlyói katolikusok lelki gondozója, vele kapcsolatosan ekkor jelenik meg először a Szilágy-Somlyó névalak.⁵ 1729-ből származik Halmágyi István kurátor, Kraszna vármegyei alispán által *a Somlyai reformata Ecclesia sok rendbeli viszontagságainak leírása*. A református egyház gondnoka 1729-1730 között báró Losonczy Bánffy László, Kraszna vármegye főispánja.⁶ 1808-tól itt harmincad vám működött, valamint a sóhivatal is ismert. 1719-ben volt postája ezt igazolja az, hogy *1719 október 14-dikén rendelkezik Kraszna vármegye gyűlése, hogy a somlyói postamester háza javítására két napra hat-hat jó munkásembert kell adni és három szekér sást vagy szalmát hordani a ház fedésére*. 1762-ben posta állomását említik. 1839-ben Szilágy-Somlyó, Schimlyou mezőváros Bécshez 43 postányi távolságra (1 posta = 14 km, e táv meg-

³ V. András János: 883

⁴ V. Szabó Lajos 1930: 11.

⁵ Szabó M. Attila 2003: II. 898.

⁶ V. Szabó Lajos 1930: 2, 8.

tétele után, váltották a postakocsik fáradt lovait) 1875-ben a városnak táviró mellékállomása volt, egy Morse-géppel, ezt egy hivatalnok és egy kezelőnök működtette.⁷ Tanárky Gedeon a XIX. század jeles utazója eljuttott városunkba is 1840-ben, íme mit tapasztalt: *1840 Aug: 3ka Hétfő – Somlyó. ... Csehi kis falut a hegy oldalban, s valami Renér Ur csinos mulató lakát balra hagyván, végre szoros hegy környezte szorulatlan el értük Somlyót, honnan egykor Báthoryak nevezék magokat. E városka furcsa jellemű, sem al sem fel földi városainkhoz nem hasonlít. Az egész három négy sor, néhány jól épült házból áll, lakosai nagy része mesterember. Van Cath., Reform. s óhitű temploma, Minorita zárda, két emeletes iskola épületje, itt van a megye háza, kicsin mint a megye, s egy régi váromladék, mellynek két bástyája, s a nyugoti részének egy darabja áll még fenn.*⁸

1786-ban mezőváros 476 ház és 2278 lakos, 1847-ben Szilágy-Somlyó mezőváros 3192 lakossal. 1850-ben 756 házzal mezőváros, 1873-ban rendezett tanácsú város (r.t.v.), 856 lakóházzal és 7748 kataszteri hold (kh) területtel, 1888-ban 892 háza volt 4189 lakóval. 1893-tól Szilágysomlyó névalakkal. 1910-ben r.t.v. 1209 lakóházzal, 7750 kh. földterülettel, 1944-ben Szilágysomlyó megyei város, lakói 1518 házzal rendelkeznek, 7886 kh. földterületen.⁹ A fő közlekedési útvonalak elkerülték, a Kolozsvár – Nagyvárad – Szatmárnémeti városok alkotta háromszög belsejébe került. A Szilágyban az első köves út 1820 körül épült, Csizértől Krasznán Varsolczon, Perecsenen át Somlyóig húzódott. Somlyóról a zoványi fürdő felé 1840 körül bővítik, innen a köves út építését az 1850-es években Ipp majd Széplak felé folytatták.¹⁰ Máshol ekkor az egész megyében még nem volt köves út. Hátrányosan érintette a vasútépítés késedelme is. A Szilágysomlyó-Sarmaság szárnyvonalat (16,3 km) 1887. dec. 23-án, míg a Szilágysomlyó-Székelyhíd közötti vasútvonalat (45 km) 1899. dec. 29-én adták át a forgalomnak.¹¹ Az említettek mind jótételeg hatottak a környék gazdaságának fejlődésére. A Szilágyság e része országúton elérhető: kelet-nyugati irányban Kolozsvár – Zilah – Szilágysomlyó – Margitta, Székelyhíd – Nagyvárad – illetve Debrecen, dél – észak irányban pedig Élesd – Szilágysomlyó – Tasnád – Nagykároly – Szatmárnémeti – Nagybánya útvonalon. Itt nem alakult ki az a fejlettebb típusú gyáripár, ami jellemzője volt a környék nagyobb városainak, a kisipar a céhes hagyományok alapján élt tovább

⁷ Petri Mór 1901: II. 771, 772.

⁸ V. András János: 883

⁹ Miski György 2001.

¹⁰ Petri Mór 1901: II. 761.

¹¹ Egyed Ákos 1981: 158-159.

– A XVIII. században alakulnak meg a somlyói céhek: bőr- és prémfeldolgozók, gubások, szűcsök és csizmadiák alkották az iparosok legnépesebb csoportját; a város legszámottevőbb céheibe tömörültek a fazekasok, szíjgyártók, patkolókovácsok, kulcskészítők, ácsok, kőművesek, szitaszövők, kékfestők, kötélverők, kalaposok és kádárok.¹²

A helybéli mesterek a közelben fellelhető nyersanyagokat dolgozták fel (bőr, fa, fém) ez a ténykedés a számottevő, a jellemző. Az itt lakók hozzáértése, szorgalma következtében fejlett volt a környék mezőgazdasága, állattenyésztése és szőlő-gyümölcs termesztése, borászata és szeszital termelése.

A város és a vidék árucseréjét a kiskereskedelem bonyolította le, számos üzlet szolgálta a lakosságot. A kereskedelem fejlődésében egyre nagyobb szerepet vállaltak az 1840 táján betelepülő izraeliták, 1841-ben hitközséget alapítanak, 1891-ben a lélekszám 4548, ebből izraelita 838, 1929-ben a város 6885 lakójából 1526 személy az izraelita. Szilágy-somlyó a 19. század végén a 20. század elején jelentős pénzügyi központtá lépett elő. Több bank (Kraszna vármegyei Takarékbank, Postatakarék Bank, Közgazdasági Bank, takarékszövetkezetek, a 20. század elején épül az Osztrák-Magyar Bank szép épülete az új, Tóásó Pál budapesti műépítész által tervezett, 1913-ban épített városháza mellett.¹³

Jelentős számú köztisztviselő, tanító, tanár, vasúti, adóhivatali, postai és távírdai alkalmazott él itt. 1876-ig a vármegyei tisztségviselők, 1876 után a járási alkalmazottak jelentenek tényezőt. Környékén az évek folyamán jelentős magyarlakta települések alakultak ki: Szilágynagyfalu, Zovány, Ipp, Kémer, Bagos, Borzás a Berettyó völgyében, a Kraszna mentén Kraszna, Varsolc, Perecsen, Somlyóújlak, Kárásztelek, Sarmaság, a Magura északi oldalán Selymesilosva és Szilágylompért. Ezen közösségek, falvak magyarságára is támaszkodott a mindenkori somlyói gimnázium. Közigazgatásilag 1876-ig Kraszna vármegye (1148 km², 62.714 lakos, 1445-től Kraszna vármegye székhelye) és egyben a somlyói járás központja is, 1876-ban a vármegye rendszer reformja következtében Kraszna vármegyét az újonnan alakult Szilágy vármegye kebelezte be. 1877 Szilágy-somlyó rendezett tanácsú város címet kapott. A vármegye központja Zilah lett, ez a város volt központja a megszüntetett Közép-Szolnok vármegyének. 1906-ban Éhen Gyula Szilágy-somlyóról a következő adatokat közli:

¹² V. András János: 883

¹³ Művészet 1911: 387-396

Szilágysomlyó r. t. (rendezett tanácsú) városnak van 765 kereső iparosa, 179 kereskedője, 52 közlekedési személyzete, 1 irányban elágazó vasútvonala, 2 szeszgyára és 1 cser- és tölgyfa ipartelepe. Pénzintéze- teiben a betét 1.984,640 kor. Nyereség 91,097 kor. Szilágysomlyó r. t. városnak van közkórháza, városi gőzfürdője, közvágóhídja, petróleum közvilágítása és a „Báthoryféle várkert”-je. Vízvezetéke és csatornázása nincs. Születések száma 180; halálozások száma 107. Szilágysomlyó r. t. városnak van 1 állami, 1 izraelita és 1 r. kath. népiskolája és 4. osztály- ból álló gimnáziuma. Iskolai évi kiadása 1,068 kor. Van nyomdája és helyi hírlapja. 5,658 lakosa közül magyarul beszél 5,177; ír és olvas 3,774; intelligens elem a lakosság 50%-ka. Szilágysomlyó r. t. városnak szegényügyi évi kiadása 1,450 k.¹⁴

1876-1919. április 17-ig Szilágysomlyó vármegye része, a szilágysomlyói járásnak székhelye, 1919. április 17-én a román hadsereg vonult be a városba, 1919. április 25-én kezdetét vette a román közigazgatás, a város az új államrendszerben is járásközpont és Szilágysomlyó megye része (jud. Sălăgiu, majd jud. Sălaj). A Bécsi Döntés következtében, 1940. szeptember 7-én a magyar csapatok vonultak be és 1944. október 18-ig a Magyar Királyság része lett. 1944. november 11 – 1945 március 9-ig szovjet katonai közigazgatás alatt áll, 1946 március 13-án ismét a román közigazgatást vezetik be (Județul Sălaj, plasa Șimleul Silvaniei). 1950- ben a szovjet közigazgatás mintájára a megye rendszert felváltották a tartományi és rajoni beosztással. A volt Szilágysomlyó vármegyét három tarto- mány (Bihar, Kolozs és Máramaros) között osztották fel. Szilágysomlyó és környéke Bihar tartomány, Somlyó rajon része lett. Kolozs és Bihar tartomány határát a varsolci tetőn húzták meg. Somlyó rajon székháza a volt szilágysomlyói Városháza épülete lett. 1968. márciusában ismét a megyerendszert vezették be Romániában, Szilágysomlyó és környéke néhány napig Bihar megye részeként szerepelt, de egy újabb döntés következtében Szilágysomlyó megyéhez került, az új körülmények között a város hatásköre, fontossága erősen lecsökkent. Az alábbi táblázat segít- ségével nyomon követhetjük a város lélekszámának és nemzetiségi hovatartozásának változását 1850-2011 között.¹⁵

¹⁴ Éhen Gyula 1906: 58, 79, 100, 111.

¹⁵ Varga E. Árpád 1999: II. 673.

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb	Zsidó	Cigány	Szlovák
1850	3455	785	2396	20	254	181	47	---
1880	4189	647	3372	26	---	---	---	---
1890	4548	857	3661	14	16	838	127	4
1900	5658	1095	4360	95	108	---	---	6
1910	6885	759	6030	20	76	---	---	1
1920	6926	1792	3441	38	1655	1580	---	---
1930	7448	2340	3434	19	1655	1526	89	17
1941	9039	1500	7282	23	233	149	47	31
1956	8560	3924	4337	5	294	265	---	17
1966	10452	5716	4479	16	241	26	160	42
1977	12532	7766	4615	19	132	5	79	29
1992	15233	10018	4886	25	304	---	232	59
2002	16066	10552	4010	14	12	2	1425	39
2011	14436	8730	3000	8	4	---	1291	27

A város iskolarendszerének alakulása az évek folyamán

Minden népnek, népcsoportnak, kornak, politikai és gazdasági rendszernek fejlődésében meghatározó szerepe van az oktatásnak. Az iskolák „föltrebb szükséges voltáról” értekezett Apáczai Csere János 1656. november 20-án, az iskolák létesítésén, fenntartásán fáradozott szüntelen Erdély magyar népe. Csak az iskolák segítségével, pallérozott és képzett emberekkel képzelte el a fejlődni vágyó társadalom, az elmaradottság felszámolását, a modern nemzetekhez való felzárkózást. Az iskoláktól várták el a művelt, sokoldalú, szakmailag felkészült polgár, szakember, orvos, mérnök, tanár, tanító, kereskedő, kisiparos és mezőgazdász képzését. Mint ez másutt is, Szilágysomlyón is, az iskolarendszer kialakulása egy nagyon hosszú folyamat eredménye. Az első iskolák megszervezésére és működtetésére vonatkozó adatok igen gyérek, foghíjasok (nem jelenti azt, hogy 1554 előtt nem lehettek iskolák és oktatók).

1554.V.1.: Tamás magister¹⁶ (n) *Somlyo*-i orgonista – gyermekei, László, Mihály, György, János, Dorottya, Ilona és Borbála nevében is – kijelenti, hogy Kisvárdai Mihály 32 Ft vérdíj lefizetésével elégtételt szolgáltatott neki, amiért szolgálai és jobbágyai Anarcsi Tegzes Antal Berencsen (Szabolcs vm, ma Rétközberencs, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Kisvárdá közelében) épült udvarházánál mulatozás közben megölték fiát: Lukács deákot. 1614: Somlyó református papja és rektora¹⁷ Bethlen Gábor fejedelem adományából megkapja a lecsméri dézmát.¹⁸

¹⁶ iskolamester, kántortanító

¹⁷ iskolaigazgató

¹⁸ V. András János: 882.

Királyhelmei János 1672 körül subscribált¹⁹ a (kolozsvári) kollégiumban, 1676-ban verset írt Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára (lakodalmi költemény) mint fejedelmi alumnus (tanítvány). Három évvel később a bibliothecariusi tiszteletet töltötte be. Tanulmányai végeztével Szilágysomlyóra ment rektornak. Élete végén egy ajándékkötettel róttale háliját egykori iskolájának.²⁰

Az evangélikus református egyházköziség legrégibb írott adata 1608-ból való, de a hitújítás itt is korábban tért hódított már, Drágfi Gáspár Kraszna vármegyének is főispánja támogatásával. 1608 szept. 24-én kelt Báthory Gábor fejedelemnek az az adománylevele, amellyel a kémeri dézsmát, a somlyai evangélikus református papnak, Kis-Dobszai Dánielnek adományozta. Az 1615-ik évben Kis-Dobszai Dániel elhalálozván, a nagynevű fejedelem egy újabb adománylevelével a kémeri és dörzsöki határnak bor, búza, rozs, árpa, zab, len, kender, köles, lencse, borsó, bab és mindennemű gabonának dézsmáját akkori somlyói ev. ref. pap Nagylaki Bernátnak a lecsméri dézsmát pedig a somlyói ludi magister (iskolamester) Sályi Tamásnak s ezek minden következő utódainak adományozta. Ezen adománylevelét következtében, ugyanazon évben, nevezett papot és tanítót Kraszna vármegye szolgabírái Bülgeri `Kis Jakab és Rátoni Rátoni István, a dézsmá élvezetében ünnepelesen beiktatták. Ezen beiktatás megtörténtéről hiteles tanúságot tesz, egy 1618. május 22-én Nagyváradon kelt adománylevelét, melyet maga Bethlen Gábor fejedelem, Péchy Simon cancellár és Bülönyi Gáspár secretárius írtak alá. Ezen adománylevelében egyszersmind nemes telkeknek nyilvánítatnak s minden előjogokkal felruházatnak azon telkek, melyeken a templom, papi és tanítói lakok fennállnak. Ebben az időben a rom. katolikus egyháznak is megvan a mestere s a két mester a lecsméri dézsmán úgy osztozott, mint papjaik a magukén. A mestereknek az ügynevezett penna-bér járt, amit akkor kellett beszédniök, amikor a papok dézsmáltak.²¹

Az adományt megújította Bethlen Gábor is, a ki a dörzsöki praedium dézsmájával is megtoldta azt, s emellett a lecsméri dézsmát a somlyai rektornak adta. Nagylaki Bernát volt ekkor az egyház lelkipásztora, iskolamestere pedig Sályi Tamás, a kiket Bülgezdi Kiss Jakab és Ráthoni István krasznavármegyei szolgabírák iktattak be, erről az eseményről a fejedelemnek egy 1618 május 22-dikén kelt levele tanúskodik. Az adománylevelét 1614 decz. 4-dikén kelt Váradon. *De a prédikátor jövedelmét elvették s helyébe pápista papot akartak hozni, mire az 1609-diki*

¹⁹ lásd a Jegyzetek 10. pontját

²⁰ Sipos Gábor 1991: 34.

²¹ Fodor László: A szilágysomlyói református egyház története, 2005. Melléklet: A szilágysomlyói református népiskola története. 167.

kolozsvári országgyűlés azt rendelte, hogy a jövőendő országgyűlésig minden az eddigi állapotban maradjon. 1610 márcz. 25-dikén és ápr. 3-dikán a beszterczei országgyűlés ki is mondta, hogy a somlyai jószágban pópista papnak nem szabad lenni.

A somlyai két mester a lecsméri dézmán (sic!) úgy osztozott, mint papjaik a magukén. Nekik az ú. n. pennabor járt, melyet is – minden embertől két-két ejtelt (1 ejtel vagy achtel = 0,125 liter) – akkor kellett beszedniök, mikor a papok dézmáltak. Ép azért nekik is ott kellett lenni a papjaik dézmálásán.

A somlyai hallgatók a(z) (iskola) mesternek tíz öreg véka búzát, készpénzül tíz forintot adtak.²² 1688-ban amidőn harangláb szép két haranggal, valamint papilak, az iskolánál a mesternek különös ház, kamarájával, pitvarával, azon fedél alá tanterem építtetett. A tanterekben néhány selyem, s közönséges zászlók, dob, festett táblák, sceptrum stb. Jó mesterek hol Debrecenből, hol Kolozsvárról hozattatván, oly kiváló iskola lett, hogy syntaxisták, poéták, s rhetorok is voltak, oly szép számú hallgatóval, hogy vidéki magyar, sőt román nemesség is gyerekeit tanulás végett ide hoztak, Nagyobb s kisebb csengettyű is volt, melyeknek nagyobbika valamely „lárma” alkalmával húzatott meg, s ugyancsak a mester udvarán volt felállítva. Ezt a csengőt később sokat keresték, de a hegyről az árvízzel együtt lefolyt fővényel feljebb telvén az iskola udvara, sohasem találták meg. Mesteren és preceptoron kívül, kántor is tartatott s mindeniküknek tisztességes fizetésük volt. A leánygyermek tanítását a kántor végezte. 1703. október 7-en II-ik Rákóczy Ferencnek szabadságért küzdő serege, a labancokkal szemben Szilágy-somlyó alatt csatát veszítvén, a császári sereg a várost hatalmába kerítette s nemcsak az egész várost feldúlta, hanem a ref. templomot, haranglábát, az abban lévő harangokkal együtt, papi és tanítói lakokat felégette s földdel egyenlővé tette. Végre 1711-ben a Rákóczy küzdelemnek megszűnése után, a császári sereg is megszűnt, e sokat háborgatott várost, s különösen a ref. egyházat zaklatni s pusztítani. A zavargós idők elől elmenekültek lassanként haza kerülvén, a reformátusok is az újra alkotás nagy munkáját megkezdették. 1711-ben felállították a papi házat. A következő két esztendő a rektori, kántori lakok és az iskolák felépítésére fordította az egyház.²³

1751-ből származik az alábbi bejegyzés: *ennek előtte cir. 30 esztendővel a Nms Somlyai Reformata Ecclesian(an)... az az Oskola Mesteri szolgálath(an) szolgált Nehai Botzoni (!) Kotza Gergely négy esztendőig.*²⁴ 1767-ben a somlyói református iskolamester Petri András.²⁵

²² Petri 1902: IV. 559-563.

²³ Fodor László, Melléklet 2005. 168.

²⁴ Szabó T. Attila 1993: V. 801.

Körülbelül 30 év elteltével a leégett papilak helyébe újat építettek, továbbá a kántori ház és leányiskola is romladozó állapotban lévén, új kántori házat építettek. Kevés pihenés után, tekintettel arra, hogy a fiúiskola is használhatatlanná vált, az egyház elhatározta, hogy a régi roskatag faépület helyébe új kőépületet fog emeltetni. És ez elhatározás tette is vált, mert a fáradhatatlan egyház 1791-ben hozzáfogván az építéshez, a két tanteremből s a rektor számára két szobából és konyhából álló díszes kőépület 1782. november közepén rendeltetésének átadatott. Ezen építkezéseknél, az egyház híveinek áldozatkészsége és munkássága mellett, kiemelkedő Pataky István gondnok fáradhatatlan ügybuzgalma. 1809-től békében élt az egyház egy darabig. E korszakban vezetett jegyzőkönyvek tanúsítása szerint, az iskoláztatásra is nagy gondja volt az egyháznak, amit többnemű intézkedések, de főleg az 1825. augusztus 28-an tartott egyházi tanács ama határozata bizonyít, mely szerint „azon szülők, kik gyermekiket iskolába nem akarnák feladni, azokat arra tisztí hatalommal is szorítani fogják”²⁵ 1816-ban Erdély társadalmának általános leszegényedése kihat a somlyói gyülekezetre is. A szülők annyira visszatartják a leánygyermeküket, hogy emiatt szinte üres az iskola, amennyiben továbbra sem küldik a szülők lányukat az iskolába az egyház feljelenti őket a hatóságoknál.²⁷ 1817-ben megérkezett a ref. iskola új rektora Gyulai Sámuel.²⁸ 1821-ben Nagy Ferenc rektor fizetése hátralékát és javítását kéri. A rektor fizetése ekkor 40 rénes forint.²⁹

1823 körül minden évben Somlyóra új rektort küldenek. A rektor-prédikátort ekkor Kovács Ferencnek hívják.³⁰ 1844 jan. 1-én felesketik Somogyi Károly rektort. Az eklézsiában 85 fiú a tanköteles, iskolába rendszeren jár 64. A tanító fizetése 100 forint, a fiúiskola segédtanítója 16 forintot kap, a lányokat tanító, aki egy személyben orgonista is 80 forint a járandósága.³¹ Ebben az évben az iskolával kapcsolatos esemény az, hogy a fiúiskola részére könyveket vásároltak.³²

Az 1848-49-es évek küzdelme az egyházra nézve is súlyos hatással volt. Ugyanis azon községek, melyeknek 10-ed jövedelme az áldott emlékezetű fejedelmek által a szilágysomlyói lelkésznek és rektornak adományoztatott, a tized fizetést a szabadságharc leveretése után megtagadván, az egyháznak papi és tanítói fizetéséről kellett gondoskodnia.

²⁵ Fodor László 2005. 31.

²⁶ Fodor László, Melléklet 2005. 169-170.

²⁷ Fodor László, 2005. 45.

²⁸ i. m. 46.

²⁹ i. m. 47.

³⁰ i. m. 49.

³¹ i. m. 50

³² i. m. 51.

1849-ben az egyház kimondotta, hogy visszavárás mellett addig, míg a dézsma-illeték a magas kormány által jóváhagyatik, a rektori fizetést 200 forintban állapítja meg. 1851-ben az osztrák Kultuszminisztérium rendelete szerint minden felekezeti papnak és tanítónak joga van a községi legelőre, tagosítás esetén a papnak jár egy rész, a tanítónak egy fél jobbágy telek. Ekkor a közlegelőből a lelkész illetősége 22-24 hold, a tanítóé 11-12 hold.³³ 1857. június 3-án elrendelték az iskola köteles gyermekek – 6-12 éves korig – összeírását. Azok a szülők, akik visszatartották gyermekeiket büntetésre számíthattak. A fizetőképeseek előbb 6, azután 12 Ft, majd további büntetést fizethettek. A nincstelének fél – egész vagy 2 napi börtönnel voltak büntetendőek. A büntetésekből befolyó pénzeszegek az iskola pénztárát gyarapította.³⁴ 1863-ban az addigi 4 osztályos iskola mellé 3 gimnáziumi osztályt létesítettek. Azokban a rektor tanított, az előző 4 osztályt a segédtanítóra bízta.³⁵ A vesztett dézsma kárpótlásának jóváhagyása 1866. augusztus havában megtörtént, azon év november 1-től kezdve, rektorának 300 forint helyett csak 150 forintot kellett az egyház pénztárából fizetnie. 1868-évében a paplak, kántori lak és leányiskola átalakított, új cserépfedél alá vetetett s egészen új ajtókkal és ablakokkal lettek ellátva. 1869. november 9-en az egyház az 1868 évi 38-ik törvény hatása alatt kimondotta, hogy miután jövedelmi források hiányában óhajlásának és a kor kívánalmainak megfelelő iskolát fenntartani nem képes annak működését beszünteti és híveinek gyermekeit a felállítandó községi iskolába fogja járatni. Az egyháznak nem volt kárára, nem volt oka bánkódásra, mert a hat jóra való tanító által kitűnően vezetett iskolában a református gyermekek sokkal alaposabb oktatást nyertek, mintha egyetlen tanítótól kívánták volna a népoktatási törvényben követelt tantárgyak közlését. A felekezeti iskolák bár biztosították – jelen esetben – a református jelleget, de nem érthették el az ismeretek kellő gyarapítását. A református felekezeti iskola tehát 1869-től szünetelt egészen Magyarország összeomlásáig, amikor is Szilágy megye is Romániához csatoltatott.³⁶ 1892. december 11-én Péntek József kántortanító hirtelen elhunyt, 40 éven át szolgálta az iskolát.³⁷

Szilágyosomlyón 1740-ben kezdtek tanítani a minoriták. 1744-ben megnyílt a minoritákra bízott fiúiskola.

³³ Fodor 2005. 59.

³⁴ i. m. 59.

³⁵ i. m. 61.

³⁶ Fodor Melléklet, 177.

³⁷ Fodor 2005. 67.

A minoriták rendháza Szilágysomlyón az 1900-as évek elején és 2011-ben.

A minoriták kápolnája Szilágysomlyón az 1900-as évek elején és 2011-ben.

A szilágysomlyói római katolikus iskola eleinte a kántorlak két termében működött, a Csorgó utca elején (lásd az alábbi 2013-ban készült felvételt). Az épület mestergerendájába vésett évszám tanúsága szerint az épület 1725-ben már állt. A tanulókkal két világi tanítónő foglalkozott. A tanulók számának növekedése megkövetelte az épület bővítését és tatarozását, a munkálatokat 1885-ben végezték el.

A Csorgó-utcai kántorlak adott otthont 1948 után a felosztatott ferencrend nővéreinek. Itt élte a sanyarú napokat Sinzinger M. Cosma és még négy nővér, Oswald M. Sulpéria, Puskás M. Margaréta, Oláh M. Beáta és Dobos M. Beriketa. A ház elején lévő két ablak mögötti szobában volt Kozma nővér zongorája. A ház fölötti magaslat neve: Várhegy.

A római katolikus egyház 1871-ig fiúiskolát tartott fenn, ebben az évben megalakult a községi iskola, ebbe olvadt be a római katolikus és a református felekezeti iskola. Az állami elemi iskola 1895-ben létesült a községi elemi iskola bevonásával, ekkor épült az emeletes, hét tanteremmel ellátott iskola épület (a Bem tér dél-keleti sarkán lévő volt görög-katolikus templommal átellenben).³⁸ 1911-ben az igazgató tanító Bogdán István, tanítók voltak Némethy Zsigmond, Puskás Józsefné, Lázár Jánosné, Szentkirályi Albert, Horváth Zsigmond († 1946. nov. 24.) és Csoma Mariska. Később itt igazgató tanító: Szentpétery Gyula Árpád (1887-1977) tartalékos főhadnagy, sírja a szilágysomlyói ref. temetőben van.

³⁸ Petri 1902: IV. 569.

A községi elemi iskola épületét 1895-ben adták át rendeltetésének.

Ezek az oktatási intézményeken kívül:

A somlyói román nőegylet egy tantermes leányiskolája 1888-ban épült. A görög katolikus egyház egy tantermes fiúiskolát tartott fenn. Az épületét 1896-ban adták át.

Nagy Imre 1873-ban létesített alapítványa kiseddóvó intézetet létesített, ezt 1902-ben a város tartott fenn. Az óvodának később (1908 körül) az Állami Elemi Iskola szomszédságában az akkori szabványok szerint „mintaszerű épületet” emeltek.³⁹ 1911-ben a városi óvoda óvónője Lénárt Sándorné, Bogdán Irma.⁴⁰

Az államilag segélyezett községi iparos tanonciskola 1884-ben létesült.⁴¹ 1887-1888 tanévben a tanonciskola hivatalos megnevezése: Elsőfokú ipariskola, igazgatója Szentimrei István. Szentimrei dolgozatot írt Szilágy-Somlyó iparviszonyairól az iskola évkönyvében 1888-ban.⁴² 1911-ben az intézmény igazgatója Horváth Zsigmond.⁴³ 1896-ban Bogdán István és Gyenge József az állami iskola tanítói.⁴⁴

A görög katolikus elemi iskola a parókia épületében működött. Vezetője 1911-ben Oros Simion tanító, aki egyben a kántori teendőket is ellátta.⁴⁵

³⁹ Petri 1902: IV. 571.

⁴⁰ Nagy Mihály 2001: 96-97.

⁴¹ Petri 1902: IV. 570.

⁴² Szentimrei 1888.

⁴³ Nagy Mihály 2001: 96-97.

⁴⁴ Fodor László, 2005. 71.

⁴⁵ Nagy Mihály 2001: 96-97.

A Szilágyperecsen felé vezető útban 1902-ben Földművelésügyi Minisztérium több hasonlóval együtt, Szilágysomlyón is m. kir. Földmíves Iskolát hozott létre, megfelelő nagyságú tangazdasággal.

Szilágysomlyó, M. kir. földmíves iskola (részlet). Ma a Mezőgazdasági Szakközépiskola tangazdasága.

1911-ben az iskola igazgatója Sváb János, Holló Jenő és Honca János oktatók, Szundy Jenő (1883-1974) kertésztanító, később, a két háború között Makón a kertészet polihisztora lett. A cél a környékbeli vidéki gyermekeknek a földművelésre való felkészítése 2 éves időtartamban. A tanév október elsején kezdődött és augusztus 27-én fejeződött be. Felvételre jelentkezhetek a legalább 17 éves, jól írni, olvasni és a négy alpművelettel számolni tudó ifjak.⁴⁶ Az ingyenes helyekre való felvétel felől a m. kir. földművelésügyi miniszter rendelkezett, egy alapítványi hely felett pedig Szilág vármegye. (Báró Wesselényi Miklós-féle alapítvány). Az intézetbe 30 növendéket lehetett felvenni. A téli időszakban elméleti felnőtt képzés, továbbképzés folyt, pld. ezüstkalászos tanfolyamok által. Nyáron négyhetes gazdasági és kertészeti tanfolyamokat szerveztek lelkészek és népiskolai tanítók részére.⁴⁷

⁴⁶ Fodor – Joikits – Nagy 2001: 56.

⁴⁷ Kun Béla dr. 1911: 233.

A mallersdorfi ferences nővérek erdélyi megtelepedéséről és tevékenységéről

A Szent Családról elnevezett szegény szerzetesrendet Joseph Nardini (1821-1862) pirmasensi⁴⁸ plébános 1855-ben alapította. Rendházukat (anyaházukat) 1869-ben áthelyezték a regensburgi püspökséghez tartozó Mallersdorfba, az itteni volt bencés apátság épületébe. Innen származik tehát a mallersdorfi megnevezés. Itteni letelepülésük Erdély akkori osztrák katonai parancsnokának, Wilhelm Montenuovo gróf feleségének, Batthyány Juliannának köszönhető. A grófnő 1863-tól költségeket nem kímélve, mindent megmozgatott a nővérek erdélyi letelepítésére. Az első nővérek 1864. november 19-én még Pirmasensből érkeztek, az ottani rendfőnöknő beleegyezésével. Nagyszebenben a gyulafehérvári püspökség lelki és anyagi támogatásával és a Kormányzó-ság engedélyével telepedtek le. Az összes engedélyezési folyamat végén a nagyszebeni Szent Ferencendi nővérek intézete előbb a pirmasensi, majd a mallersdorfi anyaház fióként lett. A nővérek a szegények és a betegek gondozását és az iskolai oktatást vállalták. Batthyány Júliánna a letelepedés engedélyeztetésével egy időben Nagyszeben józsefvárosi kerületében a nővérek számára kibérelte a Hegy utca (Berggasse, ma Dealului) 8 szám alatti ingatlant, a Geringer báró-féle házat. Ezt a nővérek számára átalakították, ebbe az otthonba érkeztek az első német nővérek 1864. november 19-én. November 21-én már megkezdték tevékenységüket. Otthonuk egy szobáját osztályteremnek alakították ki és húsz gyermekkel foglalkoztak. A város betegeit előbb magánházaknál ápolták. A grófnő továbbra is fenntartotta a nővérek feletti védnökséget, 1866 január 6-án megvásárolták a bérelt házat és annak telkét. 1869-1870. tanévben már 91 tanulóval foglalkoztak, a betegszobák is megteltek betegekkal. A tevékenységük szerteágazó volt, így el kellett döntsék, hogy oktatásra vagy betegápolásra fordítsák erejüket. Az iskola fejlesztése mellett döntöttek, a betegek ellátását, ápolását azok otthonaiban végezték. A Hegy utca 8 alatti épület rövidesen szűknek bizonyult, ezért 1871-ben kölcsön pénzből megvásárolták a szomszédos házat és telket, Herzberg Károly ny. őrnagy tulajdonát. 1871-től bevezették a koedukációs rendszert, lányokat és fiúkat is felvettek intézetükbe. Ugyanebben az évben fiatalon elhunyt pártfogójuk, Batthyány grófnő, az ő támogató szerepét vette át később Fogarasy Mihály (1800-1882) püspök, akit Bilinszky, az intézet igazi megalapító-

⁴⁸ Pirmasens város a Rajna mentén a német-francia határ közelében terül el, Rajna-vidék–Pfalz tartományban, Karlsruhe mellett.

jának nevezi. Bilinszky Lajos, aki 47 éven keresztül (1893–1940) volt az iskola igazgatója. Fogarasy felfedezte a nővérek munkájának kulturális és szociális értékét. Szorgalmazta egy Nagyszebenbe felépítendő intézet megtervezését és megépítését. Az 1873-ban megkezdett és egy év múlva befejezett első építkezés teljes költségét Fogarasy püspök fizette. 1876. szeptember 10-én ebben az új épületben is fogadhatták nagyszebeni látogatásán I. Ferenc József császárt és királyt. Az épület bővítése ismét napirendre került, Fogarasy közbenjárására a császár és király 3000 forintot utalt ki, Fogarasy az 1881-1882-es építkezések felét állta. A püspök a tanintézet felépítésére később 47.629 forintot áldozott. Az intézetet új tagozatokkal bővítették, figyelmet fordítottak a tanítónők képzésére is. Ilyen körülmények között az épület nagyobbítása ismét szükségessé vált. A tanintézet mai alakját további tíz építkezési szakaszban nyerte el Mailáth G. Károly püspök hathatós támogatásával. A nagyszebeni intézet 1864-1940 közötti vezetők közül két jeles személyiséget emelhetünk ki. Az egyik Franz Schnabl (a későbbi Schnabl Ferenc) ő Bajorországból telepedett 1861-ben Nagyszebenbe, előbb az orsolyiták lelkésze, majd 1864-1893 között a Szent Ferenc-rendi nővérek intézetének igazgatója (superiorja) lett. Őt követte Bilinszky Lajos 1940-ig. Vezetésük alatt a nővérek az 1800-as évek végén valóságos iskola központot hoztak létre. Ide tartozott egy hat tagozatos iskolahálózat, népiskolájukat öt tanerővel működtették, 1890-ben megkezdte működését a nyolc osztályos felső leány-népfőiskola. 1904-ben az intézetet polgári leányiskolává szervezték át. 1894-ben megnyitották az óvodát is. 1896-ban egyházi és állami jóváhagyással megalakult Erdély egyik legjelentősebb tanintézete: a bentlakással rendelkező elemi tanítóképző, ez 1914-ben felső nép- és polgári iskolai tanítóképzővel bővült. A román hatóságok ezt az iskolát 1925-ben megszüntették. Az impériumváltást követő évben, 1921-ben az erdélyi püspök megalapította a kereskedelmi leányiskolát. A nagyszebeni Hegy utcán kialakult iskolaközpontban 1948-ig folyt a magyar nyelvű felekezeti oktatás. 1948. november 27. után az intézet román tannyelvű 2. számú Egészségügyi Műszaki Iskolává alakult. 1976-ban Egészségügyi Líceummá alakítják. 1999-től mind a mai napig a Constantin Noica Elméleti Líceumnak ad otthont.

A nővérek tevékenysége Erdély-szerre ismertté vált, egyházak, iskolák kérték közösségük általuk való támogatását. Nem tudtak minden kérelemnek eleget tenni, az alábbiakban felsoroljuk azokat a településeket ahová a ferencrendi nővérek Nagyszebenből kirajzottak:

- Holcmány (Szeben megye) három nővér tevékenykedik a községben, 1877-1917 között vezették az itteni római katolikus iskolát.
- Hátszegen a ferencendi nővérek 1887-ben vették át a Szent Erzsébet leányiskola vezetését. 1941-ben Márton Áron püspök jóvoltából az intézet árvaházzal bővült. 1941-1948 között Hátszeg a szórványközpontok között szerepel. 1949-ben a rend feloszlata után négy nővér maradt Hátszegen.
- Petrozsényben a nővérek 1887-től vállalták a betegápolást a bányász-társaság kórházában, 1911-től tevékenységi körüket kiterjesztették a bányahivatal kórházára is. 1888-tól a bányásztársulat iskolájának vezetői lettek. 1893-ban iskolát építettek a bányász városban, ezt 1905-ben négyosztályú polgári leányiskolává fejlesztettek, internátussal. 1948 karácsonyán az itt működő 17 nővért Szászvárosba a ferencendi barátok kolostorába internálták.
- Lupényben 1897-1916 között a bányatársulat, később az állami kórházban is betegápolás a vállalt feladatuk. 1949 után a 16 lupényi nővérből, 12 maradt itt és vállalt munkát a kórházban.
- Vulkánon 1910-1948 között a nővérek az itteni kórház szolgálatában állnak.
- Dicsőszentmártonban 1898-1905 között felépült, új megyei kórházban ténykednek.
- Brassóban miután 1889-ben a Cenk alatti város elvesztette a leánynevelő intézet felépítésére a jogot, és ezt a marosvásárhelyiek nyerték meg, még sem hagytak fel tervükkel. Előbb Nagyszebenből hívnak betegápoló nővéreket, működésük 1895-1899 évekre tehető. 1899-ben a nővérek átvették az egyházközség elemi iskolájának felsőbb osztályait, ezt 1901-ben polgári iskolává alakították. 1948-ig négyosztályos elemi iskolát és négyosztályos polgári iskolát vezettek.
- Kolozsváron 1899. szeptember 20-án harminc ferencendi nővér kapta a kolozsvári egyetemi klinikán a betegápolás nehéz feladatát. 50 éves szolgálat után a rendőrség durva módon betiltotta ténykedésüket 1949. január 23-án. 18 újonc nővért kiutasítottak a városból, a Pasteur utca 5 szám alatti házukat felleltározták és kisajátították.
- Sepsiszentgyörgyön a ferences nővérek 1915. augusztus 25-én fogadták el az itteni, Sancta Maria Leányárvaház és Nevelőintézet vezetését. 1942-ben leányárvaházat, polgári leányiskolát, leánynépiskolát, óvodát valamint leánybentlakást működtettek. 1949. február 12-én a hatalom kilakoltatta őket.
- Nagyváradon 1902-től a Szent Józsefről elnevezett internátusban majd a papnevelőben a házi teendőket végezték.
- Gyergyószentmiklóson 1947-ben a Sebészeti Kórházban látták el a betegápolás feladatát.

1949. április 17-én hivatalosan elrendelték a rend felosztatását, a nővérek nagy része visszatért az anyarendházba, Mallersdorfba.

1991-ben a körülmények változásával lehetőség nyílt a Szent Családról elnevezett ferences nővérek visszatelepültek Székelyudvarhelyre. Ma elsősorban öregotthonok vezetésére vállalkoznak Székelyudvarhelyen, Szépvízen, Kézdiszentléleken és Nagyváradon.^{49 50}

Ehhez a tevékenységi körhöz tartoztak a szilágysomlyói ferencendi nővérek is. Az 1800-as évek elején egy szerény épület ad hajlékot a leányiskolának, ennek bővítésére 1845-ben tanterem és tanítói lakás épül. 1894-ben a ferencendi apácák somlyói letelepedésének lehetősége került napirendre. Trusza Lajos plébános segítőtársra lelt Weber Béla petrozsényi fő esperes személyében, aki előmozdította a somlyói plébános ügyét. Weber felvette a kapcsolatot a bajorországi, mallersdorfi anyaházzal, ahol a nővérek itteni letelepedésére ígéretet kapott. 1898-ban Trusza Lajos plébános Nagyszebenbe utazott, az ott, a ferencendi nővérekkel kötött egyezés szerint az ügyet intéző esperes-plébános a róm. kat. leányiskolát átadta a Szent Ferenc-rendi nővéreknek, vagy Szt. Ferenc leányainak. 1899. augusztus 25-én Nagyszebenből megérkeztek az első nővérek: Paulus M. Regaláta főnöknő, ő a III-IV. osztályt vette át, Hilz M. Britta a I-II. osztályt tanította, M. Zoa kézimunka oktatója lett, míg M. Tatiána a háztartással kapcsolatos ügyeket intézte. Az apácák letelepedésével az iskola látogatottsága is megnőtt, míg az 1898/99-es tanévben a tanulók száma 85 volt, addig az 1899/1900-as iskolai évben már 115 tanuló iratkozott be. 1900-ban a szülők kérésére bevezették a zene (zongora) oktatást is. A zeneoktatást az időközben ide érkezett M. Proba nővér vezette, a kézimunka tanítást M. Zoa nővér átadta M. Digna nővérnek. A zeneoktatás kezdetben hat növendékkel, a kézimunka-oktatás 28 növendékkel indult. Az iskola tanulóinak száma egyre nőtt, a megnövekedett létszám befogadására az iskola épületét bővíteni, fejleszteni kellett. Trusza Lajos plébános a nagyváradi káptalan segítségét kérte és kapta. 1902-ben a tervezett zárda és felső-leányiskola részére a plébánia lemondott kertjének egy részéről. Az építéshez a káptalan tagjai 19 500 koronával, más adakozók 720 koronával járultak hozzá. Az építkezést 1904. szeptember 20-án kezdték meg Peiser Károly püspöki főmérnök felügyelete mellett.

⁴⁹ Marton József 2004.

⁵⁰ <http://www.mallersdorfer-schwestern.de/> A ferencendi nővérek 1991 után megvalósításai: Szépvízen Szent Család Gyermekotthon, alapítva 1997-ben, Kézdiszentlélek Szent Klára Öregotthon (1995), Székelyudvarhelyen a Kolostor – az erdélyi rendtartomány központja (1991), Óvoda (1992), Tanulók bentlakása, délutáni foglalkoztatás (1996), Hátrányos helyzetű gyermekek gondozása (2002), Nagyváradon Szent Teréz Otthon hátrányos helyzetű gyermekek napközije (1999). A székelyudvarhelyi rendtartomány főnöknője Sr. M. Michaela Haushofer.

A ferencendi minorita nővérek 1905-ben elkészült zárdája és iskolája.

Az épület (zárdá és iskola) viszonylag hamar elkészült, a felszentelését Grotz Béla kanonok végezte 1905. július 8-án. Így az elemi iskola immár három tanteremmel rendelkezett, lehetőséget adva az oktatás minőségének javítására. Az egyház a két apáca mellé alkalmazta Schönstein Erzsébet helybeli világi tanítónőt is. 1906-ban az új zárdához a mallersdorfi anyaház M. Patrona nővért küldte a tanszemélyzet kiegészítésére, megerősítésére. Az apácák nagy része ebben az időben nem volt magyar állampolgár, ezért 1908-ban honosításért folyamodtak, s meg is kapták. 1909-ben megindult a polgári iskolai oktatás I. éve 31 tanulóval (23 római katolikus, 2 görög katolikus, 4 református, 2 izraelita). Az apácák és tanulók számának növekedésével 1911-ben felvetődött a zárdaiskola bővítése, ugyancsak a plébánia kertjében az utcafronton. Ebben az évben indult meg a polgári iskola III. évfolyama Száva Berta világi tanerő vezetésével.

A zárda és iskola 1912-ben új épület szárnyal bővült.

A polgári leányiskola udvara szünetben az 1930-as években

1912. november 1-jére befejeződött az épület bővítése,⁵¹ a nővéren kívül alkalmaztak világi tanerőket is. Rövidesen lehetőség adódott diákokthon létesítésére is, a régi katolikus felekezeti iskola épületének helyén (a zárda udvarán) bentlakás (internátus) létesült⁵², a 112 tanuló közül 33 tanuló már itt az új épületben kapott elhelyezést. Ismét érkezett egy új nővér, M. Eurozia. Gr. Széchenyi Miklós megyéspüspök eleget tett a nővérek kívánságának, a zárda épületében rövidesen kápolnát létesítettek amelyet Lipcsei Gyula plébános 1918. május 24-én szentelt fel.

A növendékek száma jelentősen megnövekedett, az 1917/18-as tanévben a polgári iskolának 115, az elemi iskolának 165 növendéke volt. Az iskola vonzerejét a modern nyelvek, zenetanítás, a kézimunka elsajátítása képezte, az intézmény kedvező körülményeket és hangulatot teremtett, így sok tanítványt vonzott.⁵³ A polgári iskola oktatói ekkor: Lipcsey Gyula plébános igazgató, Mordavsky József segédlelkész hitoktató, Hiltz M. Britta, Muschler M. Thála intézeti főnöknő, Tekár M. Eurozia ferencrendi nővérek és Gállfy Aranka, Papp Kornélia, Schäfer Krisztina világi tanerők voltak.

Az impérium változás következményeként az elemi és polgári iskolai tanerők 1921. január 14-én Ossian Ioan főgimnáziumi igazgató-miniszteri biztos előtt letették a román állammal szembeni hűségesküt, az egyház részéről jelen volt Kőhalmi Mihály Szevér minorita aligazgató és Lipcsey Gyula plébános. Ebben az időben a tanári kar az alábbiakból tevődött össze: Lipcsey Gyula plébános-igazgató, Muschler M. Thála intézeti főnöknő, Hiltz M. Britta, Weber M. Alruna, Schäfer M. Krisztina, Tekár M. Eurozia, Dr. Eysser M. Rigoméra, Schuster M. Digna és 1922-től Sinzinger M. Cosma (a somlyóiaknak Kozma nővér). Gróf Majláth Gusztáv püspök közbenjárására 1922-ben megalakult a ferences apácák romániai tartománya, így törvényesen folytathatták tevékenységüket. 1924. szeptember 25-én ünnepelték meg a ferencrendi nővérek 25 éves szilágyosomlyói jelenlétét. Szilágyi Lóránt premontrei kanonok ünnepi beszédében többek között, külön is megemlítette azon nővérek áldásos tevékenységét, akik 1899-ben már itt voltak. 1926-ban ismét frissült a tantestület Marton M. Amfrida, Vajna M. Verona, Binder M. Plazzila, Földesi M. Rosales nővérekkel. 1934-ben ennek az iskolának is megvonták a nyilvánossági jogát, ekkor a román állam más megszorításokkal is élt: más vallású (izraelita, vagy görög katolikus) növendékeket nem

⁵¹ az épület méretei az 1. számú mellékletben

⁵² Boér Klára 2008.

⁵³ Boér Klára 2008.

írhattak be, a nyelv elemzés alapján olyan magyar anyanyelvű gyerekeket sem, akiknek neve nem volt magyar hangzású. Az akkori kerületi tanfelügyelő azt a tanácsot adta a tanító nővéreknek, hogy vezessék be a román tanítási nyelvet, ezzel a lépéssel ismét megkaphatják a nyilvánossági jogot, és felvehetnek minden vallású és nemzetiségű növendéket. A megegyezés értelmében a magyar nyelv oktatását továbbra is engedélyezték a magyar anyanyelvű tanulóknak. Az 1934/35-ös iskolai évben bevezették a román nyelvű oktatást az I. osztályban, majd fokozatosan a következő években a többi osztályban is. Ebben az időben a tantestületet: Hiltz M. Britta, Holz M. Ampelia, Sinzinger M. Cosma, Szász M. Ilona, Binder M. Plazilla, Oswald M. Teréz, Écsei M. Gudilla és Eysser M. Rigoméra képezte, kiegészítve világi tanerőkkel, mint Barboloviciu Valéria, Vişoiu Elena és Grivase Elisabeta. Az 1935-36-os iskolai évben a 95 tanuló közül 35 római katolikus, 13 görög katolikus, 21 református, 26 izraelita volt. 1931 óta államilag engedélyezett magán zenei iskola is működött átlagosan évi 60 növendékkel, Sinzinger M. Cosma nővér vezetésével.⁵⁴

A szilágysomlyói ferencendi nővérek csoportképe az 1940-es években.

⁵⁴ Boér Klára 2008.

A szilágyosmlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló Róm. Kat. Polgári Leányiskola évvégi ünnepsége 1944 nyarán. A felvételen a három nővér: középen Muschler M. Thala a rendház főnöknője, balján Sinzinger M. Cosma (a somlyóiak Kozma nővére), jobbán Binder M. Plazzila, jobbán Kicsid Jenő rajztanár, Kozma nővér balján Barboloviciu Valéria matematikatanárnő és Mentés Ferenc római katolikus plébános. A felvételen a növendékek bordó színű Bocskai sapkával láthatók.

Kozma nővér és Oláh M. Beáta a szerzetes rend feloszlata után polgári ruhában.

1948. július 25-én a hatóságok felszólították a zárda vezetőségét, hogy 26-án megkezdik az iskola és a zárda javainak leltár szerinti átvételét. A zárda és a rend felszámolásával a Németországból ideszármazott apácák visszatértek szülőföldjükre. Az itt maradtak közül egyesek különböző városokban telepedtek le, azonban Sinzinger M. Cosma és még négy nővér, Oswald M. Sulpéria, Puskás M. Margaréta, Oláh M.

Beáta és Dobos M. Beriketa Somlyón maradt. A volt kántori lakás lett otthonuk, sanyarú helyzetükben is tovább folytatták oktatói-nevelői tevékenységüket. Sinzinger M. Cosma és Oláh M. Beáta továbbra is zeneoktatással foglalkozott. A mallersdorfiak közül egyedül, a Regensburgból származó lelkes zenetanárnő, Sinzinger M. Cosma nővér maradt Szilágysomlyón, a régi egyházi épületben (a volt kántorlak), haláláig tanította, gyakoroltatta különböző hangszereken, népes számú tanítványát. Az 1940-1950-es évek végén tanítványai között többen voltak, akik a kolozsvári Zeneakadémián végeztek: Birtalan József, szilagybagosi születésű, külföldön is elismert zeneszerző, marosvásárhelyi karvezető, népdalkutató, Papp Dániel főiskolai zongoratanár, Szivós Mária, a nagyváradai Állami Filharmónia megbecsült hegedűse, Veress László, a Kolozsvári Állami Magyar Opera tehetséges tenoristája stb. A többiek, amíg erejük engedte a templom és a szegények gondozását vállalták. 1978-ban meghalt Dobos M. Beriketa, 1980-ban Sinzinger M. Cosma, 1983-ban Oswald M. Sulpéria. Az elárvult rendház két utolsó tagja, Puskás M. Margaréta és Oláh M. Beáta 1990-ben véglegesen a székelyudvarhelyi szeretetotthonba költözött. Ezzel lezárult a város művelődéstörténetének egy jelentős fejezete.⁵⁵

A szentferencrendi nővérek zeneiskolájának meghívó plakátja az 1932. május 16-án tartandó vizsgahangversenyre.

⁵⁵ Mártonffy István 2005.

Emléküket ápolandó, közöljük a hajdan Szilágysomlyón tevékenykedő minorita nővérek adatait:

Orban M. Regalata, Szilágysomlyón tanított 1927. okt. 19. – 1933. aug. között elhunyt 1972. aug. 18-án Marosvásárhelyen.

Hilz M. Britta, Szilágysomlyón tanított 1899. aug. 24. – 1944. okt. 20. között, elhunyt 1954. szept. 7-én Nagyváradon.

Sinzinger M. Cosma, Szilágysomlyón tanított 1922. aug. 24. – 1942. szept. 9. között, elhunyt 1980. nov. 24-én, sírja Szilágysomlyón van.

Dr. Eysser M. Rigomera (Anna Eysser), Szilágysomlyón tanított 1914. aug. 13. – 1949. ápr. 26. között, elhunyt 1977. szept. 21-én, sírja Mallersdorfban (Bajorország) van.

Oswald M. Terez, Szilágysomlyón tanított 1944. okt. 5. – 1949. jún. 20. között, elhunyt 2008. május 8-án Székelyudvarhelyen, sírja is ott van.

Muschler M. Thala, rendfőnöknő, Szilágysomlyón tanított 1916. aug. 20. – 1949. ápr. 26. között, elhunyt 1962. aug. 20-án, sírja Mallersdorfban (Bajorország) van.

Schäfer M. Christina, Szilágysomlyón tanított 1916. nov. 25. – 1937. aug. 21. között, elhunyt 1947. ápr. 28-án. 20-án, sírja Mallersdorfban (Bajorország) van.

Binder M. Plazilla, Szilágysomlyón tanított, 1926. aug. 23. – 1947. aug. között, elhunyt 1979. nov. 5-én Tasnádszántón (Szatmár megye)

Marton M. Anfrieda, Szilágysomlyón tanított, 1915. aug. 17. – 1943. május 20. között, elhunyt 1943. május 20-án Kolozsváron.

Vajna M. Verona, Szilágysomlyón tanított, 1936. aug. 29. – 1944. okt. 13. között, elhunyt 1976. jan. 15-én Marosvásárhelyen.

Szász M. Ilona, Szilágysomlyón tanított matematika-fizika szakos tanárként, 1941. szept. 13. – 1943. júl. 5. között, elhunyt 1996. jan. 10-én Székelyudvarhelyen, sírja is ott van.

Écsy M. Gudilla, Szilágysomlyón tanított, 1934. okt. 5. – 1944. okt. 13. és 1946. jún. 2. – 1949. jún. 20. között, elhunyt 2003. márc. 17-én Székelyudvarhelyen, sírja is ott van.

Guth M. Terenzia, Szilágysomlyón tanított, 1916. dec. 30. – 1933. aug. 1. között, elhunyt 1946. okt. 24-én Szilágysomlyón.

Vári M. Anolina, Szilágysomlyón tanított, 1927. aug. 13. – 1937. szept. 8. között, elhunyt 1956. márc. 10-én Szilágysomlyón.⁵⁶

⁵⁶ Soror M. George 2009, 2010.

Az állami felső leányiskola

A szilágysomlyói városi képviselőtestület az 1898-99-es iskolaévvél kezdődően állami felső leányiskolának felállítását kezdeményezte, ez az intézmény 1898. szeptemberében nyílt meg 31 tanulóval a volt Központi Szálló épületében.

A szilágysomlyó volt Központi Szálló és Vendéglő épülete,
1898 őszétől mind a mai napig oktatási intézményeknek ad otthont.

1908. szeptemberében a 85.111 számú V.K.M. (Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, a továbbiakban V.K.M.) miniszteri rendelettel a felső leányiskola fokozatosan átalakul polgári leányiskolává. 1911-ben az intézet igazgatója Özv. Konecsyné, Csőke Teréz volt, tanítónők Hikker Erna, Marossy Aranka, Árendássy Mária, óraadó Bardócz Lajos.⁵⁷ 1921 után az iskola új rendeltetése: román tanítónőképző Domnița

⁵⁷ Nagy Mihály 2001: 96-97.

Ileana néven, majd 1929-1938 között román tannyelvű óvónőképzőt nyitnak helyébe. 1938-tól mint ipari algimnázium működik 1940 után is. 1941. február 20-tól a 79.672-1941. V. 2. számú miniszteri rendelettel m. kir. állami nőipari iskola (alsó fokú) az iskola neve. A V.K.M. 125.080 – 1943. VI. 2. számú miniszteri rendelet értelmében a nőipariskola az 1942-1943 iskolai év végén megszűnt, helyébe 136.518 – 1943 VI. 4 számú rendelet alapján 1943-1944 tanévtől kezdődőleg fokozatosan kifejlesztendő állami polgári fiúiskolát szervez a V.K.M. Így az 1943-1944 iskolai évben az első és második osztályban fiúk és lányok, a harmadik-negyedikbe csak leánytanulók jártak. A tanulók összlétszáma 1943 őszén 125.⁵⁸ Az iskola tantestülete az 1943-1944 tanévben:

dr. Boros Zoltánné, Horváth Emma megbízott igazgató, okleveles polgári iskolai rendes tanár. Katedrán 16, itt 4 éve. Magyar nyelv és irodalom, földrajz, történelem és torna szakos. Oktatta a magyar nyelvet, történelmet és számtant heti 14 órában. Egyéb beosztása: leánylevele vezető 1943. jan. 1-ig, a tanári könyvtár őre, a történelem szertár őre volt. Tagja volt az Erdélyi Nők Országos Szövetségének, a Vöröskereszt Egyesületnek, egyházmegyei választmányi tag volt, a református Nőszövetség jegyzője, a Légoltalmi Liga tagja, az Országos Polgári Iskolai Tanárok Egyesületének tagja.

Doboly Istvánné, Molnár Gabriella polgári iskolai rendes tanár, középiskolai rajztanár. Katedrán 10, itt 1 éve. Rajz-szépírás szakos. Oktatta a földrajzot, természetrajzot, számtant, rajzot, éneket, tornát heti 22 órában, az I. osztály főnöke volt. Egyéb beosztása: tanári értekezleti jegyző, az ifjúsági könyvtár őre, földrajz szertár őre, a diák önképzőkör vezetője volt. Tagja volt az Országos Polgári Iskolai Tanárok Egyesületének.

Bertalan Károlyné, Bély Valéria, polgári iskolai rendes tanár, okleveles rajztanár, szabás-varrás mesternő. Katedrán 7, itt 4 éve. Oktatta a magyart, történelmet, természetrajzot, számtant, fizikát, kémiát, rajzot, tornát heti 22 órában, a II. osztály főnöke volt. Egyéb beosztása: Kémia és fizika szertár őre, a diákkaptár szövetkezet vezetője. Tagja volt a Budapesti Képzőművészeti Társaságnak, a Vöröskeresztnek, az Országos Polgári Iskolai Tanárok Egyesületének.

⁵⁸ Az iskola épületének adatai az 1943-1944. tanév végi Évkönyv alapján: Az épület a város tulajdona. Egyemeletes. A tantermek az emeleten vannak. A földszinten a város mentőállomása, tanári lakások, fizika-vegytan szertár, tornaterem, iskolaszolgai lakás. Az udvar be nem épített része 1387 m², kert 20 m². Gazdasági gyakorló terület nincs. A főépület 722 m², melléképület 188 m². A tantermek száma 5. Ezek alapterülete: 52.80 m², 70.57 m², 62.48 m², 62.48 m², 60.12 m², tornaterem 85.40 m². Iroda, igazgatói szoba, tanári szoba, szertár méretei: 21.12 m², 32.66 m², 20.65 m², 52.80 m². Az iskolának a város határában volt két helyen 5.5 hold földje, amelyből a jobbikat kb. 2 holdat a birtokrendezés alkalmával elvettek tőlünk, és házhelyként hasznosítottak. A megmaradt 3.5 holdnyi terület nagy része mocsaras, csak kaszálónak volt jó, így iskolai gazdasági gyakorlótérnek nem alkalmas.

Nagy Albertina, polgári iskolai rendes tanítónő, okleveles tanítónő, kézimunka, szabás-varrás szakos. Katedrán 4, itt 4 éve. Oktatta a honvédelmi ismereteket, földrajzot, kézimunkát, háztartástant, mezőgazdaságot, egészségtant heti 24 órában, a III. és IV. osztály főnöke volt. Egyéb beosztása: díjkezelő tanár, kézimunka szertár őre. Tagja volt a Mária Kongregációnak, a római katolikus Nőegyletnek, a Vöröskereszt Egyesületnek és az Országos Polgári Iskolai Tanárok Egyesületének.

Szőllőssy Antal, gimnáziumi tanár, óraadó. Katedrán ennél az iskolánál 1 éve. Oktatta a tornát és a honvédelmi ismereteket heti 8 órában.

Gál Ferenc, ref. lelkész, óraadó hitoktató. Oktatta a hittant és a román nyelvet heti 10 órában.

Faragó László, római kat. hitoktató, oktatta a római katolikus hittant heti 2 órában.

Rác P. Sándor, görög katolikus lelkész, hitoktató, oktatta a görög katolikus hittant heti 4 órában.⁵⁹

Az iskolaépület további sorsa, rendeltetése

A volt Központi Szálló iskolává átalakított épületében helyezték el 1948 után a szilágysomlyói magyar tannyelvű 7 osztályos Iskolát, igazgatója az első időben, 1948-1953 között, Fodor László, majd Szilágyi László és végül 1962-ig Márton László, az aligazgatónő Szócs Anna volt. 1962 őszén a magyar tannyelvű iskolát a testvériség jegyében egyesítették a román tannyelvű 7 osztályos iskolával. Ekkor indult meg erőteljesen a nemzetiségi iskolák elsorvasztására irányuló ténykedés. Önálló magyar tannyelvű iskola létesítése 2005. őszéig váratott magára, több évi küzdelem eredményeként engedélyezik a Báthory István Általános Iskola megalapítását. 1950-1962 között tanítók, tanítónők voltak (a teljesség igénye nélkül): Alföldi Sándorné, Vass Etelka, Asztalos Gyula, Mezei Lili, Barkász Bálintné, Dobozi Irén, Dull Katalin, Fodorné, Czirják Anna, Katona Zsigmondné, Talán Erzsébet, Kelemenné, Freund Erzsébet, Mártonffy Istvánné, Dénes Erzsébet (Erzsike), Mezey Julianna, Motz Istvánné, Kálnoky Ilona, Nagy Albertina, Orosz Lászlóné, Dr. Orsós Zoltánné, Burián Sára, Sabău-né, Gáti Ilona, Schmidt Gyuláné, Kocsis Katalin, Szabó Istvánné, Oláh Erzsébet, Szilágyi Lászlóné, Puss Piroska, Szócs Zoltánné, Buzogány Anna. Szaktanárok voltak (a teljesség igénye nélkül): Balogh Sándorné, Fodor Ilona (testnevelés, kézimunka), Balogh Rozália (történelem, földrajz), Barkász Bálint zene, karének, Bíró Jenő (természetrész, vegytan), Bréhm Mária (orosz nyelv), Buzetzky Béla

⁵⁹ dr. Boros Zoltánné 1943-1944: 8-9.

(természetrész, biológia), Délczeg Andrásné, Szilágyi Krisztina (földrajz), dr. Orsós Zoltán (történelem, torna), Dull Ferenc (politika tudományok), Dull László (magyar nyelv), Fodor László (fizika), Fejér Erzsébet (orosz nyelv), Fucskó Lászlóné, Szer Mária (orosz nyelv), Gergely János (testnevelés), Gergely Jánosné, Bundik Ilona (testnevelés), Hauler János (kémia), Ignáczné, Petruska Klára (román nyelv), Kicsid Jenő (rajz), Kicsid Jenőné, Katra Mária (zene, karének), Kovács Béla (földrajz), Kovács Imréné, Nagy Emma (földrajz), Márton László (magyar nyelv), Nádudvari Mária, Mimi néni (matematika), Popoviciuné, Kovács Mária (matematika), Rentsch István (testnevelés), Sántha Pálné, Kovács Ilona (francia nyelv), Simó Béla (1906-1968) (román nyelv), Szabó Attila (történelem, magyar nyelv helyettesítőként), Szarvadi Imre (történelem), Szilágyi László (technikai képzés), Vásárhelyiné, Horváth Aranka (1895-1952) (történelem), az iskola pedellusa, mindenese Bartus Miklós és Katalin.

A magyar tannyelvű elemi iskola tantestülete Fodor László vezetésével 1950-1951. tanévben:

1950-1951-es tanév tantestülete.

Felső sor, balról jobbra: Kicsid Jenő, N.N., Popoviciuné, Kovács Mária, dr. Orsós Zoltán, Alföldi Sándorné, Vass Etelka, N.N., Asztalos Gyula. Második sor, balról jobbra: Kicsid Jenőné, Katra Mária, Szabó Istvánné, Oláh Erzsébet, Gáti Ilona, Fucskó Lászlóné, Szer Mária, Balogh Sándorné, Fodor Ilona, Sántha Pálné, Kovács Ilona, dr. Orsós Zoltánné, Burián Sára, Vásárhelyiné, Horváth Aranka. Harmadik sor, balról jobbra: Szócs Zoltánné, Buzogány Anna, N.N., Nagy Albertina, Balogh Rozália, Fodor László, iskola igazgató, Szmercsányi Éva, Mezei Ferencné, Balta Lili, Ignáczné, Petruska Klára, Kovács Imréné, Nagy Emma.

Az önálló magyar tannyelvű 2 számú elemi iskola tantestülete 1959 májusában. Ez volt az önálló magyar iskola utolsó tanéve.

Felső sor, balról jobbra: Dull László, Fodor László, Szilágyi László, Buzetzký Béla, Gergely János, Simó Béla, Dull Ferenc, Szabó Attila, iskola titkár. Második sor, balról jobbra: Asztalos Gyula, Bréhm Mária, Mártonffy Istvánné, Dénes Erzsébet, Délczeg Andrásné, Szilágyi Krisztina, Nádudvary Mária, Szabó Istvánné, Oláh Erzsébet, Sántha Pálné, Kovács Ilona, Kicsid Jenő. Harmadik sor, balról jobbra: Orsós Zoltánné, Burián Sára, Sabáuné, Gáti Ilona, Fodor Lászlóné, Czirják Anna, Szőcs Zoltánné, Buzogány Anna aligazgató, Márton László igazgató, Ignáczné, Petruska Klára, Kicsid Jenőné, Katra Mária, Alföldi Sándorné, Vass Etelka. Negyedik sor, balról jobbra: Szilágyi Lászlóné, Puss Piroska, Barkász Bálintné, Dobozi Irén, Dull Katalin, Kelemen Lászlóné, Freund Erzsébet, Mótz Istvánné, Kálnoky Ilona, Popoviciuné, Kovács Mária.

A szilágysomlyói magyar tannyelvű oktatás 1920 után, az új körülmények között

Az 1920 utáni időszakban a magyar nyelvű oktatásra roppant nyomás nehezedett, a román állam nem tartotta be a Gyulafehérváron 1918. dec. 1-én megfogalmazott ígéreteket és mindent megtett a nemzetiségi oktatás felszámolására. Állami támogatás híján sorra szűntek meg a nemzetiségi oktatási intézmények. Ezekben a nehéz években a magyar nyelvű oktatás támogatói és fenntartói a magyar egyházak lettek. **Római katolikus felekezeti iskola – Angyal iskola.** A két világháború között a római katolikus egyház a Bökény utca bejáratánál iskolát működtetett, az épületet sok éven át a somlyóiak Angyal iskolaként ismerték, épí-

tésére ti. a Dr. Angyal János ügyvéd (volt Kraszna vármegyei szolgabíró) által létesített alapítvány támogatásával kerülhetett sor.⁶⁰ Kár hogy a somlyói oktatás egyik jótévőjének, támogatójának a római katolikus temetőben lévő sírja háborított, rendezetlen, elhanyagolt, több figyelmet, gondozást érdemelne. **A református egyház felekezeti iskolája** a református templom alatt épült papi lak mellett működött. Kiképzése (szétnyitható térelválasztó) lehetővé tette színelőadások, ünnepségek megrendezését is. A terem ma, átalakítva az egyház díszterméül szolgál. A református népiskola hosszú szünet után a hatalomváltás után újra-indult. 1919. augusztus 10-én Zsigmond Károly ref. lelkész, előterjeszti a presbitériumnak Igazgató Tanácsunk⁶¹ 1583-1919 sz. körlevelét, amelyben felhívja az egyházközségek presbitériumait, hogy ott ahol népiskolai tanköteleseink magyar nyelvű oktatása másképp nem biztosítható, a jövő iskolai évben maguk tartsanak fenn ilyen iskolát a hívekre kivetendő rendkívüli iskolai adóból, és a tankötelesektől szedendő iskola-fenntartó járulékokból. Ezen körlevél felhívására, 1919. december 7-en, Szabó István gondnok indítványára, a presbitérium kimondja, hogy a következő iskolai évre ismét felállítja felekezeti iskoláját. 1919 végén, valamint 1920 év első negyedében, társadalmi gyűjtéssel igyekeznek az egyház az iskola újbóli felállításához szükséges pénzt előteremteni. Így a református növendékek az 1919/20. iskolai évben a róm. kat. népiskolába jártak. Akadályozta az iskola felállítását az a körülmény is, hogy az iskolának szánt régi épület bérlője, Léderer Menyhért nem akart kiköltözni. 1920. április 25-en tartott gyűlésen a presbitérium az Igazgató Tanács 368-1920 számú körlevelének hatására kimondja, hogy az 1920/21. tanévre a református népiskolát indít külön a fiú és külön a lány tankötelesek részére és 4 kántortanítói állást szervez. Az iskola nyilvánossági jogának megszerzése végett illetékes helyre folyamodik. Presbitérium a díjleveleket 1, 2, 3 és 4 kántortanítói jelzéssel a következőkben állapítja meg. Javadalmazásuk az egyházközség pénztárából havi előleges részletekben 1000 korona. Az 1920 évi június 6-án tartott gyűlésen a presbitérium a tantermeket elosztja: A régi kántori lakásban két tantermet létesítenek, ahol délelőtt a fiúk, délután a leányok tanulnak majd.⁶²

⁶⁰ Az Angyal Iskola épülete 1948 után a Zorile Socialismului (A szocializmus hajnala) kisipari szövetkezet műhelyeinek ad otthont, ennek megszűnte után az Állami Mezőgazdasági Vállalat rendezkedik itt be, később vendéglátó egységek (vendéglő, cukrászda) működnek itt. Ma egy része kihasználatlan, másik felében egy osztályon aluli kocsmá működik.

⁶¹ Fodor László, Melléklet 2005. 170.

⁶² i. m. 171.

Az 1920/21 iskolai évre 93 fiú és 79 leány, összesen 172 tanuló iratkozott be. Az 1920. augusztus 15-i gyűlés jegyzőkönyvének 88 pontja szerint a román állami iskola az ott lévő felesleges padokból 12 darabot ígért, 2 táblát, 2 számológépet, valamint fali „Himnusz” és 1 db fogast át is adott. A rom. katolikus lelkész megígérte, hogy a felesleges iskolai padokat használat végett kölcsön adja. Továbbá Karsay Sándor egy kályhát, Bogdán István egy kis asztalt adtak használatra. Török Lajos igazgató egy asztalt ajándékozott. Rácz Gyula pedig 2 régi fogast kijavított és ajándékba még 2 kisebb fogast csinált. Az 1920 évi december 12-i gyűlés határozata értelmében a ref. tanítók, az egyházi adók alól mentesítve vannak. 1921. február 1-én illetve 3-án Török Lajos, Horváth Zsigmond és Horváth Aranka állásáról lemondott és az iskolát elhagyta. Az iskolai év hátralevő részére Török Lajos helyére Bogdán István nyugalmazott állami elemi iskolai igazgatót ideiglenesen óraadó tanítói minőségben, a Horváth Zsigmond helyére Tőkés Gyula szilágysámsoni ref. kántortanítót, a Horváth Aranka helyére Tőkés Gyuláné sz. Szalay Hedvig volt állami elemi iskolai tanítónőt rendes tanítónak választja meg a presbitérium. A Tőkés házaspár beköltözéséig Bogdán István és Szalay Hedvig helyettesítésért, a helyettesített napokra presbitérium kiutalta a helyettesítési díjat. 1921. július 17-én bejelenti Zsigmond Károly lelkész, hogy a kölcsön kapott padokat visszakérik, és mivel az egyháznak nincs elegendő pénze, a lelkész felutazott Kolozsvárra, feltárni az iskola helyzetét, ahonnan azzal az ígérettel jött vissza, hogy augusztusban kiutalják az elmaradt segélyt. A 3695/1921. sz. Püspöki körlevélre, a presbitérium⁶³ 1921. aug. 7-én anyagi nehézségek miatt aggodalmát fejezi ki az iskola további működése iránt, de Istenbe vetett bizalommal kimondja, hogy továbbra is fenntartja és a múlt évi tanítói kar Tőkés Gyula, Tőkésné Szalay Hedvig és Bogdán István továbbra is megmarad. 1921. szeptember 18-i gyűlésen Tőkés Gyula kéri, mivel a városban nem kap lakást, egyház adja át a tanácstermet és irodát. 1921/22 évre beiratkozott 194 növendék, 20 pad volt (4 személyes), s még csináltattak négyet. Már itt állandóan baj van a lakás miatt, tanító a városban nem kapván lakást, az egyház pedig nagyon szűkmarkúan, hol az iskola melletti szobát, hol a harangozói lakást ajánlja fel a tanítónak. 1922. április 18-i gyűlésen az elnök felolvassa Tőkés Gyula, Tőkésné Szalay Hedvig kérését, hogy ne a múlt évi, hanem a püspökileg megállapított magasabb fizetés kiutalását kérik, ellenkező esetben a közig. bizottságnál és tanfelügyelőségénél jelentést tesznek. Presbitérium visszautasítja, és feljelentést tesz

⁶³ i. m. 172.

Püspökségnek, azért a fenyegetésszerű hangért. Erre Tőkésné Szalay Hedvig nyilatkozatban aláírását visszavonja. 1922. augusztus 6-i gyűlésen Bogdán István lemondását jelenti be. A presbitérium a lakásínségre való tekintettel, kéri az Igazgató Tanácsot, hogy jövő iskolai évre, nőtlen tanítót nevezzen ki a helyébe. Igazgatói Tanács 6399/1922 sz. rendelettel Kiss János tanító neveztetett ki, aki állását 1922. október 29-én foglalja el. 1923. január 14-i gyűlésen az elnök bejelenti, hogy Tőkés Gyula igényt tart a presbiteri tisztségre. Presbitérium visszautasítja azzal, hogy nem tekinthető állandó jelleggel megválasztott tanítónak. 1923. február 22. A polgármester nem utalja ki az 5%-os (miniszterileg elrendelt adót) segélyt. 1923. július 17. 4804/1923. sz. püspöki rendelet értelmében minden tanítói (Presbiteri gyűlések jegyzőkönyvi kivonatai)⁶⁴ állás után 1918-tól kezdve 24 lejt az egyház pénztárába, nyugdíj-járulékként kell befizetni.

Válságos esztendő

1923. szeptember 4-én a városi hatóság az iskola épületét lepecsételtette. 19-ére az elnökséget a lakásbizottság elé idézték, ahol tudatták, hogy az épületet el akarják rekvirálni és 30 napi haladékot adtak az iskola esetleges megnyitásáig. Presbitérium a határidő letelte előtt írásban tiltakozik. 1923. november 25-i gyűlésen az elnök bejelenti, hogy október közepén, amikor még rekvirálási jog nem volt, iskolaépületeket az állami líceum részére elrekvirálták, és kéri a havi bér megállapítását, melyet havi 500 lejben állapítanak meg, az esetet pedig megütközéssel veszik tudomásul. 1924. március 26-i gyűlésen az elnök bejelenti a főhatósági 1368/1924 sz. leirat tartalmát, mely szerint a Közoktatásügyi Minisztérium többszöri megkeresésre adott válaszában az iskola bezárását továbbra is fenntartja. 1925. május 17-én a lelkész felolvassa az Igazgató Tanács 4160/1925 II. sz. körlevelét melyben a magánoktatásról szóló állami törvénytervezetet ismerteti, mely, ha életbe lép, magyarságunk, egyházunk, kultúránk forog veszélyben, ezért a presbitérium kéri a Püspök urat, hogy tiltakozó jegyzékét adja be Őfelségének, a Királynak.⁶⁵

⁶⁴ i. m. 173.

⁶⁵ i. m. 174.

Tanítók, tanítónők

1928. szeptember 19. kántortanítói állásra hirdetett pályázat a javadalmazás miatt sikertelen volt. Presbitérium a hirdetést megismétli és beleírja, ha a dalárdával megegyezik onnan is kaphat havi 500-1000 lejt. 1929. I. 18. (2.§) Presbitérium kéri Kelemen Pál helyettes kántortanító kinevezését, vagy meghívását mondja le. 1929. február 15-én Kelemen Pál elfoglalja kántortanítói állását. 1929. szeptember 4-én Köblös Endre lelkész felhívására a presbitérium kimondja, hogy a tanácstermet 10 méterrel meghosszabbítja, ezért az építés engedélyeztetésére, még 1930. január 1-je előtt, kérés adandó be az illetékes hatósághoz, hogy a jövő évben már megnyitható legyen az iskola.⁶⁶ 97725/1930. szám alatt Közoktatásügyi Minisztérium ideiglenes engedélyt ad az iskola megnyitására. Megkezdik a beiratkozásokat, ez a feladatot Varró Lőrinc kántor-tanító végzi. Tanítója szeptember 1-től Kelemen Pál. 1931. július 19-én megkezdtek a tanácsterem kibővítését, 10 méterrel meghosszabbították, eltolható deszkafallal két részre osztották. Színpaddal és öltözővel is ellátták, így nagyobb szabású összejövetelek, színelőadások tartására is alkalmassá tették.⁶⁷ 1931. augusztus 20-án bejelentik, hogy mivel Kelemen Pálnak a képesítői vizsgája gyatra nyelvtudása miatt nem sikerült, a miniszteri rendelet értelmében nem alkalmazható. Igazgató Tanács az 1931/32. iskolai évre Varró Lőrinc kántortanítót nevezi ki. 1932/33. tanévben Nemes János mellett a második tanerő Benedekfy Erzsébet. 1933. június 22-én presbitérium beállítja az V-VI. osztályt. 1933. szeptember 21-én bejelentik, hogy Nemes Jánost megválasztották a nagyenyedi Bethlen Gábor tanítóképző gyakorló Iskolai tanítónak, aki azt el is fogadta. 1933. október 13-án lelkész aa. (atyánkfia) jelenti a presbitériumnak, hogy a III-ik állásra az esperes úr az 1933/34 iskolai évre ideiglenes minőségben Nagy Mihályné érszőlősi tanítónőt nevezte ki. Javasolja továbbá, hogy Nemes János helyére helyettes kántortanítói minőségben neveztesse ki a presbitérium Handléry Kornéliát. Az esperes úr bár tiltakozik, de küldöttség adja elő a presbitérium óhaját. A küldöttség tagjai Dr. Nagy Lajos gondnok, Dr. Nádudvary Jenő és Szekeres Elek. 1934. február 12-én Veres Béla kántortanító, Nagyné, László Borbála és Benedekfy Erzsébet tanítónők hivatali esküt tesznek. 1934. szeptember 4-én tartott presbiteri gyűlésen kéri a püspökséget, hogy Benedekfy Erzsébet és Nagyné László Borbála tanítónők helyett (román nyelv nem tudása miatt alkalmatlanoknak nyilvánítva) Handléry Kornélia és Nemes

⁶⁶ i. m. 175.

⁶⁷ Fodor László, 2005. 102.

János tanítókat nevezze ki, ha ez valamilyen oknál fogva akadályba ütközne, Nemes János helyett, hogy az iskola ne legyen veszélyeztetve Kelemen Pált nevezze ki, 1935. szeptember 5-én a Főtiszteletű Püspök úr, Benedekfy Erzsébet helyett Zoványi Berta krasznai tanítónőt nevezte ki. Presbitérium nem nyugszik bele a kinevezésbe és kéri helyette Kelemen Pál abrudi kántortanító kinevezését.⁶⁸

Az 1935/36. isk. évre Veres Béla kántortanító kerül kinevezésre. 1936. szeptember 1-ével Főtiszteletű Püspök úr Czirják Anna bogdándi tanítónőt nevezi ki a szilágysomlyói ref. iskolához. 1936. szeptember 20-án lelkész aa. jelenti hogy Veres Bélát megválasztották a resicai iskola kántortanítójának és itteni állásáról lemondott. Presbitérium kéri Főtiszteletű Püspök urat, hogy románul jól tudó és dalárda vezetéséhez értő, zeneileg jól képzett kántortanítót nevezzen ki Veres Béla helyett. Így 1936. dec. 1. hatállyal Fodor László domokosi (Magyarláros mellett) kántortanítót nevezi ki igazgatóság kántortanítónak. Tehát 1936. szeptember 1-től a szilágysomlyói református elemi iskolánál Czirják Anna, Zoványi Berta és december 1-től Fodor László tanítók működnek. Mivel a ref. iskolának nem volt nyilvánossági joga, ami azt jelentette, hogy minden év végén tanulói az áll. isk. igazgató jelenlétében kellett vizsgázzanak. 1937-ben az anyagiak miatt az iskola nagyon nehezen tartható fenn. A Szilágysomlyói megyei prefektúra megvonta az iskola fenntartási segélyt. A tanítók fizetését adományokból gyűjti össze, az egyház képtelen az iskola fenntartására.⁶⁹ 1938-ban a tantestület, presbitériumon, Igazgató Tanácson keresztül kéri a Tanügyi Minisztériumtól a nyilvánossági jog megadását. 1939 januárjában a Minisztérium által kiküldött főtanfelügyelő megvizsgálta a tanulók ismereteit és a tantermek helyzetét. Megelégedésének eredménye nyomán 1939. aug. 28-i leirattal Minisztérium közli, hogy a szilágysomlyói ref. elemi iskolának (I27590/1939 sz. rendelet) megadja a nyilvánossági jogot 3 tanerő és 3 tanterem (egyenként 45, 50 és 25 tanuló részére). 1930-tól már I-VIII. osztály működik. Ezzel megszűnt az állami iskola előtti vizsgáztatás. A tanerők nehéz anyagi körülmények között végezték munkájukat, tekintettel arra, hogy állami támogatásban nem részesültek 1940-44. között a magyar államtól. Az egyház, szegénysége miatt nehezen tudta tanerőit és isk. fenntartását biztosítani. 1940. szept. 1-én Zoványi Berta Zsibóra való áthelyezésével, az Igazgató Tanács Burián Sarolta paniti tanítónőt⁷⁰ nevezi ki. Így működött aránylag békességben az iskola 1948. augusztus 17-ig, azaz a felekezeti iskolák

⁶⁸ Fodor László, Melléklet 176.

⁶⁹ Fodor László, 2005. 109.

⁷⁰ Fodor László, Melléklet, 1005. 177.

államosításáig. Az iskola épületei tanfelszerelése átmentek az állam tulajdonába. Később a régi épületet részben lebontották, átalakították iroda és szódavíz üzem létesült helyébe. **Az iskolához** tartozó régebbi református egyházi tulajdonban lévő épületeket, a tekepályával együtt a „szocializmus” éveiben a Magura helyi ipari vállalat használta, később 1968 után az itt felhúzott új épületek miatt, lebontásra ítéltettek.

Az 1930-ban épített két tantermet magánlakássá alakították át. Ezzel megszűnt a szilágysomlyói református népiskola léte. Fodor László, Czirják Anna és Burián Sarolta tanítók a magyar tannyelvű állami iskolához nyertek kinevezést.⁷¹

Jól működő felekezeti iskolát tartott fenn az izraelita egyház is. A zsidó hitközség itt 1841-ben alakult, templomuk önerőből épült 1850-ben. **Az izraeliták iskolája** 1893-ban épült, a zsidó hitközség későbbi iskolai épülete a mai piac mellett működött. A hitközség jesivát (héber hittudományi főiskola) létesített, 60 növendékkel és Talmud Tórát (talmud iskola, a héder, a zsidó elemi iskola utáni fokozat), melyet 100 növendék látogatott. 1891-ben nyílt meg a 4 tanerős elemi fiúiskola, 1921-ben pedig 2 tanerős leányiskola létesült.⁷² Az iskola igazgató-tanítója év tízedeken át Schwarcz Mór volt. Az iskola épülete, alagsorában kóser konyhával és étkezdével a mai piac mellett épült fel. 1948 után, évekig az inasiskola egyik részlege működött benne. Az alagsori ablakainak vasrácsozatán, ma is ott vannak a kovácsoltvas Dávid-csillagok.

Küzdelem a gimnáziumért

A szilágysomlyói gimnáziumi oktatás szorosan kapcsolódik az összes ferences szabályzatot betartó minorita testvérek tevékenységéhez (fratres minores), a történelmi Magyarország területén a rend elnevezése a Konventuális Ferences Minorita Rend (Ordo Fratrum Minorum Conventualium vagy Ordinis S. Francisci Minorum Conv. O.F.M.) nevéből származik. A minoritákat Szilágysomlyóra br. csíkszentkirályi Andrassy Ferenc által adományozott telekre telepítették le 1731. december 16-án⁷³ P. Kelemen Didák (1683-1744) miskolci minorita szerzetes kezdeményezésére.⁷⁴ Az Andrassy-féle telket, újabb adomány követte, a Károlyiak a szerzetesek missziós tevékenységének buzdítására telket írtak a nevükre. 1732-ben előbb két szerzetes érkezett Kolozsvárról, ők lettek az itt berendezkedett rend alapító tagjai. Knáisz

⁷¹ i. m. 178.

⁷² Magyar Zsidó Lexikon, 1929. 851.

⁷³ Monay-Tiburzio Vass O.F.M. Conv.1958.

⁷⁴ Csák Alajos Cirjék 1927.

Mihály 1803-ban Pozsonyban megírta a minorita rendtartomány kronológiáját, itt többek között megtaláljuk a szilágysomlyói minoriták előljáróinak névsorát, az itteni minorita fiúnevelő intézet vezetőit.⁷⁵ Itteni jövőjük biztosítására 1738. június 24-én alapítványt tett. 1785-ben adakozásból és a rend pénzéből új épületet emeltek a szerzetesrend számára a Sárhíd utcában (később Rákóczi, majd 1919-től str. Regimentul 15. Războieni, ma str. Simion Bărnuțiu). 1815-ben egy új egyház alapját rakták le, de ezt nem fejezhették be. Itt a rend neveléssel, tanítással foglalkozott, ezenkívül a szomszédos parókiák papjait segítették hívek lelki gyarapodásában. A rend Magyarországon 35 gimnáziumot és egy tanítóképzőt létesített az évek folyamán.⁷⁶ A rendtagok előbb az elemi oktatást karolták fel előbb, 1744-ben megnyitották a rájuk bízott fiúiskolát a rend épületében. Később a leányosztályok vezetésének és oktatásának feladatát is rájuk bízta. A több mint 150 éves oktatói munka rányomta bélyegét Szilágysomlyó kultúrájára, a város apránként szellemi központja lett a magyar minorita rend tudósainak és íróinak. Sajnos, kedvező körülmények és az utánpótlás hiányában a minorita rendházat 1948 után világi lakóknak utalták ki, később a mezőgazdasági líceum raktárává alakították, most pedig várja sorsának jobbra fordulását, a rendház melletti kis templom a minorita szellemiség emlékévé zsugorodott.⁷⁷

A szilágysomlyói gimnázium létesítésében elvülhetetlen érdeme Miklósi József szilágysomlyói alesperesnek és plébánosnak volt.⁷⁸

Miklósit 1807-ben helyezték Szilágysomlyóra, mint egyházi személyiség, Kraszna vármegye megyebizottságának tagjaként, a vármegyei gyűléseken szomorúan tapasztalta, hogy a közhivatalokat viselő és nemesi ranggal kérkedő egyéneknek nincs meg a kellő műveltségi szintje és felkészültsége a közügyek intézésére, vezetésére. Sajnálattal állapította meg, hogy Kraszna vármegyének nincs egyetlen középfokú iskolája sem. A környék egyedüli gimnáziuma a szomszéd megye, Belső-Szolnok, központjában Zilahon fejtette ki főleg a református fiatalok körében oktatói-nevelői tevékenységét. Miklósi Szilágysomlyón hasonló intézetet képzelt el, amelynek elsőrendű feladata a műveltség terjesztése, másodsorban a katolikus szellemben való nevelés lett volna. A céljának megvalósításához mozgósította a római- és a görög katolikus előkellőséget, a papságot, hogy kellő súllyal kérjék az erdélyi osztrák Helytartótanáctól az anyagi segítséget. Fáradozásuk hiábavalónak bizonyult. A császár és király, I. Ferenc támogatását is kérték, az

⁷⁵ Knáisz 1803. Jegyzetek 7.

⁷⁶ Szántó Konrád 1967. Jegyzetek 3.

⁷⁷ Petri Mór 1901: I. 580.

⁷⁸ A gimnázium története

uralkodó 1817-ben meglátogatta az éhínség sújtotta Erdélyt, ekkor a kormány pénztelenségére hivatkozva tagadták meg a támogatást.

Főtisztelendő Miklósi a küzdelmet nem adta fel, a segítséget most már az egyházi vezetőktől várta. Nagyváradon Gróf Csáky László püspöki helynök tájékozódik a gimnázium ügyében. Jóindulatúan érdeklődött a jövőbeni gimnázium telkének kijelöléséről, az iskola építésének költségeiről, az alkalmazandó tanárok fizetéséről és az iskola fenntartásának lehetőségeiről. Sok és eredménytelen vitára adott okot a telek kijelölése. Szóba került a már működő minorita iskolát környező telek, a Báthory kert a vár körül, a római katolikus egyház több telke a plébánia templom körül. Míg a telek körüli vita folyt, lassanként csepegni-csordogálni kezdett a pénz az építkezésre. Gróf Csáky László püspöki helynök Kraszna vármegyét vizitálta, ekkor évenként 300 forintot ajánlott fel egy tanár fizetésének biztosítására. Cserey Farkas kamarás levele hatására a császár is érdeklődött az iskola építése iránt. A császár és király Teleki Sámuel által kéri fel Rudnay Sándor esztergomi prímást, hogy készítse a nagyváradi kanonokokat az adakozásra a somlyaiak javára. Miklósi plébános továbbra is mindent megmozgatott a nagyváradi egyházmegyénél a gimnáziumért. Kérte azt, hogy a káptalan vállalja magára a tanárok fizetését és tegye lehetővé a fiatal koruk miatt fel nem szentelt egyházmegyei papok tanárként való alkalmazását. A kérelmet a káptalan elutasította, az örökös pénzhiányra hivatkozva. A helyzet változására utal, hogy az 1821. júl. 31-én tartott káptalani ülésen döntés született, megszavazták a gimnázium céljaira 5000 Rhénus forintot az iskolai alapra és 1000 Rh. forintot építkezésre. Lajcsák Ferenc kanonok a fenti összeget megtoldta személyes adományával, 3000 forinttal. 1822-ben Cserey Farkas és Székely Mihály kancellár felhívással fordult Kraszna vármegye lakóihoz, közadakozásra buzdítva őket. 1822. április 15-én a megye gyűlésen felolvasták a császár és király közadakozásra buzdító levelét, ennek hatására gróf és báró Bánffy az épületfát ajánlották fel. 1823-ban ifj. Bocsánczi Márton 50.000 égetett téglát, Gencsi Imre 50 véka gabonát, Szentmarjai László és Martin László perecseni lakosok 50-50 forintot adományoztak a gimnázium javára.

Lassanként gyűlt a pénz és az építőanyag is, de még nem volt kijelölve az építésre szánt telek. Miklósi plébános a legjobban a Bánffy család telkét szerette volna megszerezni, ez a telek a vár közvetlen szomszédságában volt, ezért a birtokrészért a Bánffy család 1825. május 17-én, 20.000 váltóforintot (2500 rft) kért. Ennyi pénz azonban akkor még nem állt az építetők rendelkezésére, csak 14.000 frt. és 45 krajcár. A drága telek megvásárlásától kénytelenek voltak elállni. Ebben az időben telket ajánl Kállay Anna is, idősb Kovács László özvegye, a telek a római kat.

templomtól keletre feküdt. Szóba került a somlyói vár területe is, a kialakult helyzetről Miklósi az erdélyi Guberniumnak tesz jelentést, ezzel is felemlgette a gimnázium ügyét. Ebben a feliratban taglalta a következőket: a vélemények és felmérések szerint a jövő gimnázium épülete számára Szilágysomlyón alkalmasabb és elegánsabb hely nincs. A várban nemcsak a gimnáziumnak, hanem egy erős Lyceumnak (sic!) is helye lenne, itt épülhetnének a tanári lakások – mivel hogy Somlyón oly drágák a lakások, mint bármely nagy városban – és a bentlakás is. Miklósi szerint a vár keleti részén a falak olyan erősek, hogy arra egy második emeletet is lehetne építeni. Azzal is érvelt, hogy a vár kihasználatlanul hever, semmiféle célra sincs felhasználva, az új épülettel értékében csak nyerne. Állítása megerősítésképpen szakvéleményt kért 1825. aug. 12-én Huber József pallértól. Huber is a várfalra való ráépítést javasolta, mert szerinte elég erősek ahhoz, hogy a jövő emelet súlyát elviseljék, az építőanyag további része a vár már romjaiban lévő részeiből kerülhetne ki, *„Alább írt adom ezen bizonyágtevő levelemet arról, hogy engemet mint Kőműves Palléert ezen hivatalomnál fogva requirála Fő T. V. Öspöröst és Somlyai Plébános Miklósi József úr, avégett, hogy vizsgálám meg a Somlyón lévő Néhai Boldog emlékezetű Erdélyi Fejedelem Báthory István ótska várába, a hol találnék olyan falakat, a melyek a Czellba vett felállítandó gymnasium épületének alkalmaztatók és fordithatók lennének; mely requisitiójára a Tiszt. Plebános úrnak, el mentem a fenn említett ótska várba, ott a várnak napkeleti szegletében találtam fenn álló 4 kőfalakat, a melyből 3 kőfalak olly erőben vannak, hogy azokon még két emeletet egész bátorsággal lehet építeni; ezen falak hosszánba 9, szélességébe 8 ölek (1 bécsi öl = 1,89 m, SzMA megjegyzése), kövek pedig a már leomlott várfalakból olly mennyiségben találatnak, hogy abból a célba vett egész Gymnasium külső kőfalai bőven kitelnek.”*⁷⁹

Az nem ismeretes, hogy a Gubernium mit válaszolt a felterjesztésre, tény az hogy az eddigi összes terv változatot elvetették. Végül a helyzetet tisztázandó a római katolikus hitközség és egyházmegye adott taxás telket, ez a telek mindezidáig évi 40 R. forint jövedelmet jelentett az egyháznak.

A telek tehát rendelkezésre állt, kezdődhetett az építkezés. A már meglévő pénzalap növelésére sorra adományoztak a jóttevők:

- Rudnay Sándor esztergomi herceg primás: 1600 frt-ot.
- Lajcsák Ferenc nagyváradi latin szertartású katolikus püspök 6100 frt-ot.
- Kovács Miklós erdélyi püspök 4360 frt-ot.
- A nagyváradi latin szertartású káptalan 2120 frt-ot.

⁷⁹ Csák Alajos Cyrjék 1888-1889: 4.

- a báró Bánffyak 166 frt. 40 krajcárt
- gróf Csáky László nagyváradi latin szertartású prépost 2000 frt-ot
- Babb János (Ioan Bob) fogarasi görög katolikus püspök 2000 frt-ot
- Wulkán Sámuel (Samuil Vulcan) nagyváradi görög kat. püspök 100 frt-ot adományozott.
- Közadakozásból gyűjtőíveken begyűlt 40 frt. 57 1/3 krajcár, Kóvár vidékéről 351 frt 2 krajcár.

1825-ben Miklósi közbenjárására Wurm József Nagyvárad akkori püspöke 10.000 váltó forintot küldött a létesítendő gimnáziumnak. A korabeli állapotokat tükrözi, hogy milyen tekervényes úton került a támogatás Miklósi kezébe:

„Fő-Tisztelendő Vice Esperes Úr! Az Ér-Mindszenti Tisztelendő plébánus Dobszay Gáspár Úr Nagy-Váradon lévén a Püspök ő Nagysága által adá nékie ezen most elküldendőket a val a meghagyással, hogy a Püspök Ő Nagysága nevében engem Requiráljon, hogy én bátorságos alkalmatossággal azt Szilágy-Somlyóra küldjem.

Tehát ezen biztos emberem inasom Toronyai Andrást küldöm, hogy az fenn említett jókat által adjon: kérem méltóztasson a Fő-Tisztelendő Úr az által vételről egy-két sorral engem megnyugtani, a ki egész tisztelettel vagyok a Fő-Tisztelendő Plebánus úrnak alázatos szolgálója Tasnád 12 Juli 1825. N. A. Cserei Sámuel József m. p. Fő Strázsa mester.”⁸⁰

Építőanyagot adtak a Bánffyak, Andrassy Károly meszet, Bocsánczy Márton téglát juttatott Somlyóra.

1825-ben, az építkezés megkezdése előtt megegyezés történt a tanári testületre vonatkozóan, e szerint az oktatókról az erdélyi egyházmegye gondoskodik, az igazgatói teendőt a mindenkori szilágysomlyói plébános tartozott díjazás nélkül elvállalni.

1826-ban írta alá a király, I. Ferenc a 2561. számú dekrétumot amely tartalmazza az öt (három grammatikai és két humaniora) osztályú gimnázium létesítésére vonatkozó engedélyt, a tanárok erdélyi egyházmegyéből való meghívását és a helybeli plébános igazgatói kinevezését.

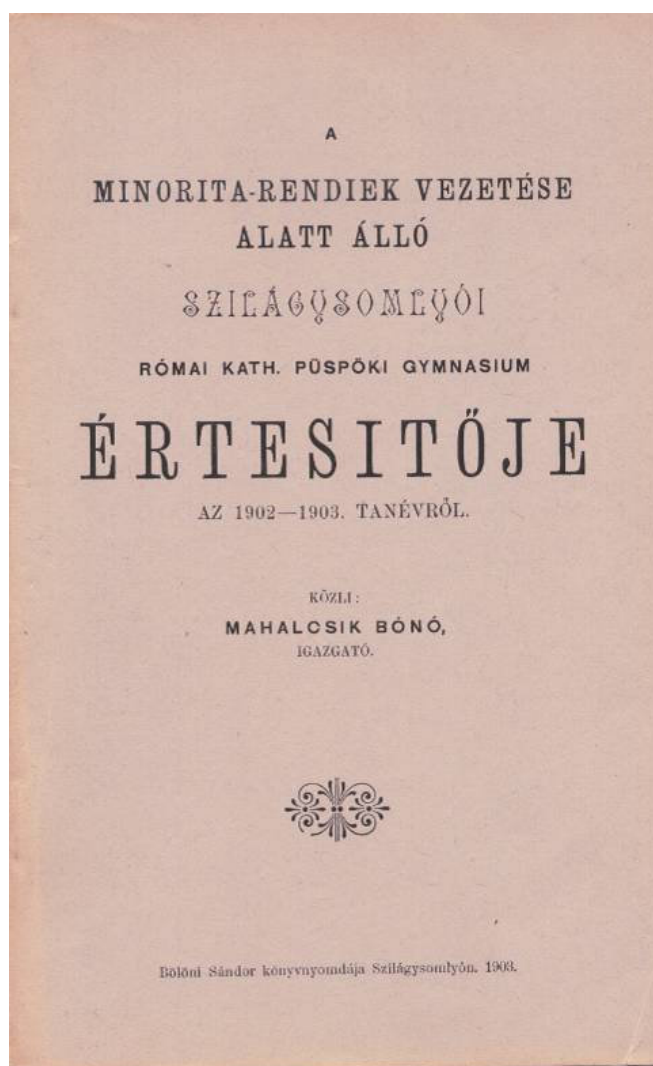
Az építkezés kezdetének időpontja feledésbe merült, kb. 1827-ben lehetett. Az alapkövet Miklósi József – akkor már nagyváradi kanonok – 1827. aug. 29-én helyezte el. A munkálatok befejezésének időpontja sem ismeretes, tény az, hogy 1829-ben már befejezett volt, vagy jó része készen állt a gimnázium épületének. A kétemeletes iskola épület a Báthory vár nyugati szegletbástyájára épült.⁸¹

⁸⁰ Csák Alajos Cyrjék 1888-1889: 7.

⁸¹ Fetzner 1908: 3.

Az 1827-ben elkészült római katolikus minorita gimnázium két emeletes épülete, 1916-tól az „Ócska Gimnázium” nevet viselte. Bal oldalt a gimnázium falához simulva, az időközben lebontott Csizmadia Szín látható.

A római katolikus gimnázium értesítője 1902-1903. tanévre.

1828-1836 között 6-7 alkalommal rengett a föld Somlyó alatt. Az 1829. július 1-én bekövetkezett földmozgás a gimnázium és a rendház épületében is kárt tett. 1829. szept. 16-án Miklósi kanonok ismét Somlyóra jött, a megye 12 vezető tisztviselőjével felmérték a kárt és rövidesen az épületet kijavították.

A minoriták a tanítást 1828-ban kezdték meg, a gimnáziumba ekkor 70 tanulót írtak be. Az intézet első tanára – kinevezésének száma 1829-10.849 – Fodor Antal erdélyi egyházmegyei pap volt, kinek járandósága az erdélyi tanulmányi alapból származó 200 Rft⁸² volt. A tanári fizetések biztosítására 1831-ben Lajcsák Ferenc nagyváradai püspök 8333 pengő forintot ajánlott fel, példáját követte Kovács Miklós erdélyi püspök 8400 pengő forinttal.

A kezdeti korszak tanárai: a már említett Fodor Antal, ő a II. és III. gramaticát tanította, a II. gramatikai osztály megindulásakor került Somlyóra Eránosz Jeremiás végzett teológus, majd Salamon Alajos lett Székelyudvarhelyről Szilágyosomlyóra rendelve a media és a suprema gramatica tanítására, a harmadik, az infima gramatica professzorát, Szabó Pétert Kapnikbányára küldték káptalannak, helyét Elekes János újmisési pap vette át. 1834-1848 között az itteni gimnáziumban működött Hodor István, Gothárd Ferenc, Bálint István, Györfi Lajos, Freundl Károly, Csató József, Pap János, Nagy Lajos⁸³, Ágoston Károly, Antokovics József, Lőrincz Károly, Szilvási Máté. Sajnos nem ismerjük a fentebb felsorolt tanárok képzettségét, szakát. Az iskola hajdani igazgatói: Baritz Mihály, – somlyói esperes-plébános, Miklósi József utódja – 1838-ig, Exner Ádám 1844-ig, Hoványi Ferenc 1847-ig, Eiben János 1847-1848-1858-1859 között.

⁸² lásd a Jegyzetek 9. magyarázatát.

⁸³ Vita Zsigmond 1983: 127.

„Ugyanezekben az években tanáraik kezdeményezésére a gimnáziumokban is alakultak olvasó- vagy szavalati egyletek. Így például a szilágyosomlyói katolikus gimnáziumban „a költészet és szónoklat oktatója” (Nagy Lajos) „...egy a szavalásban gyakorolva tökéletesítő magyar társulatot” alakított. Ennek tagjai csütörtökönként gyűltek össze, és tanáruk irányításával kötött vagy kötetlen darabok szavalásában gyakorolták magukat. 1846. március 3-án, az osztályozás alkalmával nyilvános ünnepélyt rendeztek. Hét költésztani hallgató egymást fölolvastva előadta a mohácsi vészről szóló elégiát, azután pedig három szónoklattani hallgató elbeszélte Nagy Lajos követségét Attilánál III. Valentinianus császár alatt. Az osztályozás után egy tanuló elszavalta Berzsenyinek A magyarokhoz c. ódáját, egy másik pedig Vörösmarty Szózatát. A tanulók műsorát eszerint szavalatok és párbeszédű jelenetek tették változatossá, s azt bizonyára a szülők és meghívottak is meghallgatták. Az iskola romantikus költészetünk legnagyobb alkotásaival eszerint nemcsak az ifjúságot ismertette meg, hanem a város közönségét is. A tanulók irodalmi nevelése most kapott nemzeti és hazafias színezetet, és most kapcsolódott össze közvetlenül a kor társadalmi és politikai eszméivel. Az iskolai szavaló- és olvasóegyletek munkája a rendszeres irodalmi oktatást pótolta. A kortárs magyar irodalom nagyjai: Vörösmarty, Bajza, Jósika, Széchenyi munkáival ismertette meg az ifjúságot, és hatással volt irodalmi műveltségének, valamint későbbi világnézetének kialakulására is.”

1849-ben a világosi fegyverletétel utáni kor, a megtorlás korszaka volt, az osztrák elnyomó gépezet nem kímélte a magyar iskolarendszert sem. A somlyói gimnáziumban is 9 évi tevékenység után a nyilvános somlyói tanintézetben szüneteltették a tanítást és az épületet bérbe adták.

Az intézet történetének második szakasza 1854-ben kezdődött. Haynald Lajos bíboros, Erdély püspöke a bécsi tanügy minisztériumban kérvényezte a gimnázium újra megnyitásának engedélyezését. A Haynald kérvényére 18.402 szám alatt 1854. szeptember 28-án érkezett válasz, e szerint a gimnázium újra indítható, de megszorításokkal. Az 1854-1855-ös tanévben csak két osztály létesíthető, magánjelleggel, ez az állapot mindaddig marad érvényben, amíg önkéntes adakozással biztosítani tudják négy tanár fizetését. Az említett iskolai évben a két tanári állást Coroián Demeter görög katolikus püspöki helynökkel és Korbuly Márton világi oktatóval töltötték be. Alexi János szamosújvári püspök 1000 forinttal, Eiben János plébános és Coroián Demeter görög katolikus vikárius, gyűjtés útján, 3688 forinttal járultak a gimnázium működéséhez, ezeket az összegeket növelte az a haszonbér is, amelyet a gimnáziumban 1854. október 31-ig működő osztrák kincstári hivatal havonta fizetett.

Az 1855-1856-os tanévben már négy tanár oktatta a tanulókat: Coroián Demeter, Korbuly Márton, Gál János és Holbesz József, majd Légárd József, Kürthi Dániel és Fekete Márton.

Időközben szóba került az intézetnek a szamosújvári görög katolikus püspökség fennhatósága alá helyezése is, de ezt a megoldást véglegesen elvetették. Alexi János szamosújvári görög katolikus püspök a hatáskörének a somlyói gimnáziumra való kiterjesztését arra alapozta, hogy az 1854-1855-ös tanévben mindkét oktató román nemzetiségű volt. Elérte ellenben azt, hogy a gimnázium fennállása alatt a görög katolikus egyháznak tanszéket biztosítottak a görög katolikus hittan tanítására.

1859-ben Haynald Lajos Erdély püspöke a minorita rendet kérte fel az intézet vezetésére. Gál Damascen a minorita rend főnöke elfogadta az ajánlatot és tanárokat nevez ki Somlyóra: Kollár Lajos igazgató-tanító, Czinóber Amadé, Lukács Fulgenc, Balázs Egyed, majd Weisz Eduárd, később Paluch Jenő lesz az igazgató, Berényi Gedeon, Marosan Bernád, Szalay Ferenc és Ács Rókus tanárok.

1863-ban a szilágysomlyói róm. kat. algimnáziumnak igazgató tanára Weisz Ede, a tanári kar tagjai: Berényi Gedő, Szalay Kolos, Dávid Pál, mindnyájan minorita r. áldozárok.⁸⁴

⁸⁴ Magyarország tisztinévtára, 1863.

1865-ben az iskola oktatói: Czinóber Ámádé igazgató, a tantestület Kónya Kornélból, Lencsés Tamásból, valamint Szőke Béla világi tanítóból állott. Az 1865. február 17-én felvett minorita jegyzőkönyv szerint az intézet már 1855-ben nyilvánossági joggal rendelkezett. Ekkor a beíratott 138 tanulóból 92 részesült püspöki könyvsegélyben.⁸⁵

1865. május 15-én a budai helytartó tanácstól kapott rendelet értelmébe a gimnáziumot felszólították a négy tanári állásnak még kettővel való növelésére. Az új helyzet megtárgyalására Márkus Flórián alispán értekezletet hívott össze, az akkor felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint itt felolvasták Gál Damascén minorita-rendi tartomány főnöknek a nagyméltóságú magyar királyi helytartó tanácshoz írott levelét. Ebben a tartomány főnök a felszólításnak eleget kívánt tenni, de a két új, ide érkező tanárnak a fizetését, szálláshelyük kialakításának költségeit kéri a tanulmányi alapból fedezni. A megye nem rendelkezett a szükséges pénzüsszeggel, így a tehertételt áthárította Szilágysomlyó város képviselői közgyűlésére, kötelezve, hogy az határozzon az ügyben. A sok huzavona eredménye kedvezőtlen helyzetet teremtett az iskola számára, a budai helytartótanács 1865. december 14-én rendeletét közli Kraszna vármegye közönségével, hogy a szilágysomlyói algimnázium *„4 osztályu szerkezete alapítványi jövedelmeinek elégtelensége miatt bezáratik”*. Az alapítványi tőke kezelését a helyi hatóságokra bízta, a kamatokat a mindenkori összeghez fogják csatolni. *„Ezen tanintézet számára létező alapnak kamatai az 1866-1867. tanév kezdetétől a tőkéhez csatolandók [...]míg az alap oly összegre növekedik, hogy kamatai a rendszeres számban alkalmazandó tanárok fizetését és többi fenntartási költségeket fedezni elégségesek leendenek.”*⁸⁶ A gimnázium épületének más irányú hasznosítására ismét a közigazgatás jelentkezett, a gimnázium egyes termeibe az osztrák kataszteri hivatal költözött be. 1866. május 1-től a gimnázium feletti felügyeletet a megyei hatóság gyakorolta, a megye vezetősége kezelte a haszonbérből és adományokból befolyt összegeket is.

Az 1866-1867-es tanévben Czinóber Ámádé az elemi iskolává lefokozott iskola tantestületének vezetője. Beosztottjai: Szakács Paulin minorita tanító, valamint Válint István és Paczer László világi tanítók. 1867-1869 között Frankesz Emil és Bot Demeter rendházfőnök alkotja a tantestületet. Az 1870-1871-es iskolai évben a tanítást Inecs Kornél, Simon Adolf és Gólya Benedek papnövendékek és Tamás Marcell és Kládok Klement vették át. 1873-ban a tanulók létszámának növekedé-

⁸⁵ Mártonffy István, *minoriták* 2005.

⁸⁶ Csák Alajos *Cyrjék* 1888-1889: 18-19.

sével, nőtt a tanítók száma is, ekkor érkezett az iskolához Zárkövi Bonifác és Schiedmayer Antal minorita tanító.⁸⁷

A város és vidékének a gimnázium megszűnte nagy érvágást jelentett. A tanulni vágyó ifjúságnak igen nagy, sokszor kibírhatatlan anyagi megterhelést jelentett volna a kolozsvári, nagyváradi, szatmári vagy a nagybányai gimnázium látogatása. A szilágysomlyói gimnázium olyan tájegység középpontjában volt, ahol 130.000 római és görög katolikus vallású lakos élt. Ez a terület felölelte Kraszna és Belső-Szolnok megyéket, Bihar megyéből a nagyváradi és érmelléki járások nagy részét, vonzáskörébe tartozott a Kolozs megyéhez tartozó almási és hunyadi járások, Doboka megyéből az egész egregyi és a páncélcsehi, Belső-Szolnok megyéből a teljes szurdoki járás.

A gimnázium újraindítása Kraszna vármegyei közügy lett, kérvények sorát küldték különféle fórumokra. A város képviselő testülete 1866. június 13-án feliratban kéri a helytartó tanácstól a működési engedély kiadását. A mindenható tanács a somlyóiak kérését 1866. szept. 26-án minden magyarázat nélkül visszautasította. Közben az iskolára szánt alap összege, amelynek kamataiból a gimnázium fenntartási költségeit fedezhették volna megközelítette a 30.000 forintot.

A somlyóiak nem nyugodtak bele a gimnázium nem létébe, átmeneti megoldásként legalább egy reálgimnázium megnyitásával is megelégedtek volna. Ennek a tervnek a megvalósítása szintén az anyagiakon bukkott el. A reálgimnáziumi tanároknak 900 forintos fizetést kellett volna biztosítani a gimnáziumi tanárok 400 forintos javadalmával szemben. Ezt a tervet még az egyházmegye is ellenezte, így a gimnázium ügye ezúttal is elakadt. 1875-ben ismételten kéri az újraindítást, a közóhaj ezúttal is, teljesítetlen maradt.

1876-ban Szilágysomlyó és környéke ismét hátrányos helyzetbe került, a XXXII. t. c. alapján Magyarország közigazgatási rendszere átrendeződött, többek között megszűnt Kraszna vármegye is, Szilágysomlyó elvesztette megyeközpont szerepét. Belső-Szolnok és Kraszna vármegyék egyesüléséből Szilágy vármegye jött létre, központja pedig Zilah lett. Szilágysomlyó meg kellett elégedjen a somlyói járás székhelyének szerepével. Ez a változás 1877-ben ismételten ráirányította a figyelmet a gimnázium felélesztésére. 1878. június 11-én kérvényt küldtek a Vallás és Közoktatásügyi Miniszternek, Trefort Ágostonnak, kérve a gimnázium megnyitását. Kérésüket alátámasztották azzal, hogy a szükséges épület megvan, a tanárok fizetése a minorita rendfőnökkel kötött szerződés alapján 2500 Ft. biztosított (6 tanár személyenként 400 Ft.). Abban az

⁸⁷ Mártonffy István minoriták 2005.

esetben ha a római katolikus gimnázium alaptőkéi a költségek fedezésére nem elegendőek, akkor a többletet fedezi a város. A kormány végre, 13 év kényszerzünet után 1879. szeptember 12-én a 27.720 számú rendeletével az intézet működését nyilvánossági joggal engedélyezte.

Az 1879-1880-ik tanévben az iskola két osztállyal indult, 70 növendékkel, a következő évben három osztályban 90 tanuló iratkozott be. Annak ellenére, hogy a kormány jóváhagyta a városnak a minorita renddel kötött szerződését a tanárok egyéenkénti 400 Ft.-os fizetését, az 1881. október 22-én 29.010 számú miniszteri rendeletében már csak az 1881-1882-es tanévre biztosította a nyilvánossági jogot. A kormány túrhetetlennek tartotta a nagyon alacsony tanári fizetéseket, 1000 Ft-os fizetéseket írt elő a helyi hatóságoknak. Ezt a követelést nem állt módjukban teljesíteni, a minorita rend pedig nem tudta felkészült, okleveles tanárokkal betölteni a helyeket. A város mindent megmozgatott a gimnáziumért, de a kormány kitartott álláspontja mellett és az intézetet magánjellegűvé nyilvánította. A város ilyen körülmények között is az intézet fenntartása mellett döntött. Az iskola nyilvánossági joga visszaszerzésére széleskörű gyűjtést szerveztek, voltak akik 20, 70, 100 sőt 1000 Ft-ot is adományoztak, ígéretet tett az egyházmegyei hatóság, a nőszövetség, a Műkedvelő Társulat, a gimnáziumi énekhar és a zenekar is. A tanárok továbbra is 400 Ft. fizetéssel tanítottak és helyükön maradtak, anélkül, hogy megélhetésük biztosított lett volna.

A város 1885. március 25-én 665 Ft.-ot szavazott meg az iskola felszerelésének bővítésére, rendelkezésre állt már 3-4 rendes tanár is, kialakították a rajztermet is, gazdagodott az iskolai könyvtár állománya is. A V.K.M. miniszteri tanácsosa, Klamarik 1886. június 8-án szükségesnek tartotta az intézet fennmaradását. A szülők mozgalmat indítottak azért, hogy gyermekeik helyben, nyilvános joggal bíró gimnáziumban szerezzék meg az államérvényes iskolai bizonyítványukat. A szülők nyomást gyakoroltak a város vezetőségére, hogy emlékiratot (memorandumot) terjesszenek a kormány elé, kérve az intézet nyilvánossági jogának mielőbbi visszaadását. A memorandum egy-egy példányát megkapta Schlauch Lőrinc nagyváradi püspök és Jánossy Demjén aradi minorita rendfőnök is. Schlauch püspök Trusza Lajos szilágysomlyói esperes plébános útján tudott az iskola helyzetéről, a gimnázium fennmaradását biztosítandó, kész volt a kormánynak nyilatkozni az intézet kegyuraságának⁸⁸ elvállalására. Ezt a lépést a közoktatásügyi minisztérium 1889. március 22-én hozta a város vezetésének tudomására, közölték azt is, hogy az iskola nyilvánossági jogát a miniszter

⁸⁸ lásd a Jegyzetek 5. pontját.

megadja, ha a püspök az intézetet az állami gimnáziumok szintjére emeli és költségvetését biztosítja.

1889. októberében Schlauch nagyváradai püspök magához hívatta Gencsy Sándort, a város polgármesterét, Trusza Lajos plébánost, Veverán József ügyvédet és Csák Alajos gimnáziumi igazgatót. A püspököt tájékoztatták az iskola helyzetéről, ezután az egyházi vezető a város képviselőinek megígérte, hogy a gimnáziumot kegyuraságába fogadja, a költségtöbbletet pótolja, a megkívánt felszereléssel ellátja, a minorita rendfőnökkel közösen gondoskodik a tanári karról és a tanárok megfelelő javadalmazásáról is. Ugyancsak az 1889. évhez kapcsolódik a kolozsvári tankerületi főigazgató 402-es rendelete. Ennek értelmében az „izraelita” tanulók vallását nem szabad más szóval jelölni. A 416/1889 körlevél pedig értesíti a gimnázium vezetőségét, hogy a tanárok, tanítók és tanulók ezentúl a Szamos-völgyi Vasúton (Zilah – Zsibó – Dés – Szamosújvár (Beszterce) – Kolozsvár) 50%-os utazási kedvezményt kapnak.

A nyilvánossági jog megszerzése felé újabb állomás, Erődi Béla kolozsvári tankerületi főigazgató látogatása volt 1890. április 11-én. Erődi megleléssel nyugtázta, hogy jelentős változások történtek az iskola felszereltségét illetően, a város lakossága, a szülők ezt a főigazgatói látogatást jó előjelnek tekintették. 1890. április 24-én a pünkösdi bérmálást követve Schlauch püspök meglátogatta a gimnáziumot is, itt és ekkor ismét megerősítette azt az ígéretét, hogy az intézetet, az állami iskolák szintjére emeli. Alig távozott a magas vendég a minorita rendfőnökkel, megérkezett a tanügyi kormányzat 1890. május 16-án kelt 25.399. számú leirata, eszerint a gimnázium megkapta a nyilvánossági jogot az 1890-1891. és az 1891-1892-es tanévekre.

Küzdelem az állandó nyilvánossági jog megszerzéséért

1890-ben a gimnázium új korszaka kezdődik, a nagyváradai püspök kegyúrként, ígéretéhez híven megkezdte az intézet felemelését az állami intézmények színvonalára. Ezzel egy időben az 1890. május 16-án kelt miniszteri leirat felszólította az iskola kegyurát az alábbi hiányosságok kiküszöbölésére:

A tornacsarnok megépítése, kialakítása, a padok cseréje sürgető, mert a meglévők egészségi szempontból nem megfelelőek, az iskola felszereltsége kezdetleges állapotának megszüntetése, tanári szakkönyvtár mielőbbi létesítése, elegendő számú rendes (okleveles) tanár meghívása, a rajztanár és a tornát oktató helyének betöltése.

A minisztérium javasolja a költségek fedezésére a tandíj (18 Ft) és a beiratkozási hozzájárulás (2 Ft) bevezetését. A szaktárca felszólította a püspökséget, Szilágysomlyó városát és a minorita rend főnökét, a gimnáziumot érintő szerződés minél előbbi aláírására és az alapító oklevél bemutatására és annak letételére a minisztériumban.

Miután a nagyváradi püspök átvette a somlyói gimnáziumot, grémiomot hozott létre az anyagi ügyek rendezésére. 1890. június 21-én 1134. számú püspöki leiratában kinevezte a Tanügyi Bizottságot, ennek elnöke Trusza Lajos esperes-plébános lett, tagjai pedig dr. Veverán József ügyvéd, főgondnok (elhunyt az 1902-1903. tanév folyamán, dr. Veverán Józsefné volt a gimnázium zászlajának adományozója és zászlós anyja. Sajnos a zászlóról leírás nem maradt fenn, 1919 utáni sorsa pedig ismeretlen), Gencsy Sándor polgármester, Csák Alajos Czirjék gimnáziumi igazgató és a minorita rendfőnök által kinevezett Schöffner Leó. A Tanügyi Bizottság első ülését 1890. július 4-én tartotta meg, első megoldandó feladatnak a püspök és a minisztérium által megnevezett hiányosságok felszámolását határozták meg. Itt jegyezzük meg, hogy a továbbiakban a Tanügyi Bizottságot évente újították meg, tagjai a mindenkori római katolikus plébános, a mindenkori polgármester, a gimnázium igazgatója, egy tanára, közreműködött ezeken kívül egy-egy jogász, és az iskolaorvos is. Feladata az intézmény gazdasági, pénzügyi ügyvitelének ellenőrzése volt. A padokat az év kezdetére a követelményeknek megfelelően javíttatják meg, a tanári szakkönyvtár állományát majd csak a kinevezendő szaktanárok kívánalma szerint lehet majd kialakítani. 1890. szeptember végén az okleveles tanárok kinevezése megoldódott. Ekkor került Nagybányáról akarata ellenére Szilágysomlyóra Mahalcsik Bónó és Fetzner Ferenc, mivel a nagybányai gimnáziumban többre becsülték a világi, alapvizsgával rendelkező tanárokat, mint a jól képzett és tapasztalt szerzetes-tanárokat. A tanszerek beszerzésére költségvetést állítottak össze, de a tornacsarnok létesítése egyre késett. A jövőendő építmény számára a Báthory kert (Várkert) egy részét szerették volna megszerezni, a terv azonban megbukott a tulajdonos, Bánffy család határozatlanságán és az előre látható jogi bonyodalmak miatt. A váradi püspök ismét sürgette a tornacsarnok építését: 1890 július 24-én kelt leiratában megjegyzi, hogy *„a tornacsarnoknak ez év aug. hó végével készen kellene lenni”*.⁸⁹ 1891. febr. 18-án újra megsürgeti az építést, mint írja: *„Addig ugyanis, míg e sajnálatos huzavona elintézve nincs, a tornacsarnok építési ügye sem tárgyalható eredménnyel, s az alapítólevél sem szerkeszthető meg, holott a rendezést*

⁸⁹ Kóhalmi 1915. 14

őszintén óhajtom".⁹⁰ Ezek után a Tanügyi Bizottság jobbnak látta a gimnázium udvara egy részének feláldozását a tornacsarnok számára. Ezt a megoldást támogatta a kolozsvári tankerületi főigazgató is, aki a tornacsarnok építését a rajzterem bővítésével együtt látta kivitelezhetőnek. A növendékeket az elveszett udvarrészért úgy kártalanították, hogy a nyári tornapályának a kőfalán kijáratot létesítettek így a szüneteket a diákság a várkertben tölthette. A tanuló ifjúság látókörének szélesítése, ismereteinek bővítése, a tapasztalatszerzés, a pályaválasztás megkönnyítése céljából időnként tanulmányi kirándulásokat szerveztek. 1891-1892. tanév végén Mahalcsik Bónó gimnáziumi igazgató és Kölln Gyula szaktanár vezetésével az intézet tanulói meglátogatták a Bihar megyei sólyomkői üveghutát. A kirándulás létrejötté és hasznossága Galbavy József üzemvezető meghívásának és kalauzolásának volt köszönhető. Az eseményről szóló beszámolóban nem találtunk semmiféle utalást a kirándulás lebonyolítására vonatkozóan. Vajon milyen szállító eszközzel oldották meg a Sólyomkőre való utazást? Ha ez lovas fogatokkal történt, mennyi idő alatt tették meg rossz úton a 47 km-es távolságot?

A Tanügyi Bizottság 1891. jún. 26-án tartott ülésén végre határozott a tornacsarnok és a rajzterem ügyében is. Az összejövetelel részt vett a püspök küldöttje, Peiser Antal püspöki uradalmi mérnök és Bund Vilmos városi mérnök is. A mérnökök javaslatára, a felépülendő tornacsarnok emeletként készül majd el a rajzterem, ide a főépület II. emeletről történik majd a bejárás. A régi rajzterem megmaradt osztályteremnek, az új rajzterem alkalmanként díszteremként is használható lehetett.

A püspök engedélyezte a terv megvalósítását, a munkálatokat meghirdették, a beérkező ajánlatokat a Tanügyi Bizottság bírálta el. Czimer István, Czifra József és Goldglancz Jónás, Halász, Molnár, Cseh és Gámenczy Lukács ajánlatai közül a legmegfelelőbbnek Czimer Istváné bizonyult. A vállalkozóval a szerződést Veverán József főgondnok írta meg. Trusza Lajost pedig megbízták, hogy a Csizmadia Társulattal tárgyaljon és érje el azt, hogy a jövőbeni épület összeépüljön a Csizmadia Színnel⁹¹ (ennek helyén épült fel a 60-as években a kisipari szövetkezet otrombára sikeredett szolgáltató épülete) és ennek csatornáját közösen használják. Ezek után megindulhatott a jó ütemű építkezés, 1891. november 30-án fedél alá került a gimnázium új részlege. Az elmaradt munkálatokat az építő vállalkozó, Czimer István 1892. augusztus 1-én befejezte és az átvételi bizottságnak ellenőrzésre bocsájtotta. Az épület

⁹⁰ Kóhalmi 1915. 14

⁹¹ A Csizmadia Szín az Ócska Gimnáziumot ábrázoló fénykép bal felén látható.

elkészültével egy újabb hiányt pótoltak a kormány évekkel azelőtt megfogalmazott kifogásaiból. Időközben a város a báró Bánffyaktól megvette 1893. nov. 25-én a várat, így megszűnt a tulajdonos és a város között a vár hét éven át érvényes bérleti szerződése. Ezek után a város tanácsa megszavazta a vár udvarának parkosítását, kialakították ezzel, a közkedvelt Várkertet.⁹²

A gimnázium vezetése mindent megtett az intézet felszereltségének javítására. Az iskola padjainak a cseréje fokozatosan történt, a szertárak tanszer leltárát vásárlások által bővítették. Az iskola ebben az időben természetrajzi-, természettani-, rajz-, zene-, földrajz-történelmi-, vegytani-, tornaszertárral rendelkezett. A minisztériumi kívánalmaknak megfelelően bővült a tanári szakkönyvtár is, az új kiadványok vásárlás és ajándékozás útján kerültek leltárba. Mégis szerények a számok: 1892-1893-ban a tanári könyvtár állománya 573 mű, 780 kötet, az ifjúsági könyvtaré 208 kötet.

A minisztérium kifogásai között szerepelt az elegendő számú okleveles tanárnak a megléte. Az 1889-1890-es tanévben három okleveles tanár tanít az intézetben, 1890-1891-es iskolai évben az iskola élén Csák Alajos áll, tanártársai: Fetzer János Ferenc, Kölln Gyula, Mahalcsik Bónó, Nits Pál, Révész Cyrill, Schöffner István és Szentimrei István, Szentimreit kivéve mind oklevéllel rendelkező minoriták. Nagy gondot okozott továbbra is a rajztanári állás betöltése. Az eddig rajzot tanító Szentimrei Istvánhoz ragaszkodott az iskola, de miután egyetemi szakképesítést szerzett filológiából, kinevezték a Kis-Küküllő vármegyei Erzsébetváros algimnázium tanárává. Az igen gyenge 700 forintos fizetés és a 100 forintos lakbér nem vonzotta az okleveles rajztanárokat, ezért a rajz órákat 1890-1891-ben szétszították Fetzer Ferenc, Mahalcsik Bónó és Schöffner Leó között. A tornatanítói képesítést Nits P. Glycér szerezte meg, ő 200 Ft. fizetésért végezte munkáját. Az állandó rajztanár kinevezése továbbra is nehéz diónak bizonyult, a minorita rend nem képezhetett rajztanárokat, a világiak pedig nem tolongtak a 700 frt-os fizetéssel járó katedra megszerzésére. 1892 szeptember 14-én Fekete Józsefet nevezték ki feltételesen és ideiglenesen, ő 1893. február 17-én állásáról lemondott, tantárgyát ismét megosztva 1894 őszéig tanították. Az 1894-1895. tanévben Török Teofil vette át a rajzoló geometria tanítását.

A gimnázium igazgatói székébe 1892. szeptemberében a rendtartomány főnöke Mahalcsik Bonaventurát (Bónó) nevezte ki, tisztségében a nagyváradi püspök is megerősítette. Elődjét, Csák Cyrjéket Aradra hívta a minorita rend.

⁹² Fetzer 1908: 2.

Küzdelmekkel teli időszak után végre, megszűntek azok a hiányok, amelyeket az emlékezetes 1890-es miniszteri leirat felsorolt, joggal várta tehát Szilágyssomlyó társadalma a gimnázium nyilvánossági jogának végleges megszerzését. Ennek a jognak hiánya az intézet magán-gimnáziummá válását jelentette volna, a végzős növendékek pedig az állam által elismert iskolai bizonyítványért más városokba kényszerültek volna vizsgázni.

Miután Schlauch Lőrinc nagyváradi püspök a gimnázium kegyuraságát elvállalta, a közoktatási kormányzat a 21.113-1890. számú rendeletével, egyelőre az 1890-1891. és 1891-1892. tanévekre, majd a 33.118-1892. számú leiratával az 1892-1893 és az 1894-1895. iskolai évekre adott nyilvánossági jogot. Az 1894-1895-ös tanév végén az intézetet ismét a nyilvánossági jog elvesztése fenyegette.

Újból megindult a küzdelem a nyilvánossági jogért, a küzdelem élén Mahalcsik Bónó igazgató állt. Leveleivel, átirataival felkereste mindazon intézményeket, ahol határozhatnak ez ügyben. A jog megszerzésében nagyot lendített Kuncz Elek, kolozsvári királyi tankerület főigazgatójának somlyói látogatása 1895. május 21-én. A gimnáziumban tapasztaltakat, a jó irányba mutató változásokat jegyzőkönyvbe foglalta. Hangsúlyozta, hogy az ideiglenesség zavarólag hat az intézet további fejlődésére, szükség van a gimnázium ügyének felkarolására és a nyilvánossági jog megadására.

Az intézet tantestülete még a kormánynak is írt. A 74-1895. számú jegyzőkönyv szerint a Tanügyi Bizottság vázolta a nyilvánossági jog megszerzéséért tervezett lépéseket. Elsősorban Dr. Schlauch Lőrinc püspököt, mint az iskola fenntartóját arra kérték, hogy emelje ki a gimnáziumot az ideiglenesség állapotából, járjon közbe az illetékes helyeken a nyilvánossági jog megadásáért. A tantestület remélte, hogy a püspök a továbbiakban is támogatja és fenntartja a gimnáziumot. Azok a hiányok, amelyeket gróf Csáky Albin vallás és közoktatásügyi miniszter 1890. május 16-án kelt 21.113 számú leiratában a nagyváradi püspöknek felsorolt, és amelyek a nyilvánossági jog megadását eddig akadályozták, megszűntek. 1895. január 15-én új minisztert neveznek ki a V.K.M. élére, Wlassics Gyula személyében. Wlassics leiratában közli a gimnázium igazgatóságával a következőket: „30.718. sz. *A szilágyssomlyói gimnáziumnak a nyilvánossági jogot véglegesen megadom. Rendelet következik. Wlassics.*”⁹³

A gimnázium története ezzel a nagy jelentőségű eseménnyel egy új szakaszához érkezett.

⁹³ Kóhalmi 1915: 31.

A célkitűzés: a főgimnázium kialakítása. A gimnázium új otthonának megépítése

A gimnázium eddigi története szorosan kapcsolódik két személyiséghez, az első Miklósi József szilágysomlyói esperes-plébános mint alapító, a második dr. Schlauch Lőrincz bíboros, nagyváradai megyéspüspök, 1897. jún. 12-től sorrendben a második nagyváradai bíboros, 1890-ben lett Szilágysomlyó rtv. díszpolgára.⁹⁴ Schlauch nagy pénzüsszegekkel támogatta a gimnázium fejlődését, a tornacsarnok és a rajzterem megépítését. Neki köszönhette a somlyói intézet szép könyvtárát és az oklevéllel bíró tanárok kinevezését. A fenti támogatás nélkül a nyilvánossági jog megszerzése csak álom maradt volna. Mind a mai napig talány, hogy az 1890-es miniszteri leiratban megfogalmazott elvárás, az intézet alapítólevélének bemutatása miért késett és végül miért maradt el örökre. Schlauch püspök ennek titkát magával vitte, mivel 1902. júl. 10-én elhunyt. Az alapítólevél biztosította volna a gimnázium nyilvánossági jogát örök időre, megnyithatta volna a rögtöni lehetőséget az intézet nyolc osztályos főgimnáziummá válásához.

1904. okt. 7-én Szmrecsányi Pál addigi káptalani helynök került Schlauch püspök örökébe. Az új megyéspüspökhöz fordult a Rendfőnök már az első napokban, kérte az alapító levél sürgős kiadását. De az 1905. év sem hozott semmi újat a somlyaiaknak. 1906 áprilisában gróf Apponyi Albert gróf lett a vallás és közoktatásügyi miniszter, aki nagy változtatásokat vitt végbe a tanintézetek életében. Nagy horderejű intézkedése az 1907. év folyamán Apponyi miniszter által aláírt 95.333 rendelet, ennek alapján rendeződött a tanári fizetések ügye, ez jótékonyan hatott a somlyói gimnázium életére is. A jól képzett és megfizetett tanári testület biztosítéka volt az iskola tovább fejlődésének, jövőjének. Az anyagiak rendezése újabb lendületet adott a gimnáziumnak. Kőhalmi Mihály 1907. jún. 27-én *Gimnáziumunk fejlesztése* cím alatt ismételten megfogalmazta a város lakóinak, a gimnázium tanárainak és tanulóinak óhaját: a főgimnázium létesítését. Több, a minisztériumba, a püspökséghez címzett memorandumban kéri ezt a nagy jelentőségű változást. Ábrahámfalvi Ugron Gábor⁹⁵ a szilágysomlyói kerület országgyűlési képviselője a gimnázium körüli mozgalmat feleslegesnek tartja, azzal érvel, hogy addig amíg az iskola kegyura (tulajdonosa)⁹⁶ nem kéri, addig az állam nem támogathatja az intézetet. Az

⁹⁴ Fodor József 2002.

⁹⁵ Ábrahámfalvi Ugron Gábor (1847-1911) a szilágysomlyói kerület országgyűlési képviselője 1901-től haláláig.

⁹⁶ lásd a Jegyzetek 5. magyarázatát.

államsegély nélkül pedig a gimnázium nem válhat főgimnáziummá. A középiskolai törvény értelmében minden gimnázium – bizonyos feltételek mellett – államsegélyt igényelhetett. A római katolikus gimnáziumok idegenkedtek az államsegély kiterjesztése miatt, féltették autonóm jogukat, bizonyos fokú függetlenségüket. Pedig ez a féltett autonómia csak névleges volt, tekintettel arra, hogy a gimnáziumok a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartoztak. Az államsegélytől való húzódozás a tanári testület javadalmazására hatott ki kedvezőtlenül, mivel kevesebb fizetést kaptak mint az állami gimnáziumban alkalmazott oktatók.

Ugron Gábor nem hagyta annyiba az iskola kérdését, felvette a kapcsolatot a nagyváradi püspökséggel, nevezetesen Szmrecsányi Pál püspökkel és Fetser Antal segédpüspökkel. Arra akarta őket rábírní, hogy a püspökség hivatalosan kérje a somlyói gimnáziumnak az állami támogatás megadását. A püspökség képviselői a Nagyváradra utazó Ugronnak megígérték sok mindent, de a támogatás kérését elnapolták azzal, hogy a 4-ik osztályban csak 17 tanuló van beíratva, az 5-ik osztályba beiratkozni óhajtóknak pedig a püspökség kifizeti a támogatást, hogy Nagyváradon folytathassák tanulmányaikat. Ezt a megoldást olcsóbbnak találták, mint a somlyói gimnázium főgimnáziummá való fejlesztését. Minden ellenvetés mellett, végül a püspökség vállalta, hogy bár nem hiszi a megvalósítást, hivatalosan kérni fogja a főgimnázium létesítését.

Közben felgyorsult a levélforgalom az érdekelt intézmények között. Levélváltás történik az aradi rendfőnök, a nagyváradi római katolikus püspökség, az iskola igazgatósága között. Növekvő érdeklődés nyilvánult meg az iskola jövője iránt. A nagyváradi Egyházmegyei Hatóság 2041/1908 számú levelében a rendfőnöki hivatal felkérte, hogy nyilatkozzék a somlyói gimnázium állapotáról. A rend főnöke továbbította a kérelmet a gimnázium igazgatójához, hogy az kimerítő választ küldjön Aradra. A rendfőnöki hivatal levelében meg említi, hogy a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium évek óta sürgeti a somlyói tanintézet sorsának rendezését. A minisztérium elrendelte, hogy a következő iskolai év – 1908-1909 – elején a kolozsvári tankerületi főigazgató tárgyalásokat folytasson az érdekelt felekkel Szilágysomlyón. A találkozóra 1908. szeptember 22-én került sor a gimnázium épületében. Jelen voltak: Kuncz Elek kolozsvári tankerületi főigazgató, a minisztérium képviselőjében, dr. Lányi József felszentelt püspök és Kőrössy Endre somlyói plébános, a Tanügyi Bizottság elnöke, a nagyváradi püspök képviselőjében, Lukácsffy Ödön (1845-1923), a város polgármestere, a helyi Tanügyi Bizottság tagja, Mahalcsik Bónó gimnáziumi igazgató és

Kóhalmi Mihály mint a Tanügyi Bizottság, a tantestület és a tanítással megbízott minorita rend tagjai. Az ekkor felvett jegyzőkönyv szerint a jelenlévők áttekintették mindazokat a feladatokat, amelyek végrehajtása az iskola fejlődéséhez szükségesek. Elismerték az intézet egyházi jellegét és az állami támogatás majdani elfogadásának szükségességét. Megállapították, hogy a városnak és vidékének nagy szüksége van az intézmény fejlesztésére. A város polgármestere, Lukácsffy Ödön kiemelt feladatnak tekintette a gimnázium főgimnáziummá fejlesztését, mert ezzel megnövekedne az iskola vonzereje a környékbeli, vagy más járásokból származó fiatalokra. Fontosnak tartotta az intézmény bővítését magyar nemzeti szempontból is, tekintettel a helyi és a vidéki románságra is, kiknek gyermekei nagyobb számban lesznek a gimnázium növendékei. Az algimnázium főgimnáziummá fejlesztése a polgármester szerint némileg kárpótolná a várost mindazon veszteségek miatt, amelyek Szilágysomlyót érték Kraszna vármegye megszűnése következtében. A város 1876-ban elvesztette vármegyei székhely címét, egy sor intézmény került át Zilahra, többek között a vármegyei törvényszék is. A polgármester számításai szerint a bővítés következtében a 4 osztályos algimnázium 122 tanulóról 300-ra emelkedhetne. Végül a polgármester ígéretet tett arra, hogy a város minden áldozatot meghoz a cél elérése végett. A főgimnázium új épületének emelése esetén a város ingyen telket biztosítana és a fenntartási összeget 2000 koronára emelné.

Az új intézménynek új épületre volt szüksége, másként tetemes összegeket kellett volna házbérre költeni. El kellett dönteni, ki építteti fel? A római katolikus püspökség, vagy pedig az állam? Az egyház vonatkozott új, költséges feladatok vállalására, szerintük elegendő bajjal járt a debreceni és a gyulai gimnáziumok fenntartása. Ugron képviselő szerint a kérdést csak is az állam oldhatja meg. Ugron 1908. szeptember 27-én levelet írt az iskola ügyében, ebben kifejtette, hogy a jövőbeni iskolai épület helyéül a város felajánlhatná a régi várat, a romos épületet az állam a régi stílusában állítaná helyre, így a város nyerne egy történelmi értékű épületet és benne egy iskolát. A régi iskolát gimnáziumi konviktussá alakította volna, 20 gyermek számára. Az Ugron-féle elgondolás az érdektelenség miatt sajnos, csak terv maradt.

1909. tavaszán Lakatos Ottó, a minorita rendtartomány főnöke vette kezébe a somlyói gimnázium ügyét. Szerinte a megoldás az lenne, ha a gimnáziumot a minorita rend venné át és fenntartásához igényelné a püspökség és az állam pénzügyi támogatását. A rendfőnök 1909. május 7-én szerződéstervezetet is küldött, amelyben tudtára adta a somlyói minorita rendháznak, hogy az intézményt a rend hatáskörébe rendelte.

A terv megvalósítását a V.K.M.⁹⁷ középiskolai osztályvezetője, Ugron Gábor képviselő is támogatta, az ígért államsegély 44,000 korona volt. A tovább folytatódó tárgyalások végül eredményt hoztak: Az 1909. május 20-án Aradon kelt szerződést Lakatos Ottó rendfőnök, 1909. jún. 3-án, a nagyváradi püspökség nevében Fetser Antal káptalani helynök, 1909. jún. 4-én a V.K. Miniszter megbízásából Kuncz Elek tankerületi főigazgató naszódi kiszállásán írta alá a gimnáziumra vonatkozó szerződést. A *Magyar Középiskolák* 1910. jan. 16-iki számában közölték az Ő császári és apostoli királyi felség 1909. dec. 9-iki legmagasabb hozzájárulását, a szerződés jóváhagyását. A rendfőnök 1910. újév napján az alábbiakkal lepte meg a gimnázium vezetését és tanári karát: *„Nagy örömmel hozom Főtisztelendőséged szíves tudomására, hogy a bölcs vezetése (igazgatása) alatt álló szilágysomlyói gimnáziumunknak nyolc osztályúvá fejlesztését és állami segélyezését a nagyméltóságú közoktatásügyi kormány és apostoli királyi Felsege 1909. dec. 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyta, s ez alapon a V.K.M. úr őexcellenciája 1909. dec. 18-án 148.734. szám alatt elfogadta és aláírta. [...] Felhívom azért testvéri szeretettel Ftségedet, szíveskedjék a tanári karral egyetértőleg arról egy tervezetet hozzám betérjeszteni, miképpen véli keresztülvihetőnek már a legközelebbi tanévre 1910. szept. 1-én a gimnázium V. osztályának megnyitását, másrészt a tantermek céljaira szolgáló új épület emelésének előkészítését. Megjegyzem, hogy Szilágysomlyó város tanácsa már 4678-1909. szám alatt, s később 228-1909. szám alatti közgyűlési határozattal értesített arról, hogy a város közönsége végérvényesen kimondta, hogy az új gimnázium épületének emeléséhez alkalmas telekkel járul. Addig azonban nem kívánok ez ügyben az illetékes körökkel további tárgyalásokba bocsátkozni. amíg Ftséged nagybecsű véleményét ezekre nézve nem ismerem. A szerződés szövegét szó szerinti másolatban küldöm. Fogadják az új évben e kellemes hírrel együtt legőszintébb jó kívánataimat. Arad, 1910. jan. 7. Lakatos, rfő.”*⁹⁸

A magyar állammal kötött szerződés értelmében a főgimnázium számára új épület építésére volt szükség. Miért vált alkalmatlanná a régi (ócska) gimnázium épülete? A régi gimnázium 441 helyrajzi szám alatt 214 négyszögöl belső területtel rendelkezett, erre épült 1827-ben a kétemeletes épület. Nyugati frontján, az épület tetején, kettős keresztel ellátott kis torony volt az 1830-as évekből származó jelzőcsengővel. 1897-ben a jelzőcsengőt egy kis harangra cserélték, az újat a somlyói

⁹⁷ lásd a Jegyzetek 10. magyarázatát.

⁹⁸ Kóhalmi 1915: 65.

vasútállomás adta a debreceni MÁV üzletvezetőség beleegyezésével. Az akkor érvényes tanterv szerint 6 osztály terem befogadására volt alkalmas, az 1851 óta érvényben lévő Entwurf (Organisationsentwurf)⁹⁹ már 8 osztályú tagozattal számolt. Az épület tehát szűknek bizonyult, a tantermek 45 m² területe sem felelt meg az új 60 m²-es szabványnak.

Érdeemes az utókor számára felsorolni az épület helyiségeinek valamikori megoszlását. A földszinten a kapubejárattól balra volt az iskolaszolga lakása, a bejárattól szemben a szolga kis konyhája helyezkedett el. A földszinti folyosó északi és déli termében a minorita-rend által fenntartott római katolikus fiú elemi iskola működött, 1886 óta két összevont osztályban. Ezeknek a termeknek megfelelően voltak osztálytermek az I. és II. emeleten is. Az első emeleten volt az igazgatói szoba, a konyha felett a tanári könyvtár, a szolgálati lakás felett az I. emeleten az igazgatói iroda és az északnak néző tanterem között volt az állatnövénnytani szertár. A természettani szertár pedig ugyanezen helyzetben a II. emeleten volt berendezve. Az igazgatói iroda felett volt a tanácskozó, amit később hittan órák tartására használtak. Az udvar felől keleti irányba felhúzott épület a csizmadia szín szomszédságában, 1892-ben épült dr. Schlauch Lőrinc püspök adományából. Ennek az épület-szárnynak a földszintjén amely az I. emeletet is magába foglalta, volt a 150 m² területű tornacsarnok, a II. emeletén 100 m² alapterülettel rajztermet képeztek ki, a rajzterem 50 m²-es előszobája a rajzszertárul szolgált.¹⁰⁰

Az V. osztály indításával gondok nehezednek az igazgató vállára, hová helyezi az újonnan beiratkozottakat, kellett gondoskodni bútorzatról is. A megnövekedett gyermeklétszám két új tanerő – latin-magyar és latin-görög szakos – kinevezését igényelte.

A sokat emlegetett új gimnáziumi épület részére a szerződés szerint, a város volt köteles telket adni. Az első felajánlott telek a várostól távol eső, a Púpos-hegy alatti vizes terület, a város vezetése itt képzelte el a gimnázium körül egy új városrész kialakítását. Ezt az ajánlatot a tanári kar, mint nem megfelelőt elvetette. A városban nagyon nehéz volt megfelelő telket találni. Megfelelőnek találták volna a Rákóczi utcában (ma Simion Bărnuțiu) a György Emőd-féle telket, vagy a minoriták rendházához közel eső Weisz-féle telket. Elfogadhatónak vélték a régi városháza és a városi fürdő környékét is. A városháza már így is rozzant állapotban volt, a város újat kellene építsen, így gondoskodjon új telekről. Szóba került a Bánffyak birtokában lévő Báthory-várkert, de

⁹⁹ lásd a Jegyzetek 2. magyarázatát.

¹⁰⁰ Kőhalmi 1915: 69.

kicsinysége miatt érintve lettek volna a környező belsőségek is. Addig is míg a telek kérdése megoldódott, az új gimnázium felépítéséig a város vállalta azt, hogy az V. és a következő osztályok számára osztályterme- ket bérel vagy saját tulajdonából teret biztosít. Ekkor az iskola segítségé- rére Donogány János közigazgatási tanácsos, alpolgármester sietett. A város nevében vállalta, hogy az egyes új osztályok indításakor az ígért termeket ideiglenes jelleggel az iskola rendelkezésére bocsátja. A gimnázium igazgatója, Mahalcsik Bónó meggyőződve arról, hogy az V. osztály megnyitása elől az akadályok elhárultak, 1910. jún. 30-án elrendelte a beiratkozást az V. osztályba. A gimnázium mindent megtett a tanulók létszámának növelésére, munkálkodásuk eredményeként az 1910-1911-es tanévre az öt osztályba 177 növendék iratkozott be, az elsőbe 85-en jelentkeztek meghaladva az akkori előírások által megszabott 65-ös létszámot!

Az V. osztály a régi városháza udvarán lévő városi színház¹⁰¹ ketté osztott éttermének egyikébe lett elhelyezve. Amikor megalakult a VI. osztály, akkor a megosztott terem másik felébe a főépületből az I. osztályt tették. Nevelési és oktatási szempontból is kifogásolható intézkedések, kényszer szülte, szükség megoldások voltak. A VI. osztály indításával az iskola tanulóinak száma 222-re emelkedett. A tankerületi főigazgatóság arra kérte a várost,¹⁰² hogy a osztályhiány megszünte- tésére a városháza udvarán lévő hordóhitelesítő szín helyén három osztálytermet építtessen egyenként 60 m² alapterülettel. Megfogalmaz- ta a követelményeket is: mindhárom tanterem egyenként 10 m hosszú és 6 m széles kell legyen, 3-3 ablakkal és külön bejárattal legyenek ellátva. A megoldás azonban egyre késett, az építkezés megkezdése váratott magára. A várost az iskola kifogásolható állapota miatt elma- rasztalta Kuncz Elek kolozsvári tankerületi igazgató, valamint a kormány nevében ellenőrzést végző, Ratkovszky Pál szatmárnémeti főigazgató- helyettes is. Az utóbbi a Somlyón tapasztalt állapotok miatt súlyos, elmarasztaló kritikával élt. Ratkovszky jelentése alapján a magas tanügyi kormányzat leiratban fogalmazta meg bírálatát és elvárásait. A levél szerint a V.K.M. 1912. 112. szám alatt az V. és a VI. osztály számára a nyilvánossági jogot megadta, de ugyanakkor a főigazgató-helyettes jelentése nyomán felhívja a figyelmet a somlyói gimnázium akkori el- helyezésének igen gyarló voltára, „*hogy annak a mostani körülmények*

¹⁰¹ Később, évekig a város filmszínháza (mozija) működött benne. Ma az általános iskola tornaterme van itt.

¹⁰² Ekkor a város vezetői: Lukácsffy Ödön polgármester, Donogány János alpolgármester, Udvary József alpolgármester, Hegedüs Sándor főjegyző, ifj. Faragó Sándor aljegyző, Bölöny Bálint rendőr- kapitány, Faragó Sándor tiszti főügyész, a városi képviselőtestület tagjai Ábrahám Sándor gazdasági tanácsos, Farkas Ödön, Madár János, Szabó György, Szabó István, Udvari József, Porjes Samu.

*között való megtartása és továbbfejlesztése kívánatosnak nem mondható és a szükséges javító intézkedések mielőbb foganatosítandók*¹⁰³ - Az idézet sorok Balogh Jenő államtitkár által, 1912. június 13-án aláírt levelében voltak olvashatók. Az idézett levelet követte a főigazgatóság 160-1912 számú hasonló tartalmú leirata. Ebben a helyzetben veszélybe került a VII. osztály indítása, a főgimnázium sorsa. A gimnázium igazgatója, hogy a további bírálatokat kikerülje, a Városháza segítségét kérte. A város képviselő testülete 1912. június 26-án tartott közgyűlésén végre döntést hozott. A határozat azonnali végrehajtását rendelték el, ennek értelmében a nyár folyamán a három tanterem meg is épült, de egy jelentős hibával. A gyorsan elkészült épület falainak nem volt ideje kiszáradni, így Kuncz főigazgató 1912. november 8-10-én tartott hivatalos látogatásán az épületet tanításra alkalmatlannak, egészségtelennek nyilvánította. Elrendelte az oktatás felfüggesztését a három tanteremben, mindaddig amíg a falak kiszáradnak. Bár ezek a termek nagyság tekintetében megfeleltek a célnak, még is kifogásolható volt még a jelentős távolság a főépülettől, ennek következménye a diákok sok jövése-menése, ez pedig a fegyelem lazulását eredményezte.

Ilyen körülmények között ismét sürgetővé vált a tervezett új épület telkének kijelölése. Bár a városi közgyűlés 1908. szeptember 22-én határozatban ajánlott telket a gimnázium részére, négy év alatt csak eredmény nélküli javaslatok hangoztak el. Az ekkor emlegetett lehetséges helyszínek a következők voltak: a Várkert ezt Ugron Gábor tartotta legalkalmasabbnak, mások az adóhivatal és a pénzügyőrség telkét szerették volna kisajátítani, míg mások a Bem-teret találták a legmegfelelőbb gimnáziumi teleknek. A régi postával szembeni Bánffy telket, magát a posta kertjét vagy a régi Városháza területét is sokan emlegették. A Rákóczi utcai György Emőd-féle birtok mellett is sokan kardoskodtak. A Vad-kert miatt kialakult vita nagyban késleltette a végleges döntést. A Vad-kert, a vár valamikori vadaskertjének helye ekkor még beépítetlen és mocsaras, ezt az akkor még puszta területet tervezte a város beépíteni, az itt kiépülő városrésznek a központi épülete, a gimnázium lett volna.¹⁰⁴ Az adóhivatal telkének a gimnázium céljaira való esetleges kisajátítása a magas kormánykörök érdeklődését is felkeltette. A V.K.M érdeklődésére a tankerületi főigazgató jelentést kért a telek nagyságáról és építésre alkalmas voltáról. A felmérés

¹⁰³ Kóhalmi 1915: 75.

¹⁰⁴ 1941-ben a Hangya Szövetkezet, 1945 után a Kalácska zöldség és gyümölcs feldolgozója, majd a Fogyasztási Szövetkezet raktárai létesültek ezen a helyen. Az 1960-as években a mai tömbházak helyén a város tűzifa raktára díszelgett itt, majd tömbház lakások épültek a helyén (ma N. Bălcescu utca része).

szerinti 1928 m²-es lejtős területet a gimnázium igazgatója alkalmatlannak nyilvánítja.

A minorita rendfőnök nem zárkózott el semmi nemű ajánlattól. A városháza e közben listát állított össze a szóba jöhető telkekről és azoknak áráról. 1910. júniusában a rendfőnök látogatta meg a javasolt telkeket, 1911. május 12-én a V.K.M. középiskolai ügyvezetője, báró Barkóczy Sándor tartott helyszíni szemlét, ennek eredményeként a Bem teret, a Városháza telkét és a György Emőd-féle területet találta megfelelőnek. A többi, már felsorolt telkek esetében kifogásokat talált. A telkek körüli sok meddő vita és huzavona a korabeli sajtóban is tükröződik, Bölöni Sándor, Ady Endre barátja 1911. aug. 14-én jelentette meg egy írást a gimnázium elhelyezésével kapcsolatban. Erre válaszol egy cikkkel Kóhalmi Mihály 1911. aug. 31-én, *Vademecum* címmel, ebben a városi tanácsot vádolja tehetetlenséggel, határozatlansággal. A kérdéshez Ábrahám Sándor, a város képzett gazdasági tanácsosa szakavatottan szólt hozzá, írásának címe: *Főgimnázium és városháza*. A fentebb említett írások mindegyike a *Szilágyosomlyó* helyi lapban jelent meg. Közben folytatódik az egymásra mutogatás, a rendfőnök sürgeti a gimnázium igazgatóját, az igazgató nógatja a város polgármesterét és tanácsát a határozathozatalra, az újságok pedig behatóan foglalkoznak a kérdéssel. Udvary József az akkori alpolgármester ígéretet tett arra, hogy a legközelebbi közgyűlésen „*igyekezni fogok azonnal döntést provocalni, az eredményt pedig közölni.*”¹⁰⁵ A döntés végre az 1912. március 23-án történt meg, ekkor a város képviselőtestületének közgyűlésén szótöbbségben abban állapodott meg, hogy György Emődnek a Rákóczi utcában fekvő kettős háztelkét megvásárolja és azt a gimnáziumnak adományozza, azzal a reménnyel, hogy 2-3 év múlva felépül a gimnázium új otthona. A határozathozatalba „besegített” a tavaszi árvíz, ami elöntötte a Vadkertet és így nyilvánvalóvá vált alkalmatlansága a gimnázium épülete számára.

A határozat a következőket tartalmazza: „*A Szilágyosomlyón felállítandó államilag segélyezett róm. kath. főgimnázium telkéül a szilágyosomlyói – sztjkbven [szabad területek jegyzőkönyve] 518, 519, 520 hrsz [helyrajzi szám] alatt felvett ingatlanokat 85,000 azaz nyolcvanötezer korona vételár mellett megvásárolja, s hogy ezen telkeket az ezen tanintézetet felállító hatóságnak, esetleg testületnek ingyen átengedi. A vételár a megvásárlásra vonatkozó határozat jogerőre emelkedésétől, illetve a telek átadásától számított 20 év múlva egy összegben lesz dr. György Emődnek, vagy esetleg jogutódjának kezeihez fizetendő, minek*

¹⁰⁵ Kóhalmi Mihály 1915: 79.

fedezetül évente minden év elején 2700 korona lesz takarékpénztárilag való gyümölcsöztetés végett félreteendő, – mely évi járadék végösszege az esedékesség idejére a vételár kifizetésére elegendő lesz. A vételár kifizetése idejéig ennek összegét a város dr. György Emődtől kölcsönképpen felveszi, mely kölcsönösszeg évi 4250 koronára menő 5%-os kamata előzetes félévi 2125 koronás részletekben fog a vevő, vagy jogutódai kezeihez, esetleg az ezek által megjelölendő megbízottnak kifizettetni. A vételárat és kamatait szabályszerű adóslevélben biztosítja az eladónak a város. A tulajdonjog átírásával kapcsolatos felmerülő összes költségek a várost terhelik. Beleegyezett a város abba, hogy a régi Mihálcz-féle telken levő, jelenleg a főszolgabírói hivatal által bérelt lakóépület a jelenlegi bérösszeg visszatérítése ellenében mindaddig özv. György Lászlóné birlalásában meghagyassék, míg ezen épület lebontása a főgimnáziumi építkezés miatt elkerülhetetlenné nem válik.”¹⁰⁶

A telek kérdése tehát végre megoldódott, az esemény hallatára az aradi minoriták rendfőnöke a városba érkezett azzal a hírrel, hogy az állam kiutalta és folyósította az építésre szánt 350,000 koronát. A rendfőnök nagyszabású épületet szeretett volna a telken látni, de az akkori viszonyok között ez az összeg ilyen elgondolások megvalósítására nem elegendő. A rendfőnök a budapesti Baumgarten Sándor műépítést bízta meg, ő rövid idő alatt bemutatta a terveket. 1913 november folyamán kiadták az építésre a pályázatot, erre 42 ajánlat érkezett, ezekből 11 az összes munkára, 31 pedig csak egyes munkafázisokra vonatkozott. Az ajánlatok azonban mind túllépték a rendelkezésre álló összeget. A tervekkel szemben az éppen Szilágysomlyón tartózkodó Kuncz Elek főigazgató kifogással élt, és a tervek megújítását, változtatását kérte. Ez a város lakói által nem várt lépés nyugtalanságot keltett, a kevésbé bizakodók már az építkezés elhalasztásáról beszéltek. A város polgármestere a lakosság megnyugtatóra nyilatkozatot adott ki, ebben biztosította a lakosokat, hogy a Rákóczi utca 11 szám alatti gimnáziumi épület, legkésőbb 1916. szeptember 1-én készen lesz. Az új ajánlattételre Szatmárnémetiből jelentkezett Bottyán István, Weszelowszky Béla és Weszelowszky Géza építésvállalkozó, ők nyerték el végül a megbízatást. A három vállalkozó elfogadta a kikötött feltételeket, a szerződés alapján 290,000 korona átalányárban a munkálatokat elvállalták.

Időközben a város átadta a minorita rendnek az építkezés számára megvásárolt telket. Ezt az alábbi, akkor megkötött jegyzőkönyv bizonyítja:

¹⁰⁶ Kőhalmi Mihály 1915: 80.

1510-1914. közigazgatási szám. Jegyzőkönyv. Felvétetett Szilágysomlyón 1914. március hó 16-ik napján Szilágysomlyó rendezett tanácsú város polgármestere által a róm. kath. püspöki főgimnázium részére ajándékozott telek átadása tárgyában. Jelen voltak Szilágysomlyó rt. város részéről: Donogány János polgármester, Bölöny Bálint rendőrkapitány, Faragó Sándor tisztiügyész, Ábrahám Sándor gazdasági tanácsos, városi mérnök; a konventualis minorita-rend mint iskolafenntartó részéről: Mahalcsik Bónó főgimnáziumi igazgató; Weszelowszky Géza építési vállalkozó megbízottja.

A polgármester bemutatja Főtisztelendő dr. Lakatos Ottó, a Magyar konventualis minorita-rend tartományi főnökének 187-1914. számú átíratát, amelyben Ftlendő Mahalcsik Bónót, főgimnáziumi igazgatót a főgimnáziumi telek átvételére s az ezzel kapcsolatos teendők elvégzésére úgy a maga, mint a minorita-rend nevében felhatalmazza.

Az így a minorita-rend részéről kiküldött meghatalmazottaknak Szilágysomlyó város kiküldöttei átadják a szilágysomlyó 344 számú terület jegyzőkönyvben 518, 519, 520. helyrajzi szám alatt foglalt ingatlanokat a minorita-rend és Szilágysomlyó rt. város között létrejött ajándékozási szerződés feltételei szerint a minorita-rend meghatalmazottja, Főtiszt. Mahalcsik Bónó urnak, ahol is a helyszínén az ingatlan határai kijelöltetvén, közös megállapodás szerint alábbiakban határozott meg:

Nyugati oldal: Nyugati oldal határa a dr. Markovits Jakab házának keletre menő 5 méter távolságnál kezdődik és ezen 5 méter távolságot a Markovits telke egész hosszirányában mindenütt megtartván a Kraszna folyóig, illetve Kraszna folyónál levő déli határig vonul.

Ezen 5 méter stráf, mely Markovits telke és a főgimnázium telke között van, Szilágysomlyó város tulajdonában maradt és a város részéről, mint vízlevezető csatorna használtatik.

Déli oldal. A déli oldal határát mindenütt a Kraszna folyam (sic!) vízfolyásának közepe képezi.

Keleti oldal. A keleti oldal határa az özv. Adler Jónásné, illetve Nuszbaum-féle telek jelenlegi határai megállapítatván, s így az feltüntetett.

Az északi határ. Az északi határ a dr. Markovits és dr. Gáspár Gyula közötti egyenes vonal lévén, mely határ szintén megállapítatván, elfogadtatott.

Ezek után ft. Mahalcsik Bónó ezen határokkal megjelölt telket a szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnázium részére átveszi és ez alkalommal úgy a maga, mint a minorita-rend és főnöke nevében is hálás köszönetét fejezi ki Szilágysomlyó város tanácsának és közön-

ségének azon nagylelkű áldozatáért, hogy ezen telek ajándékozása által ezen nagyobbszerű tudományos cél elérését, a főgimnázium megalapítását előmozdítottak. Ezzel a jegyzőkönyv lezáratott és aláíratott. Kmf. P. H. Donogány János, polgármester, Bölöny Bálint, rendőrkapitány, Faragó Sándor, Ábrahám Sándor, Hatfaludy János, jegyző, Mahalcsik Bónó, főgimnáziumi igazgató, konventuális minorita-rend meghatalmazottja. Weszelowszky Géza, építési vállalkozó megbízottja.¹⁰⁷

1914. március 13-án a munkaátadási jegyzőkönyv alapján Bottyán István elkezdhetette az építkezést.

Az alagsor ásását 1914. március 14-én kezdték meg. A jó szervezés következményeként az épület II. emelete 1914. július 23-án készült el, habár az épület befedését 1914. őszére tervezték, erre csak 1915. március 2-án került sor, ez a haladás háborús időkben mégis dicsérendő teljesítmény volt. Az épület tető alá helyezése után az építkezés egyre jobban akadozott, ehhez hozzájárult a pénz- és építőanyag hiány, a munkások sorra kapták a katonai behívókat, frontra került a munkavezető Weszelowszky Géza és a tervező Baumgarten Sándor is, őket Szabó János budapesti építész helyettesíti. 1916 nyarára elkészült a gimnázium tekintélyes épülete, már csak a külső vakolás egy része és az udvarfelőli frontja maradt hátra.

Az építkezés ideje alatt az oktatás a régi gimnáziumban és a városháza által ideiglenesen átadott öt helységben történt. Az 1913-1914-es tanévben megnyílt a gimnáziumi VIII. osztály is, a tanulók létszáma pedig 296-ra nőtt. 1913. május 11-17. között az iskola tanulóinak egy része az Al-Dunára rendezett kirándulást a következő útvonalon: Szilágysomlyó – Nagyvárad – Szeged –Báziás – Orsova – Adakaleh szigete – Herkulesfürdő – Temesvár – Arad – Nagyvárad – Szilágysomlyó. Az utat a MÁV II. osztályú kocsiban tették meg.

A nyilvánossági jog megszerzése ismét előtérbe került, e végett a gimnázium 74-1914 szám alatt kérelemmel fordult a V.K.M.-hez. A minisztérium válasza kedvező volt, a jogot a 6919 szám alatt nyerték el. A főgimnázium jogi viszonyainak rendezése kifejezésre jutott a gimnázium megnevezésében is, az aradi rendfőnök 155-1913 leirata értelmében az intézmény hivatalos neve a következő: **A minorita rendiek szilágysomlyói püspöki főgimnáziuma**. A következő tanévben a háború kirobbanása ellenére sem csökkent a tanulói létszám jelentősen, ekkor 274 beiratkozottat jelentettek. Az első írásbeli érettségi vizsgát 1914. május 18. 19. 20-án tartották. Vizsgálatra jelentkezett 15 rendes és 2 magántanuló. A jelölteknek következő tételeket kellett kidolgozni:

¹⁰⁷ Kőhalmi 1915: 159-161.

magyar nyelvből és irodalomból: Irodalmi iskoláink szerepe és hatása, latin nyelvből és irodalomból: M. Tull Cic: Cato Maior de senectute cap. 22., mennyiségtanból: gyakorlati feladatok megoldása. A szóbeli vizsgálatok méltóságos felsővisói Fináczy Ernő dr., udvari tanácsos a budapesti egyetem neveléstudományi tanára elnöklete alatt 1914. június 15. 16. és 17-én folytak le. Ekkor jelesen érett: Farkas Ödön és Lakatos István, jól érett: Gottlieb Sándor, Kiss Gyula és Sámuel Antal, érett: Czukerman Ármin, Farkas József, Hegedüs László, Mangel Gyula, Muzsai Ferenc, Puskás Zoltán, Simay János, Szilágyi József. Három jelöltet latin nyelvből és irodalomból, egy jelöltet pedig mennyiségtanból javító vizsgálatra utasítottak.

Az 1914. július 28-án kirobbant I. Világháború az 1914-1915. tanév kezdetét csak enyhén befolyásolta. A háborús helyzetre utalt az, hogy a gimnázium tantestülete megfogyatkozott a frontra behívottak miatt, valamint az, hogy a tanév három napos késéssel kezdődött. Az oktatás zavartalanul folyt 1915. május 15-ig, amikor megkezdődtek az évvizsgálatok. Augusztusban behívót kapott Neszveda Károly rendes tanár, ő az északi fronton az oroszok ellen harcolt, 1915. október 7-én a cáriak fogságába esett és Komán Andor állami helyettes tanár, őt mint hadapródjelöltet júliusban hívták be, Szerbiában megsebesült, majd felépülése után az olasz frontra került, Gabeerden Rezső rendes tanár más tanintézetbe lett áthelyezve. A három megüresedett tanszék órái a katedrán maradt tanárok között lett elosztva. A tanítás még mindig a régi épületben és a város által használatba adott négy teremben folyt. Az új épület bár, tető alá került, az építkezést a zavaros háborús viszonyok miatt csak igen lassan tudták folytatni. A feljegyzések szerint ekkor még nem volt arra remény, hogy az épület az 1914-1915-ös tanévben végre elkészüljön. A kényszerítő körülmények hatására egyes tantárgyakat összevonva tanítottak (görög nyelv és görögpótló irodalom) az ének, a gyorsírás, a művészi rajz, az önképzőkör az órarendből kimaradt. Zavarta az iskola életét az is, hogy a tanulók egy részét mindjárt a tanév kezdetén tényleges katonai szolgálatra hívták be. Mások április vagy májusban kaptak behívót. A behívott tanulók nagy része a VIII. osztályból került ki, így alakulhatott ki az a helyzet, hogy az év elején a végzős osztály kétharmada lett katonai szolgálatra felszólítva. A V.K.M.. rendelete értelmében ezen hadba hívott tanulók eltávozásukkor osztály bizonyítványt vagy érettségi bizonylatot kaptak. Az írásbeli érettségi vizsgákat május 17, 18, és 19-én tartották, a szóbeli június 10-én és 11-én történt. Az érettségi bizottság elnökének a V.K.M. dr. Kiss János pápai prelátus, egyetemi tanárt nevezte ki. A tanévet általánosan május 22-én fejezték be, a diákok elmenetelével az ócska

gimnázium épülete nem maradt üresen. Június első napjaiban olasz internált családokat helyeztek az épületbe, ezek összlétszáma 200 fő volt. A taliánok augusztus végéig voltak a somlyói intézet „vendégei”, innen nagy részüket más vidékre helyezték. Egy kis csoportjuk azonban továbbra is itt maradt, csak október 11-én hagyta el az épületet. A tanítás itt csak október 18-án indulhatott meg. A város által biztosított termekben az új iskolai évet szeptember 6-ika helyett egy héttel később kezdhették meg.

Az 1915-1916. tanév elején Nemes Károly rendes tanár, mint népfelkelő vonult be Budapestre, itt kapta katonai kiképzését, innen Gyulafehérvárra lett vezényelve. A három katonai szolgálatra behívott tanár – Neszveda Károly, Komán Andor és Nemes Károly – tárgyait az itthon maradottak oktatták tovább, díjmentesen. A tanév folyamán a minorita rend főnöke, nagyságos és főtisztelendő dr. Lakatos Ottó, Vevér Emil helyettes tanárt 828-1915. számú leiratával rendes tanárrá léptette elő, 1916 január 1-i hatállyal. A V.K.M. miniszter 1916. március 28-án kelt 40.385 számú magas rendeletével Mániás Ferenc helyettes tanárt állami rendes tanárrá nevezte ki. A minorita rend tartományi főnöke Scheller L. Béla tornatanítót szabadságolta és Nagybányára helyezte át. A gimnáziumban a diákság körében mozgalom indult a frontra vezényelt diáktársak fényképeinek csoportképbe való gyűjtésére, ezt a tablót a jövő diák nemzedékek számára szerették volna megőrizni. Az utókornak, a mai nemzedékeknek másoljuk ide a frontszolgálatra behívott szilágysomlyói gimnáziumi tanulók névsorát:

1914-ben az érettségi vizsgálatok után egyenruhába öltözött: Czukerman Ármin, Deák Miklós, Farkas József, Farkas Ödön, Frühauf Gyula, Gottlieb Sándor, Hegedüs László, Katona István, Kiss Gyula, Lakatos István, Mangel Gyula, Muzsai Ferenc, Papp János, Puskás Zoltán, Sámuel Antal, Simay János, Bodolay Lóránt, Szabó Géza. Frühauf Gyula és Muzsai Ferenc hadnagyi rangfokozatot kapott. Hősi halált halt: Frühauf Gyula, a vitézségi érdemrend tulajdonosa, Katona István és Sámuel Antal. Orosz fogságba került Deák Miklós. Többen vitézségükért katonai kitüntetést kaptak, Szabó Géza háromszor is. 1914-1915. tanév elején rendes szolgálattételre bevonult: Kosztin György, Lázár Márton, Marosi Tivadar, Nemezc Alajos a VIII. osztályból, Sárossy Sándor VIII. osztályos magántanuló önkéntesként vállalta a frontszolgálatot. 1915. májusában behívott kapott: Barboloviciu Virgil, Babovszky Ferenc, Codeusz Virgil, Éder Gyula, Fülep János, Gottlieb Ignác, Helmeczy Sándor (hősi halált halt), Lázár Géza, Mike Gyula, Nagy Sándor a VIII. osztályból, Kirilla Károly, Kurteán János, Lázár Antal, Rosenberg Dezső, Szabó Illés a VII. osztályból. 1915-1916. tanév elején a beiratkozott

tanulók száma csökkent a következő bevonulók miatt: Bodolay Andor, Drágán Oktáv, Reich Ármin a VIII. osztályból, Mascan Aurent, Méhes Gyula a VII. osztályból. Április hónapban ismét sorozás ritkította a tanulóifjúság létszámát, bevonultak: Izsák Sándor, Jepurán Patricius, Kepes István, Kerekes Andor, Kornhauser Izidor, Nagy Gyula, Nagy István, Osvald Lajos, Sárossy István, Sima János a VIII. osztályból, Aszalay József és Lázár Emil a VII. osztályból.

Az 1916-1917. tanév folyamán katonai szolgálatra behívó parancsot kapott: Lindenfeld Ernő V., Fazakas Lajos VI., Benke Károly, Costea Sabin és Mártonffy Béla VII., Benczur Gyula, Farkas Endre, Izsák Mihály VIII. osztályos tanulók. A katonai szolgálatra alkalmasnak talált tanulók számára a 2257. számú miniszteri rendelet értelmében március 5-től április 18-ig érettségi vizsgára való előkészítő tanfolyamot tartottak, mások a katonai hatóságoktól kapott szabadságot arra használták fel, hogy gyorsított eljárásban osztály- vagy érettségi vizsgát tehessenek. A főgimnázium nyilvánossági és érettségi vizsgák megtartására vonatkozó joga az előző tanévben lejárt, a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter a lejárt jogot három évre: az 1916-1917., 1917-1918., és 1918-1919. tanévekre kiterjesztette. Az 1916 nyarán megtartott érettségi vizsgán a kolozsvári Tankerület Főigazgatója Szentimrei István elnökölt, 1917-ben magánvizsgákra került sor, ezen főigazgatói helyettes minőségben, Riesz Ferenc ceglédi állami gimnáziumi igazgató vett részt.

A főgimnázium építése hosszabb időt követelt a háborús körülmények miatt, 1915. március 2-án az épület csak részben került tető alá, 1916-ban használatba vehette a tanulóifjúság. A minorita rend a Jelzálog Hitelbanktól 350.000 koronát kölcsönzött az épület felépítésére. A Rákóczi utca 7 szám alatti új épületbe 1916. október 16-19 között történt meg a részleges átköltözés. 1917 őszén, szeptember 5-én volt az évnyitó. A beíratott 216 diák számára rövidesen három napra dr. Lakatos Ottó a minorita rend főnöke, mint intézetfenntartó felfüggesztette a tanítást. Elrendelte, hogy az új épületet a tanügy számára sürgősen foglalják el. Erre valószínű az adhatott okot, hogy a háborús viszonyok között, nehogy katonai célokra használják azt. 1917. szeptember 19-21 között ment végbe a végleges költözés. Szeptember 22-én megkezdődhetett a tanítás, az ünnepélyes évnyitót és az épület felavatását békésebb időkre halasztották. Az elnapoláshoz hozzájárult még az a tény is, hogy az épület építését teljesen be kellett fejezni, még sok volt a pótolni-, javítanivaló. Az év folyamán úgy a tanári karnak, mint a diákságnak alkalma volt megtapasztalni a hosszútávra tervezett épület előnyeit (jól szellőztethető, tágas, világos tantermek, széles folyosók) és hiányosságait (a háborús körülmények között nehézségbe

ütközött az újdonságnak számító perpetuum kályhák fával, szénnel való ellátása, tervezési és kivitelezési hiányosságokat tapasztaltak az elektromos hálózatban, a vízvezeték rendszerben és a gyakran elduguló csatornázásban). A hibák kiküszöbölése azonban pénz, minőségi anyagok, szakemberek hiányában még váratott magára. Az iskolai bútorzat az első időben meglehetősen szedett-vetett volt, az új, modernebb iskolai berendezés ekkor még csak vágyalom. Az iskola vezetőségére, tanáira jelentős feladat hárult: megtanítani, hozzászoktatni a tanuló ifjúságot az új épület megkíméléséhez, az újdonságnak számító villamos berendezések, vízcsapok, WC-ék használatához.

Az intézetben a tanítás zavartalanul folyt december 21-ig a karácsonyi szünet kezdeteig. Január 3-án alighogy elkezdtek az oktatást, a fűtőanyag hiányában január 8-tól kezdve kényszerű „vakációt” rendeltek el, a szünet a VII., VIII. osztálynak január 20-ig, a hat alsóbb osztálynak február 4-ig tartott. A tanév végéig június 15-ig a tanmenetet semmi sem zavarta meg.

Érettségi vizsgákat ebben a tanévben háromszor tartottak:

1. január hónapban a katonai szolgálatra alkalmasnak talált VIII. osztálybeli növendékek február 1-től március 6-ig előkészítő tanfolyamot végeztek, az igazgató elnökletével írásbelieket mellőzve két jelölt végzett kitűnő eredménnyel. 2. Április 1-20. között a felkészítő tanfolyam végén a 7-1918. számú V.K.M. rendelet értelmében az igazgató elnökletével, az írásbelieket itt is mellőzve, négy jelölt eredményes szóbeli érettségi vizsgát tett. 3. A rendes év végi érettségi vizsgára heten jelentkeztek. Az írásbeli vizsgákat május 15., 16., 17-én tartották. A írásbeli tételek a következők voltak: – magyar nyelv és irodalom: Ismertessék a hazafias líra fejlődését az irodalom újjászületésének korától a kiegyezésig. – Latin nyelv és irodalom: *Tacitus Germania* 4. és 5. cikkely. – Mennyiségtan, algebra és geometria feladatok megoldása.

A főgimnázium történetének új, változást hozó szakasza

Az 1918-1919-es tanév az összeomlás éve volt, a gimnáziumról ebből az évből sajnos nincsenek adataink. 1918. november 3-án az osztrák-magyar seregek a padovai egyezmény alapján beszüntették a harci cselekményeket. A bizonytalan és egyre kilátástalanabb helyzetben a szilágysomlyói főgimnázium helyzete sem lehetett rózsás. Különösen hatott a románok által is lakott Magura alatti városra az erdélyi románság gyulafehérvári határozata, amelyben a volt nemzetiségiek ki-mondták elszakadásukat a Magyar Korona országaitól. A nagygyűlés határozatának értelmében Román Kormányzótanácsot (Consiliul Dirigent)

létesítettek Iuliu Maniu szilágybadacsonyi politikus elnökletével, ez a tanács nagyszebeni székhellyel 1920. április 2-ig látta el a feladatát. A célkitűzés pedig az volt, hogy az elszakított területek tényleges politikai egyesülését készítse elő a Román Királysággal (Regat). A gyulafehérvári határozatokat az Erdélyben élő magyarok, németek és más nemzetiségek megkérdezése nélkül hirdették ki. A dokumentum szerint: az együttlakó nemzetiségek „teljes nemzeti szabadságot” kapnak; az oktatás, közigazgatás saját anyanyelvükön történik, nemzetükből való tisztviselők révén; minden nemzetiség számarányának megfelelő képviseleti jogot kap stb. Azt hisszük, hogy a kommentár itt felesleges. 1919. április 17-én (húsvét előtti nagycsütörtökön) délután 3 és 4 óra között Szilágyssomlyót is, az Antant államok engedélyével elfoglalták a román csapatok. Április 25-én bevezették a román közigazgatást, a város első román polgármestere Ioan Deleu lett, a rendre és biztonságra Vicaș Valer rendőrkapitány vigyázott. A magyar főgimnázium az új épületben mindössze három évig működött, az utolsó nyilvános érettségi vizsgáját 1919. májusában tartotta. 1919. július 19-én 13 órakor Mahalcsik Bónó főgimnáziumi igazgató irodájában megjelent dr. Ács Sándor (Aciu Alexandru) ügyvéd, Ghetie Sándor (Gheție Alexandru) görög katolikus vikárius, Deleu János (Deleu Ioan) a város polgármestere, Vicas Valér (Vicaș Valer) rendőrkapitány, dr. Ossian János (Ossian Ioan) belényesi tanár és négy román katona. Ez a deputáció az igazgatótól a római katolikus egyház tulajdonában lévő intézmény leltárának 24 órán belüli átadását követelte. Az akkor 62 éves Mahalcsik Bónó tiltakozott az eljárás ellen, ekkor dr. Aciu közbeszólt: *veniunt novi, veteres migrate coloni.*¹⁰⁸ Erre a szellemességre Mahalcsik így felelt: *Ha nekem három katonám volna, hiába van az uraknak négy katonájuk, az urak mehetnek, így azonban megyek én.* Örökre elhagyta az általa 26 éven át vezetett és szeretett intézményt, visszavonult előbb a minorita rendházba, majd a az Elve utcai (ma Crișan) házába, később minden felkérés ellenére, sohasem sem vállalt szerepet az oktatásban. 71 éves korában, 1928. április 30-án hunyt el, a Kistemetőben temették el. A város magyar középfokú oktatásának ügyét Lipcsey Gyula plébános, dr. Veverán György és Kőhalmi Mihály Xevér minorita szerzetes, a főgimnázium volt tanára vette kézbe. Az ügy elintézése végett Szilágybadacsonyan (Szilágyssomlyó közelében) felkeresték Mán Gyulát (a környéken így ismerték, a zilahi Ref. Wesselényi Kollégiumban érettségizett, neve románosan Iuliu Maniu). Kísérletet tettek arra, hogy Maniut rábírák a somlyói magyar középfokú oktatás támogatására.

¹⁰⁸ „jöttek az újak, a régi telepések mehetnek”

Kőhalmi első javaslatát, hogy a gimnázium új épületét osszák meg a román és a magyar tagozat között Maniu szóra sem érdemesítette, Kőhalmi második javaslatára, mely szerint engedélyezzék az ócska gimnáziumban a magyar tagozat megnyitását, Maniu helyeslőleg bólintott. Kőhalmi megegyezett Deleu polgármesterrel az tanévnyitás időpontjában, az egyezséget a város vezetője másnap semmisnek nyilvánította. Kőhalmi ismét Maniutól kért kihallgatást, ennek eredményeként végre Deleu jelenlétében november 16-án sor kerülhetett volna tanévnyitóra. Deleu azt tervezte, hogy a jelenlétét felhasználja arra, hogy a magyar tanárokat kioktassa, ráncba szedje, hogy miként viszonyuljanak helyesen az új államrendhez. Miután a dombon lévő 1532-ben épült, római katolikus plébánia templomban 179 tanuló részvételével Veni Sancte szentmisét tartottak, a gimnáziumban összesereglett közönség várta az ünnepélyes megnyitót. Az egyezséghez híven Kőhalmi átment a Városházára, hogy Deleu polgármester urat meghívja és átkísérje a gimnáziumba. A polgármester ismét „bizonyított”, megtagadta a megnyitón való részvételt és felszólította Kőhalmit, hogy *„Meg ne nyissa az iskolát, mert rögtön be záratom”*. Kőhalminak könnyek peregtek az arcán, ezt látva Deleu megjegyezte: *„Én nem engedhetem meg, hogy megnyissa az iskolát, mert itt már nagyon sokan vádolnak engem avval, hogy nem vagyok elég jó védője a román érdekeknek. Menjen Kolozsvárra és hozzon írásos engedélyt”*. Kőhalmi Zilahon megszerezte a Kolozsvárra való utazásához szükséges igazolványt, ott sikerült felvennie a kapcsolatot Seni Valér tanügyi főigazgatóval, aki megadta az okmányt, a beleegyezését a somlyói gimnázium megnyitásához, azzal a kitételrel, hogy Kőhalmi értesse meg a somlyói polgármesterrel, hogy a helyi hatóságoknak az iskolák ügyeibe nincsen semmiféle beleszólása. A kolozsvári út arra is módot adott, hogy a három történelmi egyház pénzügyi támogatását is elnyerje, 30.000 koronával tért vissza, ebből az összegből fedezhette a tanárok régen esedékes fizetését, külön összeg jutott a minorita apácák iskolájának és több falusi iskolának is. Az iskolai évet – miután már Deleu polgármesternek nem lehettek újabb kifogásai – november 27-én sikerült megnyitni. A régi gimnáziumban három helységben kezdődött a munka, kettőben tanterem volt, a harmadikban az igazgatói szoba, tanári és iskolai könyvtár lett elhelyezve. Hogyan lehetett nyolc osztályt elhelyezni két tanteremben? Íme, az akkori megoldás: 8-tól 10-ig 2-2 osztály, 10-től-12-ig 2-2 osztály, délután 2-től-4-ig és 4-től-6-ig ismét 2-2 osztály. Később a helységek száma négyre, majd hatra bővült. Az 1920-1921. tanévben a gimnázium csak 5 teremben működött. Az épület 16 helységből az I. emeleti 5 termet dr. Szilágyi Sándor bérelte lakásnak, a

tornatermet ugyanő, mozi teremnek használta, a bérleti szerződés pedig 1921. április 21-ig volt érvényes. A rajzteremben és annak előcsarnokában működött a városi Kaszinó is. A katonaság (az Erdélyi Román Csapatok, 7. hadosztályának, 27. gyalogezredéhez tartozók)¹⁰⁹ addig négy terem sajátított ki, majd a rajztermet is elfoglalta, a kaszinó leköltözött a földszintre, így ezt a terem nappal oktatásra használták, este pedig kaszinóként működött. Úgy látszik, hogy már akkor kényszerűségből alkalmazták a polivalens épület szerkezetet.¹¹⁰

A szűk anyagi és dologi körülmények között tengődő intézmény vezetősége, tanári kara keserűen gondolt arra a gazdag leltárra, amit az 1916. évi átköltözködéskor és az azt követő vásárlások, beszerzések által lettek a gimnáziumé. Emlékeztetőül: 1912. augusztus 29-én, amikor a nagyváradi püspökség átadta az iskolát a minoritarendnek, az intézmény két könyvtára (tanári és tanuló) 8255 kötetet tartalmazott 5550 korona értékben, a vallástani szertárnak volt 13 db. képe, a történelmi szertárnak 946 darabja, a földrajzi szertárnak 141 darabja, a természetrajzi szertárnak 958 tárgya, a tornaszertár 329 darabja és a zeneszertárnak 10 darabja volt. Az új bútorzat 918 darabot tett ki. Amikor az intézmény visszakerült az ócska épületbe a 918 bútorból nagy nehezen csak három darab ósdi szekrényt kapott vissza, ezekkel került át 16 pad is. A könyvtár 8255 kötetéből átkerült 2002 kötet, ezek azonban az iskola megszűntével 1923-ban Wild aradi minorita rendfőnök utasítására Aradra kerültek.¹¹¹ A bútorhiány pótlására a tanulók otthonról hozott székeken ültek, az 1920-1921. tanévben még 20 padot készítettek, de ez sem volt elegendő. A helyzetet súlyosbította még, hogy az épület egy részét ismét a katonaság szállta meg, egy pár helyiségét pedig szükséglakásnak használták.

A régi tantestületből megmaradt Kóhalmi Mihály Xevér, a somlyóiak szeretett Miska bácsija, ő, mint igazgató helyettes vezette az iskolát, Nemes Károly, Wieser István, Bardocz Lajos, Mániás Ferenc, Vevér Emil, de már 1920. szeptemberében repatriált Nemes Károly és Bardocz Lajos, Csehszlovákiába települt Komán Andor, a tanári testület újjakkal

¹⁰⁹ Trupele Române din Transilvania

¹¹⁰ Kóhalmi Mihály 1941: 11-26.

¹¹¹ Róth András Lajos 2002. „Különösen a román–magyar – trianoni – határsávban érte súlyos károsodás a magyar könyvtárakat. A zilahi Magyar Kaszinó helyiségeibe, akárcsak a református kultúrházban román katonaság volt beszállásolva, amely a könyvtárat feldúlta. Az állami iskolák tanári és ifjúsági könyvtárainak helyzete volt a legsúlyosabb. A nagyszalontai állami Arany János Gimnázium – mely az átvétel után még csak 1932-ig működött eredeti tanszeméllyel – könyvtárának kétharmad részét Anghelescu minisztersége alatt Bukarestbe vitték. Tudatos csonkolást végeztek, ugyanis Anghelescu rendeletére az értékesebb darabokat a Román Tudományos Akadémiához kellett eljuttatni! A szilágysomlyói állami (volt minorita rendi) gimnázium könyvtárának ifjúsági könyvtárát az iskola legrégebbi anyakönyveivel együtt megsemmisítették.”

egészült ki, ezek: Deák Ferenc, szilágysomlyói tanárjelölt, dr. Feri Vilmos, aradi minorita szerzetes, B. Józsa Gyula, nyug. ref. lelkész, okleveles rendes tanár, Rácz Miklós, nagybányai volt állami főgimnáziumi tanár, és Tréger József, zilahi tanárjelölt. A megmaradt tantestületet a román állam hűségeskü letételére kötelezte, ezt 1921. március 18-án tették meg. Az 1920-1921. iskolai év 1920. szeptember 23-án kezdődött, a tanítás általában a régi magyar tanterv szerint folyt. Az előző tanévben már bevezetett román nyelvet az V. és VI. osztályban heti 4, a VII. és VIII. osztályban heti 3-3 órában dr. Feri Vilmos minorita rendi tanár tanította, aki a magyar mellett, a román nyelvet is anyanyelvi szinten beszélte. Románia földrajzát és történelmét egyelőre magyar nyelven Vevér Emil rendes tanár adta elő. A tanterem hiány miatt kénytelenek voltak összevont osztályokban tanítani a latint, a magyart, a románt és a rajzot. A Mellékletek 3. pontjában közöljük az 1920-1921. tanévre kidolgozott órarend V. változatát. A tanévet június 13-án a skarlát járvány miatt hamarabb fejezték be. Az érettségi vizsgát május 17., 18., és 19-én tartották, 17 rendes és 2 magántanuló részvételével. A tételek a következők voltak: Magyar nyelv és irodalom – Mennyiben fejlődött irodalmunk az irodalmi iskolák által? Latin nyelv és irodalom: Dialogus de oratoribus 17. cikkely, Mennyiségtanból: 1-1 matematikai és geometriai feladat megoldása. A szóbeli érettségi vizsgára jún. 13. 14., és 15-én került sor, ekkor a Közoktatásügyi Minisztérium Papp Jánost (Pap Ioan) a nagyváradi Gozdu Líceum (volt Szent László Főgimnázium) igazgatóját rendelte ki vizsgabiztosnak. A gimnáziumot 1920-1923 között többször látogatták hivatalos személyek, az első ellenőr Pteanc Sándor (Pteanc Alexandru) nagyváradi főigazgató volt, aki Ossian Jánossal a somlyói román gimnázium igazgatójával szemlélte meg a nyomorúságos helyzetben lévő intézetet. 1922-ben Gocan Simion váradi főigazgató tett látogatást, a látottaktól nem volt elragadtatva. A kiértékelő tanári gyűlésen az elhangzott bírálatra, a vendéglátók részéről zárszóként Kóhalmi Mihály válaszolt, kiemelve, hogy milyen fájdalmas, hogy az 1918. december 1-én elhangzott ünnepélyes ígéretekből nem valósult meg egyik sem, a románok csak egymásra gondolnak, a kisebbségek sínylődnek, nem segítik őket, inkább elgáncsolják. Keményen fogalmazott, amikor kijelentette: *A gyulafehérvári pontok csak humbug, hazugság. Csak emlékeztetőül jegyezzük meg, hogy mire utalt Kóhalmi: „minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által”*. Gocan Simion felelete ez volt: *„Csak nem gondolják, hogy egy népnek entuziasmusában mondott szavait komolyan kell venni”*. Gocan azzal zárta be az ülést, hogy a somlyói intézet megszüntetését fogja

kezdemenyezni. Az iskola bezárást sietette B. Józsa Gyula írása és Kőhalmi Mihály a *Szilágysomlyó* hetilapban megjelent cikke: „*A gimnáziumot tatarozni kell*”. Az utóbbi írás a korabeli közhangulat kifejezője volt, kemény szavakkal illette a nemzetiségi és felekezeti oktatást korlátozó helyi és országos rendszabályokat¹¹². Különösen fájdalmasnak ítélte meg a szilágysomlyói gimnázium 1919 után leromlott állapotát, szegény mivoltát. Az új államhatalmat vádolta az új iskolaépület elvesztéséért, íme egy ezzel kapcsolatos idézet az írásából: „*Nincs elegendő hely? Miért nincs? Elvette az állam, Jogosan? Szó sincs róla. Ha a magyar állam a minorita rendnek 1220 óta Magyarországon teljesített kulturális, vallási és nemzeti missziójáért egy rongyos 350.000 korona értékű ajándékot tudott és mert adni, elveheti-e azt más tőle? El. Hogyan? Erővel. Ajándékot nem szokás visszavenni, legalább is nem vall gavallériára. A jogutód állam eljárása itt erőszakos, nem gavalléros volt*”. Akárhogyan is viszonyultak volna az érintett magyar oktatási intézmények az új helyzethez, az események a nemzetiségi iskola-rendszer felszámolása felé mutattak. A somlyóihoz hasonló sorsra jutott a szatmárnémeti, nagykárolyi és nagyváradi gimnázium is, nem említve a távolabbi városok iskoláinak helyzetét. A fenti, Kőhalmi által írottakat és a szerző viszonyulását a kialakult helyzethez a román oktatásügyi államtitkárság államellenesnek nyilvánította. Kőhalmit nagyváradra hívták, az ottani tanügyi főigazgató igyekezett őt meggyőzni a leírtak visszavonására. Jegyzőkönyvbe foglalták az ügyet, majd aláírták vele. Ezután a rendfőnöke, dr. Wild Endre Aradra hívatta Kőhalmit, itt 1922. november 19 körül közölte vele leváltását az igazgatói tisztségből. Leváltásának okaként a román állam ellen elkövetett cselekedeteit hozták fel. Az iskola élére kinevezett Gól Lajos minorita-rendi pap már a magyar gimnázium végnapjaira érkezik Szilágysomlyóra. 1923 nyarán a magyar diákok mint magántanulók román bizottság előtt vizsgázhattak. Ezzel vége szakadt a szilágysomlyói főgimnázium történetének első, 97 éves szakasza. 1923 Péter-Pál táján (jún. 29) Szilágysomlyóra utazott dr. Wild Endre a Romániához kapcsolt, volt magyar területeken működő minorita-rend főnöke. Itt összecsomagoltatta a gimnázium javainak maradványát. Harminc ládában elvitte Aradra az iskola és a rendház könyveit és 36 iskolapadot (a visszakapott 16-ot és a később készített 20-at). A világi tanárok is szétszéledtek, ki ilyen, ki olyan kísérletet tett, hogy saját és családjá kenyerét biztosítsa. A legérdekesebb pályamódosítást Vevér Emil hajtotta végre, 1923 után gyorstalpaló cipésműhelyt nyitott a Mikszáth utcában (ma Kogălniceanu). Később felhagyott ezzel

¹¹² Bereczki Gyöngyvér 2008.

a mesterséggel, elhagyta Erdélyt, előbb Budatétényben tanított, majd 1925-1954 között a Veszprém Megyei Levéltár levéltárosa lett. Ezzel az intézet léte befejeztetett. A két világháború közötti román oktatáspolitikai nemzeti kisebbség ellenes intézkedéseit áttekinthetjük a dolgozatunk végén található dokumentumok között, Bereczky Gyöngyvér írásában.

Az új államhatalom átalakítja a főgimnáziumot

A főgimnázium 1919. július 19-én történt erőszakos elvételét követően, a Kormányzó Tanács dr. Ioan Ossian volt belényesi gimnáziumi tanárt nevezte ki, a most már román tannyelvűvé vált állami gimnázium élére. A nagyszebeni Kormányzó Tanács 11.920 számú, 1919. október 21-én kelt határozata értelmében a gimnázium felvette a Simion Bărnuțiu nevet. Időközben a gimnázium utcájának nevét Rákóczi Ferencről, str. Regimentul 15. Războieni-re változtatták. Az első, 1919-1920. tanévben 5 osztállyal indul az intézet, 1919. augusztus végéig mindössze 30 tanuló iratkozott be, a diákok száma októberben 87 volt (I. oszt. 39, II. oszt. 17, III. oszt. 9, IV. oszt. 13, V. oszt. 17 tanuló). Az első tanévben az iskola 1919-1920. évi értesítője szerint a tanári karban a következőket találjuk: dr. Ioan Ossian, történelem-latin szakos tanár, igazgató, 9 éves tanári tapasztalattal, Ioan Codre, latin-görög szakos tanár, (17 év) a III. osztály főnöke, a könyvtár és az internátus felügyelője, Victor Pop, román nyelv és irodalom-szépírási szakos tanár (17 év) az V. osztály főnöke, a tanári értekezletek jegyzőkönyv vezetője, Emil Molnar, torna-rajz szakos tanár (22 év), a rajzterem felvigyázója, Sabin Molnar, matematika-fizika szakos tanár (20 év), a IV. osztály főnöke, a fizika szertár gondnoka, Laurențiu Sima természetrajz-higiéncia (19 év), az I. osztály főnöke, a természetrajzi szertár gondnoka, az internátus gazdasági felelőse, Tănase Pușcă, román nyelv és irodalom szakos tanár (21 év), a II. osztály főnöke, a Vasile Alecsandri művelődési társaság vezetője, Mărioara Gheție, francia szakos tanárnő, (14 év), Romul Erdely, görög katolikus lelkész, hitoktató (10 év). A gimnázium első ízben 1922-1923. tanévben indítja a VIII. osztályt, az első érettségi vizsgát 1923 nyarán tartották. Az iskolai évet 1920. június 20-án a városi színházban ünnepi műsorral zárták. Az iskola történetére vonatkozó év végi évkönyvek sajnos hiányoznak, a források megemlítik az 1919-1920-as tanévben kiadottat. A rendelkezésünkre álló utolsó magyar nyelvű értesítő az 1920-1921. tanév végén készült. A címlapján a gimnázium román nyelvű pecsétje látható: LICEUL R. CAT. EP. AL MINORIȚILOR ÎN ȘIMLEUL-SILVANIEI.¹¹³

¹¹³ Értesítő 1920-1921: címloldal.

Minorita epilógus

1923-ban a somlyói plébános, Lipcsei Gyula felszólítást kapott Aradról és Váradról is, hogy adja át a régi gimnázium épületét a nagyváradi püspökségnek, ez meg is történt egy jegyzőkönyv ellenébe. Az 1912-ben a minorita rend és a püspökség között létrejött egyezség értelmében, a minorita rend használatra kapta az iskolát, azzal a kikötéssel, hogy ha a gimnázium vezetése az állam kezébe kerülne, akkor a püspökség az épülethez való jogát érvényesíti. A gimnázium szekrényei és az irattár átkerültek az apácákhoz. Lipcsei Gyula pedig igazgatóhelyettes lett. A minoriták számára is szomorú időszak következett. Időközben Dr. Wild Endre a minoriták rendfőnök helyettese lett, ebben a minőségében eladta a minoriták földbirtokait, Marosvásárhelyen nagy értékű vagyontárgyat értékesített, a pénzt arra szánta, hogy Aradon a templom mellett *„emeljen egy a célnak meg nem felelő, túlságosan szép kultúrházat, mely közel 9 millió leibe: 300.000 pengőbe került”* (Kőhalmi Mihály véleménye). A somlyói rendház is vagyontalanná vált, Wild feloszlatoznak nyilvánította. A két utolsónak maradt szerzetes fedél nélkül maradt. Mahalcsik Bónó a gimnázium volt igazgatója az Elve utcán (ma Crișan) vásárolt épületben húzta meg magát. Kőhalmi pedig a Bökény utca környékén vásárolt 3-4 holdnyi szőlőt, arra számított, hogy szőlészetből és borászatból fog ezután megélni. Szőlőtőkéit 1926-ban az úrnapi jég, majd 1927-ben a május 13-i fagy károsította, hasznot tehát nem várhatott. Szövetkezett egy italmérési engedéllyel rendelkező családdal, és azok neve alatt értékesítette a jégkárt kevésbé szenvedett terméséből sajtolt borát. Kőhalmi helyzete rendeződött 1927. december 7-én, ekkor az új rendfőnöktől, dr. Pazsitny Bonaventurától meghívó levelet kapott, ebben Aradra hívták, ahol ezután hitoktatóként és házfőnökként működött. 1931-ben a minorita rendben megszorításokat foganatosítottak (kámzsa, fehér kötél, tiszteletdíj megvonás), ez arra készítette Kőhalmit, hogy házfőnöki engedéllyel visszatérjen Szilágyosomlyóra. Itt azt a feladatot kapta, hogy folytassa a pert román állammal a gimnázium visszaszerzéséért. Időközben tudomására jutott, hogy a budapesti Jelzálog és Hitelbanktól annak idején a gimnázium építésére felvett 350.000 korona hitelt a román állam a trianoni békeszerződés egyik paragrafusá értelmében 270.000 lej értékben 1929. március 9-én visszafizette. Az esemény hiteles említését nem találtam. A háború után az osztrák-magyar korona és a román lej átváltása két kulccsal történt, a reális arány 1 korona = 4 lej, a kényszerű beváltás 1 korona = 50 bani arányban történt. A rend úgy érezte, hogy

itt az idő a per megindítására. A román állammal szemben hiába nyerték meg a pert, hiába lett a tulajdonos a minorita rend, a bíróság határozatát nem tudták érvényesíteni. A kudarc okozója Ghibu Onisifor, ő volt a két világháború között a magyarság (és a többi nemzeti közösség) életének egyik megrontója.¹¹⁴ Híre megelőzte amikor Szilágy-somlyóra érkezett, itt Ghibu pontot tett a gimnázium ügyére. Az érvei a következők voltak: *mit akadémuskodik a minorita rend, nincs is jogi személyisége, ha nincs, akkor nincs állampolgárságuk sem, e nélkül pedig nem lehet vagyonunk, így tehát mehetnek.* Ezen az alapon beadott, és beadatott a várossal és a román líceummal is kérelmet a somlyói járásbírósághoz mint telekkönyvi hatósághoz, hogy a gimnázium épületét írják át minorita rend nevére a román államra. Mindezt úgy intézte, hogy a tulajdonosok beleegyezését akár szóban, akár írásban megszerezte volna. Ghibu ugyanezt a törvénytelen eljárást alkalmazta Aradon, Nagyváradon, Nagykárolyban és Máramarosszigeten is. A fellebbezéssel semmit sem értek el, sőt az új épületen kívül, jogtalanul került az állam birtokába a nagyváradi püspökség tulajdonát képező régi gimnázium is. A vég egyre közeledett, a minorita rend Szilágy-somlyóról történő kiűzetésének napja egyre közeledett. 1935. július 3-án reggel 4 óra 45 perckor nagyszámú katoná, csendőr és civil detektív rohanta le az aradi rendházat, Ghibu parancsára felpakolták az 1920-tól beiktatott aktákat és két társukkal elszállították onnan. Ezeknek az iratoknak a segítségével akart Ghibu a minorita rend ellen újabb érveket gyártani. A per folyamán az akkori városvezetés is rossz indulattal viseltetett a minoritákkal szemben. A városháza csak nagy nehézségek árán adott ki egy olyan igazolást, amely szerint a minorita rend a háború előtt is létezett Szilágy-somlyón. Először azzal tagadták meg a tanúsítvány kiadását, hogy a rendnek nincs jogi személyisége, másodszeri visszautasításakor az érv az volt, hogy a városházán a minoriták létezéséről 1918 előttről semmiféle bizonyíték sincs. Csak a harmadik kérelemre és akkor is tanúk bizonyossága alapján állították ki a bíróság számára a pecsétes papírt, amely szerint tényleg létezett és működött itt a minorita rend! Sértő volt a város vezetésének viszonyulása a minoritákhoz, elképesztő

¹¹⁴ Ghibu 1883-ban született a Szeben megyei Szelistyén, 1972-ben halt meg Kolozsváron. Egyetemi tanulmányait Bukarestben, Budapesten, Strassbourghban és Jénában végezte. 1918. dec. 2-án Nagyszebenben megalakult Kormányzó Tanács (Consiliu Dirigent) oktatásügyi ügyosztályának főtitkára lett. A Kormányzó Tanács megszűnése után 1920-tól a kolozsvári Ferdinánd király Egyetemen tanított, lett a történelem katedra dékánja. Főtitkárként nevéhez kapcsolódik a kolozsvári magyar Nemzeti Színház elvétele, a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem kisajátítása, az erdélyi római katolikus státus vagyonának elidegenítése, az erdélyi egyházak javainak, birtokainak kisajátítása, az erdélyi római katolikus rendházak (minoriták, piaristák, premontreiek stb.) ellehetetlenítése, a magyar egyházak oktatási intézményeinek elsorvasztása

cinizmussal állították hogy a szerzet semmiféle nyomot sem hagyott a város életében, megtagadták azt a tényt, hogy a minoriták 1744-től 1923-ig iskolát tartottak fenn a városban. A szilágysomlyói oktatás történetének megírására sajnos nem állnak rendelkezésre a minorita gimnázium iratai (anyakönyvek vagy főkönyvek, osztálynaplók, jegyzőkönyvek, pénzügyi elszámolások, a Kölcsey, majd a Vörösmarty önképzőkör iratai stb.) ezeket nagy gondossággal eltüntették. A gimnázium történetének megfogalmazására jelenleg az évenként kiadott és megmaradt iskolai értesítők, évkönyvek képezik a fogódzót. 1927 folyamán Lipcsey Gyula somlyói plébános, a már nem létező gimnázium helyettes igazgatója, felszólítást kapott a nagyváradai püspökségről, hogy a megszünt minorita, illetve a püspöki főgimnázium a helyi plébánián őrzött anyakönyveit szállíttassa be a püspökségre. A püspökség a beszolgáltatott irathalmazt átadta a tanügyi inspektorátusnak, majd az irattárnak nyoma veszett. Így akarták lehetetlenné tenni az ócska és az új gimnázium tulajdonjogának bizonyítását.¹¹⁵

1923-1940 között szünetelt a gimnáziumi oktatás Szilágysomlyón, a magyar oktatási intézmények száma és tanulóinak létszáma lecsökkent. Csak nagy nehézségek árán tudta működtetni felekezeti iskoláit, a római katolikus és református egyház, a mallersdorfi minorita nővérek az általuk fenntartott polgári leányiskolát. Az érettségi oklevelet biztosító tanintézetek Szilágysomlyó viszonylagos közelségében Zilahon (Református Wesselényi Kollégium), Nagyváradon, Szatmárnémetiben és Kolozsváron voltak.

A gimnázium újraalakulása (1940)

1940. augusztus 30-án a bécsi döntés következtében Észak-Erdély Magyarország része lett, a magyar csapatok szeptember 5-13 között fokozatosan jutottak el állomás helyeikre. A román lovascsapatok utóvédje délelőtt 10 óra körül vonult ki a városból. Szilágysomlyó közönsége 1940. szeptember 7-én fogadta a bevonuló magyar csapatokat. A város katonai parancsnoka 1940. november 26-ig Lehoczky Andor alezredes volt – 1940. szeptember 13-1940. november 26. között az észak-erdélyi megyék és városok katonai közigazgatás alá tartoztak –, az ő hatáskörébe esett az oktatási intézmények szervezése, megnyitása is. Szeptember 7 után Kőhalmi Mihály felszólítást kapott a Magyar Párttól, a város katonai parancsnokától, az aradi minorita rendházból a szilágysomlyói gimnázium újjászervezésére. Időközben alighogy elhang-

¹¹⁵ Kőhalmi Mihály 1941: 11-26.

zott a rádióban a bécsi döntés híre, Ossian János a líceum igazgatója levélben kért találkozót Kőhalmi Mihálytól, a létrejött találkozón Ossian arra kérte Kőhalmit, mint egyedüli illetékest, hogy vegye át tőle az intézetet. A beszélgetés során Kőhalmi nem tartotta lehetetlennek egy román tagozat létrehozását sem. Ezt a felvetését Kőhalmi, gróf Teleky Pál rádiós beszédeire alapozta. Amikor Ossian látta, hogy Kőhalmi részéről semmilyen elfogultságot nem tapasztal, készségét nyilvánította, hogy Kőhalmi igazgatósága alatt tanári katedrát vállaljon. Kőhalmi ezek után megerősítette, hogy személyes véleményét nyilvánította, nem biztosíthat senkit arról, hogy a hivatalos világ milyen álláspontra helyezkedik.

Szeptember 12-én érkezett meg Aradról Szócs Didák minorita szerzetes, aki elhozta Kőhalmi részére a rendfőnök kinevezési iratát. Ezzel Kőhalmi jelentkezett a város parancsnoknál, aki sürgette az igazgatói szerep átvételét és egyben Ossiant felmentette az iskola vezetése alól. Szeptember 12 délutánján Kőhalmi, Szócs Didák és a városparancsnok megbízottja, Kapi Olivér hadnagy megjelent Ossian igazgatói irodájában, ahol az iskola leltárának átadására kérték fel. Az átadás-átvétel jegyzőkönyv aláírásával történt, amikor az internátus leltárának átadása következett volna, Ossian az írásba vételt megtagadta. Az átadási iratok aláírására csak másnap került sor. Szeptember 14-én a város volt vezetői, Ossiannal együtt egy autóbusszal elhagyták a várost, Ossian családja azonban Somlyón maradt. Kőhalmi ezek után hozzálátott a gimnázium szervezéséhez, amelynek új megnevezése: M. kir. állami gimnázium lett. Annak ellenére, hogy Ghibu 1934-ben a román államra íratta a gimnázium épületeit, azokat Kőhalmi mégis minorita vagyonsként kezelte. Az észak-erdélyi minoriták új központja Miskolc lett, Kőhalmi arra kérte az itteni rendfőnököt, dr. Péchy Alánt, hogy tanárokat küldjön Somlyóra. A kérelmet Miskolcon nem tudták teljesíteni, mivel a minorita rendben 1931-től megszigorodtak a rendszabályok, ez megnyilvánult ruházatukban és a fizetésről való lemondásban, így a szerzetesek eltávolodtak a rendtől és egyházmegyei papok lettek. A tanártoborzás tovább folytatódott. A városparancsnoknak bemutatott legkorábbi listán még volt román tanárok is szerepeltek, ezek lassacskán lekerültek a névsorból, de lemaradtak mások is. Egyesek nagyobb városok felé tekintettek, mások megriadtak a somlyói lakbérektől, amelyek nagy hirtelen a fővárosi árakhoz közeledtek. A tanári kar végül is majdnem teljes összetételben kezdte meg az 1940-1941-es tanévet 1940. október 15-én. A tanulók száma a változások miatt is erősen megcsappant, míg 1940 előtt 300 tanulója volt az intézetnek, addig 1940 októberében a létszám alig érte el a 150-et. A VIII. osztályban

mindössze 2 tanuló maradt, a többi román nemzetiségű lévén el-
távozott, a III. osztály sem jeleskedett. A katonai parancsnok később
megengedte, hogy az idősebb, valamint annak idején magyar mivoltuk
miatt tanulmányaikat abbahagyni kényszerülők, felvételi vizsga után
beiratkozhatnak a II., III., és IV. osztályba. Így 36 V-VII. elemi osztályt
végzett tanuló tehetette le a különbözeti vizsgát, vagy felvételizhetett a II.
illetve a III. osztályba. Az irányadó tanterv a volt katonai parancsnokság
alárendeltségében működő tanügyi tanácsos utasítása szerint, lehetőleg
a román tanterv kellett legyen, a magyar tanterv csakis az I. osztályba
került bevezetésre. December 3-án jelent meg a 172.747-940 számú
miniszteri rendelettel az átmeneti tanterv, e szerint az I-II. osztályban
nem volt latin. Az időleges tanár hiányt a tanév elején az osztály
összevonásokkal orvosolták. Márciusban és áprilisban a tanári testület
kialakult és a tanév végéig a tanítás menetét más zavaró körülmény
nem zavarta. A tanév folyamán a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi
ünnepeken kívül szünetelt a tanítás október 31-én, december 6-án, a
Kormányzó névnapján és a szentgyakorlatok két első napján: április 4-én
és 5-én. Igazgatói szünnap volt február 13-án és június 4-én.¹¹⁶

A tanítás a gimnáziumok számára kiadott Tanterv és Utasítások, azon-
kívül a V.K.M. a keleti és erdélyi területek gimnáziumi oktatásának a
magyar rendre való folytatólagos áttérése ügyében kiadott 55.054/1941.

¹¹⁶ Kőhalmi 1941: 27-32.

V. ü. o. számú rendelete szerint történt. A román nyelvi beszélgetéseket osztályonként heti két órában tartották. Sokatmondóak a Nagyszebenben született és Zalaegerszegen magyart és latin tanító Suszter Oszkár 1941 júniusában a román nyelv tanítására vonatkozóan megfogalmazott gondolatai:

„A román nyelvet, legalább fakultatíve, minden erdélyi gimnáziumban tanítani kellene, nemcsak azért, hogy a leendő tisztviselők és más értelmiségiek a román néppel saját anyanyelvén tudjanak tárgyalni, hanem azért is, hogy a román irodalmat és műveltséget a magyarság is megismerje. És ezzel a céllal adjunk helyet magyar intézeteink könyvtáraiban a román szépirodalom és komoly tudományos munkák részint eredetiben, részint magyar fordításban megjelent bő gyűjteményeinek is. A magyar ifjúság nemzeti érzése semmit sem fog erejéből veszíteni, ha megismeri a román irodalom termékeinek legjavát, a románokban pedig fokozni fogja a magyar kultúra iránti érdeklődést saját kultúrájuknak ez a megbecsülése.”¹¹⁷ Az V. osztály tanulói választhattak a román és a francia nyelv között.

Az 1941-1942-es tanévben tartották az intézet bécsi döntés utáni, második érettségi vizsgáját. A bizottság elnöke dr. Felvinczi Takács Zoltán egyetemi nyilvános rendes tanár volt. Az írásbeli vizsgák 1942. május 18, 19 és 20-án voltak. Tételek: a) magyar nyelv és irodalomból kidolgozásra várt a Nemzeti eszme harcosai XIX. századi irodalmunkban. b) A természettudományok a honvédelem szolgálatában. c) Latin nyelv és irodalom tétele: Tacitus, De oratoribus XVII. caput. d) A német és a román nyelv között a jelöltek választhattak. Német nyelvet 3 tanuló választotta, a tétel A bűvár, a román nyelvet 9 diák választotta, a tétel: Damon és Pithias barátsága volt. A szóbeli vizsgákat június 8., 9., 10-én tartották. A 12 jelölt közül 2 diák lett elutasítva, számukra a pótérettségit a dési m. kir. állami gimnáziumban tartották.

Magyarország 1941. június 26-án belesodródott a II. Világháborúba. A magyar társadalom óriási nehézségek elé nézett. Nehézségeket okozott a világegés a szilágysomlyói még szervezés stádiumában lévő gimnázium számára is. A gazdasági megszigorításokon kívül fokozták a nehézségeket a katonai behívások. 1942 áprilisától kezdve a tanári karból Simonkovich Imre, Szász Kálmán, Kúthy Zoltán és Pajor Elemér, az altisztek közül, Hegedüs István lett katonai szolgálatra berendelve.

1941. szeptember elején árvíz pusztított Szilágysomlyón, a Kraszna folyó kiöntött, tetemes károkat okozott mindkét parton, betört a gimnázium területére is. A két méter magas ár elöntötte az udvart, az

¹¹⁷ Róth András Lajos 2002.

alagsort, a tornaterem padlóját felemelte és megrongálta. Az udvarról 50 m³ tűzifát sodort el, ennek hiánya és a szén ellátás akadozása az 1941-1942-es rendkívüli kemény tél idején, február 1-10. között fűtési szünetet rendeltek el.

Iskolai könyvtár: ifjúsági és tanári része vétel és ajándékozás útján gyarapította állományát, figyelembe véve, azt, hogy az 1919-1940 közötti időszakban a magyar könyvállomány teljességében eltűnt. Sok könyv érkezett a Magyar Nemzeti Múzeumtól, a Magyar Egyetemi Nyomdától, adományozók között szerepelt a dunaszerdahelyi gimnázium (Érsekújvári M. Kir. Áll. Pázmány Péter Gimnázium Önálló Hatáskörű Dunaszerdahelyi Gimnáziumi Tagozata), az ipolysági M. Kir. Állami Szondy György gimnázium, az újpesti m. kir. Könyves Kálmán Gimnázium, a X. kerületi Szent László Gimnázium testvér iskolájává fogadta a somlyóit, iskola zászlót is küldtek, felavatása május 25-én történt.

Gyarapodott a gimnázium szertárainak állománya is, a szertárak ekkor a következők voltak: torna szertár, természetrajzi szertár, rajz szertár, természettani szertár, mennyiségtani szertár, földrajzi szertár, fizikai szertár, kémiai és ásványtani szertár, történelem és filológiai szertár. Az intézet filmvetítő berendezéssel is rendelkezett, ezt azonban a nap folyamán nem használhatták villanyáram hiánya miatt. Ebben az időben a település elektromos áram ellátását a városi malom egyenáramú generátora biztosította, de csak az esti órákban. A városi gőzmalom a Felszegen, a későbbi Magura Helyipari Vállalat udvarán üzemelt, a várost az 1960-as évek elején kapcsolták be az országos hálózatba.

Az intézet önképzőköre Szilágy vármegye halhatatlan szülöttjének, Kölcsey Ferenc nevét viselte. Vezetője Csomor József rendes tanár volt. Tagjai a gimnázium IV-VIII. osztályának tanulói. Létszáma 100 volt és átlagosan két hetente tartották üléseiket. Az önképzőkör összejöveteleinek tárgykörét a népi gondolat kifejllesztése és erősítése témakörből válogatták különös tekintettel a szilágysági falvak életvitelére.

Az 506. számú Kölcsey Ferenc cserkészcsapat parancsnoka Rácz István tanár volt. A csapat a szilágysomlyói állami gimnázium keretén belül működött, létszáma 34 cserkész, ebből 22 újonc volt. A csapat három őrre tagolódott, minden őr minden héten, a csapat 2 hetenként tartott összejöveteleket, a cserkészotthonban. Az összejöveteleken kívül az őrök falu kutatást is végeztek a környező falvakban, céljuk a népi élet megismerése volt. A kolozsvári országos őrvezetői táboron 4 cserkész vett részt, ezek az őrvezetői vizsgát sikerrel letették.

Az internátus élén a gimnázium igazgatója állt, ő gondoskodott az ételmezésről, berendezéséről, az ő segítségével volt a két felügyelő tanár

(1942-1943. tanévben a tanulóotthont Kóhalmi Mihály köztartásvezető (diákétkeзде vezető) irányította, nevelőtanárok voltak: Faragó László, Szilágyi József és Vörös János), akik felváltva voltak jelen a tanulási időben. Az internátus diák létszáma nem érte el a 140-es létszámot, 1941-ben kb. 30 bennlakó volt nyilvántartva. 1942-1943-ban a tanulóotthon számára ideiglenesen átengedett tantermeket 4 hálóteremmé, 1 betegszobává alakították, a II. emeleten, 1 ebédlőt a földszinten rendeztek be, nappaliként az iskola díszterme szolgált.

Az iskola hatóságai: Az iskola épület tulajdonosa 1940-1944 között a magyar állam volt, (1941-ben még nem tisztázódott a tulajdonviszony a minorita renddel). Az iskola fenntartója ez időben a magyar állam, a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Hóman Bálint dr. m. kir. titkos tanácsos és 1942-től Szinyei Merse Jenő által. A területi hatóságot a kolozsvári kir. Főigazgató, dr. Illés Gyula képviselte.

Az 1942-1943. tanévben a V.K.M. 129.255/1942. dec. 31-én kelt rendeletével Kicsid Jenő helyettes rajztanár beosztását rendes tanárra változtatta.

1943-1944. tanév a háborús viszonyok és rendkívüli nehézségek között telt el. A gimnázium két tanára, dr. Kulcsár László és Szilágyi József az egész tanévben tényleges katonai szolgálatot teljesített. Szász Kálmán 1944. februárjában, Pajor Emil pedig márciusban vonult be a honvédséghez. Vörös János 1943. október-novemberben honvédelmi munkaszolgálatot teljesített. Az évnyitó alakuló értekezletet november 2-án tartották, a tanítás november 3-án kezdődött. Személyi változások 1943-1944-ben: a V.K.M. 1943. okt. 27-én a 113.075/1943 VIII. 1. számú rendeletével Szvorényi Katalin okleveles középiskolai tanárt – a szilágy-somlyói gimnázium történetében az első tanárnőt – helyettes tanárrá kinevezte és szolgálattételre az iskolához beosztotta. A 113.065/1943 VIII. 1. számú 1943. okt. 27-én kelt V.K.M. rendelettel dr. Kulcsár Lászlót a gimnázium helyettes tanárává kinevezte és szolgálattételre Szilágy-somlyóra rendelte. Ő a katedra helyett, egész évben katonai szolgálatot teljesített. A V.K.M. 1944. február 7-én kelt 115.098/1944 VIII. 1. rendeletével Hadfi Adél huszti állami polgári iskolai rendes tanárt a gimnázium helyettes tanárává nevezte ki. Szolgálatát 1944. március 6-án kezdte meg. A V.K.M. 1943. okt. 13-án kelt 112.736/1943. VIII. 1. rendeletével Kúthy Zoltán rendes tanárt, az iskola igazgatóhelyettesét, további szolgálattételre a *Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetségéhez* osztotta be. Távozását a gimnázium tanári kara és diáksága veszteségként fogta fel, személyében egy kitűnően képzett tanárt, tapintatos nevelőt és kiváló gazdasági szervezőt veszítettek. Az eltávozottnak nagy szerepe volt a szilágy-somlyói gimnázium 1940 utáni

megszervezésében és működtetésében. Csomor József rendes tanárt a komáromi tankerületi királyi főigazgató, 1943. okt. 14-én kelt 817/1943-44. számú rendeletével november 1-i hatállyal az ipolysági állami gimnáziumhoz, Szőnyi Tibor rendes tanárt 1560/1943-44. számú rendeletével november 25-i hatállyal az érsekújvári állami gimnáziumhoz helyezte át. Az 1943-1944. tanév elején Gál Ferenc ref. segédlelkész és hitoktató a gimnázium református tanulóinak körében megszervezte és vezette az Ifjúsági Keresztyén Egyesületet (I.K.E.). Az I.K.E feladatának tekintette a diák biblia órák rendezését, a szórvány magyarság felkarolását. 1944. januárja óta minden vasárnap felkeresték a Magyarszórvány 120 magyarját. Részükre istentiszteletet, és öntudat erősítő előadásokat tartottak, a gyermekek számára a vasárnapi iskolában magyar játékokra és dalokra tanították.

A félévi értesítőket febr. 29-én, a félév végén adták ki. Április 1-én a 8.550-1944. V.K.M. számú rendelet értelmében a tanévet lerövidítve befejezték.

Ennek következtében az év végi érettségi vizsgákat 1944 április havában tartották. A vizsgákra 20 nyilvános és 6 magántanuló iratkozott be. A vizsgabizottság elnöke Török Árpád állami gimnáziumi igazgató, tanügyi tanácsos, a kolozsvári tankerület királyi főigazgató helyettese volt. Az írásbeli vizsgákat 1944. április 17, 18. és 19-én tartották. A tételek a következők voltak: a) Magyar nyelv és irodalom: A magyar sors költőink műveiben a XIX. és XX. században, vagy Kossuth és Széchenyi. b) Latin nyelv és irodalom: Caesar, Bellum Gallicum VI. 13. c. fordítása latinból magyarra. c) Német nyelv és irodalomból: Hermann und Dorothea, fordítás magyarból németre. A vizsgák eredménye: jelesen érett 2, jól érett 5, érett 19, összesen 26. A kilátástalan jövő ellenére a sikeresen vizsgázók a következő pályákra szerettek volna lépni: papi pályára 2, katonatiszt (pilótatiszt) 1, sportoktató 1, orvos 3, mérnök 3, állatorvos 1, jogi és közgazdasági pálya 8, gazdasági pályára 2, zeneművészeti főiskolára 1, tanulmányait nem folytatja tovább 2, még nem határozott 2.

Megjegyzendő esemény hogy a gimnázium megteszi az első lépést a koedukáció felé. 1942-1943 tanévben az V. osztályban rendes tanulóként szerepelt Ajtay Márta, Balogh Ágnes, Bényei Erzsébet, Fodor Ilona, Molnár Irma, Monostori Ildikó, Papp Mária, Sántha Margit és Török Rozália 1943-1944. tanévben az V. osztályban rendes tanuló Metz Olga és Török Éva, a VI. osztályban pedig Ajtay Márta, Balogh Ágnes és Fodor Ilona (később Balogh Sándorné, Fodor Ilona, Szilágyosomlyón tanárnő), Monostory Ildikó, Papp Mária, Török Rozália.

Az iskola épülete továbbra is szűknek bizonyult a megnövekedett feladatok ellátására, kevés volt az osztályterem, a második emeleten továbbra is a tanulóotthon volt berendezve. A háborús viszonyok dacára, az iskola vezetősége reménykedett a jövőben egy külön álló tanulóotthon felépítésében. A nyári tatarozások alkalmával sor került a tető és a vízvezeték javítására, de továbbra sem oldódott meg az 1941. őszi árvízkor megrongálódott tornatermi padló kijavítása, korszerűsítése, elmaradt az iskola bútorzatának, padjainak kicserélése is.

Egy kis statisztika

A tanulók nemzetiségére nézve 1879-1880. tanévben a beíratott nyilvános tanulók közül 30 magyar, 11 magyarul és németül tudó és 17 magyarul és románul tudó. 1890-1891. tanévben 45 magyar, 3 magyarul és németül, 28 magyarul és románul és 3 magyarul-németül és románul tudó, az 1905-1906-os tanévben adnak először lehetőséget a lányoknak, hogy egyelőre magántanulóként folytassák tanulmányaikat, ebben a tanévben az I. osztályban magántanulóként szerepel Reismann Irma izraelita és a II. osztályban Vásárhelyi Felicia római katolikus magántanuló. 1913-1914. tanévben magyar anyanyelvű 189, román 72, csak magyarul tudott 187, más nyelven is 74, 1917-1918. tanévben magyar anyanyelvű 174, román 35, csak magyarul tudó 174, más nyelven is beszélt 35 tanuló.

Vallásra nézve 1879-1880. tanévben római katolikus 23, görög katolikus 16, református 7, görög keleti 1 tanuló, 1890-91. tanévben római katolikus 26, görög katolikus 27, református 14, görög keleti 1, izraelita 11 tanuló, 1913-1914. iskolai évben római katolikus 73, görög katolikus 73, református 58, ágostai evangélikus 1, görög keleti 4, izraelita 52 tanuló, 1917-1918. tanévben római katolikus 54, görög katolikus 35, református 44, ágostai evangélikus 1, görög keleti 0, izraelita 74 tanuló. 1943-1944. tanévben római katolikus 103 fiú, 5 lány, református 122 fiú, 1 lány, görög katolikus 9, unitárius 1, ágostai hitvallású evangélikus, 1, baptista 6, izraelita 6 (ameddig a zsidó ellenes törvényeket be nem vezették). A tanulók szüleinek lakhelye szerint a legtöbb tanuló Szilágysomlyóról és Szilágy megyéből származott, a környező falvakból (Berettyószéplak, Ipp, Sarmaság, Somlyóújlak, Szilágynagyfalva, Szilágyzovány, Szilágyperecsén) egyesek naponta jártak be vonaton vagy kerékpáron. A tehetősebbje bérlakásokban vagy az iskola diák otthonában lakott. Más megyékből származottakat is befogadott az iskola, így Bihar, Torda-Aranyos, Maros-Torda, Szatmár, Háromszék megyékből is jöttek ide tanulni. 1940 után feltűnnek a Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Szabolcs és Ugocea vármegyeiek is. A fenti adatok

bizonyítják, hogy a gimnáziumot, majd a főgimnáziumot fenntartó római katolikus egyház befogadta a más nemzetiségű és más vallású ifjakat, az iskola történetében nem találtunk adatot arra, hogy az iskola valamelyik tanulója nemzeti vagy vallási megkülönböztetés áldozata vagy elszenvedője lett volna. A tanulók szüleinek foglalkozása szerinti megoszlása: középbirtokos és bérlő, kisbirtokos, kisbérlő, kisbirtokos, napszámos, egyéb önálló őstermelő, gazdasági tisztviselő, egyéb gazdasági segédszemélyzet, földművelési napszámos, kisiparos, ipari tisztviselő, egyéb ipari segédszemélyzet, nagykereskedő, kiskereskedő, kereskedelmi tisztviselő, közlekedési tisztviselő, egyéb közlekedési segédszemélyzet, köztisztviselő, pap, tanár, tanító, más értelmiségi (orvos, ügyvéd, mérnök), közhivatali altiszt, katonatiszt, katonaaaltiszt, nyugdíjas köztisztviselő, nyugdíjas altiszt, házi cseléd.

A gimnáziumból kikerült jeles személyiségek

A szilágysomlyói gimnáziumban szerzett ismeretei alapozták meg az alábbi volt tanulók életpályáját: dr. Nádudvari György városi és iskola orvos, a népszerű Gyurka bácsi, Szizik Ferenc, művész néven Szentes Ferenc, a szatmári majd 1968-ig kolozsvári színházak operett és prózai színésze, dr. Mester Zsolt ideggyógyász, a szilágysomlyói családregény, a Koppantó írója, Brandt József földbirtokos, a Mester Zsolt regényének, a Koppantónak egyik hőse. Szivós Gyula a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézetnek (MOGYI) tanársegédje lett, Formanek Gyula a MOGYI gyógyszerészeti karának előadótanára 1959-1997 között. Vida Gyula a román parlament képviselője 1992-2004 között. Mártonffy István (Pista) a gimnázium jeles tanulója, később agrár-mérnök, középiskolai szakoktató, a város művelődési életének egyik mozgatója, Nyiszli Miklós, orvosként Nagyváradon élt, 1944-ben Auschwitzba került, ahol dr. Joseph Mengele „laboratóriumának” beosztottja, 1945-ben jelentette meg visszaemlékezéseit „*Dr. Mengele boncolóorvosa voltam az auschwitz-i krematóriumban*” címmel. Boros Aladár cigány származásúként szerzett érettségi oklevelet, a háború után évekig a Somlyó rajon Statisztikai Osztályának (Secția de Statistica) vezetője, az 50-60-as évek táncos összejevetelei, lakodalmi nem nélkülözheték szaxofon muzsikáját. Moldován Lajos a Csorgó utcából lett az iskola kitűnő matematikusa, egyetemet végzett, a zilahi Ady Endre Középiskolának lett matematika tanára, aligazgatója. Marușca Teodor, a város valamikori, köztiszteletnek örvendő orvosa, a magyar tannyelvű gimnázium végzettje. Dull László, az iskola volt tanulója, tanári oklevelet szerzett, magyar nyelv és irodalom tanára, aligazgatója

volt a somlyói középiskolának, a megyésítéskor, 1968-ban a zilahi tanfelügyelőségen kapott tanfelügyelői beosztást. Fodor István, agrármérnök, a gimnázium volt épületében szerveződött Mezőgazdasági Iskolasz csoportnak lett szaktanára, id. Malajos Mihály a volt diák, sok éven át vezette a város Adóhivatalát, fiatal korában a somlyói labdarugó csapat tagja volt. Ferencsik Alfonz a gimnázium szlovák származású tanulója, elvégezte a római katolikus teológiát, évtizedeken át plébánosa volt a sólyomkővári (Bihar megye) szlovák közösségnek. Nagy László, a gimnázium volt diákja messze került szülőföldjétől, az USA-beli Minneapolisban szerzett egyetemi oklevelet angol nyelv és irodalomból, a Los Angeles-i egyetemen elvégezte a dramaturgia szakot, Joe Pasternak (1891. szept. 19. Szilágysomlyó-1991. szept. 13. USA) filmproducer szövegkönyv írója lett. Nagy László (Leslie Nagy) forgatókönyve alapján készült volna a torzóban maradt világháborús játék film: a *Hotel Babel nem kapitulál*, angol és magyar irodalmi fordításai is ismertek, 1984-ben hunyt el Santa Monica-ban. Dull József a szilágysomlyói gimnáziumban szerzett oklevelet, majd elvégezte a marosvásárhelyi orvosi egyetemet, 1958-ig Hollódon vasúti orvos, majd a nagyváradi ortopéd kórház elismert szakorvosa lett. Itt járt gimnáziumba 1940-1944 között, itt kapott érettségi oklevelet Orosz Lujza, aki Krasznahorvátton született 1926. december 4-én. Ő színiakadémiát végezve a kolozsvári Állami Magyar Színháznak lett ünnepeltként örökös tagja. Kovács Gyula (Szilágysomlyó, Szilágy vármegye, 1899. október 2.-Budapest, 1987. február 17.) a somlyói főgimnázium érettségi oklevelével iratkozott be az egyetemre és lett állatorvos-doktor, az állatorvoslás egyetemi magántanára (1939), a sebészeti klinika intézeti tanára, (1943), az állatorvos-tudományok doktora, az anatómiai és szövettani tanszék vezető tanára (1946-1967). 1987. március 9-én temették, sírja a rákospalotai temetőben van. Bölöni György (1882-1959) író, újságíró, Kossuth díjas (1955), négy évig, 1892-1896 között volt a somlyói gimnázium jeles tanulója, tanulmányait az V. osztálytól kezdve Zilahon végezte, ott érettségizett 1900-ban. Párizsi újságíró korában ismerkedett meg Ady Endrével. 1934-ben jelentette meg az *Igazi Ady* című munkáját, 1956-ban *Ady az újságíró* című kötetével állított emléket a nagy költőnek.

A gimnáziumnak sok román anyanyelvű diákja is volt az évek folyamán, ezek között találjuk Aciu Alexandru-t aki a két világháború között a Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt Szilágy megyei politikusa volt, a *Gazeta de Duminică* Szilágysomlyón megjelenő lap tulajdonosa, a szilágysomlyói Sylvania Bank igazgatója. Victor Deleu 1920 után a Román Nemzeti Párt Szilágy megyei vezetője, 1905-1910 között szerkesztője a *Gazeta de Duminica*-nak, 1934-ben Kolozsvár polgármestere, 1934-

1938 között a Maniu-féle Nemzeti Paraszt Párt Szilágy megyei elnöke. Ioan Deleu, Szilágysomlyó első román polgármestere (1920), Maruşca Teodor, a város valamikori, népszerű, köztiszteletnek örvendő orvosa a magyar tannyelvű gimnázium végzettje.

A szilágysomlyói állami magyar gimnázium épületének méretei 1941-ben.

	hossza	szélessége	magassága	területe m ²	1942-1943
Földszint	hosszúság	szélesség	magasság	terület m²	
Tanterem	11,00 m	6,30 m	3,80 m	69,30 m ²	
Tanterem	11,475 m	6,30 m	3,80 m	72,29 m ²	*diák ebédlő
Szülőket fogadó szoba	3,20 m	6,30 m	3,80 m	20,16 m ²	
Tanári gyűlésterem	11,245 m	6,30 m	3,80 m	70,84 m ²	
Tanterem	9,75 m	7,50 m	3,80 m	73,13 m ²	
Igazgatói előszoba	2,55 m	7,50 m	3,80 m	17,08 m ²	
Igazgatói iroda	4,92 m	7,50 m	3,80 m	35,07 m ²	
Tanári könyvtár	9,24 m	7,50 m	3,80 m	69,03 m ²	
Könyvtári dolgozó terem	4,43 m	6,35 m	3,80 m	28,13 m ²	
Tornaszertár	6,075 m	6,15 m	2,60 m	37,33 m ²	
Tornaterem	19,20 m	10,00 m	6,80 m	192 m ²	
Torna öltöző	7,35 m	5,77 m	2,60 m	40,98 m ²	
Tornatanári szoba	5,05 m	3,60 m	2,60 m	18,18 m ²	
I. emelet					
Fizikai előadóterem	8,365 m	6,60 m	3,80 m	55,21 m ²	
Fizikai laboratórium	3,00 m	6,60 m	3,80 m	19,80 m ²	
Fizikai szertár	8,00 m	6,60 m	3,80 m	52,80 m ²	
Tanári dolgozószoba	3,17 m	6,60 m	3,80 m	20,92 m ²	
Tanterem	8,285 m	6,60 m	3,80 m	54,68 m ²	
Tanterem	6,00 m	6,60 m	3,80 m	39,60 m ²	
Természtrajzi előadó	7,71 m	10,15 m	3,80 m	78,26 m ²	
Természtrajzi labor	3,80 m	7,67 m	3,80 m	25,31 m ²	
Természtrajzi szertár	8,17 m	10,15 m	3,80 m	82,93 m ²	
Előszoba	3,45 m	7,65 m	3,80 m	26,39 m ²	
Tört. és filológiai szertár	6,37 m	7,65 m	3,80 m	48,73 m ²	
Tanterem	7,90 m	7,65 m	3,80 m	55,00 m ²	
Tanterem	9,24 m	7,65 m	3,80 m	70,69 m ²	
Orvosi szoba	6,50 m	4,58 m	3,80 m	29,77 m ²	
II. emelet					
Tanterem	8,385 m	6,60 m	3,80 m	55,34 m ²	* hálóterem
Tanterem	10,90 m	6,60 m	3,80 m	71,94 m ²	* hálóterem
Földrajzi szertár	3,17 m	6,60 m	3,80 m	20,92 m ²	
Tanterem	8.285 m	6.60 m	3.80 m	54.68 m ²	* hálóterem
Tanterem	6,00 m	6,60 m	3,80 m	39,06 m ²	* hálóterem
Rajzszertár	6,50 m	4,40 m	5,00 m	28,60 m ²	
Rajzelőadó	16,85 m	7,65 m	5,00 m	128,90 m ²	
Ifjúsági könyvtár	6,37 m	7,65 m	3,80 m	48,26 m ²	

1941-ben még kialakítottak:

1. fürdőszobát 20 tusolóval a diákok számára.
2. szakácsnői szobát.
3. 2 szolgálakást
4. mosókonyhát
5. Az udvaron lévő 27.5 m² alapterületű kis épület az 506. számú Kölcsey Ferenc cserkészcsapat szobája volt. A mostani kapubejárattól jobbra állt. A háború után lebontották.
6. Az igazgatói lakást 5 szoba képezte.
7. A gimnázium udvara 1687.3 □-öl (6068 m², 0.60 ha.) területű, téli időben a Krasznához közel eső területet vízzel elárasztva korcsolyapályának használták.¹¹⁸

¹¹⁸ A gimnázium évkönyve 1941-1942: 44-45.

Változás az intézmény életében. Ismét újrakezdés (1944)

Az 1944 tavaszán, április 17-19 között megtartott ún. hadiérettségi az 1943-1944. tanév végét is jelentette. Egy ideig Szilágysomlyó és vidéke a front háttérterületének volt tekintve, a német haderő március 19-i bevonulása csak súlyosbítja az amúgy is nehéz helyzetet. A megszállás következtében egyre több közintézményt, főleg iskola épületeket foglaltak le katonai célokra. Az iskolákban főleg kórházakat rendeznek be, így válik a város két iskolája – a M. kir. Állami Elemi Iskola a Bem tér közelében és a Rákóczi utcai Gimnázium) is tábori kórházzá. A diákok kényszer vakációt kaptak. A harci cselekmények elérték Erdélyt is, augusztus 27-én az Úz-völgyi szovjet betörés a háború Erdélyre való kiterjesztését is jelentette. A II. magyar hadsereg 25. gyalogezrede 1944. október 8-án adja át Szilágysomlyón és vidékén a terepet a szovjet-román csapatoknak. Az üzletek, raktárak, középületek, gazdátlan iskola épületek is fokozatosan a fosztogató elemek színterévé változtak. A gimnázium szertárait, könyvtárait, irattárát, értékeit felelőtlen és garázda elemek nagyon gyorsan széthordták vagy elpusztították. Megjegyzendő, hogy még évek múltán is lehetett találni magánszemélyeknél, itt-ott, könyvtári könyveket a szilágysomlyói gimnázium pecsétjével. A városban ismét berendezkedett a román közigazgatás, ezt nagyon rövid idő múlva, az ismert okok miatt 1944. november 14-én felváltotta a Szovjet Katonai Közigazgatás. A város vezetésére a szovjet haderő egy magasabb rangú tisztet nevezett ki. A szovjet városparancsnok 1945. március 13-ig vezette a város mindennapos ügyeit. 1944 decemberében elrendelte a városban működő iskolák megnyitását. Az újra szervezett gimnázium ismét várta a növendékeket. Felsőbb utasításra az intézet román és magyar tannyelvű iskolaként indult. A két tagozat önálló életet élt, a román tagozat igazgatója Victor Pop, míg a magyar részlegé Kóhalmi Mihály (1944 december 1-1947. augusztus 31) és Kerekes János (1947. szeptember 1-1948. augusztus 31). A Magyar Líceumnak (korabeli megnevezése Liceul Maghiar – Magyar Líceum) külön igazgatósága, rendtartása, költségvetése volt. A tantestületben találjuk: Barboloviciu Máriát 1944-1948 (fizika), Balogh Rozália – 1944-1946 (történelem-földrajz), Dr. Eysser M. Rigomera minorita szerzetesnő – 1944-1946 (földrajz-történelem), Horváth Emma – 1944-1948 (magyar nyelv és irodalom), Kóhalmi Mihály – 1944-1948 (latin nyelv), Kicsid Jenő – 1944-1948 (rajz), Dr. Nádudvary György – 1944-1948 (egészségtan), Oszvald M. Teréz – 1944-1946 (francia nyelv), Péntek István – 1944-1946 (vegytan-természetrész), Simonkovits Imre – 1944-1946 (latin nyelv), Sántha Pál – 1944-1948 (lélektan), Vörös János – 1944-1948 (történe-

lem), Dániel Károly – 1945-1948 (filozófia), Fucskó László – 1945-1948 (francia nyelv), Keresztes Attila – 1945-1948 (testnevelés), Dr. Orsós Zoltán – 1945-1948 (történelem), Szász Kálmán – 1945-1948 (német nyelv), Sántha Pálné, Kovács Ilona – 1946-1948 (francia nyelv), Simonkovits Pál – 1946-1948 (polgári nevelés). 1944-1948 között a kétnyelvű gimnázium 8-8 osztállyal működött, a tanulók összlétszáma 1944-1945-ben 203, végzett 12, 1945-1946-ban 219/19, 1946-1947-ben 249/17, 1947-1948-ban 251 tanuló, ebből végzett 21.¹¹⁹

A román Nagy Nemzetgyűlés 1948. augusztus 3-án kelt 175 számú Dekrétumával¹²⁰ államosította az összes egyházi és magánkézben lévő oktatási intézményeket, ezek ingó és ingatlan vagyona a román állam tulajdonába ment át. Erre a sorsra jutott a szilágysomlyói gimnázium is. Ezzel a tulajdonváltással egy időre vége szakadt az itteni gimnáziumi korszaknak, a város középfokú elméleti képzést biztosító intézet nélkül maradt. A sok küzdelmes iskolai év után a gimnázium épületében 1948 után mezőgazdasági szaklíceum alakult, ennek később állattenyésztési tagozata is lett. A mai neve Ioan Ossian Mezőgazdasági Iskolacsoport, az intézet román tannyelvű, 1990 óta megszakításokkal, indultak magyar tannyelvű osztályok, 1999-től a magyar tagozat IX, X, XI, XII osztályokkal állandósult. Az elméleti ismereteket adó gimnázium helyét 1948-1952 között a két tannyelvű Közgazdasági-Műszaki Középiskola¹²¹ vette át. A volt római katolikus polgári leányiskola épületében elhelyezett oktatási intézményben, a volt gimnázium tanárainak egy része ide jött át. A magyar tagozat tanárai között a régebbiről ismertek között ott volt Dr. Boros Zoltánné, Horváth Emma (magyar nyelv és irodalom), Szász Kálmán (német nyelv és irodalom), dr. Nádudvary György (iskolaorvos), Barboloviciu Mária (matematika, vegytan) az újabb nemzedékhez tartozók között találjuk: Balogh Sándort (közgazdasági ismeretek), Nádudvary Máriát (könyvvitel), Dániel Károlyt (kereskedelmi jog és filozófia), Szmercsányi Évát (kereskedelmi levelezés), Fucskó Lászlót (földrajz, francia nyelv).¹²²

A szilágysomlyói középfokú oktatás 1952-1956 között szünetelt. 1956 őszén a volt zárda épületében román és magyar tannyelvű középiskola kezdte meg működését. Ennek krónikája, történetének megírása még várat magára. Sajnálattal állapítjuk meg, hogy a volt gimnáziumot sem a Simion Bărnuțiu Líceum, sem pedig a Ossian Ioan Mezőgazdasági Líceum nem tekinti elődjének. Annál is inkább meg lehetne ezt tenni, mivel a volt gimnázium oktatási nyelve a kezdetekkor a latin volt.

¹¹⁹ Contribuții 1970: 158-160.

¹²⁰ Dokumentumok között: lásd Az 1948-as „tanügyi reform” címet.

¹²¹ A mai, erdélyi magyar tannyelvű középiskolák a Jegyzetek 6. pontjában.

¹²² Fodor – Joikits – Nagy 2001: 54-58.

Szilágysomlyói iskolákban tevékenykedő tanárok, oktatók adatai (1828-1952)

Ágocs Tivadar, 1879-1880. a gimnázium tanára

Ágoston Károly, 1834-1848 között a gimnázium tanára.

Ajtai K. Endre dr. 1912-1913. A minorita rend tartományi főnöke 217-1912. számú leiratában az egészségtan előadásával és az iskolai orvosi teendők ellátásával **dr. Ajtai K. Endre** tb. megyei főorvost bízta meg. 1912-1921 között 9 tanévben (katedrán 9 éve). a VII. osztályban tanította az egészségtant, heti 2 órában.

Antokovics József, 1834-1848 között kinevezett tanár.

Asbóth Viktor, 1892-1893. tanév (dr. Schlauch Lőrinc bibornok-püspök nevezte ki és Mahalcsik Bónó helyét vette át), minorita rendi áldozár, rendes tanár, gimnáziumi hitszónok, a tanári és az ifjúsági könyvtár őre, a tanári tanácskozmányok (sic!) jegyzője, az I. oszt. főnöke. Tanította a róm. kat. hittant az I-IV. osztályban, a latin nyelvet és a rajzoló geometriát az I. osztályban, heti 18 órában. 1893-1894. tanévben a II. osztály főnöke. Tanította a róm. kat. hittant az I-IV. osztályokban, a latin nyelvet a II. és a rajzoló geometriát az I. osztályban, heti 18 órában. 1894-1895. tanévben a III. osztály főnöke, tanította a róm. kat. hittant az I-IV. osztályban, a latin nyelvet a III. oszt., a magyar nyelvet a III. osztályban, heti 17 órában. A tanév végén a minorita rend főnöke Aradra helyezte át.

B. Józsa Gyula, 1920-1921. tanév, nyugalmazott ref. lelkész, okleveles rendes tanár, tanította a magyar nyelvet és irodalmat a IV., V., VI., VII., a latint az V-VI. osztályban heti 22 órában, a VI. osztály főnöke volt. Katedrán 1 éve, Somlyón.

Bagári (néhol Bagari) Norbert, 1908-1909. tanévben tornát tanított, mint helyettes tornatanító lett Aradra áthelyezve, helyébe **Scheller L. Béla, vagy Scheller B. Lajos**, minorita rendi növendék pap és elemi iskolai tanító lépett.

Balázs Egyed, 1859-ben tanári kinevezést kapott Szilágysomlyóra, a minorita rend főnökétől, Gál Damascen-től,

Bálint István, 1834-1848 között Szilágysomlyón tanár.

Bálint József, 1897-1898. tanévben minorita rendi növendékpap, alapvizsgálatot tett tanár jelölt helyettes tanári minőségben a rendfőnök utasítására Török Teofil helyét tölti be. Az I. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I., a latin nyelvet az I., a

szépírást az I. és II. osztályban, heti 15 órában. A philologiai társulat tagja volt, cikkeket közölt a helyi lapban. 1898-1899. tanévben a somlyói gimnázium helyettes tanára. 1899-1900. Bálint József helyettes tanárt, a rend főnöke, Dr. Csák Alajos 1900-ban áthelyezte, Kézdivásárhelyre.

Balló Bálint, 1886-1887, református hitoktató.

Balogh Rozália, 1944-1946, földrajz, történelem szakos tanár, később 1948 után Rózsika néni, a szilágysomlyói magyar tannyelvű 7 osztályos Iskola történelem tanára volt.

Barathy Mihály, 1882-1883. tanévben világi okl. tanár, tanította a rajzoló geometriát I-IV. osztályban, a tornát I.-IV. osztályban, heti 20 órában. A rajz és a tornaeszközök óre. Katedrán 3 éve (1880). Tanárként, adatok nélkül említik 1880-1881, 1883-1884-ben. 1884-1885 tanév közben távozott. 1885. szeptember 1-én választották meg a temesvári ipariskola rajztanárává.

Barboloviciu Alimp, 1879. szeptember 1-től tanított a gimnáziumban, 1882-1883-ban szamosújvári görög katolikus egyház megyei áldozár, püspöki helynök, tanította a görög kat. hittant az I-IV. osztályban, heti 7 órában. 1881-1888., 1890-1892. tanévekben a szerepe ugyanaz mint fennebb. 1888-1889. tanévben görög katolikus vallástant tanít az I-IV. osztályokban, heti 4 órában. 1889-1890. tanévben görög katolikus vallástant tanít az I-IV. osztályokban, heti 8 órában. 1892-1893. tanévben mint püspöki helynök, görög kat. hittanár, tanította a görög kat. hittant és a román nyelvet az I-IV. osztályban, heti 3 órában. 1893-1900. tanévekben oktatta a görög kat. hittant az I-V. osztályokban, heti 2 órában, román nyelvet az I-IV. osztályban, heti 1 óra. 1900-1901., 1901-1902. tanévben püspöki helynökként, görög katolikus hittanár, heti 2 órában tanította a görög katolikus hittant, és a román nyelvet heti 1 órában az I-IV. osztályban. Katedrán 22 éve. 1902-1904. két tanévben heti 2 órában tanította a görög katolikus hittant, és a román nyelvet heti 2 órában. Katedrán 25 éve. 1904-1905. tanévben nevének nyilvántartásán kívül más adat nincs, 1905-1910. közötti tanévekben görög katolikus püspöki helynök; heti 2 órában tanította a görög katolikus hittant és a román nyelvet heti 1 órában az I-IV. osztályban. 1906-ban katedrán 27 éve. 1910-1911. tanévben mint görög katolikus püspöki helynök; heti 2 órában tanította a görög katolikus hittant és a román nyelvet heti 1 órában az I-V. osztályban. 1911-1912. tanévben tevékenysége hasonló az I-VI. osztályban. Barboloviciu Alimp 1879. szept. 1.-1912 szept. 1. között töltötte be a fenti oktatói szerepet. 1912-ben nyugállományba helyezték. 1914-ben halt meg.

Baritz Mihály, Az iskola hajdani igazgatója, 1838-ig Baritz Mihály, – somlyói esperes-plébános, Miklósi József utódja. A gimnázium igazgatója a mindenkori szilágysomlyói plébános volt.

Bende Vilmos, rendes tanár, földrajz-természetrájs szakos, az Erdélyi Katolikus Státustól volt áthelyezve, szolgálati éve 11, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év. Heti 17 órában tanította a természetrájsot az I., II. és VI. osztályban, földrajzot a I. osztályban, magyar nyelvet és irodalmat a IV. osztályban. Erélyes tanárnak ismerték. 1941. szept. 20-án a V.K.M. 73.234/1941. számú rendeletével Bende Vilmos ideiglenes rendes tanárt a szolgálat érdekében a gyergyószentmiklósi állami gimnáziumhoz helyezte át.

Berényi Gedeon, a gimnázium tanára, Paluch Jenő igazgatása alatt 1859 után.

Bertalan Károly, latin szakos, kinevezett tanár, 1941. április 1-én felmentéssel hagyta el Szilágysomlyót. Más adat róla nincs.

Bogya Emil (Bodea Emil), 1940-1941. tanévben görög keleti hitoktató.

Bonis Gyula, 1911-1912., 1912-1913. tanévben a gimnáziumi zenekar vezetője, karmestere, hetente 2 órában tartott gyakorlati előadást a zenekar növendékeivel.

Borosné, Horváth Emma, lásd Horváth Emma címszónál

Bot Demeter, 1867-1869 között rendháfőnökként az iskola vezetője.

Brassay Károly,

1940-1941. tanévben helyettes tanár, történelem-földrajz szakos, Kárpátaljáról, Nagylucskáról lett áthelyezve. Szolgálati ideje 2 év, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év. Heti 17 órában tanította a történelmet az I., V., VII., VIII. osztályban, a földrajzot az I. osztályban, testnevelést a VII. osztályban.

1941-1942. tanévben helyettes tanár, szolgálati évei: 3, ebből, itt $1 \frac{1}{4}$ év. Heti 21 órában tanította a II. osztályban a földrajzot, testnevelést, V. osztályban a testnevelést, a VI. osztályban a történelmet és a testnevelést, a VII. osztályban a testnevelést, a VIII. osztályban a történelmet és a testnevelést. A VIII. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a tanári könyvtár őre, a sportkör vezetője, levante parancsnok. 1942-1943. tanévben rendes tanár. Szolgálati éveinek száma 4, ebből, itt $2 \frac{1}{4}$ év. Az 1942-1943-as tanévben betegszabadságon volt. 1943-1944. tanévben rendes tanár, történelem-földrajz szakos. Szolgálati éveinek száma $9 \frac{1}{2}$, ebből, itt $3 \frac{1}{4}$ év. Heti 20 órában tanította a földrajzot a II. osztályban, a történelmet a IV., VI., VIII. osztályban, magyar nyelv és irodalmat a IV. osztályban, honvédelmi ismereteket a VI-VIII. osztályban. A VI. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a tanári könyvtár őre, levante

parancsnok, a sportkör vezetője volt. **Brassay Károlyról**: Magyarország, Kelet-Magyarország, Újpest, Debrecen sz. kir. város többszörös súlyemelőbajnoka és rekordere, volt olimpiai jelölt az 1928. évi amszterdami olimpiára. A Magyar Birkózók Szövetségének arany és ezüst jelvényese, a Magyar Ökölvívó Szövetség bronzjelvényese, a debreceni Torna Egyesület örökös bajnoka és egyesületi birkózóbajnok. A szilágysomlyói Báthory Lövész Egyesület ügyvezető elnöke, majd alelnöke, a levante egyesület sportszakosztályának vezetője, és edzője, a gimnázium levante csapatának parancsnoka, számos sportkitüntetés tulajdonosa. Első osztályú birkózó és súlyemelő bíró, ökölvívó bíró. A Magyar Birkózók Szövetségének volt tanácstagja és kerületi ügyvezetője. Részt vett Magyarország 1943. évi súlyemelő bajnokságainak megrendezésében, ezért kiérdemelte a M.B.Sz. és Szeged város kitüntetéseit. Ismertetést írt Szilágysomlyó város történetéről. 1944-ben Újpestre távozott. 1949-1954 között a kisésti (Wekerle-telepi) Deák Ferenc (később Landler Jenő) Gimnázium igazgatója volt.

Campan Vazul (Câmpean Vasile), Barboloviciu Alymp nyugállományba vonult elődjének helyét vette át. A szamosújvári görög kat. püspök, dr. Hosszu Vazul (Hossu Vasile) úr ő méltósága 7151-1912 számú leiratával a görög kat. tanulók hitoktatását **Campan Vazul** görög. kat. áldozópapra bízta, kit a nagyméltóságú m. kir. vall. és közokt. miniszter 170.928-1912 szám alatti magas rendeletével ebben a minőségében elfogadott. 1912-1913. tanévben mint, szamosújvári görög kat. egyházmegyei áldozópap, a görög kat. vallású növendékek rendes hitoktatója és hitszónoka. Tanította a görög kat. hittant az I-VII. osztályban, heti 14 órában. Katedrán 1 éve.

Coroián Demeter, 1854-1855. tanévben a két tanári állás egyikét Coroián Demeter görög katolikus püspöki helynökkel töltötték be. 1855-1856. tanév a gimnázium négy tanárának egyike, Coroián Demeter.

Czaich Károly, 1882-1883. tanévben minorita rendi papként, tanította a latin nyelvet a II. III. osztályban, a történelmet a IV. osztályban, a szépírást II. és IV. osztályban, heti 18 órában. A II. oszt. főnöke, az ifjúsági és tanári könyvtár őre volt. Katedrán 3 éve (1880).

Czinover Amade, 1859-ben a gimnázium kinevezett tanára. Több adat róla nem ismeretes.

Csbai Paulin dr., minorita rendi áldozópap, r. k. hittanár, az egyházjog tudora, oklevele volt vallástanból. 1903-1904. tanévben heti 14 órában tanította a római katolikus hittant az I-IV. osztályban, a földrajzot a III. osztályban, a természetrajzot az I-II. osztályban. Katedrán 7 éve. A tanári és ifjúsági könyvtár, a természetrajzi szertár őre, gimnáziumi hitszónok volt. Az *Aradi Híradó* munkatársa volt, Schmál Rezső helyettes

hittanár helyébe lett Somlyóra helyezve. 1904-1905. tanévben a gimnázium tantestületének tagja, más adat róla nincs. 1905-1906. tanévben heti 14 órában tanította a római katolikus hittant az I-IV., földrajzot a III., a természettudományokat az I. II. osztályban. A tanári és ifjúsági könyvtár és a természettudományi szertár őre, gimnáziumi hitszónok. Katedrán 9 éve. 1906-1907. tanévben heti 14 órában tanította a római katolikus hittant az I-IV., a földrajzot a III., a természettudományokat az I-II. osztályban. Katedrán 10 éve. Az *Aradi Híradó* és a *Szilágy-Somlyó* hetilapok munkatársa volt 1907-1908., 1908-1909. tanévben a gimnázium tantestületének tagja, más adat róla nincs. 1909-1910. tanévben mint minorita rendi áldozópap, gimnáziumi hitszónok, a tornajáték vezetője, rendes hittanár, tanította 1910. február 28-ig (saját kérésére betegeskedése miatt a tanári állásából fel lett mentve, rendtartományi leirat, 24-1910.) a róm. kat. hittant az I-IV. osztályban, a magyar nyelvet és irodalmat az I., a történelmet a IV. osztályban heti 17 órában. Oklevele volt róm. kat. vallásból. Katedrán 13 éve. 1910. március 1-től az aradi minorita rend Gaberdeén L. Rezső okleveles középiskolai tanárt alkalmazta dr. Csabai Paulin rendes hittanár helyébe.

Csák Aladár, 1888-1889. tanévben ev. református segédlelkészként tanította az ev. ref. vallást az I-IV. osztályban, heti 4 órában.

Csák Alajos Cyrjék, 1886-1887. tanévben minorita rendi áldozópap, házfőnök, rendes tanár, a róm. kat. gimnázium és elemi iskola igazgatója, a szilágy-somlyói ipariskolai bizottság elnöke, városi képviselő, az erdélyi Múzeum Egylet rendes tagja, tanít 10 éve (1876). 1887-1888. tanévben a szilágy-somlyói gimnázium igazgatója. 1888-1889. tanévben igazgató, rendes tanár, tanította a magyar nyelvet és irodalmat, a latin nyelvet a III. a vallást a IV. osztályban, heti 11 órában. Tanít 12 éve (1876) 1889-1890. tanévben minorita rendi házfőnök, a római katolikus algimnázium és elemi iskola igazgatója. Tanította a magyar nyelvet és irodalmat, a latin nyelvet a IV. osztályban, heti 10 órában. Tanít 13 éve. (1876). 1890-1891. tanévben tanította a latin nyelvet a III. osztályban, a szépírást a II. osztályban, heti 7 órában. Tanított 14 éve (1876). 1891-1892. tanévben tanította a magyar és a latin nyelvet a IV. osztályban, heti 10 órában. Katedrán 15 éve. (1876). Az évek során a polgári olvasókör elnöke, a városi iskolaszék alelnöke, a római kat. püspöki algimnázium tanügyi bizottságának tagja volt. 1892-ben a gimnázium igazgatói címét Mahalcsik Bonaventurának (Bónó) adta át. A gimnázium 1887-1888., 1888-1889., 1889-1890. tanév végi értesítőjében három részben közli tanulmányát: *Gymnasiumunk története* címmel.

Csató József, 1834-1848 között a gimnázium tanára.

Csernecky Victor, 1880-1881. tanévben kinevezett tanár, több adat róla nincs.

Csernik József, a gimnázium frissen kinevezett tanára, 1940. októberében elhagyta az intézetet.

Csicsoan (Cicioan) Sándor, 1880-1881. tanévben a román nyelvet oktatja.

Csomor József, magyar-latin szakos, helyettes tanár, 1940. március végén kapta kinevezését Szilágysomlyóra, Szolgálati ideje 7 ½ év, betegszabadságon volt június 3-ig. 1941-1942 rendes tanár, magyar-latin szakos, szolgálati évei: 9, ebből, itt 2 év. Heti óraszám 21, tanította a II. osztályban a magyar nyelvet, irodalmat és a latin nyelvet, a III. osztályban a latin nyelvet, a VI. osztályban a magyar nyelvet és irodalmat, a VII. osztályban magyar nyelvet, irodalmat és a latin nyelvet. A II. osztálynak volt a főnöke. Nevelő tanár volt a Magyar Iskolaszánatórium Egyesület szentgotthárdi intézetében. Versei jelentek meg a váci hírlapban és a *Szilágysomlyó* hetilapban szépirodalmi cikkeket közölt. A váci Piarista Diákszövetség tagja és az Emericana Vácia Corporatiojának dominusa, az OKTE (Országos Középiskolai Tanáregyesület) tagja, a helybeli Egyesült Keresztény Nemzeti Liga tagja volt. Az intézet Kölcsey Ferenc nevét viselő önképzőkörének vezetője.

Csomortányi Péter, 1886-1888. tanévekben tanárként említik, az 1888-1889. tanévben a minorita kormányzat a kézdivásárhelyi gimnázium tanárává nevezi ki, helyébe Schöffler Leó érkezik. Más adat róla nincs.

Csötörtök Arnold dr., 1911-1912. tanévben mint minorita-rendi áldozópap, rendes hittanár, gimnáziumi hitszónok, tanította a rom. kat. hittant az I-VI. osztályban, heti 12 órában. Oklevele volt róm. kat. hittanból. Katedrán 15 éve. A minorita rend tartományi főnöke, dr. Lakatos Ottó a megüresedett hittanári állást (eddig a hittanári feladatokat Gaberdeen Rezső látta el) a 426-1911. számú leiratával dr. Csötörtök Arnold okleveles hittanárral töltötte be. 1912-1913. tanévben heti 14 órában tanította a római katolikus hittant az I-VII. osztályban, katedrán 16 éve. 1913-1914. tanévben heti 16 órában tanította a római katolikus hittant az I-VIII. osztályban, katedrán 17 éve. A kat. tanáregyesületnek rendes tagja, a helybeli Szent Ferenc-rendi apácák rendkívüli gyóntatója. 1914-1915. tanévben heti 18 órában tanította a római katolikus hittant az I-VIII. osztályban, katedrán 18 éve. A kat. tanáregyesületnek rendes tagja, a helybeli Szent Ferenc-rendi apácák rendkívüli gyóntatója. 1915-1916. tanévben heti 18 órában tanította a római katolikus hittant az I-VIII. osztályban. A IV. osztály főnöke volt, katedrán 19 éve.

Czinóber Ámádé 1865-ben a gimnázium igazgatója. 1866-1867 az elemi iskolává átszervezett intézmény igazgatója.

Dániel Károly, 1945-1948 között a Magyar Líceumban filozófiát oktatott, később Kolozsváron ügyész volt. Részt vett a város sport életében is, a városi labdarugó csapat tagjaként.

Dávid Pál, 1859-ben kinevezett gimnáziumi tanár Szilágysomlyón.

Deák Ferenc, 1920-1921. tanévben Monay Ferenc aradi minorita rendfőnök nevezte ki helyettes tanárnak és tanárjelöltként oktatott. Tanította a mennyiségtant I., II., III., IV., V., a rajzoló geometriát a III. osztályban, heti 20 órában, a III. osztály főnöke volt. Katedrán 1 éve.

Diószeghy Miklós, 1883-1885. tanévekben a szilágysomlyói helvét hitvallású (református) segéd-lelkész, tanította a helvét hitvallást az I-IV. osztályban, heti 8 órában.

Eiben János, 1847-ben lett a szilágysomlyói római katolikus egyházközség plébánosa, mint ilyen, hivatalból 1847-48. tanévtől az 1858-59. tanévig a gimnázium igazgatója.

Elekes János, 1831-ben, elődjét az infima gramatica professzorát, Szabó Pétert Kapnikbányára küldték káptalannak, helyét Elekes János újmisési pap vette át.

Eránosz Jeremiás, a II. grammatikai osztály megnyitásakor került Somlyóra, a második tanszék tulajdonosa lett, mint végzett teológus.

Exner Ádám, 1838-ban lett a szilágysomlyói római katolikus egyházközség plébánosa, mint ilyen hivatalból 1838-1844 között a gimnázium igazgatója.

Eysser M. Rigomera dr. (dr. Anna Eysser), Szilágysomlyón tanított 1914. aug. 3. – 1949. ápr. 26. között, a szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló Róm. Kat. Polgári Leányiskola történelem-földrajz rendes tanára, 1937-1948 között igazgatónője, 1944-1946-ban a Magyar Líceum tanára. 1948-ban Münchenbe települt vissza. Majd a mallersdorfi kolostorban tovább tanított. Elhunyt 1977. szept. 21-én, sírja Mallersdorfban (Bajorország) van.

Faragó László, 1942-1943. tanévben önálló római katolikus hitoktató, szolgálati éveinek száma 3 év, ebből, itt 1 év. Heti 16 órában tanította az I.-VIII. osztályban a római katolikus hittant. Egyéb szolgálati beosztása: tanulóotthoni nevelő tanár volt. 1943-1944. tanévben dr. Faragó László, önálló hitoktató, róm. kat. hittan. Szolgálati éveinek száma: 4, ebből, itt 2 év. Heti 20 órában tanította a róm. kat. hittant az I-VIII. osztályban, német nyelvet a IV. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: ifjúsági hitszónok, tanulóotthoni nevelőtanár, a Mária kongregáció vezetője. A nagyváradi

egyházmegye áldozópapja, a helybeli Szent Ferenc rendi nővérek rendkívüli gyóntatója, a Levente egyesület pénztárosa, a KALOT¹²³ népfőiskola előadója.

Fedorka Elek, 1890-1892. tanévekben görög katolikus néptanító. Tanította a román nyelvet az I-IV. osztályokban, heti 2 órában.

Fekete József, 1892-1893. tanév elején, Mahalcsik József Bonaventurát a gimnázium igazgatójának nevezték ki, így, volt katedrájának egy részét Fekete József vette át. Az első félévben a rajzoló geometriát tanította, mint 1892. szeptember 14-én ideiglenesen és föltételesen kinevezett rajz tanár. 1893. febr. 17-én tanszékéről lemondott.

Fekete Márton, 1855-1856. tanévben és ezt követően a gimnázium kinevezett tanára.

Fetzer János Ferenc, 1890-1891. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, oklevele volt természetrajzból, földrajzból és ipaiskolai rajzból. A nagybányai főgimnáziumból helyezték a somlyói intézetbe (vele a tanárok száma hétre emelkedett), a természettani és természetrajzi szertárak őre, a királyi magyar természettudományi társulat rendes tagja. A IV. osztály főnöke volt. Tanította a földrajzot az I., II., III. osztályokban és a vallástant a IV. osztályban heti 15 órában. Katedrán 9 éve (1881). 1891-1892. tanévben tanította a földrajzot az I. II. III. osztályokban, a természetrajzot és a vallástant a IV. osztályban és a rajzoló geometriát az I. osztályban, a szépírást a II. osztályban, heti 19 órában. Katedrán 10 éve (1881). 1892-1893. tanévben a földrajzi, természetrajzi és természettani szertárak őre, tanította a természetrajzot a IV. a földrajzot az I-III., számtant az I. és a rajzoló geometriát a II. osztályban, heti 19 órában. 1893-1894. tanévben a természetrajzot a IV., a földrajzot az I-III., a mennyiségtant és a rajzoló geometriát a II. osztályban tanította, heti 20 órában. 1894-1895. tanévben tanította a természetrajzot a IV., a földrajzot az I-III., a mennyiségtant a III. osztályban, heti 16 órában. 1895-1896. tanította a természetrajzot a IV., a földrajzot az I-III., a mennyiségtant az I. osztályban, heti 16 órában. A helybeli iparos iskola igazgatója, a történettudományi társulat tagja, a minorita rend időleges kormánytanácsosa. Az *Archeologiai Értesítő* 1896. évi 1. és 2. kötetében megjelent cikkei: *A szilágy-bagosi kőszerszámok*, *Kelta lándzsák Perecsenyből*, *Báttaszéki népvándorláskori leletek*, *A perecsenyi ev. ref. templom síremléke*, *Érkávási bronzleletek*. 1896-1897. a gimnázium tanára. 1897-1898. tanévben tanította a természetrajzot a IV., a földrajzot az I., a számtant a III., a rajzoló geometriát az I. II. osztályban, heti 16 órában. Az *Archeologiai Értesítő*ben

¹²³ lásd a Jegyzetek 4. pontjának magyarázatát

tanulmánya jelent meg *Szilágysági régiségek* címen. 1898-1899. tanévben a gimnázium tanára. 1899-1900. tanította a természetrajzot a IV., a számtant a II., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban, heti 17 órában. 1900-1901. tanévben heti 16 órában tanította a természetrajzot a IV., a számtant a III., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. Katedrán 17 éve. 1901-1902. tanévben a természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre. Heti 16 órában tanította a természetrajzot a IV., az algebrát a IV., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. Katedrán 18 éve. A *Természettudományi Társulat* tagja, a helybeli kisdedóvó felügyelőbizottságának tagja és jegyzője, a helybeli felső leányiskolában rajzot tanított. Az *Archeologiai Értesítőben* cikke jelent meg, címe: *A szilágysági leletek*. 1902-1903. tanévben a természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre. Heti 17 órában tanította a természetrajzot az I., II., IV., és a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. Katedrán 19 éve. 1902-1903. tanévben a természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre, tanította heti 14 órában a természetrajzot a IV., a számtant a II., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. Katedrán 20 éve. 1903-1904. tanévben a gimnázium tanára. 1904-1905. tanévben heti 16 órában tanította a természetrajzot a IV., az algebrát a IV., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. A természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre. 1905-1906. tanévben 16 órában tanította a természetrajzot a IV., az algebrát a IV., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. A természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre. 1906-1907. tanévben heti 16 órában tanította a természetrajzot a IV., az algebrát a IV., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. A természetrajzi és rajzoló geometriai szertárak óre. A *Szilágy-Somlyó* hetilap munkatársa. 1907-1909. tanévben a gimnázium tanára. 1909-1910. tanévben a II. osztály főnöke, tanította a természetrajzot az I. II. IV. osztályban a földrajzot az I. II. III. osztályban, heti 15 órában. Katedrán 26 éve. 1910-1911. tanévben heti 15 órában tanította a földrajzot a III., a természetrajzot az I., II., IV., V., a számtant a III. osztályban. A III. osztály főnöke volt. Katedrán 27 éve. A *Szilágysomlyó*, a *Szilágysági Újság* és az *Archeologiai Értesítő* munkatársa. 1911-1912. tanévben a természetrajzi szertár óre, tanította a természetrajzot az I. II. IV. V. VI. osztályokban, heti 13 órában. Katedrán 28 éve. 1912-1913. tanévben a természetrajzi szertár óre, heti 13 órában tanította a természetrajzot az I., II., IV., V., VI. osztályban. Katedrán 29 éve. 1913-1914. tanévben a természetrajzi szertár óre, heti 13 órában tanította a természetrajzot az I., II., IV., V., VII. osztályban. Katedrán 30 éve. A minorita-rend ideiglenes kormánytanácsosa, a *Természettudományi Társulat* tagja, a *Szilágysomlyó*, a *Szilágysági Újság* és az *Archeologiai Értesítő* munkatársa. 1914-1915. iskolai évben a

természetrjzi szertár őre, heti 16 órában tanította a természetrjzot az I., II., IV., V., VI. osztályban. A VI. osztály főnöke volt. Katedrán 31 éve. 1915-1916. iskolai évben a természetrjzi szertár őre, heti 19 órában tanította a természetrjzot az I., II., IV., V., VI., földrajzot az I., II. osztályban. A VI. osztály főnöke volt. Katedrán 32 éve. 1916-1917. tanévben a természetrjzi és a földrajzi szertár őre. Heti 19 órában tanította a természetrjzot az I., II., IV., V., VI., földrajzot az I., II. osztályban. Katedrán 33 éve. 1917-1918. tanévben a természetrjzi és a földrajzi szertár őre. Heti 19 órában tanította a természetrjzot az I., II., IV., V., VI., földrajzot az I., II. osztályban. Katedrán 34 éve. 1918-1919. tanévben a gimnázium 29 éven át megbecsült tanára. A tanév végét nem várta meg, a háborús viszonyok miatt örökre elhagyta Szilágysomlyót. A Tolna megyei szülőhelyén, Bátaszéken élt haláláig, 1939. április 30-ig.

Fodor Antal, az intézet első tanára – kinevezésének száma 1829-10.849 – Fodor Antal erdélyi egyházmegyei pap volt, kinek járandósága az erdélyi tanulmányi alapból származó 200 Rft volt.¹²⁴

Fóris Béla, rövid ideig tart szilágysomlyói pályafutása, 1940. november 8-án válik meg a tanári kartól.

Frankesz Emil, 1867-1869. között az iskola tanítója.

Freundl Károly, 1838-1848 között a gimnázium tanárai között találjuk.

Fucskó László, francia nyelv szakosként, a szilágysomlyói gimnázium/líceum tanára 1945-1948 között, majd Szilágysomlyón Ipariskolai igazgató, később Érszalacson telepedett le, ott halt meg.

Fügedi Péter, 1941-1942. tanévben óraadó, énektanító. Szolgálati éve: 1. Heti 5 órában az I., II., III. osztályban éneket oktatott. Egyéb szolgálati beosztás: az énekkar vezetője volt. Fügedi Péter katedráját Kicsid Jenőné, Katra Máriától vette át, aki 1941 őszén lemondott. 1941 őszétől a V.K. Miniszter Fügedi Péter állami iskolai tanítót óraadó énektanítónak alkalmazta. 1942-1943. tanévben óraadó, énektanító. Szolgálati éveinek száma 2, ebből, itt 2 év. Heti 5 órában tanította az éneket az I., II. és III. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: énekkar vezetője. 1943-1944. tanévben óraadó, énektanító. Szolgálati éveinek száma 3, ebből, itt 3 év. Heti 5 órában tanította az éneket az I., II. és III. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: énekkar vezetője.

Gaberdeen L. Rezső, 1909-1910. tanévben dr. Lakatos Ottó, a minorita rend főnöke, március 1-től Gaberdeen L. Rezső okleveles középiskolai tanárt alkalmazta dr. Csabai Paulin rendes hittanár helyébe. Gaberdeen minorita rendi áldozópap, rendes tanár, oklevele volt történelemből és

¹²⁴ lásd a Jegyzetek 9. pontjának magyarázatát.

földrajzból, gimnáziumi hitszónok, a tornajáték vezetője, a IV. osztály főnöke volt, március 1-től tanította a róm. kat. hittant az I-IV. osztályban, a magyar nyelvet az I-IV., a történelmet a IV. osztályban heti 20 órában., katedrán 1 ½ éve. 1910-1911. tanévben a tanári tanácskozmányok (sic!) jegyzője, a tanári könyvtár őre. Heti 16 órában tanította a római katolikus hittant az I-V., a történelmet a IV., V. osztályban, az V. osztály főnöke volt. Katedrán 2 ½ éve. Az országos középiskolai tanár egyesület rendes tagja. A gimnáziumi órákon kívül a r. k. hittant tanította a helybeli állami elemi és állami polgári leányiskolában heti 6 órában. 1911-1912. tanévben a tanári tanácskozmányok jegyzője, a tanári könyvtár és a természetrajzi szertár őre, a VI. osztály főnöke volt, tanította a földrajzot a III., a történelmet az V., VI., mennyiségtant a II. III. osztályban, heti 15 órában. Katedrán 3 ½ éve. A helybeli Szent Ferenc-rendi apácák rendkívüli gyóntatója. 1912-1913. tanévben a VII. oszt. főnöke volt, a tanácskozmányok jegyzője, a tanári könyvtár őre volt. Heti 18 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I., III. a görögptlő irodalmat az V., a történelmet a VI., VII. osztályban, a VII. osztály főnöke volt. Katedrán 4 ½ éve. 1913-1914. tanévben a tanári tanácskozások jegyzője, a tanári könyvtár őre, a VIII. osztály főnöke volt. Tanította a történelmet a III., IV., V., VII., VIII., a bölcsészetet a VIII. osztályban, heti 18 órában. Katedrán 5 ½ éve. 1914-1915. tanévre más tanintézethez lett tanárként megválasztva, a főgimnáziumból távozott.

Gál Ferenc, A kolozsvári református teológia végzettje 1938-ban. 1941-1942. óraadó hitoktató, katedrán 1 éve, ebből itt, 1 év. Heti 16 órában tanította az I.-VIII. osztályban a ref. hittant. 1942-1943. óraadó, ref. hitoktató, szolgálati éveinek száma itt, 2 év. Heti 16 órában tanította a református hittant az I.-VIII. osztályban. 1943-1944. óraadó hitoktató. Szolgálati éveinek száma: 3, ebből itt, 3 év. Heti 16 órában oktatta a református hittant az I-VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: ifjúsági hitszónok, az I.K.E. vezetője volt.

Gál János, 1855-1856 tanévben a gimnázium kinevezett tanára.

Gáspár István, 1895-1897. ev. ref. lelkész, tanította az ev. ref. vallást az I-IV. osztályban, heti 4 órában. 1897-1900. ev. ref. lelkész, tanította az ev. ref. vallást az I-IV. osztályban, heti 2 órában. 1900-1901. ev. ref. lelkész heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban, 1900. december végéig. Püspöki határozattal lett felfüggesztve. 1895-1901 között a szilágysomlyói református egyházközség lelkipásztora.¹²⁵ Január elejétől az ev. ref. hittan tanítását átvette Kovács Albert szilágynagyfalui ev. lelkész és szilágysomlyói beszolgáló pap.

¹²⁵ V. Szabó 1930: 14.

Gáspár János, 1887-1888. református hitoktató a gimnázium I-IV. osztályában.

Gólya Benedek, papnövendék, 1870-1871. tanévben tanító.

Gothárdt Ferenc, 1834-1848 között a gimnázium kinevezett tanára.

Grusz Valér, 1896-1897. tanévben a gimnázium kinevezett tanára. 1897-1898. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes hittantanár, oklevele volt római katolikus vallástanból, gimnáziumi hitszónok, a tanári és az ifjúsági könyvtár őre, a III. osztály főnöke volt. Tanította a róm. kat. hittant az I-IV., a német nyelvet a III., a latin nyelvet a III. osztályban, heti 18 órában. A szilágysomlyói polgári dalárda elnöke, a helybeli zeneegylet működő tagja volt. 1898-1899. tanévben a gimnázium kinevezett tanára. 1899-1900. tanévben tanította a róm. kat. hittant az I-IV., a német nyelvet a III. IV., a szépírást az I. II. osztályban, heti 17 órában. 1900-1901. tanévben heti 15 órában tanította a római katolikus hittant az I-IV., a német nyelvet a IV., a természetrajzot a II., a szépírást az I., II. osztályban. Katedrán 5 éve. Az év végén áthelyezik, helyébe Monay Ferencet nevezik ki.

Györfi Lajos, 1834-1848 között a gimnázium kinevezett tanára.

Hadfy Adél, 1943-1944. helyettes tanár, történelem-földrajz szakos. Állami gimnáziumi helyettes tanárrá kinevezte és a szilágysomlyói gimnáziumhoz beosztotta a vallás és közoktatásügyi miniszter 1944. február 7-én kelt 115.098/1944. VIII. 1. számú rendeletével Hadfy Adél huszti állami polgári iskolai rendes tanárt. Tanári működését új helyén március 6-án kezdte meg. Szolgálati éveinek száma 3 év, ebből, itt ½ év. Heti 16 órában tanította a honvédelmi ismereteket az I-III. osztályban, történelmet a III. és V. osztályban, magyar nyelv és irodalmat az I. osztályban, gazdasági ismereteket a VI. osztályban, lányok testnevelését az V.-VI. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: ifjúsági vöröskereszt csoport vezetője, leánytanulók felügyelője volt. A háborús események következtében Szilágysomlyóról távozott.

Hársfalvi László, 1940-1941. katonai megbízott, helyettes tornatanár, szolgálati éve 1, heti óraszám 18, állásáról 1941. november 4-én kelt levelében önként lemondott.

Hassák Vidor, 1884-1885. minorita rendi áldozár, ideiglenes házfőnök, a róm. kat. főelemi tanoda igazgatója, főgimnáziumra képesített okleveles tanár, természettani szertár őre, a IV. oszt. főnöke, tanította a számtant a II-IV. osztályban, a természetrajzot a IV. osztályban, a természettani földrajzot a III. osztályban, a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban heti 27 órában. Katedrán 5 éve (1889).

Hegedűs (Hulimka) Géza, lengyel származású volt, eredeti neve Georges Hulimka, nevét 1890-ben magyarosította. 1891-1892. tanévben róm. kat. kántor, heti 2-2 órában tanította nem kötelezett tantárgyként a műéneket és zenét az I-IV. osztályban 1892-1893. tanévben világi, gimnáziumi énektanár, tanította az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban. 1893-1894. tanévben világi, gimnáziumi énektanár, heti 2 órában tanította az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban. 1894-1895. tanévben világi, gimnáziumi énektanár, tanította az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban. 1895-1896. tanévben heti 2 órában oktatja az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban. 1896-1897. tanévben a neve szerepel a tantestületben, adatok nélkül. 1897-1898. heti 2 órában oktatja az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban. 1898-1899. tanévben a neve szerepel a tantestületben, adatok nélkül. 1899-1900. tanévben a róm. kat. kántori állásáról lemondott, helyét Konecsny János újonnan megválasztott kántor foglalta el.

Hegedűs István, 1940-1941. az intézet altisztje, 1941-1942. kisegítő szolga, 1942-1943. az intézet altisztje, 1943-1944. kisegítő szolga. 1945 után mint kommunistát tartották számon. Mint volt illegalista több éven át az ünnepeken díszhelyen szerepeltették, jelentős juttatásokban részesítették.

Hermann Irén (Ireneusz), 1879-1882., 1884-1885. tanévekben a gimnázium kinevezett tanára. 1882-1883. (neve megtévesztő, férfiről van szó) – minoritarendi áldozár (áldozópap), a IV. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet a III-IV., a természetrajzot a IV. osztályban, a földrajzot I., II., és IV. osztályban, a gyorsírást rendkívüli tanára. Tanított heti 17 órában. A természettani és természetrajzi szertár őre. Katedrán 5 éve (1878). 1883-1884. minorita rendi áldozár (áldozópap), a IV. oszt. főnöke volt, tanította a magyar nyelvet a IV., a természetrajzot a IV. osztályban, a földrajzot I. II. és IV. osztályban, a gyorsírást rendkívüli tanára. Tanított heti 15 órában. Az ifjúsági és tanári könyvtár őre. Katedrán 6 éve (1878). 1885-1886. minorita rendi áldozár, heti 17 órában tanította a latin nyelvet a II., a földrajzot az I-II., a hittant a II., a szépírást a II. osztályban, a gyorsírást rendkívüli tanára. Katedrán 8 éve.

Hodor István, 1834-1848 között a gimnázium kinevezett tanára.

Holbesz József, 1855-1856. tanévben a gimnázium tanára.

Hora Ferenc, 1896-1898. tanévekben heti 2 órában zenére oktat az I-IV. osztályban.

Horovitz Markus, 1882-1883. szilágyosomlyói főrabbi, tanította a Mózes vallást az I-IV. osztályban, heti 7 órában. 1883-1884. a szilágyosomlyói főrabbi, heti 8 órában tanította a mózes vallást az I-IV. osztályban.

Horváth Emma, Borosné, 1943-1944 A szilágysomlyói m. kir. állami polgári fiúiskola megbízott igazgatója. 1944-1948 között a magyar nyelv és irodalom tanára a Magyar Líceumban (a gimnázium jogutódja) 1948-1952. Borosné, Horváth Emma, a szilágysomlyói Kereskedelmi Technikum magyar nyelv és irodalom tanára volt.

Horváth Zsigmond (1865-1946) a református felekezeti iskola tanítója, igazgatója. Több adat nincs róla.

Hoványi Ferenc, 1844-ben lett a szilágysomlyói római katolikus egyházközség plébánosa, mint ilyen, hivatalból 1844-1847 között a gimnázium igazgatója.

Inecs Kornél, papnövendék, 1870-1871. tanévben tanító.

Incze Lajos, 1901-1902. ev. ref. lelkész, heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban. 1902-1903. ev. ref. lelkész, heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban. 1903-1904. tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban heti 2 órában, 1903. nov. 10-ig. 1901-1904 között a szilágysomlyói református egyházközség lelképásztora.¹²⁶ Helyét **Matéka József**, bürgezdi ev. ref. lelkész vette át.

Jakab József, 1893-1894. ev. ref. segédlelkész, heti 2 órában tanította az ev. ref. vallástant az I-IV. osztályban. 1894-1895. ev. ref. segédlelkész, heti 4 órában oktatta az ev. ref. vallástant az I-IV. osztályokban.

Jankovics Raphael, 1859-ben a gimnázium tanári karának tagja Paluch Jenő igazgatósága alatt.

Kacza György, 1885-1886. minorita rendi áldozár, egyetemzet végzett tanár jelölt, a III. oszt. főnöke. Heti 19 órában tanította a magyar nyelvtant az I. III. és IV., a latint a III. osztályban. Összesen heti 19 órában. Katedrán 9 éve. (1876). Az eltávozott Kárpáti Gratian katedráját vette át. Az iskolai év végén Kacza György súlyosbodó betegsége gyógyítására, orvosi kezelésre Nagyváradra távozott.

Kádár József, 1892-1908 között, 16 éven át az intézet pedellusa.

Kárpáti Gratian, 1882-1883. minoritarendi áldozár (áldozópap), az I. osztály főnöke volt, tanította a latin nyelvet az I. osztályban, a magyar nyelvet a az I.-II. osztályban, a szépírást 1 órában. Heti óraszám 18. A francia nyelv rendkívüli tanára. Katedrán 2 éve (1881). 1883-1884. tanévben a II. osztály főnöke volt, heti 18 órában tanította a latin nyelvet az I. és II., a magyar nyelvet és irodalmat a II. osztályban. A francia nyelv rendkívüli tanára. Katedrán 3 éve. 1884-1885. a gimnázium tanára. Kárpáti katedráját 1885. őszén Kacza György vette át.

¹²⁶ V. Szabó 1930: 14.

Kerekes Alajos, 1908-1916 között az intézet pedellusa, 1916-1918. között tényleges frontszolgálatot teljesít. Az 1920-1921 tanév folyamán repatriáltatta magát, a pedellusi teendőket családja végezte tovább, a körülményekhez mérten tűrhetően.

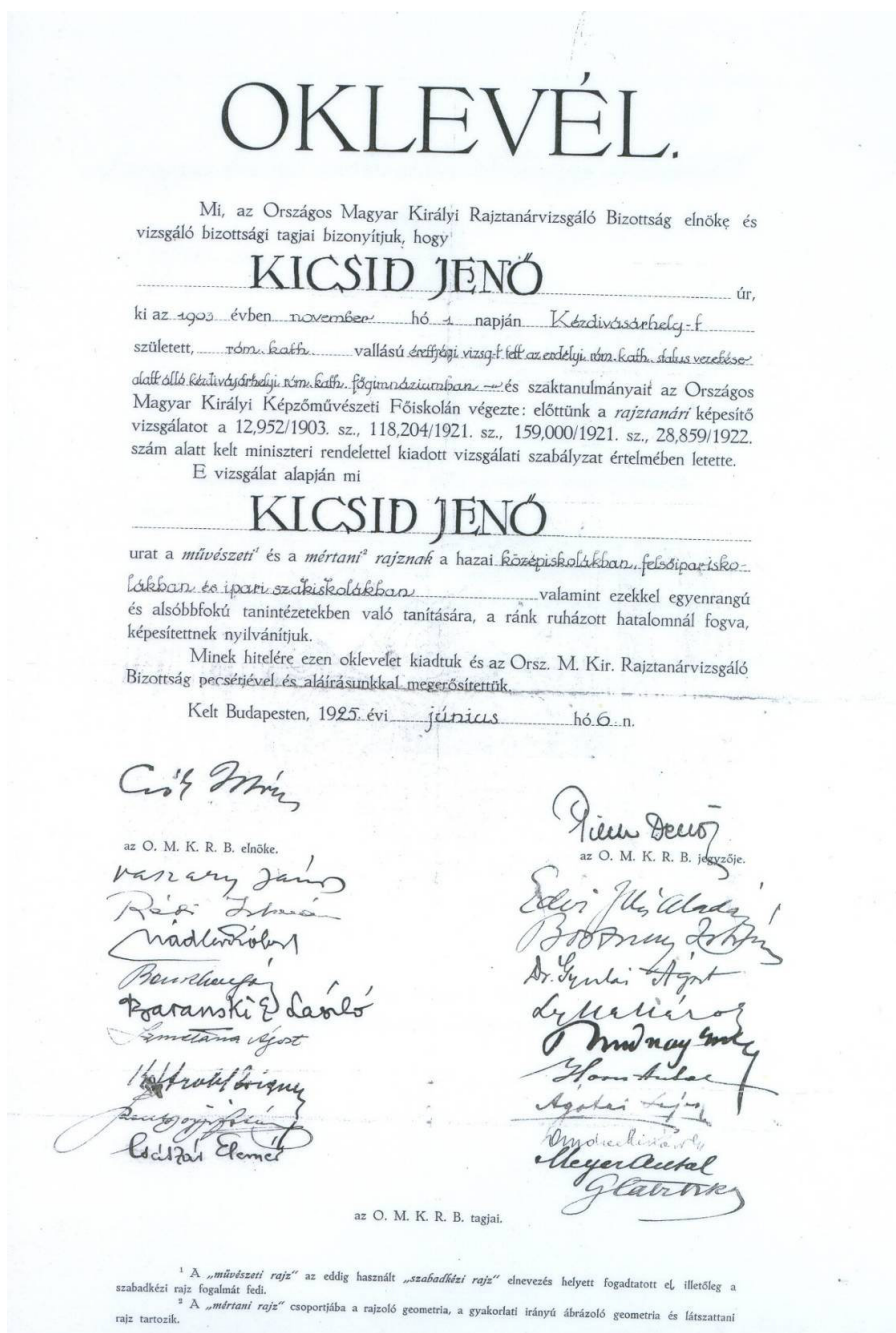
Kerekes János, 1947-1948. matematika szakos tanár, itt tartózkodása idején 1947. szept. 1-1948. aug. 31. között a Magyar Líceum aligazgatója. Részt vett a város sport életében is, a városi labdarúgó csapat tagjaként. Kolozsvárra lett áthelyezve.

Kerner Pál, 1909-1910. világi rendes rajztanár, a rajzszerktár őre, a tanári tanácskozások jegyzője volt, tanította a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban, a számtant az I., a szépírást az I., II. osztályban, heti 16 órában, rendkívüli tantárgyként tanította a művészeti rajzot az I-IV. osztályban, heti 2 órában. Oklevele volt művészeti és mértani rajzból. Katedrán 1 éve. Kerner Pál az 1910-1911. iskolai év elején a pozsonyi kir. kat. főgimnáziumba lett áthelyezve, így a minorita rend főnöke 479-1910. számú leiratával Bardocz Lajost nevezte ki helyette rendes tanárnak.

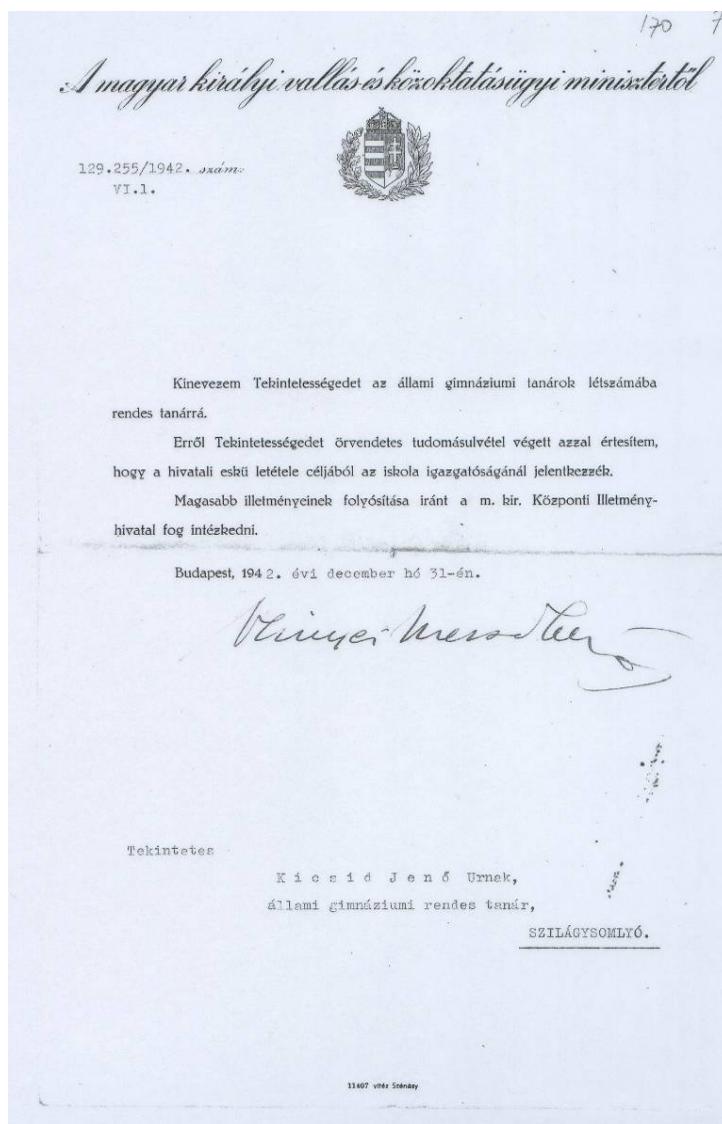
Khell István, 1913-1914. világi helyettes tanár a IV. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet a II., IV., a német nyelvet a IV-V., a görög-pótló irodalmat az V. osztályban, heti 18 órában. Katedrán 1 éve. A minorita rend tartományi főnöke, nagyságos dr. Lakatos Ottó úr a tanév végéig Kóhalmi M. Szevér rendes tanár szabadságolását engedélyezte, tantárgyainak oktatását 1913-1914. tanévre 542-1913 számú leiratával Khell István helyettes tanárra bízta. Kóhalmi Mihály Szevér tárgyait az 1914-1915. tanév elején Khell Istvántól, helyettesétől átvette.

Kicsid Jenő, 1940-1941. helyettes tanár, művészeti-mértani rajz szakos, szolgálati éve 1, heti 17 órában tanította a mennyiségtant az I. osztályban, a rajzot az I., II., III., IV. osztályban, szépírást az I., II. osztályban, tornát a VIII. osztályban. Az I. osztálynak volt a főnöke. 1941-1942. helyettes tanár, rajz szakos. Heti 18 órában tanította az I. osztályban a mennyiségtant, szépírást és a rajzot, testnevelést, osztályfőnöki órája volt az I. osztályban, a rajzot oktatta a II., III., IV., VII. osztályokban. Egyéb szolgálati beosztása: a rajzszerktár őre volt. 1942-1943. rendes tanár, rajz szakos. Szolgálati éveinek száma 3, ebből, itt 3 év. Heti 23 órában tanította a földrajzot az I. osztályban, rajzot az I., II., III., IV., VII. és VIII. osztályban, a mennyiségtant az I. osztályban, egészségtant a VIII. osztályban. Az I. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a rajzszerktár őre. 1943-1944. rendes tanár, rajz szakos. Szolgálati éveinek száma 4, ebből, itt 4 év. Heti 18 órában tanította az I-IV. osztályban a rajzot, a román nyelvi beszélgetési gyakorlatot a II-IV. osztályban, mennyiségtant a II. osztályban, a honvédelmi ismereteket az V.

osztályban, a rajzot a VII-VIII. osztályban. A II. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztás: a rajzsztár őre. Kicsid Jenő rendes tanár tevékenysége 1940-1944 között: az Országos Rajztanár Egyesület, az Országos Középiskolai Tanáregyesület és az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga tagja volt. 1944-1960 között tanítja a rajzot, 1944-1948 között a Magyar Líceum I-VIII. osztályában, 1948-1960 között a 2. számú 7 osztályos Iskolában (nyugdíjazása 1960-ban történt)

Kicsid Jenő a szilágysomlyói főgimnázium tanárának 1926-ban kiadott tanári oklevele. Az aláírók között – Csók István, Vaszary János, Réti István, Edvi Illés Aladár, Rudnay Gyula, Benyovszky István, Lyka Károly, Császár Elemér, Nádler Róbert, Kernstok Károly, Glatz Oszkár – találjuk a kor néhány híres képzőművészt.

Kicsid Jenő rendes tanári kinevezése. Az okiratot Szinnyei Merse Jenő írta alá 1942. dec. 31-én.

Kicsid Jenőné (Katra Mária) 1941 őszén ének és énekarvezetői katedrájáról lemondott, Fügedi Péter javára.

Kiss Emil dr., 1940-1941. iskolaorvos, egészségtan tanár. Kinevezve 1940. november 18 táján. 1941-1942. iskolaorvos. Szolgálati évei: 2, ebből itt 2 év. Heti 2 órában oktatta a IV. és VIII. osztályban az egészségtant. Egyéb szolgálati beosztása: iskolaorvos, a tanulóotthon orvosa. 1942-1943. városi tisztiorvos, iskolaorvos, szolgálati éveinek száma itt, 3 év. Katonai szolgálatot teljesített 1943. április 12-től. Helyét a tanév végéig dr. Mártonffy István vette át. 1943-1944. dr. Kiss Emilt 1944 januárjában áthelyezték Kézdivásárhelyre, feladatát 1944. január 11-től február 1-ig dr. Szentjóni Bartha János tisztiorvos, február 1-től a tanév végéig dr. Mártonffy István a szilágysomlyói m. kir. kórház igazgató-főorvosa látta el.

Kiss Gyula (más helyen István), 1884-1885. tanévben a tantestület tagja. Más adat róla nincs.

Kládok Klement, 1870-1871. tanévben világi tanító.

Kollár Lajos, 1859. kinevezett igazgató-tanító. A korábban elhunyt Markovits Rókus igazgató helyébe lépett.

Komán Andor, 1913-1914. világi, helyettes tanár, a IV. osztály főnöke volt, az ifjúsági könyvtár őre, tanította a magyar nyelvet az V., VII., a német nyelvet a VI., VII., VIII., görög-pótló irodalmat a VI. osztályban, heti 18 órában. Oklevele volt a magyar és német nyelvből és irodalomból. Katedrán 1 éve. **Komán Andort** a gimnázium VIII. osztályának indulásával, a tantestület bővítése céljából a V.K. Miniszter 121.195 számú rendeletével a szilágysomlyói főgimnáziumban helyettes tanári minőségben alkalmazta. 1914-1915. világi, állami, helyettes tanár, a tanév megkezdése előtt bevonult és egész tanéven át tényleges katonai szolgálatot teljesített. Oklevele volt magyar nyelv és irodalomból, német nyelvből és irodalomból. 1915-1916. Az egész tanévben tényleges katonai szolgálatot teljesített. 1916-1917. Egész tanéven át katonai szolgálatot az olasz fronton teljesített. 1917-1918. egész tanéven át tényleges katonai szolgálatot teljesített az olasz fronton. 1918-1919. valószínű, hogy a frontról hazatérve katedráját ismét elfoglalta. 1919-1920. a tantestület tagjai között van. 1920-1921. Csekoszlovákiába (sic!) települt.

Konecsny János, 1899-1900. tanévben miután **Hulimka Géza** a róm. kat. kántori állásáról lemondott, helyét Konecsny János újonnan megválasztott kántor foglalta el. Ebben a minőségében heti 2 órában tanította az egyházi és világi ének az I-IV. osztályban. 1900-1901. róm. kat. kántor, heti 2 órában tanította az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban, valamint heti 2 órában oktatta a zenét az I-IV. osztályban. 1901-1903. tanévekben róm. kat. kántor, heti 2 órában tanította az egyházi és világi éneket, heti 2 órában pedig a zenét az I-IV. osztályban. 1903--1908., tanévekben tanította az egyházi és világi éneket az I-IV. osztályban, heti 2 órában.

Kónya Kornél, 1865-ben a gimnázium tanára.

Korbuly Márton, 1854-1855. tanévben a gimnázium kinevezett világi tanára.

Kovács Albert, 1900-1901. 1901. január eleje-június vége között az ev. ref. hittan tanítását átvette Gáspár Istvántól, Kovács Albert szilágynagyfalui ev. lelkész és szilágysomlyói beszolgaló pap. Heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban. Elődje a püspöki hatóságától lett felfüggesztve 1900. december hó végén.

Kovács Barnabás, 1859-ben kinevezett tanár, Paluch Jenő igazgatósága idején.

Kóhalmi Mihály Szevér,

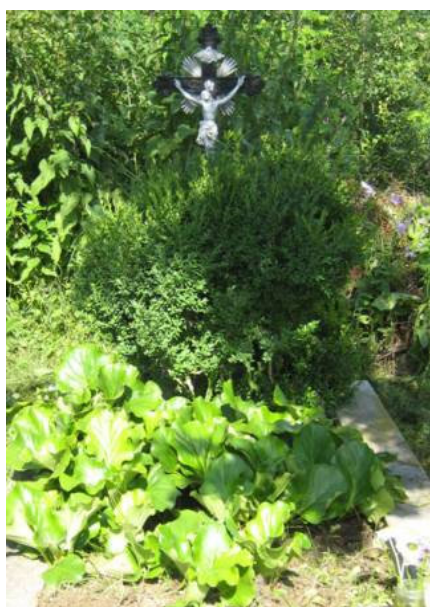

1904-1905. tanév első éve a katedrán, más adat róla nincs. 1905-1906. minorita rendi áldozópap, szakvizsgálatot tett helyettes tanár, tanárértekezleti jegyző, a III. osztály főnöke volt, heti 17 órában tanította a magyar nyelvet a III., a latin nyelvet a III., a német nyelvet a III., a földrajzot az I. osztályban. Katedrán 2 éve. 1906-1907. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, tanárértekezleti jegyző, a tanári könyvtár őre, a IV. osztály főnöke volt. Heti 16 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a IV., a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a IV., a földrajzot a II. osztályban. Oklevele volt latin nyelv és irodalomból és latin philológiából. Katedrán 3 éve. 1906. dec. 21-én a pedagógiai vizsgálatának sikeres letételével megszerezte a tanári oklevelet, melynek alapján az Intézet főntartója Ó Nagyméltósága, Szmrecsányi Pál, nagyváradi latin szertartású püspök úr, Kóhalmi 1907. márc. 27-én kelt 496-1907. számú leiratával rendes tanárrá nevezte ki. A *Magyar Nyelvtudományi Társaságnak* rendes, a *Magyar Nyelvtudományi Társaság* népnyelvi osztályának gyűjtő tagja volt. 1907-1909. tanévben Kóhalmi Mihály Szevér a gimnázium tanára. Más adat nincs. 1909-1910. tanévben, a III. osztály főnöke, tanította a magyar nyelvet a II., III., a latin nyelvet a III., a német nyelvet a III., IV. osztályban. Katedrán 6 éve. 1910-1911. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár. Heti 16 órában tanította a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a III., IV., V. osztályban. A IV. osztály főnöke volt. Katedrán 7 éve. A *Szilágysomlyó* hetilap munkatársa volt. Gyászbeszédet írt és mondott Schöffner Leo volt tanártársuk temetésén. 1911-1912. minorita rendi áldozópap, rendes tanár, az V. osztály főnöke volt, tanította a latin nyelvet az V., a német nyelvet a III., V., VI. osztályban, heti 16 órában. Katedrán 8 éve. 1912-1913. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár VI. oszt. főnöke, heti 18 órában tanította a latin nyelvet a VI., a német nyelvet a III., IV., VI., VII. osztályban. Katedrán 9 éve. 1913-1914. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár. A *Szilágysomlyó* hetilap munkatársa volt. A minorita rend tartományi főnöke, nagyságos dr. Lakatos Ottó úr a tanév végéig Kóhalmi M. Szevér rendes tanár szabadságolását engedélyezte, tanulmányai bővítése céljából, a folyó iskolai év végéig szabadságot kapott. Időközben Kóhalmi Zentára hívták tanítani, de onnan visszatért és ekkor ment szabadságra. Tantárgyainak oktatását 1913-1914. tanévre 542-1913 számú leiratával Khell István helyettes tanárra bízta. 1914-1915. tanévben heti 21 órában tanította a latin nyelvet az I., VI., VIII., a német nyelvet a VII., VIII. osztályban. Az I.

osztály főnöke volt. Kőhalmi Mihály Szevér szabadságolása 1914. augusztusában véget ért, tárgyait, amelyeket a megelőző évben ideiglenesen Khell István tanította, az 1914-1915. tanév elején visszavette. 1915-1916. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár. Heti 23 órában tanította a latin nyelvet a II., IV., VII., VIII., a német nyelvet az V., VI., VII., VIII. osztályban. Az II. osztály főnöke volt. Katedrán 12 éve. 1916-1917. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a III. oszt. főnöke volt. Heti 22 órában tanította a latin nyelvet a III., VIII., a német nyelvet az V-VIII. osztályban. Katedrán 13 éve. 1917-1918. tanévben az IV. osztály főnöke volt. Heti 24 órában tanította a latin nyelvet az I., IV., a német nyelvet az V-VIII. osztályban. Katedrán 14 éve. 1918-1919. tanévben a főgimnázium tanára. Más adat róla nincs. 1919-1920. tanévben Kőhalmi Mihály Szevér a főgimnázium igazgatóhelyettese. Mahalcsik Bónó-t váltja fel, aki 1890-1919. között volt az intézet igazgatója. Mahalcsik 1919-ben szabadságoltatta magát. 1920-1921. tanévben okleveles rendes tanár, igazgatóhelyettes, tanította a latint a VII., VIII. osztályban, a németet az V-VIII. osztályban, heti 11 órában, katedrán 17 éve. 1922. november 19. megkapja felmentését a szilágy-somlyói gimnázium igazgatóságából. Helyét Gogl Lajos minorita szerzetes veszi át. 1922-1940. között a szilágy-somlyói minorita szerzetesrend házának lakója. 1940-1941. a szilágy-somlyói m. kir. Állami Gimnázium megbízott igazgatója, latin, német szakos, szolgálati éve 19, heti óraszám 3, oktatta a német nyelvet a III. osztályban. 1941-1942. rendes tanár címzetes gimnáziumi igazgató, az iskola tényleges vezetője Ópra Benedek. Az igazgatói teendők átadása Ópra Benedeknek 1941. nov. 8-án történt meg. Szolgálati évei: 20, ebből, itt 20 év. Heti 19 órában tanította a III. osztályban a német nyelvet, a IV. osztályban a német és latin nyelvet, a VI., VII., VIII. osztályban a német nyelvet, a VIII. osztályban a latin nyelvet. A IV. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztás: köztartásvezető (diákétkeзде vezetője). 1941. dec. 30-án a Kormányzó Úr Ő Főméltósága Budapesten kelt legfelső elhatározásával Kőhalmi Mihály Szevér állami gimnáziumi rendes tanárnak gimnáziumi igazgatói címet adományozott. A gimnázium tényleges vezetését Ópra Benedek igazgató látta el. Az okiratot dr. Illés Gyula kolozsvári tankerületi főigazgató adta át Kőhalminak Szilágy-somlyón 1942. április 24-25-én az iskola meglátogatása alkalmával. A gimnázium tényleges vezetését Ópra Benedek igazgató látta el. 1942-1943. rendes tanár, címzetes gimnáziumi igazgató, német, latin szakos. Szolgálati éve 21, ebből, itt 21 év. Heti 23 órában tanította a latin nyelvet a III., IV., V., VI. és VII. osztályban, a német nyelvet a VIII. osztályban és a latin nyelvet a VII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: köztartásvezető.

1943-1944. rendes tanár, címzetes gimnáziumi igazgató, német-latin szakos. Szolgálati éve 22, ebből, itt 22 év. Heti 22 órában tanította a német nyelvet a III., V., VI., VII. és VIII. osztályban és a latin nyelvet a IV. és VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: köztartásvezető.

Kóhalmi Mihály Szevér munkássága 1940-1944. között: címzetes igazgató, minorita áldozópap, a helybeli Szent Ferenc-rendi nővérek rendkívüli gyóntató papja, a római katolikus egyháztanács, a városi képviselőtestület és az úri kaszinó választmányi tagja. Jelentős szerepet vitt Szilágysomlyó város társadalmi életében. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület rendes tagja volt. 1944-1948. között a Magyar Líceum latin nyelv tanára. A „tanügyi reformmal” Kóhalmi Mihály, Miska bácsi tanári pályája 43 év után másodszor is megszakadt. A régiek emlékeztében alakja, a városban betöltött szerepe mind a mai napig megmaradt.

Kóhalmi Mihály sírja a szilágysomlyói római katolikus temetőben

Egyszerű fémlemezéből készült tábla jelzi Kóhalmi Mihály sírját.
Halálának pontos ideje: 1955. nov. 21.

Kölln Gyula Norbert, minorita rendi áldozópap, szakvizsgálatot tett tanár, oklevele volt magyar nyelvből és irodalomból, latin nyelvből és irodalomból. 1890-1891. tanévben a II. osztály főnöke volt. Heti 17 órában tanította a vallástant, latint, magyar nyelvet a II. osztályban, a magyar nyelvet a III. osztályban. Katedrán 5 éve. (1885). Az *Erdélyi Múzeum Egyesület* nyelvészeti, történelmi és bölcséleti szakosztályának és a budapesti *Természettudományi Társulat* rendes tagja. 1891-1892. tanévben tanította a vallástant az I., II., és III. osztályokban, a magyar és a latin nyelvet a III. és a történelmet a IV. osztályban, heti 18 órában. Katedrán 6 éve. 1892-1893. tanévben minorita rendi áldozár, rendes tanár, a IV. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet az I. és a IV. osztályban, a latin nyelvet a IV. osztályban, a szépírást az I. osztályban, heti 8 órában. 1893-1894. tanévben heti 18 órában tanította a magyar és latin nyelvet az I., a magyar nyelvet a II. osztályban, az I. osztály főnöke. A *Szilágy-Somlyó* hetilap munkatársa volt. 1894-1895. tanévben heti 16 órában tanította a magyar és latin nyelvet a II. a magyar nyelvet a IV. osztályban, osztály főnöke volt. 1895-1896. tanévben heti 15 órában, tanította a magyar nyelvet a III., a latin nyelvet a III. és a IV. osztályban, a III. osztály főnöke. Az *Erdélyi Múzeum Egylet*, a történet-tudományi tudományos társulat és a középiskolai tanáregylet tagja, a *Szilágy-Somlyó* és a *Szilágy* hetilap munkatársa volt. Irt alkalmi költeményt a gimnázium millenáris ünnepéjére az „*Az ezredéves Magyarország*” címmel. 1896-1897. tanévben áthelyezett tanárként Kézdivásárhelyen tevékenykedik. 1897-1899. évekbeli sorsa nem ismeretes. 1899-1900. tanévben visszatér Szilágysomlyóra, itt, heti 15 órában tanította a magyar nyelvet az I., IV., a latin nyelvet az I. osztályban, az I. osztály főnöke volt. 1900-1901. minorita rendi áldozópap, rendes tanár, heti 15 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a II. IV., a latin nyelvet a II. osztályban, a II. osztály főnöke volt. Katedrán 15 éve. 1901-1902. minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a III. osztály főnöke. Heti 16 órában tanította a magyar nyelvet a II., III., a latin nyelvet a III., a szépírást a II. osztályban. Katedrán 16 éve. A középiskolai tanáregyesület, az *Erdélyi Múzeum Egylet*, a *Természettudományi Társulat* tagja. A minorita rend szent Bonaventuráról elnevezett örnökségnek őre, a római katolikus elemi iskola igazgatója, egyházi szónoklatok tartója, alkalmi versek költője. Elhunyt Nagyváradon, 1902. aug. 19-én.

Kulcsár László dr., 1943-1944. helyettes tanár természettan-vegytan szakos. Szolgálati éveinek száma 1. Egész tanévben tényleges katonai szolgálatot teljesített. A 113.065/1943 VIII. 1. számú 1943. okt. 27-én kelt V.K.M. rendelettel dr. Kulcsár Lászlót a gimnázium helyettes

tanárává kinevezte és szolgálattételre Szilágysomlyóra rendelte. Ő a tanítás helyett egész évben katonai szolgálatot kellett teljesíten.

Kúthy Zoltán, 1941-1942. rendes tanár, magyar-francia szakos. Szolgálati évei: 5, ebből, itt 1 év. Egyéb szolgálati beosztás: igazgatóhelyettes, katonai szolgálatot teljesített 1942. ápr. 16-tól a tanév végéig. Kúthy Zoltánt a budapesti V. ker. állami Bolyai gimnázium helyettes tanárát 1941. május 15-én a V.K.M. 69.038/1941. számú rendeletével a szilágysomlyói gimnáziumba helyezte át, egyben megbízta az intézet, igazgatóhelyettesi teendőik ellátásával. 1942-1943. rendes tanár, magyar-francia szakos. Szolgálati éveinek száma 6, ebből, itt 2 év. Heti 13 órában tanította a francia nyelvet az V. és VIII. osztályban, magyar nyelvet és irodalmat a VII. osztályban, földrajzot a VII. osztályban és honvédelmi ismereteket a VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: igazgatóhelyettes. 1942. április 16-án tényleges katonai szolgálatra lett berendelve. A V.K.M. 1943. okt. 13-án kelt 112.736/1943. VIII. 1. rendeletével Kúthy Zoltán rendes tanárt, az iskola igazgatóhelyettesét további szolgálattételre a *Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetségéhez* osztotta be. Távozását a gimnázium tanári kara és diáksága veszteségként fogta fel, személyében egy kitűnően képzett tanárt, tapintatos nevelőt és kiváló gazdasági szervezőt veszítettek. Az eltávozottnak nagy szerepe volt a szilágysomlyói gimnázium 1940 utáni megszervezésében és működtetésében.

1940-1944 közötti tevékenysége: az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga szilágysomlyói csoportjának elnöke. A Báthory Lövész Egyesület társadalmi osztályának alelnöke. A *Légoltalmi Liga* szilágysomlyói csoportjának alelnöke. A Szébb Jövőt levante újság volt munkatársa. A Magyar Népművelők Társaságának kiadásában nyomtatás alatt volt Mikes című, népszerű tudományos munkája. Előadó volt a KALOT népfőiskolán. Református pópresbiterként is tevékenykedett. Cikkei jelentek meg a *Szilágysomlyó* hetilapban.

Kürthy Dániel, 1855-1856. tanévben a gimnázium tanára volt.

Lakatos János, 1894-1896. tanévekben világi, bejáró óraadó, heti 2 órában tanította a zenét az I-IV. osztályban.

Lázár János, 1882-1888. tanévekben görög katolikus néptanító, heti 8 órában tanította a román nyelvet az I-IV. osztályban.

Légárd József, 1855-1856. a gimnázium tanára. Más adatunk róla nincs.

Lemle Rezső, 1940-1941. Egerből lett kinevezve igazgatóhelyettesnek, de nem jelentkezett új állomáshelyén Szilágysomlyón.

Lencsés Tamás, 1865-ben a gimnázium tanára.

Lipcsey Gyula, Szilágysomlyói plébános, 1919-1920. tanévben római katolikus hittant oktatja. 1923-ban a felszámolásra ítélt helyi gimnázium igazgatóhelyettese lett. 1927-ben felső parancsra szállította be a gimnázium irattárát Nagyváradra.

Lipták Kelemen, 1882-1883. minorita rendi pap, heti 17 órában tanította a mennyiségtant I., II., III., valamint a szépírást is III. osztályban, a III. oszt. főnöke volt, gimnáziumi jegyző, 1 éve katedrán (1882)., 1883-1884. tanévben minorita rendi növendék pap, heti 15 órában tanította a magyar nyelvet az I., a mennyiségtant az I. és IV. osztályban, a földrajzot a III., a természettant a III. osztályban. Az I. osztály főnöke, gimnáziumi jegyző és szertárőr volt. Katedrán 2 éve.

Lobonțiu Emil, 1940-1941. görög katolikus hitoktató az I-VIII. osztályban. Az óraszám nem ismeretes.

Longinu (Longhinu) János, 1888-1890. két tanévben mint görög katolikus néptanító, tanította a román nyelvet I-IV. osztályban, heti 2 órában.

Lőrincz Károly, 1834-1848 között az intézet tanára. Más adat róla nincs.

Lőrincz Menyhért, 1883-1884. tanévben minorita rendi pap, heti 19 órában tanította a latin nyelvet a III., a történelmet a IV., a számtant II., III., a magyar nyelvet a III. osztályban. A III. osztály főnöke volt. Katedrán 1 éve (1882).

Lukács Fulgenc, 1859-ben Gál Damascen a minorita rend főnöke tanárokat nevez ki Somlyóra, ezek között van Lukács Fulgenc.

Lukácsffy (Lukátsffy) Ödön, 1883-1884. tanévben ügyvéd, karmester, éneket oktat. 1903-1908 között Szilágysomlyó, rendezett tanácsú város polgármestere. Elődje a polgármesteri székben Gencsy Sándor volt.

Magyar Kálmán, 1912-1913. tanévben világi, állami rendes tanár, a természettan szertár őre, az I. osztály főnöke. Heti 18 órában tanította a természettant a VII., a mennyiségtant az I., III., IV., VI. osztályban. Oklevele volt a mennyiségtan és természettanból. Katedrán 2 ½ éve. A tanintézet fejlesztése céljából új tanári állás betöltésére került sor. A vallás és Közoktatási Miniszter 77.392-1912 számú rendeletével **Magyar Kálmánt** a nagyszebeni állami főgimnázium helyettes tanárát ugyanilyen minőségben a szilágysomlyói főgimnáziumba helyezte át. A vallás és Közoktatási Miniszter 720-1913. számú rendeletével **Magyar Kálmán** államilag alkalmazott helyettes tanárt, rendes tanárrá nevezte ki.

Mahalcsik Bónó, **Mahalcsik József Bonaventura**, minorita rendi áldozópap, rendes tanár. Kolozsvárt természettan, mennyiségtan és filozófia tanári oklevelet szerzett. 1890. szeptemberétől Szilágysomlyón gimnáziumi tanár, a nagybányai főgimnáziumból lett áthelyezve Nits Pál

helyettes tanár helyébe. 1890-1891. tanévben tanította a mennyiségtant az I-IV. osztályokban, a rajzoló geometriát az I. osztályban heti 16 órában. Katedrán 10 év óta. (1880). 1991-1992. tanévben tanította a német nyelvet a IV. a mennyiségtant az I-IV. osztályokban, a rajzoló geometriát a II. osztályban, heti 19 órában. A IV. osztály főnöke. A magyar minorita rend páduai Szent Antalról nevezett őrségének őre volt. Katedrán 11 év óta. 1892 őszén a volt igazgató, ft. Csák Alajos helyébe a minorita rend kormánya Mahalcsik Bónó rendes tanárt rendelte igazgatónak. Kinevezését dr. Schlauch Lőrinc bibornok-püspök írta alá. 1892-1893. tanévben tanította a mennyiségtant a II-IV. osztályokban, heti 10 órában. Katedrán 12 éve. 1893-1894. tanévben a gimnázium igazgatója, tanította a mennyiségtant az I. III. és IV. osztályokban, heti 9 órában. Katedrán 13 éve. 1894-1895. tanévben tanította a mennyiségtant az I. II. és IV. osztályokban hetenként 10 órában. Katedrán 14 éve. 1895-1896. tanévben a gimnázium igazgatója. Tanította a mennyiségtant a II. III. és a IV. osztályban, heti 10 órában. Katedrán 15 éve. 1896-1897. tanévben a gimnázium igazgatója, ebből az iskolai évből csak a tanárok névsora maradt fenn. 1897-1898. tanévben gimnáziumi igazgató, tanította a mennyiségtant az I. II. IV. osztályban, a természettani földrajzot a III. osztályban, heti 12 órában. Katedrán 16 éve. 1898-1899. tanévben a gimnázium igazgatója, más adat róla nincs. 1899-1900. tanévben a gimnázium igazgatója, tanította a mennyiségtant az I. III. IV. osztályban, a természettani földrajzot a III. osztályban, heti 12 órában. Katedrán 18 éve. 1900-1901. tanévben minorita rendi áldozópap, a gimnázium igazgatója, oklevele volt mennyiségtanból, természettanból és bölcsészetből. Heti 11 órában tanította a mennyiségtant az I. II. IV. osztályban és heti 4 órában vezette a tornajátékokat. Katedrán 19 éve. 1901-1902. tanévben heti 11 órában tanította a mennyiségtant az I., II., III. osztályban. Katedrán 20 éve. 1902-1903. tanévben Heti 10 órában tanította a mennyiségtant a II., III., és IV. osztályban. Katedrán 21 éve. 1903-1904. tanévben heti 11 órában tanította a mennyiségtant az I., III. és IV. osztályban, a szépírást a II. osztályban. Katedrán 23 éve. 1904-1905. tanévben igazgató, más adat nincs róla. 1905-1906. tanévben a gimnázium igazgatója. Heti 12 órában tanította a mennyiségtant az I. II. III., a szépírást a II. osztályban. Katedrán 25 év óta. 1906-1907. tanévben a gimnázium igazgatója. Heti 11 órában tanította a mennyiségtant az I. II. III. osztályban. Katedrán 26 éve. 1907-1909. tanévekben igazgató, más adat nincs róla. 1909-1910. tanévben heti 10 órában tanította a mennyiségtant a II., III., IV. osztályban. Katedrán 29 éve. **1909-ben az intézetet 8 osztályos főgimnáziummá fejlesztette.** 1910-1911. tanévben a főgimnázium igazgatója.

Heti 10 órában tanította a mennyiségtant a II., IV., V. osztályban. Katedrán 30 éve. 1911-1912. tanévben a főgimnázium igazgatója, heti 10 órában tanította a mennyiségtant a IV., V., VI. osztályban. Katedrán 31 éve. 1912-1913. tanévben heti 8 órában tanította földrajz III., mennyiségtan az V. és VII. osztályban. Katedrán 32 éve. 1913-1914. tanévben a főgimnázium igazgatója. Heti 5 órában tanította a mennyiségtant a IV. és a VIII. osztályban. Katedrán 33 éve. 1914-1915. tanévben a főgimnázium igazgatója. Heti 13 órában tanította a német nyelvet a III., V., VI., a mennyiségtant az V. osztályban. Katedrán 34 éve. 1915-1916. tanévben főgimnáziumi igazgató. Heti 13 órában tanította a német nyelvet a III., IV., a földrajzot a III., a mennyiségtant a VI. osztályban. Katedrán 35 éve. 1916-1917. tanévben főgimnáziumi igazgató. Heti 10 órában tanította a német nyelvet a III., IV., a mennyiségtant a VII. osztályban. Katedrán 36 éve. 1917-1918. tanévben a főgimnázium igazgatója. Heti 5 órában tanította a német nyelvet a IV., a mennyiségtant a VIII. osztályban. Katedrán 37 év óta. 1918-1919. Kényszerű szabadságra ment **Mahalcsik Bónó**, 1890 óta tanított Szilágysomlyón, 1892-1919 között a gimnázium, majd 1910-től a főgimnázium igazgatója volt. 1919. VII. 19-én a román hatalom katonai segédlettel a gimnázium éléről eltávolította. Pályafutása során: Szilágysomlyó városi virilista¹²⁷, képviselő, az egészségügyi bizottság alelnöke, a helybeli állami elemi iskola gondnoksági tagja, az országos középiskolai tanáregylet valamint a budapesti *Természettudományi Társulat* rendes tagja volt. Több ízben alkalmi beszédet mondott az iskolai ünnepek alkalmával.

Mahalcsik Titusz, Miután a minorita rend főnöke Asbóth Viktor rendes hittanárt Aradra helyezte át, helyére 1895 őszén Mahalcsik Titusz minorita rendi áldozópapot, okleveles középiskolai rendes tanárt küldte. Oklevele volt latin nyelvből, földrajzból és történelemből. 1895-1896 tanévben a IV. osztály főnöke, tanította a hittant a III. és a IV., a német nyelvet a III. és IV., történelmet a III. osztályban, heti 15 órában. Katedrán 15 éve. 1896-1897 tanévben a gimnázium tanára, más adat nincs róla. 1897-1898 tanévben tanította a német nyelvet a IV., a földrajzot a II., a történelmet a III. IV. osztályban, heti 14 órában. Katedrán 16 éve. 1898-1899. a gimnázium tanára, más adat nincs róla. 1899-1900. tanévben a IV. osztály főnöke, tanította a latin nyelvet a IV., a földrajzot az I. II. a természetrajzot az I. osztályban, heti 15 órában. Katedrán 18 éve. 1900-1901. tanévben az I. osztály főnöke, a földrajzi

¹²⁷ A legtöbb adót fizetők közé tartozó személy, aki vagyona révén a községi, városi, megyei törvényhatóságok tagja volt.

szertár őre. Heti 16 órában tanította a latin nyelvet az I., a földrajzot az I-III. a természettanrajzot az I. osztályban. Katedrán 19 éve. 1901-1902. tanévben a földrajzi szertár őre, a II. osztály főnöke. Heti 16 órában tanította a latin nyelvet a II., a földrajzot az I-III., természettanrajzot a II. osztályban. Katedrán 20 éve. 1902-1903. tanévben heti 15 órában tanította a latin nyelvet a III., a földrajzot a II., a történelmet a III-IV. osztályban. Katedrán 21 éve. 1903-1904. tanévben heti 15 órában tanította a latin nyelvet a IV., a földrajzot a II., a történelmet a III-IV. osztályban. A IV. osztály főnöke volt. A földrajzi és történelmi szertárak őre volt. Katedrán 22 éve. 1904-1905. a gimnázium tanára, más adat nincs róla. 1905-1906. II. osztály főnöke. Heti 15 órában tanította a latin nyelvet a II., a földrajzot a II., a történelmet a III. és a IV. osztályban. A földrajzi és történelmi szertár őre. Katedrán 24 év óta. 1906-1907. III. osztály főnöke. Heti 15 órában tanította a latin nyelvet a III., a földrajzot az I., a történelmet a III. és a IV. osztályban. A földrajzi és történelmi szertár őre. Katedrán 25 év óta. 1907-1909. tanévekben a gimnázium tanára, más adat nincs róla. 1909-1910. az I. osztály főnöke, tanította a latin nyelvet az I., II., IV., a történelmet a III. osztályban, heti 21 órában. Katedrán 28 éve. 1910-1911. Heti 15 órában tanította a latint a III., a földrajzot az I., II., a történelmet a III. osztályban. Katedrán 29 éve. 1911-1912. tanította a földrajzot az I. II., a történelmet a III. IV. osztályban, heti 12 órában. Katedrán 30 éve. 1912-1913. 1912. szept. 22-ig tanította a földrajzot az I. II., a történelmet a III. IV. V. osztályban, heti 15 órában. Szeptember 23-tól a tanév végéig szabadságon. Szabadságát letöltve nyugállományba vonult. Katedrán volt 31 évig. Munkája: Az emberi művelődés főbb irányairól című program értekezés. Alkalmi értekezés a koronázás ünnepélyére. Nyugdíjas éveit szülővárosában a felvidéki Modorban töltötte, itt hunyt el 1917. ápr. 27-én. Helyét **Vevér Emil** tanárjelölt vette át, a minorita rend főnökének 491-1912. leirata alapján.

Majoros János, 1940-1941. tanévben helyettes tanár, természettanrajz-vegytan szakos, szolgálati éve 2, heti 15 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I. osztályban, fizikát a III. osztályban, természettanrajzot a IV. és V. osztályban. Az V. osztálynak volt a főnöke.

Mániás Ferenc (* Sepsikőröspatak, 1885. júl. 25 – † Sepsikőröspatak, 1950. szept. 22), 1913-1914 tanévben a V.K.M. 113.575 számú rendeletével a ceglédi állami főgimnáziumtól helyettes tanári minőségben Szilágyssomlyóra helyezték át. Világi, állami helyettes tanár, a II. osztály főnöke volt, tanította a mennyiségtant az I., II., VI., a földrajzot a II., III., osztályban heti 17 órában. Oklevele volt mennyiségtanból és természettanból. Katedrán 3 éve. A V.K.M. miniszter 1916. március 28-

án kelt 40.385 számú magas rendeletével Mániás Ferenc helyettes tanárt állami rendes tanárrá nevezte ki. 1914-1915. világi, állami helyettes tanár, a földrajzi szertár őre, a III. osztály főnöke volt. Heti 21 órában tanította a mennyiségtant az I., II., III., VII., a természettant a VII., a földrajzot a II. osztályban. Katedrán 4 éve. 1915-1916. tanévben világi, állami helyettes tanár, a földrajzi szertár őre, a VIII. osztály főnöke volt. Heti 21 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a II., a természettant a VIII., a mennyiségtant a II., III., IV., VIII. osztályban. Katedrán 5 éve. 1916-1917. tanévben világi, állami rendes tanár, az I. osztály főnöke volt. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet a III., földrajzot a III., a természettant a VII., mennyiségtant az I., III., IV., V. osztályban. Katedrán 6 éve. 1917-1918. tanévben világi, állami rendes tanár, az II. osztály főnöke volt. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet az I., a természettant a VIII., mennyiségtant az II., IV., V., VI. osztályban. Oklevele volt mennyiségtanból és természettanból. Katedrán 7 éve. 1918-1919., 1919-1920. tanévekben a főgimnázium megmaradt tanárainak egyike. 1920-1921. tanévben okleveles rendes tanár, tanította a mennyiségtant a VI., VII., VIII., a fizikát a VII-VIII., a geometriát a IV. osztályban, heti 19 órában, a VII. osztály főnöke volt. Katedrán 10 éve, Somlyón 8 éve. A magyar állam által kinevezett tanárok közül már csak ketten maradtak: egyikük **Mániás Ferenc**, aki a román hatóság által megkövetelt hűségesküt a tantestülettel egyetemben 1921. március 18-án letette. 1920-1921. a gimnázium megmaradt tanárainak egyike.

Markovits Rókus, 1859. végzett bölcész, tanár, felszentelt pap, a gimnázium igazgatója, minorita házfőnök. 1807. okt. 13-án született Atkáron, Heves és Külső-Szolnok vármegyében – Szilágysomlyón hunyt el 1859. szept. 2-án.

Marosan Bernát, 1859-ben, Paluch Jenő igazgatósága idején, a gimnázium tanára.

Mártonffy István dr., 1943-1944. tanévben iskolaorvos, egészségtant oktató. Szolgálati éveinek száma 1 év. Heti 2 órában tanította az egészségtant a IV. és a VIII. osztályban.

Mártonyi Lukács, minorita rendi hittudományt végzett újonc pap-növendék, az I. osztály főnöke. 1886. áprilisától tanította a latin nyelvet az I., a német nyelvtant a III. és IV-ben, a számtant az I. osztályban, a szépírást az I. osztályban, heti 17 órában. Katedrán 1 éve. (1884). Mártonyi Lukács, Lányi Konrád neopresbiter (kispap) helyét vette át, aki 1886. áprilisában elhalálozott. 1886-1887. a gimnázium tanára. Más adat róla nincs.

Mátéka József, 1882-1883. tanévben szilágysomlyói helvét hitvallású (református) segéd-lelkész, heti 7 órában tanította a helvét hitvallást, az I-IV. osztályban.

Mathisz József, 1859-ben, Paluch Jenő igazgatósága idején, a gimnázium tanára.

Mátyás József, 1941-1943. tanévekben az izraelita vallás hitoktatója.

Mátyás Nándor, 1940-1941. az izraelita vallás hitoktatója. (feltételezhetően Mátyás Józseffel egy és ugyanazon személy)

Mihálcz Ákos, 1891-1892. tanévben ev. ref. segédlelkész, tanította az ev. ref. vallást I-IV. osztályokban, heti 4 órában.

Molnár Lajos, 1940. őszén Szilágysomlyóra kinevezett tanár, 1940. nov. 14-én helyeztette át magát ismeretlen helyre. Más adat róla nincs.

Monay Ferenc, minorita rendi áldozópap, rendes tanár, gimnáziumi hittanár. 1901-1902. tanévben heti 16 órában tanította a római katolikus hittant az I-IV., a történelmet a III., IV., a természetrajzot a II. osztályban. Katedrán 1 éve. A Szent István Társulat tagja, a *Szilágy-Somlyó* hetilap munkatársa. Az eltávozott Grúsz Valér helyébe nevezték ki.

Motil Emil, 1942-1943. helyettes testnevelés tanár tanította a tornát 1943. március 28-ig.

Musnyai Pál, 1890-1891. ev. ref. segédlelkész, heti 4 órában tanította az ev. ref. vallást I-IV. osztályban.

Nádudvary György dr., az egészségtant oktatta a gimnázium VII. osztályában 1944-1948 között.

Nagy Béla, 1906-1907., 1907-1908. tanévekben minorita rendi növendék-pap, heti 2 órában tanította a szépírást az I. II. osztályban.

Nagy Lajos, 1838-1848 között a gimnázium kinevezett tanára, a költészet és szónoklat oktatója volt.

Nagy Sándor, 1940-1944. a gimnázium altisztje (pedellusa)

Nemes Károly, A gimnáziumi V. osztály megnyitásával két tanári állás betöltésére volt szükség, az egyik kinevezett Nemes Károly volt. A minorita rend főnökének felkérésére a nagyméltóságú vallás és közoktatási magyar királyi miniszter úr 82564-1910 szám alatt kelt magas rendelettel Nemes Károlyt nevezte ki állami helyettes tanárrá. 1910-1911. világi, állami helyettes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, tanította a magyar nyelvet a II., III., IV., V. osztályban, heti 16 órában. Február 20-tól az I. osztály főnöke és helyettesítésként tanította a magyart az I. osztályban heti 5 órában. Heti 1 órában tanította a

gyorsírázatot a III-V. osztályban. Oklevele volt magyar nyelvből és latin philológiából. Katedrán 2 ½ éve. A szilágyosmlyói jótékony nőegylet titkára. A magyar nyelv tudományi társulatnak és a philologiai társaságnak rendes tagja. 1911-1912. tanévben világi, állami helyettes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, a IV. osztály főnöke, tanította a magyar nyelvet a IV. VI. osztályban, a latint és a németet a IV. osztályban, heti 16 órában. Oklevele van magyar nyelvből és latin philológiából. Katedrán 3 ½ éve. A helybeli úri kaszinó jegyzője. 1912-1913. tanévben világi, állami rendes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, a Vörösmarty Önképzőkör vezetője, az V. oszt. főnöke. Heti 18 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az V., VII., a latin nyelvet az I., V. osztályban. Oklevele volt magyar nyelvből és irodalomból és latin philológiából. Katedrán 4 ½ éve. A V. K. Miniszter 720-1913. számú rendeletével Nemes Károly államilag alkalmazott helyettes tanárt rendes tanárrá nevezte ki. 1913-1914. tanévben világi, állami rendes tanár, a Vörösmarty Önképzőkör vezetője, a VI. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet a VI., VIII., a latin nyelvet a II., VI. osztályban, heti 17 órában. Oklevele volt magyar nyelvből és latin philológiából. Katedrán 5 ½ éve. 1914-1915. tanévben világi, állami rendes tanár, a tanári könyvtár őre. A VII. osztály főnöke volt. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet az I., III., VII., a latin nyelvet a III., VII. osztályban. Oklevele volt magyar nyelvből és latin philológiából. Katedrán 6 ½ éve. 1915-1916. tanévben világi, állami rendes tanár, oklevele volt magyar nyelv és irodalomból és latin philológiából. Az egész tanévben tényleges katonai szolgálatot teljesített. 1915-1916. tanév elején Nemes Károly rendes tanár mint népfelkelő vonult be Budapestre, itt kapta katonai kiképzését, innen Gyulafehérvárra lett vezényelve. 1916-1917. tanévben világi, rendes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, V. osztály főnöke volt. Heti 22 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat és a latin nyelvet az I., V., a görög-pótló irodalmat az V. osztályban. Oklevele volt magyar nyelvből és irodalomból és latin filológiából. Katedrán 7 ½ éve. 1917-1918. tanévben világi, rendes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, VI. osztály főnöke volt. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az II., VI., a latin nyelvet a II., VI., a görög-pótló irodalmat az V., VI. osztályban. Oklevele volt magyar nyelvből és irodalomból és latin filológiából. Katedrán 8 ½ éve. 1918-1919. tanévben egyike a nyolc főre apadt tanári testületnek. 1919-1920. a gimnázium megmaradt tanárainak egyike. 1920. szeptemberében repatriált, Magyarországon telepedett le.

Nemes Lőrinc, 1859-ben a gimnázium kinevezett tanára volt.

Neszveda Károly, A gimnáziumi V. osztály megnyitásával két tanári állás betöltésére volt szükség, az egyik kinevezett Neszveda Károly volt. A minorita rend főnökének felkérésére a nagyméltóságú vallás és közoktatási magyar királyi miniszter úr 82565-1910 szám alatt kelt magas rendelettel Neszveda Károlyt nevezte ki állami helyettes tanárrá. 1910-1911. tanévben világi, állami helyettes tanár, a II. osztály főnöke volt. Heti 17 órában tanította a latin nyelvet a II., V. osztályban, a görög nyelvet az V. osztályban. 1911. február 20-tól helyettesítőként tanította a latin nyelvet az I. osztályban heti 6 órában. Oklevele volt classica philológiából. Katedrán 4 éve. 1911-1912. tanévben világi, állami helyettes tanár, a III. osztály főnöke volt, tanította a latin nyelvet a III. és VI., a görög nyelvet a VI. osztályban, heti 16 órában. Oklevele van a classica philológiából. Katedrán 5 éve. 1912-1913. tanévben a Vallás és Közoktatási Miniszter 720-1913. számú rendeletével Neszveda Károly államilag alkalmazott helyettes tanárt rendes tanárrá nevezte ki. 1913-1914. tanévben világi, állami rendes tanár, az V. osztály főnöke volt. Heti 19 órában tanította a latin nyelvet az V., VIII., görög nyelvet V., VIII. osztályban. Oklevele volt classica philológiából. Katedrán 7 éve. A Pedagógiai Társaság tagja, az Országos középiskolai tanáregyesület, a budapesti egyetemese philologiai társaság tagja, az Állami tisztviselők országos egyesülete helyi bizottságának és a szilágysomlyói vadásztársaságnak jegyzője. 1914-1915. tanévben világi, állami rendes tanár, a tanév kezdetén katonai behívót kapott, egész tanéven át tényleges katonai szolgálatot teljesített. 1915-1916. tanévben világi, állami rendes tanár, oklevele van classica philológiából. Az egész tanévben tényleges katonai szolgálatot teljesített. 1915. október 7-én orosz fogságba esett. 1916-1918. között orosz fogságot szenvedett. Későbbi sorsa nem ismeretes.

Nits Pál Glycér (helyenként Nits Pál néven), 1887-1888. tanévben a gimnázium tanára. Más adat erről az évről nincs. 1888-1889. tanévben minorita rendi áldozópap, helyettes tanár, a tanári tanácskozmányok (sic!) jegyzője, a természettani és természetrajzi szertárak őre, a III. oszt. főnöke volt, heti 23 órában tanította a földrajzot I., II., számtant és a physikai földrajzot, III. természetrajzot és mennyiségtant IV., és a tornászatot (sic!) I-IV. osztályban. A kolozsvári orvos-természettudományi társulat és az országos középiskolai tanáregyesület rendes tagja volt, Katedrán 7 éve (1881). 1889-1890. tanévben a IV. osztály főnöke volt, heti 23 órában tanította a földrajzot az I. II. osztályokban, a számtant és a physikai földrajzot a III., a mennyiségtant II. IV., a természetrajzot IV., és a tornászatot (sic!) I-IV. osztályban. Katedrán 8

éve (1881). 1890-1891. tanévben minorita rendi áldozópap, heti 8 órában, tanította a tornászatot, a tornaeszközök őre. 1889-1890. tanévben meglévő katedróját Nagybányáról ide helyezett Mahalcsik Bonaventura foglalta el. 1891-1892. tanévben minorita rendi áldozópap, rendi időleges kormánytanácsos, okleveles tornatanár, a tornaeszközök őre. Tanította a tornászatot heti 8 órában. 1892-1893. tanévben minorita rendi áldozár, a tornaszertár őre, rendes tornatanár, heti 8 órában tanította a tornát az I-IV. osztályokban. 1893-1894. tanévben heti 8 órában a tornát tanította az I-IV. osztályban. 1894-1895. tanévben minorita rendi áldozópap, a tornaszertár őre, heti 8 órában tanította a tornát az I-IV. osztályban. 1895-1896. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tornatanár. a tornaszertár őre, az I. osztály főnöke volt, heti 8 órában tanította a tornát az I-IV. osztályban. Az *Erdélyi Tudományos Társaság* és a *Középiskolai Tanár Egylet* tagja, a római katolikus elemi iskola igazgatója volt. Több ízben egyházi szónoklatot tartott a helybeli római katolikus templomban.

Olariu György, 1893-1911. tanévekben felsőkékesnyárlói segédlelkész, a görög keleti vallású tanulók hit- és erkölcsstan oktatója. 1911-1912. Az erdélyi görög keleti egyházmegyei Consistorium Olariu György görög keleti hitoktatót állásából felmentette és helyébe 14.067-1911 számú leiratával a görög keleti vallású növendékeinek hitoktatójává Tamasoiu Péter (Tămășoiu Petre) bogdánházi lelkészt nevezte ki, kit a nagyméltóságú vallás és közoktatási minisztérium is 50.182-1912 számú rendeletével hitoktatói minőségében elfogadott.

Ópra Benedek,

(1907. Kézdiszárzapatak – 1978. Csíkszereda) 1941-1942. tanévben megbízott igazgató, heti 10 órában tanította a VI. osztályban a francia nyelvet és a román nyelvet, a VII. osztályban a francia nyelvet. Szolgálati évei: 12, ebből, itt 1 év. Egyéb szolgálati beosztás: igazgató, önképzőkör vezetője. 1941. október 18-án kelt V.K.M. 75.472/1941 számú rendeletével Ópra Benedek csíkszeredai róm. kat. gimnázium rendes tanárát bízta meg a szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium igazgatói teendőinek ellátásával. Az igazgatói teendők átadása 1941. nov. 8-án történt meg, amikor Kóhalmi Mihály Szevér megbízott igazgatótól Ópra Benedek megbízott igazgató vette át az intézet vezetését. 1942-1943. tanévben igazgató, magyar, francia-román szakos rendes tanár, Szolgálati ideje 13 év, ebből, itt 2 év. Heti 11 órában tanította a történelmet az V. osztályban, gazdaságtant a VI. osztályban, francia nyelvet a VII. osztályban, román nyelv beszéd gyakorlatot a VII.

osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: igazgató. 1943-1944. tanévben igazgató, magyar, francia-román szakos rendes tanár, Szolgálati ideje 14 év, ebből itt, 3 év. Heti 14 órában tanította a francia nyelvet az V., VII. és VIII. osztályban, latin nyelvet az V. osztályban. Egyéb szolgálati beosztása: igazgató.

Ópra Benedek tevékenysége 1940-1944 között: igazgató, Csíkvármegye törvényhatósága iskolán kívüli Népművelési Bizottságának tagja, a Keresztény Nemzeti Liga helybeli csoportjának és a Báthory Lövészegyletnek társelnöke, majd elnöke. Szilágysomlyó megyei város képviselő-testületének tagja. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület választmányi tagja. Tartalékos zászlós.

Orsós Zoltán dr., történelem szakos tanár, 1944-1948 között a Magyar Líceum történelem tanára, 1948-1956 a 7 osztályos magyar tannyelvű iskola történelem és torna tanára, 1956. szept. 1-1958. aug. 30 között az újjraalakuló líceum első igazgatója, Somlyó rajon Tanügyi Osztályának szakfelügyelője. Később Kolozsvárra települt, Szilágysomlyón hunyt el, itt lett eltemetve.

Osvald M. Teréz (polgári nevén Oswald Julianna), 1944-1946. a francia nyelvet tanította a Magyar Líceumban.

Pajor Elemér, 1940-1941. tanévben segélydíjas tanár, kinevezve 1941. márc. 17-től, mennyiségtan-természettan szakos, szolgálati éve 4, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év, heti 19 órában tanította a mennyiségtant az I., II., IV. osztályban, természettant a VII. és VIII. osztályban. A III. osztálynak volt a főnöke. Elődje Török Sándor volt. 1941-1942. tanévben helyettes tanár, mennyiségtant és természettant tanított. Szolgálati évei: 5, ebből, itt $1\frac{1}{4}$ év. Katonai szolgálatot teljesített 1942. május 7-től a tanév végéig. 1942-1943. rendes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati éveinek száma 6, ebből itt, $2\frac{1}{4}$ év. Katonai szolgálatot teljesít 1942. május 7-től. 1943-1944. tanévben rendes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati éveinek száma 7, ebből, itt $3\frac{1}{4}$ év. Heti 19 órában tanította a számtant az I., III. és VII. osztályban, a fizikát a III. és VII. osztályban, osztályfőnöki órát tartott az I. osztályban, honvédelmi ismereteket az I. osztályban, bölcseletet a VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: a fizikai szertár őre.

Pajor Elemér tevékenysége 1941-1944 között: tartalékos hadnagy, az erdélyi emlékérem kitüntettetje volt. Az Iskolán kívüli *Népművelési Bizottság* előadásait rendezte és azokon állandó előadó volt. A KALOT népfőiskolán előadásokat tartott. Az *Országos Meteorológiai Intézet* szilágysomlyói állomásának vezetője. Jelentős munkássága volt a falukutatás terén. Levente csapatparancsnok, levente egyesület társadalmi

szakosztályának helyettes elnöke, a Báthory Lövész Egyesület választmányi tagja, az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga helyi fiókjának titkára.

Pap János, 1834-1848 között a gimnázium kinevezett tanára.

Pap Sándor, 1941-1942. tanévben beosztott testnevelési főiskolai hallgató, a V.K.M. 238.363/1942. IX, 2. számú rendeletével Pap Sándor testnevelési főiskolai hallgatót a testnevelési órák ellátására a szilágysomlyói gimnáziumhoz beosztotta. Heti 18 órában tanította a testnevelést az I.-VI. osztályban, 1942. február 10.-1942. április 29. között. 1942. április 30-án tért vissza a testnevelési főiskolára.

Papp Lóránt, 1905-1906. tanévben Varga Ernő rendes tanár helyébe helyezték Szilágysomlyóra, minorita rendi papnövendék volt, alapvizsgálatot tett helyettes tanár. Az I. osztály főnöke volt. Heti 17 órában tanította a magyar nyelvet az I., II., a latin nyelvet az I., a szépírást az I. osztályban. Katedrán 1 éve. 1906-1907. tanévben minorita rendi áldozópap, alapvizsgálatot tett helyettes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, a II. osztály főnöke volt. Heti 15 órában tanította a magyar nyelvet a II., a latin nyelvet a II., a német nyelvet a III. osztályban. Katedrán 2 éve. 1907-1908. tanévben a gimnázium tanára. Több adat róla nincs.

Patay Lajos, ev. ref. segédlelkész, 1892-1893. tanévben tanította az ev. ref. vallástant I-IV. osztályban heti 8 órában.

Péntek István, 1944-1946 között a Magyar Líceum tanára, vegytant, természetrajzot tanított. Magyarországra települt.

Perényi-Paraian László (Pereni Părăian Vasile), 1942-1943. tanévben óraadó, görög kat. hitoktató. Szolgálati éveinek száma itt, 1 év. Heti 2 órában tanította a görög katolikus hittant az I.-VIII. osztályban.

Rácz István,

1940-1941. tanévben helyettes tanár, magyar-francia szakos, szolgálati éve 6, ebből itt, 1 év. Heti 19 órában tanította a magyar nyelv és irodalmat a VII. és VIII. osztályban, a francia nyelvet a VI., VII. és VIII. osztályban. A VIII. osztálynak volt a főnöke. 1941-1942. tanévben rendes tanár, magyar-francia szakos, Szolgálati éve: 7, ebből, itt 2 év. Heti 23 órában tanította a III. oszt. a magyar nyelvet és irodalmat, a IV. oszt. a magyar nyelvet és irodalmat, a testnevelést, az V. oszt. a francia és a német nyelvet, a VIII. osztályban a magyar nyelvet és irodalmat és a francia nyelvet. A III. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a cserkészcsapat parancsnoka, az ifjúsági könyvtár őre, és levante parancsnok. 1942-1943. tanévben rendes tanár, magyar-francia szakos. Szolgálati éveinek száma 8 év, ebből itt, 3 év. Heti 22

órában tanította a magyar nyelv és irodalmat az I., IV. és V. oszt., honvédelmi ismereteket a III., IV., V. és VI. oszt., francia nyelvet a VI. oszt. és filozófiát a VIII. osztályban. A IV. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a cserkészcsapat parancsnoka, az ifjúsági könyvtár őre. 1943-1944. tanévben rendes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati éveinek száma 7, ebből, itt 4 év. Heti 19 órában tanította a számtant az I., III. és VII. osztályban, fizikát a III. és VII. osztályban, osztályfőnöki órát az I. osztályban, honvédelmi ismereteket IV. osztályban, bölcséletet a VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: a fizikai szertár őre. **Tevékenysége 1940-1944 között:** levente csapatparancsnok, cserkésziszt, iparművész. A *Báthory Lövész Egyesület* ügyvezetője, a *Levente egyesület* elnöke. Rendezője volt az Iskolán kívüli *Népművelési Bizottság* előadásainak és azokon állandó előadó volt. Alkotója volt a gimnázium hősi halottainak emlékezetére felállított emléktáblának. A KALOT népfőiskola előadója volt. A szilágysomlyói levente egyesület társadalmi szakosztályának elnöke és a *Báthory Lövész Egyesület* elnöke volt. Bővebben róla: A szilágysomlyói gimnázium volt tanárai fejezetben.

Rácz Miklós, 1920-1921. Monay Ferenc aradi rendfőnök a volt nagybányai állami főgimnáziumi tanárt kinevezi a szilágysomlyói gimnázium rendes tanárának.

Ratiu Sándor (Rațiu Alexandru), 1943-1944. tanévben óraadó hitoktató. Szolgálati éveinek száma 1 év. Heti 2 órában oktatta a görög katolikus hittant az I-VIII. osztályban.

Révész Ferenc Cyrill (néha Révész Cyrill néven is), minorita rendi áldozópap, rendes tanár. 1889-1890. tanévben tanította a magyar, a latin nyelvet a II., történelmet a III., vallástant a II., szépírást az I. osztályban, a II. oszt. főnöke. heti 19 órában. A budapesti történelmi társulat és az *Erdélyi Múzeum Egyesület* tagja volt. Katedrán 5 éve (1884). 1890-1891. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a tanári és ifjúsági könyvtárak őre, a III. osztály főnöke. Tanította a német nyelvet a III. és IV. osztályokban, a vallástant a III. osztályban, heti 16 órában. A philologiai társulat, az Erdélyi Múzeum Egylet nyelvészeti, történettudományi és bölcséleti szakosztályának rendes tagja volt. Katedrán 6 éve. (1884). 1891-1892. tanévben heti 18 órában tanította a magyar és a latin nyelvet az I., a történelmet a III. és a szépírást az I. osztályban. Katedrán 7 éve. (1884). 1892-1893. tanévben a történelmi szertár őre, a II. osztály főnöke volt. Heti 19 órában tanította a latin nyelvet a II., a történelmet a III. és IV. osztályokban, a német nyelvet a III., a szépírást a II. osztályban 1893-1894. tanévben a III. osztály főnöke

volt. Heti 18 órában tanította a latin nyelvet a III., a német nyelvet a IV., a történelmet a III. és a IV., szépírást az I. és a II. osztályban. A *Szilágy-Somlyó* hetilap munkatársa volt. 1894-1895. tanévben minorita rendi áldozár, rendes tanár, a történelmi szertár őre, a IV. osztály főnöke volt, Heti 17 órában tanította a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a III., a történelmet a III. és IV. osztályban. 1895-1896. tanévben heti 17 órában tanította a magyar és a latin nyelvet, a szépírást az I., a történelmet a IV. osztályban, az I. osztály főnöke volt. A *Szent István Társulat*, az *Erdélyi Múzeum Egylet* és a *Történelmi Társulat* tagja.

Ribianszki Guidó, 1859-ben a gimnázium kinevezett tanára Paluch Ferenc igazgatósága idején.

Salamon Alajos (Lajos), 1831-ben Salamon Alajos tanárként lett Székelyudvarhelyről Szilágysomlyóra rendelve. 1833-1834. tanévben katedrája a media és a suprema gramatica.

Sántha Pálné, Kovács Ilona, 1946-1948. tanévekben francia nyelvet oktat a *Magyar Líceumban*. 1948-1968 között a város különböző iskoláiban tanít, 1958-1968 között a kétnyelvű középiskola, magyar tagozatának francia nyelv tanára. 1968 után Nagyváradra, majd Kolozsvárra került. Nyugdíjasként férjével, Sántha Pállal Zilahon telepedett le. Férje halála után, 2009-ben fiához, Svédországba költözött.

Sántha Pál, ref. lelkész, 1918-ban született, 1944-1948 között a *Magyar Líceumban* lélektant tanított, megbecsült lelkésze volt a szilágysomlyói református egyházközségnek, majd a Szilágysomlyói Egyházmegye esperese, a Nagyvárad-újvárosi egyházközség lelkésze, a Királyhágómelléki Egyházkerület főjegyzője, 15 éven keresztül a kolozsvári Országos Református Nyugdíj- és Segélypénztárnak volt igazgatója. 47 év szolgálat után Zilahon telepedett le feleségével, Sántha Ilonával. 2008. december 1-én hunyt el, Zilahon lett eltemetve.

Sárossy Ödön, 1909. február havában a szilágysomlyói gimnáziumban elfoglalta a rajztanári állást, két hét itteni ténykedés után Versecre helyeztette magát.

Scheller B. Lajos, Scheller L. Béla, vagy Scheller Béla Lajos, 1909-1910. tanévben minorita rendi növendék pap és elemi iskolai tanító vette át a torna órákat. 1910-1911. tanévben minorita rendi növendékpap, az elemi fiúiskola igazgatója, helyettes tornatanító, a tornajátékok vezetője, a tornaszerek őre. Heti 12 órában tanította a tornát az I-V. osztályban. Katedrán 2 éve. 1911-1912. tanévben minorita rendi növendékpap, az elemi iskola tanítója, tornajáték vezetője, a tornaszerek őre, tanítja a tornát az I-VI. osztályban, heti 12 órában. Oklevele volt középiskolai testgyakorlásból. Katedrán 3 éve. 1912-1913. tanévben minorita rendi

végzett teológus, a róm. kat. elemi fiúiskola tanítója volt. A tornajáték vezetője, a tornaszerek őre volt. Heti 14 órában tanította a tornát az I-VII. osztályban. Oklevele volt a középiskolai testgyakorlásból. Katedrán 4 éve. 1913-1914. tanévben minorita rendi végzett teológus, a róm. kat. fiúiskola tanítója. Heti 16 órában tornát tanított az I-VIII. osztályban. 1914-1915. tanévben minorita rendi végzett teológus, a tornaszerek őre, a róm. kat. fiúiskola tanítója volt. Heti 16 órában tanította a tornát az I-VIII. osztályban. Katedrán 6 éve. 1915-1916. tanévben minorita rendi végzett teológus, helyettes tornatanító, szabadságolva.

Schiedmayer Antal, 1873-ban minorita tanító.

Schmál Rezső, 1902-1903. tanévben minorita rendi áldozópap, helyettes tanár, tanárértekezletti jegyző, a tanári és ifjúsági könyvtár és a természetrajzi szertár őre, gimnáziumi hitszónok és hittanár, tanította a római katolikus hittant az I-IV. osztályban, a földrajzot a III. és a számtant az I. osztályban, heti 14 órában. **Monay Sándor** helyettes hittanár helyébe érkezett, Monay Aradra lett áthelyezve. 1903-1904. tanévben Schmál Rezső helyettes hittantanárt dr. Csabai Paulin váltja fel.

Schöffler István Leo – néhol Schöffler Leó – (* Baja, 1862. dec. 12. – † Szilágysomlyó, 1911. március 3.), 1888-1889. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a II. osztály főnöke volt, tanította a magyar és latin nyelvet és szépírást a II., a német nyelvet a III. IV. osztályban heti 20 órában. a budapesti philológiai társulat és az Erdélyi Múzeum Egylet rendes tagja. A minorita kormányzat Schöffler elődjét, Csomortányi Pétert, a kézdivásárhelyi gimnázium tanárává nevezte ki. Katedrán 4 éve. (1884). 1889-1890. tanévben heti 19 órában tanította a magyar és a latin nyelvet a III. osztályban, német nyelvet a III. és a IV. osztályban, vallástant a III osztályban és a szépírást a II. osztályban. A III. oszt. főnöke volt. Katedrán 5 éve. (1884). 1890-1891. tanévben heti 16 órában tanította a vallástant, latint, magyar nyelvet és szépírást az I. osztályban. Az I. osztály főnöke volt. Katedrán 6 éve. (1884). 1891-1892. tanévben heti 20 órában tanította a magyar és a latin nyelvet a II. a német nyelvet a III. és a rajzoló geometriát a III. és IV. osztályokban, heti 20 órában. Ez évben a II. oszt. főnöke volt. Időközben még a püspöki algimnázium Tanügyi Bizottságának tagja, tanácskormányi jegyző és a szilágysomlyói korcsolya egyesület igazgatója lett. Katedrán 7 éve. (1884). 1892-1893. tanévben minorita rendi áldozár, rendes tanár, a III. osztály feje, a rajzszerter őre. Heti 21 órában tanította a magyar nyelvet a II. és III., a latint a III., a német nyelvet a IV. osztályban. 1893-1894. tanévben heti 21 órában tanította a magyar nyelvet a III. és IV. osztályban, a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a III., a rajzoló

geometriát a III. és a IV. osztályban, a rajzszerár őre, a IV. osztály feje volt. 1894-1895. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár. Heti 16 órában tanította a magyar és a latin nyelvet az I., a német nyelvet a IV. osztályban. Az I. osztály főnöke volt. 1895-1896. tanévben heti 17 órában tanította a magyar és latin nyelvet, a szépírást a II., a magyar nyelvet a IV. osztályban, a II. osztály főnöke volt. Az *Erdélyi Múzeum Egylet* tagja, a *Szilágysági Kerékpáros Egylet* elnöke. 1896-1897. tanévben a gimnázium tanára volt. Más adat róla nincs. 1897-1898. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, helyettes tornatanító, a rajzszerék és tornaszerek őre, a IV. osztály főnöke volt. Heti 22 órában tanította a magyar és a latin nyelvet a IV., a rajzoló geometriát a III. IV., tornát az I-IV. osztályban. A *Szilágysági Kerékpáros Egylet* elnöke, a helybeli műkedvelő zeneegylet alelnöke volt. 1898-1899. tanévben a gimnázium tanára volt. Más adat róla nincs. 1899-1900. tanévben heti 20 órában tanította a magyar és a latin nyelvet a II., a tornát az I-IV. osztályban, a II. osztály főnöke volt. 1900-1901. tanévben a III. osztály főnöke, a tornaszerek őre. Heti 22 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a III., a német nyelvet a III., a latin nyelvet a III., a tornát az I-IV. osztályban. Katedrán 15 éve. 1901-1902. tanévben a IV. osztály főnöke. Heti 21 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a IV., a német és a latin nyelvet a IV., a tornát az I-IV. osztályban, a tornajátékokat vezette heti 4 órában. Katedrán 17 éve. A minorita rend időleges kormánytanácsosa, a *Szilágysági Kerékpár Egylet* elnöke, a helybeli műkedvelő zene egylet alelnöke és a polgári műkedvelők igazgatója. 1902-1903. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a tornaszerek őre, tornajáték vezető. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet az I., III., a német nyelvet a III., a latin nyelvet az I., a tornát az I-IV. osztályban. Katedrán 18 éve. 1903-1904. tanévben heti 22 órában tanította a magyar nyelvet a II., a latin nyelvet a II., a német nyelvet a IV., a tornát az I-IV. osztályban, a II. osztály főnöke volt. A tornaszerek őre és tornajáték vezető volt. 1904-1905. tanévben a gimnázium tanára volt. Más adat róla nincs. 1905-1906. tanévben heti 21 órában tanította a magyar nyelvet a IV., a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a IV., a tornát az I-IV. osztályban. Katedrán 21 éve. 1906-1907. tanévben heti 23 órában tanította a magyar nyelvet az I-III., a latin nyelvet az I., a tornát az I-IV. osztályban. A tornaszerek őre és a tornajátékok vezetője volt. Katedrán 22 éve. 1907-1909. tanévekben a gimnázium tanára volt. Más adat róla nincs. 1909-1910. tanévben a IV. osztály főnöke, tanította 1909. november 30-ig a magyar nyelvet a II., IV., latin nyelvet a IV. osztályban heti 15 órában. Katedrán 25 éve. 1909 őszén TBC beteg lett, 1909 dec. 1-től kezdve betegszabadságon volt,

óráit az év végéig szaktanárookra osztották helyettesítésre. 1910-1911. tanévben rendes tanár félévi szabadságának leteltével szept. 1-én foglalta el tanszékét, 1911. febr. 20-ig az I. osztály főnöke volt, ez ideig heti 11 órában tanította a magyar és latin nyelvet az I. osztályban, 1911 február közepén súlyos betegsége akadályozta hivatala betöltésében. Március 3-án életének 49. évében bekövetkezett halála után, tárgyait a tanév végéig Nemes Károly és Neszveda Károly helyettesként tanították.

Schwarcz Mór (máskor Schwartz, vagy Schwarz) 1884-1885. izraelita vallástant tanított az I-IV. osztályban. 1885-1886. tanévben néptanító, Mózes vallástant tanított az I-IV. osztályban heti két-két órában. 1886-1888. tanévben a gimnázium izraelita vallástant tanítója. 1888-1892. tanévben izraelita néptanító, heti 4 órában 5 tanévben tanította a Mózes vallástant I-IV. osztályban. 1892-1893. tanévben izraelita néptanító, tanította az izraelita vallástant az I-IV. osztályban. 1893-1894. tanévben az izraelita népiskola igazgató-tanítója, heti 2 órában tanította az izraelita vallástant az I-IV. osztályban. 1894-1910. tanévekben izraelita néptanító, népiskolai igazgató, heti 2 órában 16 tanévben tanította az izraelita vallástant az I-IV. osztályban, heti 2 órában. 1910-1911. tanévben izraelita néptanító, népiskolai igazgató, heti 2 órában tanította az izraelita vallástant az I-V. osztályban, heti 2 órában. 1911-1912. tanévben az izraelita elemi iskola igazgatója, heti 2 órában tanította az izraelita vallástant I-VI. osztályban. 1912-1913. tanévben az izraelita elemi iskola igazgatója, heti 4 órában tanította az izraelita vallástant az I-VII. osztályban. 1913-1918. tanévben az izraelita iskola igazgatója, heti 6 órában öt tanévben tanította az izraelita vallástant az I-VIII. osztályban. 1918-1919. tanévben nincs adat róla. 1919-1920. tanévben az izraelita vallás oktatója. Más adat róla nincs. 1920-1921. tanévben az izraelita elemi iskola igazgatója, tanította az izraelita vallástant heti 4 órában. Katedrán 37 éve.

Sima Virgil, 1941-1942. tanévben óraadó hitoktató, görög kat. hittan. Szolgálati évei: 1, ebből itt, 1 év. Heti 12 órában oktatta az I.-IV., VII., VIII. osztályokban a görög kat. hittant.

Simay Ernő, 1940-1941. tanévben segélydíjas tanár, latin-magyar szakos, szolgálati éve 5, ebből, itt 1 év. Heti 18 órában tanította a latin nyelvet a III. és IV. osztályban, magyar nyelv és irodalmat a III., V. és VII. osztályban. A VII. osztálynak volt a főnöke. 1941-1942. tanévben rendes tanár, magyar-latin szakos, Szolgálati évei: 6, ebből, itt 2 év. Heti 20 órában tanította az I. osztályban a magyar nyelvet és irodalmat, a latin nyelvet, az V. osztályban a magyar nyelvet és irodalmat és a latin nyelvet, a VI. osztályban a latin nyelvet, a VIII. osztályban a bölcsészetet.

Egyéb szolgálati beosztás: tanári értekezleti jegyző. 1942-1943. tanévben szolgálati éveinek száma 7 év, ebből, itt 3 év. Heti 24 órában tanította a magyar nyelv és irodalmat a II. és VI. osztályban, a latin nyelvet a II., V. és VI. osztályban, román nyelv beszéd gyakorlatot a II. osztályban és földrajzot a II. osztályban. A II. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: tandíjkezelő tanár. 1943-1944. tanévben szolgálati éveinek száma: 8, ebből, itt 4 év. Heti 22 órában tanította a latin nyelvet a II., III., VI. és VII. osztályban, a magyar nyelvet és irodalmat a III. és a VII. osztályban, a román nyelvi beszéd gyakorlatot a VII. osztályban **Tevékenysége 1940-1944 között:** a szilágysomlyói róm. kat. egyháztanács tagja volt, jelentős tevékenységet fejtett ki a helybeli róm. kat. egyház művelődési és egyházi életében. 1944 őszén Székesfehérvárra távozik, ott 1944-1945. tanévben mint középiskolai tanár, a Magyar Királyi Állami Népiskola (volt Ipariskola épülete) igazgatója.

Simon Adolf, papnövendék, 1870-1871. tanévben tanító.

Simon Gyula dr., római katolikus áldozópap, okleveles rendes tanár, 1902-1903 tanévben a IV. osztály főnöke volt. Heti 17 órában tanította a magyar nyelvet a III. és IV. osztályban, a latin nyelvet a IV. osztályban és a földrajzot az I. osztályban. Az új tanév (1902-1903) kezdete előtt, elődje Kölln Gyula, meghalt. Katedrán 14 éve. 1903-1904. tanévben heti 19 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I., IV, a latin nyelvet az I., a földrajzot az I. és a szépírást az I. osztályban. Katedrán 15 éve, itt 2 éve. A *Természettudományi Társulat* tagja, a helyi műkedvelő zene-egylet alelnöke és a polgári műkedvelők igazgatója. Dr. Simon Gyula tantárgyait Takács Menyhért tanította április elejétől júniusig.

Simonkovich Imre, rendes tanár, latin, görög szakos, szolgálati éve 27, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év. 1941. április végén Máramarosszigetről lett áthelyezve. 1941 április – június között heti 17 órában tanította a latin nyelvet az V., VI., VII. és VIII. osztályban, a román nyelvet az V. és VII. osztályban. 1941-1942. tanévben szolgálati éve: 28, ebből, itt $1\frac{1}{4}$ év. Katonai szolgálatot teljesített 1942. III. 13-tól a tanév végéig. Tartalékos főhadnagy, a III. oszt. katonai érdemkereszt, az ezüst és bronz signum laudis (Katonai Érdemérem), a Károly csapatkereszt, háborús emlék-érem stb. tulajdonosa volt. A szatmárnémeti méltóságos tankerületi királyi Főigazgató Úr 1942. április 21-én kelt 4000-9/1942 számú rendeletével Simonkovich Imre ideiglenes rendes tanárt a szilágysomlyói állami gimnáziumból a nagykállói m. kir. állami Szabolcs vezér Gimnáziumba szolgálati érdekből áthelyezte. Személyében képzett és sok éves tapasztalattal rendelkező pedagógust veszített a somlyói gimnázium, a

kötelességteljesítés terén mindig a percnyi pontosság embere volt. 1947-ben egyes politikai elítéltek visszaemlékezései alapján, Simonkovich Imre a hírhedt szamosújvári politikai fegyház foglya volt.

Simonkovich Pál (Simonkovich Imre fia), 1946-1948 között az állampolgári nevelés tantárgyat tanította a Magyar Líceumban, később Nagyváradon tisztviselő.

Somogyi József, 1899-1900. minorita rendi növendékpap, helyettes tanár, tanárértekezleti jegyző, **Bálint József** helyére lett kinevezve. A III. osztály főnöke volt. Heti 16 órában tanította a magyar és latin nyelvet a III., a történelmet a III. és IV. osztályban. 1900-1901. tanévben a IV. osztály főnöke, tanárértekezleti jegyző, a tanári és ifjúsági könyvtárak őre. Heti 17 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I., a latin nyelvet a IV., a történelmet a III. IV. osztályban. Szakvizsgálatot tett magyar nyelvből és irodalomból, latin nyelv és irodalomból. Katedrán 2 éve. Helyét 1901 őszén Varga Ernő foglalja el.

Szabó Lajos, 1833-1834. tanévben az alsó fokú grammatika tanára, Kapnikbányára ment, helyébe **Elekes János**, új misés pap jött.

Szabó Pál, A kolozsvári protestáns teológia 1932-ben végzett lelkésze. 1940-1941. tanévben a gimnázium református hitoktatója. Más adat róla nincs.

Szalay Kolos, 1859-ben a gimnázium kinevezett tanára Paluch Jenő igazgatósága alatt.

Szász Kálmán, 1940-1941. tanévben rendes tanár, magyar-német szakos, szolgálati éve 19, ebből, itt 1 év. Heti 17 órában tanította a német nyelvet a IV., V., VI., VII. és VIII. osztályban, a román nyelvet a IV. osztályban. A IV. osztálynak volt a főnöke. 1941-1942. tanévben szolgálati éve: 20, ebből, itt 2 év. Katonai szolgálatot teljesített 1942. III. 31-től a tanév végéig. 1942-1943. tanévben szolgálati éveinek száma 21 év, ebből, itt 3 év. Katonai szolgálatot teljesít 1942. március 13. óta. 1943-1944. tanévben szolgálati éveinek száma 22, ebből itt 4 év. Katonai szolgálatot teljesített 1944. II. 2-től. **Egyéb adatok:** tartalékos zászlós, a bronz vitézségi érem, a Károly csapatkereszt és a sebesülési érem tulajdonosa. Református pópresbite, az úri kaszinó tagja volt.

Szentimrei István, 1887-1888. tanévben a szilágy-somlyói elsőfokú ipariskola (a tanonciskola akkori megnevezése) igazgatója. Szentimrei dolgozatot írt Szilágy-Somlyó iparviszonyairól az iskola évkönyvében 1888-ban. 1888-1889. tanévben világi, az ipariskola igazgatója, Heti 18 órában tanította a gimnáziumban a rajzoló geometriát I-IV., a számtant I. II., a szépírást I. osztályban. Heti 3 órában tanította és vezette a

műéneket és a zenét I-IV. osztályban, mint nem kötelezett tantárgyakat. Az országos középiskolai tanáregyesület, az *Erdélyi Múzeum Egyesület* és az *Erdélyi Irodalmi Társulat* rendes tagja. Katedrán 3 éve. (1885). 1889-1890. tanévben heti 17 órában tanította a számtant az I. és II. osztályban, rajzoló geometriát I-IV. osztályban. Heti 2 órában tanította a műéneket mint nem kötelezett tantárgyat az I-IV. osztályban. Katedrán 4 éve (1885). 1890-1891. tanévben heti 17 órában tanította a latin és magyar nyelvet a IV., a rajzot, geometriát a II-IV. osztályokban, heti 17 órában. Heti 2-2 órában tanította a műéneket és a zenét mint nem kötelezett tantárgyakat az I-IV. osztályban. Katedrán 5 éve. 1891-1892. tanévben Szentimreit kivéve, mind oklevéllel rendelkeztek a minoriták. Az eddig oklevél nélkül rajzot tanító Szentimrei Istvánhoz ragaszkodott az iskola, mivel gondot okozott a rajztanári állás betöltése, de miután egyetemi szakképesítést szerzett filológiából, kinevezték az erzsébetvárosi (Kis-Küküllő vármegye) algimnázium tanárává.

Szepesi Tibor, 1940-1941. tanévben segélydíjas tanár, mennyiségtan-természettan szakos, szolgálati éve 3, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év. Heti 16 órában tanította a mennyiségtant az V., VI., VII. és VIII. osztályban, a francia nyelvet az V. osztályban. 1941. március 17-én tette le fogadalmát. 1941-1942. helyettes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati évei: 2, ebből, itt 1 év. Heti 25 órában tanította a mennyiségtant a II., a természettant és mennyiségtant a III., a mennyiségtant a IV., V., VI., VII., VIII. osztályban. A VI. osztálynak volt főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: a Diákkaptár vezető tanára, az ifjúsági Segítő Egyesület vezető tanára. A természettani szertár őre volt. 1942-1943. tanévben rendes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati éveinek száma 5 év, ebből, itt 3 év. Heti 22 órában tanította a honvédelmi ismereteket az I. osztályban, mennyiségtant a IV., V., VI., VII. és VIII. osztályban, természettant a VII. és VIII. osztályban. A VII. osztály főnöke volt. Egyéb szolgálati beosztása: a Diákkaptár¹²⁸ és az ifjúsági segítő egyesület vezetője, a természettani és mennyiségtani szertár őre. 1943-1944. tanévben rendes tanár, mennyiségtan-természettan szakos. Szolgálati éveinek száma: 6, ebből, itt 4 év. Heti 15 órában tanította a számtant a IV., V., VI. és VIII. osztályban, fizikát a VIII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: igazgatóhelyettes, ifjúsági segítő egyesület és diákkaptár vezetője, a mennyiségtani szertár őre, levante híradós szakoktató. Tevékenysége 1940-1944 között: a Diákkaptár vezetője. Az *Eötvös Lóránd Matematikai és Fizikai Társulat* rendes tagja, az *Országos Középiskolai Tanáregyesület* kolozsvári körének, az *Egyesült Keresztény*

¹²⁸ lásd a Jegyzetek 1. magyarázatát

Nemzeti Liga szilágysomlyói fiókjának tagja, a leventék 234. híradó-csoportjának híradós szakoktatója, munkáját Nagy Mihály hadnagy segítette a hadtest részéről.

Szepessi Péter, 1880-1881., 1882-1883. tanévekben a gimnázium tanára volt. 1882-1883. tanévben minoritarendi áldozár (áldozópap), a szilágysomlyói rendház főnöke, a római kat. főelemi tanoda igazgatója. Heti 17 órában tanította a matematikát a IV. a német nyelvet a III-IV, a hittant az I-IV. osztályban. Katedrán 18 éve (1865).

Szilágyi József, 1941-1942. tanévben helyettes tanár, természetrajz, természettan-vegytan szakos. Szolgálati évei: 2, ebből, itt 1 év. Heti 25 órában tanította az I., II. osztályban a természetrajzot, heti 2 órában a III. osztályban a román nyelvet, a IV. és V. osztályban a természetrajzot, a VI. osztályban a vegytant, a VII. és VIII. osztályban a természettant. Az V. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztás: a természetrajzi szertár őre. 1942-1943. tanévben rendes tanár, természetrajz, természettan-vegytan szakos. Szolgálati éveinek száma 3 év, ebből, itt 2 év. Heti 23 órában tanította a természetrajzot az I., II., IV. és V. osztályban, a természettant és a földrajzot a III. osztályban, IV., V. és VI. osztályban, román nyelvi beszélgetési gyakorlatot a IV., V. és VI. osztályban, egészségtant a IV. osztályban, vegytant a VI. osztályban. A VI. osztály főnöke volt. Egyéb szolgálati beosztása: A természetrajzi szertár őre, az ifjúsági vöröskereszt csoport vezetője, tanulóotthoni tanár volt. 1943-1944. tanévben rendes tanár, természetrajz, természettan-vegytan szakos. Szolgálati éveinek száma: 4, ebből, itt 3 év. Egész tanévben katonai szolgálatot teljesített. Tevékenysége 1940-1944 között: előadásokat tartott a KALOT népfőiskolán, jelentős munkássága volt a falukutatás terén.

Szilvási Máté, 1834-1848 között a gimnázium tanáráként tartják nyilván.

Szimók Tódor, 1888-1889. tanévben görög keleti lelkész tanította a görög keleti vallást. Három görög keleti vallású tanuló volt beírva az I. osztályban.

Szokolai Lipót, 1859-ben a gimnázium tanára Paluch Jenő igazgatósága alatt.

Szőcs Didák (Szóts Imre Didák névváltozattal), 1940-1941. tanévben a város katonai parancsnokának megbízottja, tanár, r. kat. vallástan képesítéssel, szolgálati éve 11, ebből, itt 1 év. Heti 16 órában tanította a vallástant az I-VIII. osztályban. 1941-1942. tanévben önálló hitoktató, róm. kat. hittan. Szolgálati évei: 12, ebből, itt 2 év. Heti 16 órában tanította az I-VIII. osztályokban a róm. kat. hittant. Egyéb szolgálati beosztása: tanulóotthoni nevelő tanár volt.

Szőke Bálint, 1865-ben a gimnázium világi tanítója.

Szőke Dániel, 1886-1888. tanévben a gimnázium tanára. 1888-1889. tanévben minorita rendi áldozópap, rendes tanár, a magyar minorita rend kormánytanácsosa, az I. osztály főnöke, tanította a vallástant I. II., latin és magyar nyelvet I. osztályban heti 16 órában. Tanít 23 éve. (1865).

Szöllösi Antal, 1942-1943. tanévben helyettes tanár, testnevelés szakos, szolgálati éveinek száma itt, 1 év. Heti 25 órában tanította a testnevelést az I-VIII., a honvédelmi ismereteket a II. osztályban. Az V. osztály főnöke volt. Egyéb szolgálati beosztása: A sportkör vezetője, a tornaszertár őre. 1943-1944. tanévben helyettes tanár, testnevelés szakos. Szolgálati éveinek száma: 2, ebből, itt 2 év. Heti 22 órában tanította a testnevelést I-VIII., román nyelvi beszédgyakorlatot az V. és VI. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: tanulóotthoni nevelőtanár, a sportkör vezetője, tornaszertár őre.

Szőnyi Tibor, 1940-1941. tanévben helyettes tanár, történelem-földrajz szakos, szolgálati éve 4, ebből, itt $\frac{1}{4}$ év. Heti 17 órában tanította a történelmet a II., III. és IV., magyar nyelvet és irodalmat a II., földrajzot a VI. és VII. osztályban. A II. osztálynak volt a főnöke. A felvidéki Verebélyről helyezték át Szilágysomlyóra. 1941-1942. tanévben helyettes tanár, földrajz-történelem szakos. Szolgálati éve: 5, ebből, itt 2 év. Heti 20 órában tanította az I. oszt., a földrajzot, a III. oszt. a történelmet, földrajzot és testnevelést, a IV. oszt. a gyorsírást, az V. oszt. a történelmet, a VI. oszt. a gazdasági ismereteket, a VII. osztályban a földrajzot. Egyéb szolgálati beosztása: a földrajzi és történelmi szertár őre. 1942-1943. tanévben rendes tanár, történelem-földrajz szakos. Szolgálati éveinek száma 6 év, ebből itt, 3 év. Katonai szolgálatot teljesített 1943. április 12-től. Szőnyi Tibor rendes tanárt a komáromi tankerületi királyi főigazgató 1560/1943-44. számú rendeletével az érsekújvári állami gimnáziumhoz helyezte át, november 25-i hatállyal. Tevékenysége 1940-1943 között: beszédet mondott az iskola által szervezett Kőrösi Csoma Sándor emlékünnepélyen.

Szvorényi Katalin, a V.K.M. 1943. okt. 27-én a 113.075/1943 VIII. 1. számú rendeletével Szvorényi Katalin okleveles középiskolai tanárt – a szilágysomlyói gimnázium történetében az első tanárnőt – helyettes tanárrá kinevezte és szolgálattételre az iskolához beosztotta. 1943-1944. tanévben helyettes tanár, természetrajz-földrajz szakos. Szolgálati éveinek száma: 2, ebből, itt 1 év. Heti 19 órában tanította a természetrajzot I-V. osztályban, földrajzot a VII. osztályban, a vegytant a VI. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: tanulóotthoni nevelőtanár,

természetrizsi, vegytani és földrajzi szertár őre. Tanári értekezleti jegyző. Az *Országos Középkolai Tanáregyesület* tagja.

Takács Menyhért, 1903-1904. tanévben minorita rendi növendékpap, alapvizsgálatot tett helyettesítő tanár. Dr. Simon Gyula tantárgyait tanította április elejétől júniusig.

Tamasoiu Péter (Tămășoiu Petru), Az erdélyi görög keleti egyházmegyei Consistorium Olariu György görög keleti hitoktatót állásából felmentette és helyébe 14.067-1911 számú leiratával a görög keleti vallású növendékeinek hitoktatójává Tamasoiu Péter bogdánházi lelkészt nevezte ki, kit a nagyméltóságú vallás és közoktatási minisztérium is 50. 182-1912 számú rendeletével hitoktatói minőségében elfogadott. 1911-1912. tanévben bogdánházi görög keleti lelkész, a görög keleti tanulók (3 beiratkozott) oktatója. 1912-1913. tanévben bogdánházi görög keleti lelkész, 8 görög keleti vallású tanuló hitoktatója. 1913-1914. tanévben bogdánházi görög kel. lelkész, 4 beiratkozott görög keleti vallású növendék hitoktatója. 1914-1915. tanévben bogdánházi görög keleti lelkész 3 görög keleti vallású tanuló hitoktatója. 1915-1917. tanévekben bogdánházi görög keleti lelkész a görög keleti vallású tanulók hitoktatója. Ebben a két tanévben nem volt görög keleti vallású tanuló a beiratkozottak között. 1917-1918. tanévben Tamasoiu Péter nincs a gimnázium oktatói között.

Tamás Marcell, 1870-1871. tanévben világi tanító.

Tapody Tamás, 1882-1883. tanévben a gimnázium igazgatója, minorita-rendi áldozár (áldozópap), gimnáziumi hitszónok. Heti 8 órában tanította a latin nyelvet a IV., zenét és éneket az I-IV. osztályban,. Tanári pályán 13 éve (1870). 1883-1884. tanévben igazgató, minoritarendi áldozár (áldozópap), a gimnázium és a r. kat. főelemi tanoda igazgatója, a Pádúai Szent Antalról elnevezett őrség őrnöke, ideiglenes házfőnök, Szilágyosmlyó rendezett tanácsú város választott képviselője. 1884-1885. tanévben a gimnázium igazgatója. Más adat róla nincs. 1885-1886. tanévben a gimnázium igazgatója. Heti 7 órában tanította a latin nyelvet a IV., a műéneket I-IV. osztályban. Katedrán 16 éve. (1869) 1886. őszén az igazgatói teendőket átadta Csák Alajos Cyrjék-nek.

Tizedes Tóbiás, 1885-1886. tanévben minorita rendi áldozár, elemi iskolai tanító, oktatta a tornát az I-IV. osztályban. 1899-1900. tanévben a gimnázium oktatója. Más adat nincs róla.

Tokody Ernő, 1884-1885. tanévben a gimnázium tanára. Más adat róla nincs. 1885-1886. tanévben minorita rendi, ünnepélyes fogadalmat tett papnövendék, hittudományi karon végzett, gimnáziumi értekezleti jegyző, hitszónok, az ifjúsági könyvtár őre, tanította az I. III. IV. osztá-

lyokban a hittant, a magyart a II. osztályban, a történelmet a III-IV. osztályban, a politikai földrajzot a III. osztályban, heti 18 órában. Katedrán 2 éve (1883).

Török Teofil, 1894-1895. tanévben minorita rendi áldozópap, helyettes rajztanár, a rajzsztár őre, a tanári tanácskozmányok (sic!) jegyzője, Heti 12 órában tanította a rajzoló geometriát az I-IV., a szépírást az I-II. osztályban. Mint rendkívüli tantárgyat, tanította a szabadkézi rajzot a III. és IV. osztályban, heti 2 órában. Tanulmányait a budapesti Műegyetemen nemrég végezte. 1895-1896. tanévben heti 14 órában tanította a hittant az I-II., a rajzoló geometriát az I-IV. osztályban. Mint rendkívüli tantárgyat, tanította a szabadkézi rajzot a III. és IV. osztályban, heti 2 órában. 1896-1897. tanévben a gimnázium tanára. Más adat nincs róla. 1897-ben Török Teofil rajztanárt, a rendfőnök, Dr. Csák Alajos áthelyezte, Aradra. Helyét Bálint József vette át.

Tréger József, 1920-1921. tanévben zilahi tanárjelöltet Mónay Ferenc aradi rendfőnök az eltávozott tanárok egyikének helyébe nevezi ki. Helyettes tanár, tanította a földrajzot a II., a rajzoló geometriát a II., a természetrajzot az I., II., IV., V., VI., osztályban, heti 19 órában. Az I. osztály főnöke volt, katedrán 1 éve.

Valent István, 1859-ben Paluch Jenő igazgatósága alatt a gimnázium tanára.

Varga Ernő, 1901-1902. tanévben minorita rendi áldozópap, helyettes tanár, tanárértekezleti jegyző, az I. osztály főnöke. Heti 16 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat az I., német nyelvet a III., a latin nyelvet az I., a szépírást az I. osztályban. Somogyi József helyébe lett kinevezve. Katedrán 1 éve. 1902-1903. tanévben alapvizsgás helyettes tanár, a II. osztály főnöke volt. Heti 16 órában tanította a magyar-latin nyelvet a II., a német nyelvet a IV. és a szépírást az I-II. osztályban, heti 16 órában. Katedrán 2 éve. 1903-1904. tanévben szakvizsgálatot tett helyettes tanár, heti 14 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat, latint és németet a III. osztályban. Katedrán 3 éve. Tanárértekezleti jegyző volt. 1904-1905. a tanévet itt kezdte, 1905-ben áthelyezték Aradra.

Vastagh Tibor, 1919-1920. tanévben a megmaradt tantestület tagja. Helyettes tanár, tanította a magyart a III-IV., latin nyelvet III-IV., német nyelvet a III-IV. osztályban, heti 21 órában. A IV. osztály főnöke volt. Katedrán 2 éve.

Vevér Emil, 1912-1913. tanévben Mahalcsik Titusz helyét, a minorita rend főnökének 491-1912. leirata alapján, Vevér Emil tanárjelölt vette át. Világi, szakvizsgálatot tett helyettes tanár, a földrajzi és történelmi

szertár őre, 1912. szeptember 23 óta heti 15 órában tanította a földrajzot az I. II., a történelmet a III., IV., V. osztályban. Katedrán 1 éve. 1913-1914. tanévben világi helyettes tanár, a földrajzi és történelmi szertár őre, az I. osztály főnöke volt. Heti 17 órában tanította a magyar és latin nyelvet, földrajzot az I., a történelmet a VI. osztályban. Oklevele volt történelemből és földrajzból. Katedrán 2 éve. 1914-1915. tanévben világi helyettes tanár, az ifjúsági könyvtár, történelmi szertár őre, az II. osztály főnöke volt. Heti 23 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a II., latin nyelvet a II., a történelmet a V-VIII. osztályban. Oklevele volt történelemből és földrajzból. Katedrán 3 éve. 1915-1916. tanévben világi helyettes tanár, az ifjúsági könyvtár, történelmi szertár őre, a III. osztály főnöke volt. Heti 22 órában tanította a magyar nyelvet és irodalmat a III., latin nyelvet a III., a történelmet a V-VIII. osztályban. Oklevele volt történelemből és földrajzból. Katedrán 4 éve. 1916-1917. tanévben világi, állami rendes tanár, a classica philologiai szertár őre, IV. osztály főnöke volt. Heti 24 órában tanította a latin nyelvet a IV., a történelmet a III-VIII. osztályban. Oklevele volt történelemből és földrajzból. Katedrán 5 éve. Anda József hadi szolgálatra bevonult római katolikus kántort, Vevér Emil helyettesítette. 1917-1918. tanévben világi, állami rendes tanár, az V. osztály főnöke volt. A segítő könyvtár és a történelmi szertár őre. Heti 24 órában tanította a latin nyelvet az V., a történelmet a III-VIII. osztályban heti 24 órában. Katedrán 6 éve. 1918-1919., 1919-1920. tanévekben a főgimnázium megmaradt tantestületének rendes tanára. 1919-1920. tanévben Tantárgyain kívül Románia földrajzát és történelmét az előírt óraszámokban egyelőre, magyar nyelven tanította Vevér Emil rendes tanár. 1920-1921. tanévben okleveles rendes tanár, tanította a földrajzot az I., a rajzoló geometriát az I., görögpótló rajzot az V-VIII., a történelmet a III., IV., és VIII. osztályban, heti 19 órában, a VIII. osztály főnöke volt. Katedrán 9 éve. A római katolikus templom kántori teendőit is ellátta.

Vincze János, világi, állami helyettes tanár, 1914-1915. tanévben a III. osztály főnöke. Heti 16 órában tanította a latin nyelvet a III., a görög nyelvet az V., VI. osztályban. Oklevele volt classica philológiából. Katedrán 5 éve. 1915-1916. tanévben a tanév folyamán a minorita rend főnöke, nagyságos és főtisztelendő dr. Lakatos Ottó, Vevér Emil helyettes tanárt 828-1915. számú leiratával rendes tanárrá léptette elő, 1916 január 1-i hatállyal.

Vittmann Ágoston, 1883-1884. tanévben minorita rendi pap, heti 14 órában tanította a németnyelvet III. és IV. osztályban. Katedrán 1 éve (1882). Szepessy Péter helyét vette át, Szepessy 1884. apr. 2-án hunyt el.

Vojnarovszky Vazul, 1886-1887. tanévben a gimnázium tanára. Más adat róla nincs.

Vörös János, 1940-1941. tanévben rendes tanár, történelem-román nyelv szakos, szolgálati éve 14, ebből, itt 1 év. Heti 16 órában tanította a történelmet a VI. és VIII. osztályban, a román nyelvet az I., II., III., VI. osztályban. A VI. osztálynak volt a főnöke. 1941-1942. tanévben rendes tanár, történelem-román szakos. Szolgálati évei: 15, ebből itt, 2 év. Heti 19 órában tanította az I., a román nyelvet, heti 2 órában, II., a román nyelvet, 2 órában, a IV., a történelmet, 3 órában, a román nyelvet, 2 órában, az V., a román nyelvet, 4 órában, román társalgást, 2 órában, a VII. osztályban a történelmet, 2 órában, a román nyelvet, 2 órában. A VII. osztálynak volt a főnöke. Egyéb szolgálati beosztása: tanulóotthoni nevelő tanár. 1942-1943. rendes tanár, történelem-román szakos, szolgálati éveinek száma 14 év, ebből, itt 3 év. Heti 25 órában tanította az I., III. és VIII., a román nyelvi beszélgetési gyakorlatot, az V. és VI., heti 4 órában a román nyelvet, a mennyiségtant a III., a történelmet a VI., VII. és VIII. osztályban. A VII. osztály főnöke volt. Egyéb szolgálati beosztása: tanulóotthoni nevelő tanár. 1943-1944. rendes tanár, történelem-román szakos. Szolgálati éveinek száma: 15, ebből, itt 4 év. Heti 8 órában tanította a román nyelvi beszélgetési gyakorlatot az I. osztályban, román nyelvet az V-VII., latin nyelvet az I., történelmet a VII. osztályban. Egyéb szolgálati beosztás: légmentelmi parancsnok.

Tevékenysége 1940-1944. között: népművelési előadásokat tartott az Iskolán kívüli Népművelési Bizottságban, valamint a KALOT népfőiskolán. Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga tagja.

1944-1948. a gimnázium utódjának, a Magyar Líceumnak tanára.

Weisz Eduárd, 1859-ben Haynald Lajos erdélyi római katolikus püspök nevezi ki a gimnázium tanárává.

Welebil Walter, 1942-1943. önálló hitoktató, a római katolikus hittan oktatója 1942. november 1-ig az I-VIII. osztályban.

Wieser István, 1911-1912. tanévben világi, állami helyettes tanár, az I. osztály főnöke volt, tanította a magyar nyelvet az I., III., V., latin nyelvet az I. osztályban, heti 18 órában. Oklevele volt magyar nyelvből és latin philológiából. Katedrán 1 éve. A helybeli úri kaszinó jegyzője. A VI. osztály indításával két újabb tanári állás betöltésére került sor, nagyméltóságú vallás és közoktatási miniszter úr 93.490-1911 szám alatt kelt rendelettel **Wieser István** okleveles tanárjelöltet ezen állások egyikére, állami helyettes tanárként alkalmazta. 1912-1913. tanévben világi, állami helyettes tanár, a II. osztály főnöke. Heti 18 órában tanította a magyar nyelvet a II., IV., VI., a latin nyelvet a II. osztályban.

Katedrán 2 éve. 1913-1914. tanévben világi állami helyettes tanár, a III. osztály főnöke volt. Heti 19 órában tanította a latin nyelvet a III., VII., a magyar nyelvet a III., a német nyelvet a III. osztályban. Katedrán 3 éve. A helybeli úri kaszinó jegyzője volt.

Wieser István helyettes tanárt a V.K.M. 113.633 számú rendeletével a somlyói főgimnáziumban folytatólagosan alkalmazta. 1914-1915. tanévben világi állami helyettes tanár, tanácskozmányi (sic!) jegyző, a IV. osztály főnöke volt. Heti 22 órában tanította a magyar nyelvet a IV., V., VI., VII., a latin nyelvet a IV., a német nyelvet a IV. osztályban. Katedrán 4 éve. 1915-1916. tanévben világi, állami helyettes tanár, a tanári könyvtár őre, az V. osztály főnöke volt. Heti 24 órában tanította a magyar nyelvet a IV., V., VI., VII., VIII., a latin nyelvet a V. osztályban. Katedrán 5 éve. 1916-1917. tanévben a tanári könyvtár őre, a VI. osztály főnöke volt. Heti 20 órában tanította a magyar nyelvet a IV., VI., VII., VIII. osztályban, a latin nyelvet a VI., a görögpótló irodalmat a VI. osztályban. Oklevele volt magyar nyelv és irodalomból és latin philológiából. Katedrán 6 éve. 1917-1918. tanévben világi, állami rendes tanár, a tanári könyvtár őre, a VII. osztály főnöke volt. Heti 22 órában tanította a magyar nyelvet a III., IV., V., VII., VIII. osztályban, a latin nyelvet a VIII. osztályban Oklevele volt magyar nyelv és irodalomból és latin philológiából. Katedrán 7 éve. 1918-1920. tanévekben a gimnázium tanára. Más adat róla nincs. 1920-1921. tanévben okleveles rendes tanár, tanította a magyart az I., II., VIII. latint az I., II., filozófiát a VIII., görögpótló irodalmat a VIII. osztályban, heti 18 órában. A II. osztály főnöke volt. Katedrán 14 éve, itt 10 éve. A magyar állam által kinevezett tanárok közül már csak ketten maradtak: egyikük **Wieser István**, aki a román hatóság által követelt hűségesküt a tantestülettel egyetemben 1921. március 18-án letette.

Wittmann Ágoston, 1883-1884. tanévben minorita rendi pap, tanította a német nyelvet III. és IV. osztályban, heti 14 órában. Katedrán 1 éve (1882). Szepessy Péter helyét vette át, Szepessy 1884. ápr. 2-án hunyt el. 1884-1887. tanévekben nincs a tanári testületben. 1887-1888. tanévben ismét tanára a gimnáziumnak. Az 1888-1889. tanévben a minorita kormányzat Kézdivásárhelyre helyezte és az ottani kantai gimnázium igazgatásával bízta meg.

Zárkövi Bonifác, 1873-ban minorita tanító.

Zsigmond Károly, evangélikus református lelkész, 1904-1905. tanévben a református vallás oktatója. 1905-1908. tanévekben heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-IV. osztályban. 1908-1909. tanévben nincs róla adat. 1909-1910. ev. ref. lelkész, heti 2 órában tanította a ref.

hittant az I-IV. osztályban. 1910-1911. tanévben heti 2 órában tanította az ev. ref. hittant az I-V. osztályban. 1911-1912. tanévben heti 5 órában tanította a ref. hittant az I-VI. osztályban. 1912-1913. tanévben heti 6 órában tanította a református hittant az I-VII. osztályban. 1913-1918. tanévben 5 tanévben heti 8 órában tanította a ref. hittant I-VIII. osztályban. 1904-1927 között a szilágysomlyói egyházközség lelkipásztora.¹²⁹

¹²⁹ V. Szabó 1930: 12.

Mellékletek:

1. A szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló róm. kat. Polgári Leányiskola épületének méretei 1941-ben, épült 1912-ben¹³⁰

Tanterem volt 4 helyiség	Alapterületük
I. osztály	57.25 m ²
II. osztály	57.37 m ²
III. osztály	47.87 m ²
IV. osztály	46.54 m ²
Tornaterem	113.45 m ²
Énekkerem	32.45 m ²
Igazgatói iroda	17.40 m ²
Tanári szoba	48.87 m ²
Szertár	30.21 m ²
Iskolai konyha	25.54 m ²
Fogadószoba	32.45 m ²
Kézimunka terem	63.72 m ²
Zeneiskola	83.44 m ²
Földszinti folyosó	68.97 m ²
Légoltalmi óvóhely	34.71 m ²
Beépített terület	1075 m ²
Beépítetlen terület	2902 m ²
Az internátus épülete	
Kápolna	44.28 m ²
Nappali szoba	50.46 m ²
I. háló	101.99 m ²
II. háló	49.60 m ²
Ruhatár	28.62 m ²
Betegszoba	15.93 m ²
Ebédlő	44.81 m ²

¹³⁰ Polgári Leányiskola évkönyve 1940-1941: 34.

2. A szilágysomlyói gimnázium tanulóinak létszáma az eltelt évek alatt

¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶

1835	8	1887-1888	77	1921-1922	30
1835-1836	44	1888-1889	55	1922-1923	60
1836-1837	58	1889-1890	78	1923-1924	37
1837-1838	65	1890-1891	86	1924-1925	31
1838-1839	68	1891-1892	92	1925-1926	34
1839-1840	58	1892-1893	106	1926-1927	46
1840-1841	52	1893-1894	115	1927-1928	49
1841-1842	59	1894-1895	100	1928-1929	37
1842-1843	86	1895-1896	83	1929-1930	33
1843-1844	76	1896-1897	93	1930-1931	41
1844-1845	60	1897-1898	107	1931-1932	23
1845-1846	38	1898-1899	112	1932-1933	21
1846-1847	53	1899-1900	128	1933-1934	37
1847-1848	47	1900-1901	122	1934-1935	31
1848-1849	na.	1901-1902	112	1935-1936	49
1849-1850	48	1902-1903	111	1936-1937	53
1850-1854	na.	1903-1904	113	1937-1938	38
1854-1855	49	1904-1905	101	1938-1939	36
1855-1856	76	1905-1906	116	1939-1940	51
1856-1857	76	1906-1907	121	1940-1941	163
				magyar gimn.	
1857-1858	82	1907-1908	123	1941-1942	231
1858-1859	81	1908-1909	123	1942-1943	298
1859-1860	82	1909-1910	123	1943-1944	282
1860-1861	74	1910-1911	169	1944-1945	172
				román-magyar	
1861-1862	75	1911-1912	227	1945-1946	171
1862-1863	70	1912-1913	274	1946-1947	113
1863-1864	54	1913-1914	286	1947-1948	53
1865-1866	48	1914-1915	275		

¹³¹ Kóhalmi 1915: 157.

¹³² Évkönyv 1940-1941: 59.

¹³³ Évkönyv 1941-1942: 38

¹³⁴ Évkönyv 1942-1943: 29.

¹³⁵ Évkönyv 1943-1944: 35.

¹³⁶ Contribuții 1970: 50-51.

1866-1879	na.	1915-1916	258	
1879-1880	71	1916-1917	249	
1880-1881	88	1917-1918	221	
1881-1882	88	1918-1919	240	
1882-1883	99	1919-1920	176	
1883-1884	74	1920-1921	153	
1884-1885	78	1921-1923	na.	
1885-1886	82	1919-1920 román gimn.	17	
1886-1887	71	1920-1921	24	

A fenti statisztikai adatokkal kapcsolatban a következő megjegyzések illőek. Az 1835-1914 közötti számsorokat Kóhalmi Mihály Szevér gyűjtötte össze, ő sajnálattal közölte, hogy az 1838 előtti adatokkal nem tudott foglalkozni, mert azok a sanyarú idők alatt eltűntek, a meglévő főnévkönyvi (anyakönyv, matricola) adatokat Mahalcsik Bónó igazgató szedte rendbe és köttette be és mentette meg időlegesen. Az iskola irattárát, a bizonyítványokat magukba foglaló anyakönyveket vagy főkönyveket eltűntették. 1927 folyamán Lipcsey Gyula plébános, a volt magyar gimnázium igazgató helyettese felszólítást kapott a váradi püspöki hivataltól, hogy a megszűnt minorita illetve püspöki főgimnázium irattárát szállítsa be a püspökségnek. A püspökség a szállítmányt tovább adta a nagyváradi tanügyi inspektorátusnak amely aztán gondoskodott nyoma vesztéséről. Könyvtára hasonló sorsra jutott, állományát elkótyavetyélték.

A Szilágy megyei Állami Levéltár jelenleg kutatható gyűjteménye a szilágysomlyói iskolákra vonatkozóan szegényes képet mutat. Az iskolák neveit a levéltár által közöltek szerint adjuk: a római katolikus leány gimnázium (1909-1948 45 levéltári egység, tovább l. e.), a szilágysomlyói állami magyar tannyelvű líceum (1940-1948 10 l. e.), a szilágysomlyói római katolikus minorita líceum (1922-1923 1 l. e.). a szilágysomlyói Simion Bărnuțiu Líceum (1919-1948 54 l.e.)¹³⁷

¹³⁷ Direcția 2010

3. A gimnázium órarendje az 1920-1921. tanévre (V. változat)¹³⁸

	I. osztály	II. osztály	III. osztály	IV. osztály
H É T F Ő	Magyar	Magyar	Mennyiségtan	Latin
	Latin	Latin	Latin	Természetrajz
			Magyar	Magyar
			Történelem	Mennyiségtan
			Hittan	Hittan
	Mennyiségtan	Földrajz		
	Természetrajz	Mennyiségtan		
Hittan	Hittan			
K E D D			Latin	Történelem
	Magyar	Magyar	Román	Román
	Latin	Latin	Földrajz	Latin
			Német	Geometriai rajz
			Magyar	Geometriai rajz
	Mértani rajz	Mennyiségtan	Református hittan	Református hittan
	Mértani rajz	Természetrajz		
Román	Román	Izraelita hittan	Izraelita hittan	
S Z E R D A			Latin	Történelem
	Magyar	Magyar	Magyar	Természetrajz
	Latin	Latin	Mennyiségtan	Latin
	Latin	Latin	Román	Román
			Német	
	Mennyiségtan	Földrajz		
	Földrajz	Mennyiségtan		
Hittan	Hittan			
C S Ü T Ö R T Ö K			Történelem	Latin
			Latin	Mennyiségtan
			Mennyiségtan	Német
			Földrajz	Természetrajz
				Magyar
	Földrajz	Geometriai rajz		
	Mennyiségtan	Geometriai rajz		
	Román	Román		

¹³⁸ Értésítő 1920-1921: 14-15.

P É N T E K	Magyar	Magyar	Hittan	Hittan
	Latin	Latin	Mennyiségtan	Latin
			Német	Mennyiségtan
			Geometriai rajz	Német
			Geometriai rajz	Magyar
	Mennyiségtan	Geometriai rajz		
	Geometriai rajz	Természetrájk		
Román	Román			
S Z O M B A T	Magyar	Magyar	Latin	
	Latin	Latin	Román	Román
			Magyar	Magyar
			Német	Történelem
			Történelem	
	Természetrájk	Mennyiségtan		
	Földrajz	Földrajz		
Román	Román			

	V. osztály	VI. osztály	VII. osztály	VIII. osztály
H É T F Ő	Hittan	Hittan	Latin	Latin
	Mennyiségtan	Román	Román	Román
	Német	Német	Fizika	Magyar
	Latin	Latin	Történelem	Fizika
	Történelem	Magyar	Mennyiségtan	Történelem
		Latin	Református hittan	Református hittan
K E D D				
	Természetrájk	Hittan	Latin	Latin
	Román	Román	Román	Román
	Latin	Német	Fizika	Magyar
	Magyar	Latin	Történelem	Fizika
	Görögpótló irod.	Magyar	Mennyiségtan	Történelem
Latin	Latin	Ref. hittan	Ref. hittan	

S Z E R D A				
	Természetrájz	Mennyiségtan	Hittan	Hittan
	Román	Természetrájz	Görögpótló irod.	Mennyiségtan
	Latin	Latin	Latin	Latin
	Magyar	Történelem	Német	Német
	Görögpótló irod.		Magyar	Filozófia
	Latin			
C S Ü T Ö R T Ö K				
	Mennyiségtan	Mennyiségtan	Hittan	Hittan
	Görögpótló rajz	Görögpótló rajz	Fizika	Görögpótló irod.
	Görögpótló rajz	Görögpótló rajz	Magyar	Fizika
	Latin	Latin	Mennyiségtan	Történelem
	Történelem	Természetrájz	Egészségtan	Magyar
	Ref. hittan	Ref. hittan		
	Latin			
P É N T E K	Természetrájz	Történelem	Latin	Latin
	Görögpótló irod.	Román	Román	Román
	Magyar	Mennyiségtan	Német	Német
	Latin	Latin	Fizika	Filozófia
		Görögpótló irod.	Egészségtan	Mennyiségtan
	Latin		Ref. hittan	Ref. hittan
S Z O M B A T	Történelem	Természetrájz	Német	Német
	Román	Történelem	Fizika	Történelem
	Német	Német	Történelem	Görögpótló irod.
	Természetrájz	Magyar	Latin	Latin
	Hittan	Hittan	Magyar	Fizika

Az órarenddel kapcsolatosan megjegyezzük a következőket: a mai középiskolai tanulók bizonyára csodálkozva tekintenek végig ezen az órarenden. Jellemzője, hogy nem vádolható túlsúlyfoltással, nem terhelte le túlságosan a padban ülőket, lehetőséget adott a felszusszanásra két vagy több nehéz óra között. A tantárgyak száma a maiakhoz képest alacsony. Hiányzik az osztályfőnöki óra. A következő napra való felkészülés nem okozott nagy nehézséget, még a kevésbé szorgalmas diáknak sem. Sajnos az órarend eredetijén sem tüntették fel az időt, hogy mettől-meddig tartott az illető tanóra.

A szilágysomlyói gimnázium volt tanárai és más jeles iskolatámogatók

Bende László, OFMConv (Petőfalva, Háromszék, 1742. ápr. 22.-Kolozsvár, 1816. dec. 10.) gimnáziumi tanár, házfőnök. – 1769. IX. 25-én pappá szentelték. Kézdivásárhelyen gimnáziumi tanár, 1784-ben Szilágysomlyón, 1800-ban Kolozsvárt házfőnök. – *Fő műve: Actio de Filio prodigo, Liberius tékozló fiúnak, test és világ rabjának szomorú állapottya.* Iskolai dráma. Kéziratban a kézdivásárhelyi Liber Scholarumban.¹³⁹

Csák Alajos Cirjék, Kiskunfélegyházán született 1855. december 28-án. Középiskoláit szülővárosában, Szegeden és Egerben végezte. Itt lépett be a Rend tagjai közé 1874. október 4-én. Ugyanitt hallgatta, az érseki líceumban, a teológiai előadásokat is. Tanulmányai végeztével Kézdivásárhelyre küldték, ahol 1879. március 30-án letette az ünnepélyes fogadalmakat. Ugyanez év szeptemberében Nagybányára rendelték tanárnak. Innen ment a papi rend felvételére is, amelyet Szatmáron, Schlauch Lőrinc akkori püspök kezéből vett fel 1880. január 6-án. A gimnázium államosításáig, 1886 augusztusáig tanított Nagybányán, ahol tevékeny részt vett a város társadalmi életében is. Elöljárói innen Szilágysomlyóra küldték, ahol mint a gimnázium igazgatója és a rendház főnöke működött. Alapította a szilágysomlyói polgári olvasó kört. 1892-ben Aradra ment, ahol mint segédlelkész és hitoktató működött három éven át, amikor az 1895. augusztus 8-án tartott szegedi tartományi nagygyűlés rendfőnökké választotta. Az 1899-ben és 1903-ban újra megválasztották. Tartományfőnökségének éve alatt alapjaiból újjáépítette az aradi templomot és rendházat a hozzácsatolt bérházzal, a marosvásárhelyi papnevelő helyiségeit, megújította a kézdivásárhelyi, nagyenyedi és szegedi templomainkat. Munkásságának elismerésül Róma a theol. magisteri címmel tüntette ki, az uralkodó pedig, 1903.

¹³⁹ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bende.html>

január. 12-én, a Vaskorona-rend lovagkeresztjét adományozta neki. Tizenkét évig viselte a tartományfőnöki tisztelet, ami után Kolozsvárra ment házfőnöknek. Később a gödöllői gimnáziumnak volt tanára, majd pedig, a cseh megszállásig, lőcsei házfőnök és fiúnevelő intézeti igazgató. Nyugalmi éveit előbb Szegeden, később Miskolcon töltötte, de ez időben is fáradhatatlanul folytatta munkásságát. Megírta szentemlékű rendtársuknak, Kelemen Didáknak életrajzát, amellyel gyakran prédikált. Az 1934-iki tartományi nagygyűlés megnyitó napján, július 4-én hunyt el Miskolcon, váratlanul, szívszélhűtésben.

Munkái: Emlékbeszéd Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király halálának háromszázados évfordulóján, 1886. december 12-én. Szilágysomlyói gimnásiumi Értesítő, 1886-87. – Beszéd az orsz. kath. autonomiát szervező kongresszus ülésén. Közli a bizottság naplója. – *Kelemen Didák csodás élete és működése*. Miskolc, 1927, 8-r. 116 lap. – Szerkesztette 1884-től 1886. augusztus 12-ig a *Nagybánya és Vidéke* c. társadalmi hetilapot. – 1886 szeptemberétől főmunkatársa, majd 1889-től 1892 augusztusáig társszerkesztője volt a *Szilágy-Somlyó* c. hetilapnak. – Szerkesztette a szilágysomlyói r.k. gymnasium Értesítőit az 1886-1893 iskolai években. – Társadalmi, nevelésügyi cikkeket, tárcákat és költeményeket írt a *Magyarország* (1908- és 1910), *Magyar Állam, Nagybánya és Vidéke, Szilágy, Szilágy-Somlyó, Arad és Vidéke* (1893, 1896, 1902-03), *Aradi Híradó, Alföld, Ellenzék* (1908) c. lapokban. Álnevei: Justus, Kun Jenő, Rónavölgyi, C. Cirjék, cs-k, cz-k.¹⁴⁰

Csomortáni Péter Gaudenc, OFMConv (Csíkcsomortán, Csík szék, 1852. okt. 13.-Kézdivásárhely, 1902. febr. 27.) tanár. – A gimnáziumot Csík-somlyón és Szegeden végezte. 1872. X. 1-én lépett a rendbe. 1879. VII. 12-én Szatmárnémetin pappá szentelik. 1886-1888-ban Szilágysomlyón, 1888 ősztől Kézdivásárhelyen tanított. – Cikkei: *Kézdivásárhely-Kántai r.k. gimnázium értesítője*. (1893 Martinovics Ignác és társainak összeesküvése; 1894 A magyar szent korona és a koronázás története; Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér) *Közművelődés* (1896-97), *Csíki Lapok* (1900).¹⁴¹

Eysser M. Rigomera dr. (dr. Anna Eysser), 1895. szeptember 9-én született Nürnbergben, korán elvesztette édesanyját, így a Herzogenaurach-i gyermekotthonba került. Az otthont a mallersdorfi nővérek vezették, ők tanították a betűvetésre. Az iskola végeztével 1909. szeptemberében kérte a jelöltetését a rendbe. A mallersdorfiak tanulmányainak folytatására Erdélybe küldték, ahol előbb tanítónőként

¹⁴⁰ Monay Adatok 1953: 19-20.

¹⁴¹ Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/C/Csomortáni.html>

tevékenykedik nép- és polgári iskolákban, később Kolozsváron középiskolai tanári képesítést szerzett. 1913-ban visszatért Mellersdorfba, ahol 1913. aug. 13-án felvette rendjének nővéri öltözékét, 1916. nov. 21-én mint Krisztus menyasszonya megkapta a gyűrűt és a fátylat, így rendjének végleges tagjává vált. Az 1899-ben létesített, a nagyváradi püspökséghez tartozó szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló Róm. Kat. Polgári Leányiskola tanára lett. Ahhoz, hogy 1920 után a román tanügyi törvényeknek is eleget tegyen, 1933-ban magyar tanári oklevele mellé, megszerezte a bukaresti egyetemen a román diplomát is. 1936. dec. 19-én a kolozsvári egyetemen Erdély történetéből készített dolgozatát védte meg és lett a filozófia doktora. A mellersdorfi nővérek által vezetett nagyszebeni, brassói, kolozsvári és szilágysomlyói leánynevelő intézetek jelentős mértékben járultak hozzá az erdélyi minőségi leányoktatáshoz, kezdve az óvodától a tanítónőképzésig. Rigoméra nővér és német rendtársai rendkívüli odaadással tanulták meg idegen nyelvként, előbb a magyar-, majd a románnyelvet és álltak helyt a katedrán, fejtettek ki áldásos oktatói tevékenységét. Rigoméra nővér 1914. aug. 3. – 1949. ápr. 26. között, a leánynevelő intézet történelem-földrajz rendes tanára, 1937-1948 között igazgatónője, 1944-1946-ban a Magyar Líceum tanára volt. 35 évig volt a somlyói – magyar, román, zsidó – lányok elismert nevelője, tanára. Itteni pályája, hasonlóan a rendtársaihoz az 1948-as tanügyi „reform” következtében megszakadt. Az iskolát államosították, a római katolikus rendet (rendeket) felszámolták, a nővéreket elűzték. Rigoméra nővér igazgatói címét 1948. szept. 1-én elvették, a szeretett intézetéből kizárták. Több rendtársával együtt 1949. április 28-án visszatért a mellersdorfi anyarendházba. A Bajor Kultuszminisztérium engedélyével még 28 éven át, az 1975-1976. iskolai év végéig tanította, a földrajzot és a történelmet a kolostor iskolájában. Rendkívül hosszú, 63 éves tanári pályafutása alatt generációk sokaságát nevelte tisztességre, becsületre, embertársaik tiszteletére, megbecsülésére, oktatta a fiatalságot a tudományok tiszteletére, elsajátítására, művelésére. 82 éves korában hunyt el, 1977. szept. 21-én, sírja Mellersdorfban (Bajorország) van.¹⁴²

Fetzer János Ferenc, OFMConv (Bátaszék, Tolna vm., 1856. dec. 19.-Bátaszék, 1939. ápr. 30.) gimnáziumi tanár. – 1876. VIII. 31-én Egerben lépett a rendbe. 1881. XII. 31-én Szatmárnémetiben pappá szentelik. Nagybányán tanár, 1882 a kolozsvári egyetem természettudomány-földrajz szakos hallgatója. Az oklevél megszerzése után ismét Nagybányán, 1890-1919 Szilágysomlyón gimnáziumi tanár. 1919-ben a szünidőről

¹⁴² Soror M. George 2009, 2010.

már nem térhetett vissza Szilágysomlyóra, haláláig Bátaszéken élt. – Cikkei a *Szilágysomlyói r.k. gimnázium értesítőjében* (1892: Szilágysomlyó geológiai leírása, leletei; 1894: A nyelv eredete és különfélesége; 1897: A baktériumok; 1899: Az érzékek és ápolásuk) és az *Archeológiai Értesítőben* (1896-1910).¹⁴³

Fodor László, tanár és népnevelő, 1916. június 22-én született Désen, Szolnok-Doboka megyében. Az elemi iskolát szülővárosában végezte, 1936-ban a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban kántor-tanítói oklevelet szerzett. 1936. szeptember 1-én a Magyarláros melletti Domokoson lett igazgató-tanító és kántor. 1936. december 1-én áthelyezik Szilágysomlyóra az itteni református népiskolához a domokosihoz hasonló feladatkörbe. 1941-1945 között a helyi fiatalság művelődésének irányítójaként műkedvelő színtársulatot szervez. 1948. szeptembertől 1953. szeptemberéig a szilágysomlyói magyar tannyelvű 7 osztályos iskola igazgatója, majd tanára. 1956-ban a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem matematika-fizika karán tanári diplomát szerez. 1956-1977 között főleg fizikát oktat. 1977-ben helyezik nyugállományba. Helytörténettel foglalkozik, cikket közölt a Báthory várról, megírta a szilágysomlyói Református Népiskola történetét (1608-1948), Budapest, 1990., 2005-ben megjelentette újabb munkáját *A szilágysomlyói református egyház története* címmel, a hepeArthupa kiadó gondozásában. Társszerzőként részt vett a *Szilágysági magyarok* című kötet összeállításában (Kriterion Kiadó 1999.). Jelenleg Szilágysomlyón él. A Szilágysági Magyarok díszoklevél tulajdonosa. (Habár nem volt a gimnázium tanára, úgy találtuk, hogy szerteágazó iskolai tevékenysége elismeréseként életrajzának itt a helye.)¹⁴⁴

Khell István (Bereck, 1889. ápr. 7. – 1972. ápr. 30. Székelyudvarhely) – műfordító, irodalomtörténész. Középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen a Róm. Kat. Főgimnáziumban, az egyetemet Kolozsvárt és Grácban végezte, ahol magyar–német szakos tanári diplomát szerzett. 1913-1914 Szilágysomlyón a római kat. főgimnáziumban, majd 1919-től nyugdíjazásáig, 1948-ig, a székelyudvarhelyi Róm. Kat. Gimnáziumban tanított. A hagyományos népies-nemzeti irányhoz tartozó verseket írt, románból (Ion Al. Brătescu-Voinești) és németből (Herder, Heine) fordított *A Hírnök* számára, munkatársa volt a *Jóbarátnak* és a Székely Közéletnek. Románra fordította és a iași-i Convorbiri Literare-ban közzétette Mikes Kelemen 15 levelét (*Impresiile lui Clement Mikes despre Principatele Române în "Scrisorile turcești"* 1939/10–12). A

¹⁴³ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/F/Fetzer.html>

¹⁴⁴ Dicționar 2004. 2006: II. 351.

Hírnökben megjelent fontosabb tanulmányai: *Baróti Szabó Dávid* (1939); *Reviczky Gyula vallásos költészete* (1939); *Tájszavak Mikes leveleiben* (1941); *Általános érvényű igazságok, vallásos mondások és közmondások Mikes leveleiben* (1941). Beke György: *Mikes románul*. Utunk 1982/33.¹⁴⁵ Pályáját bemutatta: Péter Attila: In memoriam Khell István 1889-1972. Pandion Kiadó, Székelyudvarhely.

Kicsid Jenő, 1903. november 1-én született Kézdivásárhelyen, iskoláit helyben végezte, Az erdélyi római katolikus státus vezetése alatt álló kézdivásárhelyi római katolikus főgimnáziumban érettségizett 1921-ben. Átszökött a trianoni határon és az egyetemi tanulmányait a budapesti *Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán* végezte, itt 1925. június 6-án, középiskolai, felső ipariskolai és ipari szakiskolai művészeti és mértani rajztanári képesítést szerzett. Tanárai között a magyar képzőművészet akkori nagyjait találjuk: Csók István, Glatz Oszkár, Edvi Illés Aladár, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Lyka Károly, Réti István, Rudnay Gyula, Vaszary János. Hazatérte után ígéretet kapott a csíkszeredai római katolikus főgimnázium rajztanári állásának betöltésére. Ez azonban elmaradt, mivel a román kormány nem volt hajlandó honosítani (nostrifikálni) a Budapesten szerzett oklevelet. A hatalom packázásai miatt 1925-1940 között egy malomban, majd a családi gazdaságban dolgozott. Erdély visszatértekor 37 éves korában, 1940 őszén jutott először tanári álláshoz. A szilágysomlyói Állami Gimnáziumhoz kapott a V.K.M.-től helyettes tanári kinevezést. 1942. december 31-én Szinyei Merse Jenő vallás és közoktatásügyi miniszter 129.255/1942. VI. 1. számú rendeletével a középiskolai rendes tanárrá nevezte ki. A szilágysomlyói Állami Gimnáziumban Ópra Benedek igazgatósága alatt 1944 őszéig tanított. 1940-1944 között: az *Országos Rajztanár Egyesület*, az *Országos Középiskolai Tanáregyesület* és az *Egyesült Keresztény Nemzeti Liga* tagja volt. 1944-1948 között a gimnázium utódjaként létrejött Magyar Líceum tanára. 1948-1959 között a magyar tannyelvű 7 osztályos iskola tanára. 1956 ősztől, 1960-ban történt nyugdíjazásáig, a szilágysomlyói Középiskola tanára is. Felesége Kicsid Jenőné Katra Mária 1909-ben született, a szatmárnémeti és a kolozsvári zenekonzervatóriumok hallgatója, végzettje, 1941. őszén lett Kicsid Jenő felesége. Zenét oktatott, énekkart vezetett, előbb 1940-1941 között a szilágysomlyói Állami gimnáziumban, majd 1948 után a 7 osztályos magyar iskola zenetanára lett, nyugdíjazásáig.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Hargita 1982.

¹⁴⁶ Kicsid Zoltán közlése 2009.

Kolosy Antal, mezőmadarasi (Mezőkövesd, Maros szék, 1821. febr. 12.- Gyulafehérvár, 1886. márc. 12.) kanonok. – A teológiát Pesten végezte. 1846-ban Kolozsvárt káplán, majd Nagyszebenben tanár. 1849-ben Vízakna plébánosa. 1851 Gyulafehérvárt teológus, 1853-ban gimnáziumi tanár, 1854-ben püspöki titkár, majd irodaigazgató., 1859-ben Szilágysomlyón plébános, 1883-ben városplébános, kanonok. – *Műve: Schem. Trans. 1882.* (Az egyházmegye községeinek története latinul) Gyulafehérvár, 1882.¹⁴⁷

Kölln Gyula Norbert, OFMConv (Stanisics, Bács-Bodrog vm., 1858. febr. 4.-Nagyvárad, 1902. aug. 19.) gimnáziumi tanár. – A teológiát egyházmegyes kispapként Pécsen végezte, 1885. II. 26 Egerben lépett a rendbe. A noviciátus után Kolozsvárt magyar-latin tanári oklevelet szerzett. 1885. VII. 12-én Gyulafehérvárt pappá szentelik. 1888-1896 Szilágysomlyón, 1896-97: Kézdivásárhelyen, majd ismét 1899-1902 Szilágysomlyón tanított. – Írásai: *Szilágysomlyói r.k. algimnázium értesítőjében.* (1891: *Újhelyi Dayka Gábor jellemrajza és költészete.* ; 1895: *Ezredéves Magyarország.*) – *Főműve: Sírvirágok.* Költemények. Pécs, 1881. – *A király kegyence.* Tragédia 4 felvonásban. Uo., 1884.¹⁴⁸

Kovács Miklós csíktusnádi születésű nagyváradi római katolikus püspök (1828-1852), a reformkor éveiben sokat tett a közért, egyházáért. A gyulafehérvári ferencendi templomot restauráltatta, Nagyszebenben az orsolyita apácák és az árvaház részére gazdag alapítványokat tett. Farkaslakán templomot épített, Szilágysomlyón gimnáziumot létesített, a brassói iskolát különösképpen felkarolta, és a csíksomlyói és gyergyószentmiklósi iskolákat állandóan támogatta. Nagyban hozzájárult, hogy Tusnád gyógyfürdővé fejlődjék. Magatartását a tolerancia és a megbékélés jellemezte.¹⁴⁹

Kőhalmi Mihály Szévér, OFMConv (Fajszi, Veszprém vm., 1877. okt. 19.- Szilágysomlyó, 1955. nov. 21.) főgimnáziumi igazgató. – Veszprémben érettségizett. A teológiát Budapesten a piaristáknál hallgatta, ahol egyben az egyetem bölcsészeti karán német-latin szakos tanárnak készült. 1902. IX. 4-én Marosvásárhelyen átlépett a minorita rendbe és beöltözött. A próbaév letelte után, mint egyszerű fogadalmas rendtag, 1903-ban Szilágysomlyóra ment tanárnak, ahol 1905. április 9-én letette az ünnepélyes fogadalmakat. 1905. VII.3-án Budapesten, Kohl Medárd segédpüspök kezeiből felvette a papirendet, és pappá szentelték. Szilágysomlyón tanított, 1919-ben Mahalcsik Bonaventura utóda a

¹⁴⁷ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kolosy.html>

¹⁴⁸ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kölln.html>

¹⁴⁹ dr. Szőcs Géza 2001.

gimnázium vezetésében. Mint igazgató mindent megtett a magyar nyelvű gimnázium fenntartásáért. Amikor az iskolát 1923-ban a román hatóságok bezárták, Aradon lett házfőnök. Hamarosan visszatért Szilágysomlyóra, és egyedül élt a rendházban. 1940 őszén újjászervezte a magyar gimnáziumot, majd ennek tanára és címzetes igazgatója lett, az újonnan létesített fiúnevelő intézet igazgatója is 1944 őszéig. 1944. május 17-én a V.K.M. érdemeire való tekintettel előléptette. 1945. január 22-én a szilágysomlyói magyar férfilakosság egy részét elhurcolták. Közöttük szerepelt Balta Zoltán városi főjegyző, Kemecsei István városi mérnök, Kőhalmi Mihály állami gimnáziumi igazgató, Bereczki Iván, Nagy Sándor nyomdász, Iván László és Cserne László kereskedő. Mindannak ellenére, hogy politikai tevékenységet soha nem folytattak. Visszatértük időpontját nem ismertük. 1955. november 21-én 78 éves korában hunyt el az utolsó minorita, Kőhalmi Mihály Szevér, városunk Miska bácsija. Halálával lezárult Szilágysomlyó történetének egy, a minoritákhoz kötődő szakasza.

Kőhalmi Mihály a szilágysomlyói ferencrendi nővérek társaságában.

– Írásai: *Szilágysomlyói gimnáziumi értesítőben*. (1915: A gimnázium története; 1940: A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium múltja) – *Fő munkái: Tanítsuk vagy ne tanítsuk a latin nyelvet?* Bp., 1907. – *A minoriták élete Szent-Péteren, Kolozsvár külvárosában*. Kézirat az aradi rendi irattárban.^{150 151}

¹⁵⁰ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kőhalmi.html>

¹⁵¹ Monay Adatok 1958: 61.

Kóhalmi Mihály sírja a szilágysomlyói római katolikus temetőben.
Megérdemelne egy tisztességes síremléket.

Lakatos Ottó Ferenc, OFMConv (Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 1865. ápr. 6.-Arad, 1942. máj. 25.) tartományfőnök. – A középiskolát Kecskeméten végezte. 1883. IX. 10-én Nyírbátorban lépett a rendbe. A teológiát Egerben végezte. 1888. VI. 26-án pappá szentelték. Aradon hitoktató, hittanári és gyorsíró szaktanári oklevelet szerzett. 1889 őszén Nagybányán az állami főgimnázium hittanára, 1905. VII. teológia dr., 1907-ben tartomány főnök. **1909-ben A szilágysomlyói gimnáziumot 8 osztályossá fejlesztette.** Gödöllőn és Nyírbátorban gimnáziumot, Miskolcon és Lőcsén fiúnevelő intézetet nyitott, átépítette az egri rendházat. 1918-ban aradi házfőnök és plébános. 1919-ben megalakította az egyházközségi tanácsot és megnyitotta az egyházközségi magyar elemi iskolát és főgimnáziumot. A Mosoczi- és Kádas-telepen templomot épített. 1925. májusában Nagyenyeden házfőnök és plébános, 1927-ben visszatért Aradra. 1939-41 között az erdélyi rendtartomány főnöke. – Cikkei az erdélyi lapokban jelentek meg.¹⁵²

Mahalcsik Bonaventura József, OFMConv (Modor, Pozsony vm., 1857. nov. 9.-Szilágysomlyó, 1928. ápr. 30.) házfőnök, gimnáziumi igazgató. – 1876. VIII. 31-én Egerben lépett a rendbe. 1881. XII. 31-én Szatmárnémetiben pappá szentelik, majd Kolozsvárt természetan, mennyiség-

¹⁵² Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/L/Lakatos.html>

tan és filozófia tanári oklevelet szerzett. Nagybányán, 1890. szeptemberétől Szilágysomlyón gimnáziumi tanár, 1893-tól uo. igazgató. Az intézetet 1909-ben 8 osztályos gimnáziummá fejlesztette. 1919. VII. 19-én a román hatalom, katonai részvétellel tisztségéből eltávolította. Ezután még egy ideig házfőnök. – Fizikai-matematikai tanulmányai a *Szilágysomlyói r.k. püspöki gimnázium értesítőjében*, melynek 1893-1919 között szerkesztője.¹⁵³

Mahalcsik Titusz Mihály, OFMConv (Modor, Pozsony vármegye, 1849. szept. 14.-Modor, 1917. ápr. 27.) gimnáziumi tanár. – 1874. II. 5-én Egerben mint végzett teológus lépett a rendbe. A noviciátus után Nagybányán helyettes tanár, 1875. XII. 27-én Szatmárnémetiben pappá szentelték. 1878 őszén Kolozsvárt történelem-földrajz szakon, később német nyelvből is oklevelet szerzett. 1881. szeptemberében Nagybányán tanár, a gimnázium államosítása után házfőnök. 1895-1913 között Szilágysomlyón tanított. – *Munkái: Nagybányai r.k. főgimnázium értesítő*. (1881. *A Nílus forrásainak és folyamrendszerének rövid tört. hydro-, oro- s ethnografiai szempontból*; 1882. *Kik, milyen indokból, s milyen sikerrel működtek a magyar nemzet megtérítésében*) – *Szilágysomlyói r.k. püspöki gimnázium értesítője*. (1900. *Az Aral-Kaspion horpadás föld-, nép- és vízrajzi viszonyai*; 1903. *Az egyházi lovagrendek keletkezése, fejlődése- és hatásáról, tekintettel a hazai viszonyokra*; 1904. *A hűbériség fejlődése, hatása és tényezőinek kulturális szempontja*; 1905. *Kik működtek közre a magyar nemzet megtérítésében, a keresztény civilizáció terjesztésében?*; 1910. *A templárius lovagrend keletkezése, fejlődése és hanyatlása*)¹⁵⁴

Markovits Rókus, OFMConv (Atkár, Heves és Külső-Szolnok vármegye, 1807. okt. 13.-Szilágysomlyó, 1859. szept. 2.) tanár, házfőnök. – Végzett bölcsészként lépett a rendbe; pappá szentelték Nagybányán. Miskolcon, Aradon tanított, Szilágysomlyón házfőnök. – Cikkei: *Aradi főgimnázium értesítője* (1852. *A természettan ismeretéből haszonnal párosult gyönyör szivárog*, 1855. *A szónoklat belérdeme* – *Művei: Pásztori szóváltás, Szabó Román úrnak ... midőn a nagybányai kolostorban a törvényes szemlét tartaná, készíte*. Kolozsvár, 1839. – *Mezengy, Richter Alajos praelatusnak ... midőn a miskolczi középtanodában a törvényes szemlét tartaná, Miskolc, 1845.* – *Óda, az esztergomi főegyház beszentelése ünnepélyén*. Uo., 1856. – *Idyll vagy pásztori szóváltás, Schmidt Szörény úrnak iskolai szemle alkalmával tisztelkedik*. Uo., 1857. – *Óda, melyel Schmidt Severin urat üdvözli a nagy gymnasiumi ifjúsági*

¹⁵³ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mahalcsik.html>

¹⁵⁴ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mahalcsik.html>

*iskolai szemle alkalmával. Uo., 1858. – Aradon 1853: A minorita rendű aradi nagy gimnázium értesítője a 1852/53. tanévre szerkesztője.*¹⁵⁵

Mártonffy István (Szamosújvár, 1895. ápr. 23. – Szilágysomlyó, 1966. szept. 20.) orvos. Orvosi oklevelét a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerezte meg 1919-ben. Tagja volt az egyetemet átadó bizottságnak 1919 októberében. A szilágysomlyói kórház belgyógyásza, főorvosa 1940–1946-ban, majd 1948–1950-ben igazgatója, utóbb főorvosa. 1943-1944. a gimnázium iskolaorvosa, egészségtant oktatója. Jeles laboratóriumi szakorvos, 1950-ben romániai Érdemes Orvos. – *Fm.: Egyszerű eljárás a vörösvértetszüllyedés meghatározására* (Nagyvárad, 1948); *Érbefecskendezések okozta elzáródások megakadályozására* (Orvosi Hetilap, 1942, 25. sz.); *Légembóliák életveszélyességének megakadályozására* (Orvosi Hetilap, 1942, 45. sz.); *Phenolkezelés a különböző eredetű és típusú idegfájdalmak megszüntetésére* (Orvosi Hetilap, 1956. 34. sz.) – *Irodalom: Kapronczay Károly: Adatok a magyar örmény orvosok és gyógyszerészek történetéhez* (Bp., 2002).¹⁵⁶

Mártonyi Mihály Lukács, OFMConv (Berzenke, Sáros vm., 1863. okt. 18.-Kézdivásárhely, 1919. jan. 15.) gimnáziumi tanár, házfőnök. – 1885. IX. 29-én Egerben lépett a r-be. 1885-1887 Szilágysomlyón helyettes tanár, majd Kolozsvárt latin-görög szakot végzett. 1889. VII. 20 Gyulafehérvárt pappá szentelik. Erzsébetvárosban kezdett tanítani. 1892. IX. Kézdivásárhelyen gimnáziumi tanár. 1916. októberében a román visszavonuló hadsereg túszként Moldovába hurcolta. Szabadulása után 1918-ban Kézdivásárhelyen házfőnökké választották. – A Magyar Philológiai Társaság és a kézdivásárhelyi Paedagógiai Társaság tagja volt. – *Cikke: Erzsébetvárosi állami gimnázium értesítője* (1891: A görög színház)¹⁵⁷

Miklósi József nagyváradai kanonok 1778. május 25-én született Lövétén. Édesapja: Miklós András. Édesanyja: Sata Katalin. Tanulmányait a gyulafehérvári papnöveldeben (1798-ban itt II. éves teológus) és Nagyváradon végezte, hol 1803-tól mint Várad-Újvárosi segédpap (cooperator) tevékenykedik. 1805-től a keleti nyelvek és a hermeneutika (szövegmagyarázat) tanára. 1807-től szilágysomlyói plébános és alesperes. 1826 november 1-től váradai kanonok (haláláig) és a nagyváradai püspöki líceum igazgatója (pro-director). 1829-ben Bihar vármegye táblabírája. Ő volt a Kraszna-i nemzeti iskola (scholae nationalis) alapítója és jelentős szerepe volt a szilágysomlyói kisközművelődési intézmény (gymnasium minor) alapításában is. Halála előtt kegyes alapítványt

¹⁵⁵ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Markovits.html>

¹⁵⁶ Magyar Orvoséletrajzi Lexikon. M. betű.

¹⁵⁷ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mártonyi.html>

tett a szegény sorsú lövétei gyermekek továbbtanulása végett és ABC-és könyvek megvásárlására. 1832 december 29-én 55 éves korában halt meg Nagyváradon. Munkája: *Névnapi versek, mellyeket főtisztelendő Csák Ferencz urnak a nagyváradai seminariumban levő nevendék papok fő kormányzójának 1819. Karácsony hava 3. napján ... megadni kívánt.* Nagyvárad.¹⁵⁸

Monay Ferenc Nagybányán született 1878. december 22-én. Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. 1895. augusztus 31-én Egerben felöltötte a rendi ruhát és a próbaév letelte után Aradra ment, ahol bevégezte gimnáziumi tanulmányait. A teológiát az egri érseki líceumban kezdte hallgatni, honnan a rendi elöljáróság Rómába küldte, ahol a Gergely egyetemen folytatta. Rómában tette le az ünnepélyes fogadalmakat 1899. december 8-án, és ott is szentelték pappá, 1901. július 25-én. A hittudori oklevelet 1905. júliusában nyerte el. Közben, 1903. júniusban megszerezte a siketnéma hitoktatói képesítést, és 1905 májusában a középiskolai hittanári oklevelet. Hazatérve Rómából, 1901. szeptemberében a szilágysomlyói gimnázium helyettes hittanára, a következő évben pedig aradi segédlelkész és Csák Czirjék tartományfőnök személyi titkára lett. Az 1903-iki tartományi gyűlés a marosvásárhelyi papnevelőhöz, az újoncnövendékek mesterévé választotta. Hat évet töltött ott, mikor elöljárói Aradra hívták, és a plébánia vezetésével bízták meg, sőt 1913-ban a házfőnöki tisztséget is ráruházták. Közben 1903-ban időleges kormánytanácsossá, 1907-ben rendtartományi titkárrá, 1911-ben örökös kormánytanácsossá választotta a tartományi gyűlés. Az 1918 júliusában tartott miskolci gyűlésen tartományfőnökké választották rendtársai. Válságos időkben, a veszített háború nyomán bekövetkezett bizonytalanságban, Magyarország felosztása és vele az ország 17 konventjének négy ország területére való szétszóródása idején, nagy nehézségekkel küzdve vezette négy éven át a rendtartomány ügyeit. A Rómában 1922 júniusában tartott általános gyűlés a rend generális asszisztensévé választotta. Két évet töltött Rómában, aztán visszatért a provinciába, hogy mint újra megválasztott rendfőnök tovább vezesse azt. Többször megismételt kérésére azonban, 1925 áprilisában, Róma felmentette tartományfőnöki tisztségétől, amikor is újra átvette az aradi plébánia vezetését. 1927-ben újra Rómába hívták, hogy a vatikáni Szent Péter templom magyar gyóntatója legyen, 1927-től vatikáni magyar gyóntató. A közjog és történettudományi propeudeutika (bevezetés a tudományágba) főiskolai tanára; 1933-ban pedig kinevezték ugyanezen gyóntatók kollégiumának rektorává is. Közben,

¹⁵⁸ <http://www.lovete.ro/jxcms/> Jeles elődeink.

1930-1936 között újra viselte a rendi generális asszisztens tisztségét. XI. Pius pápa, 1930. december 6-án a római egyházmegye szentszékéhez zsinati bírónak, 1931. július 31-én pedig a Ritus Kongregációhoz tanácsossá (consultor) nevezte ki. A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság 1909. május 6-án, a római dell'Immacolata pápai Akadémia (*Accademia Romana dell'Immacolata*) 1932. január 31-én rendes tagjai közé választotta, a római pápai *Accademia Liturgica* 1936. november 25-én censorai sorába fogadta. A rendi névtár szerkesztője volt. Érdemekben gazdag szerzetespapi életét 1964. május 5-én fejezte be a Szent Péter bazilika pápai gyóntatóinak kollégiumában. A római Veránóban nyugszik, a minoriták sírboltjában. Az aradi *Vasárnap* c. folyóirat megalapítója (1918), itt számolt be római levéltári kutatásainak eredményeiről, így *Aradiak Rómában 500 év előtt* (1934), *Egy tengerkutató aradi minorita* (1935) és *A temesvári magyarok kérvénye a vatikáni levéltárban 1582-ből* (1936) c. tanulmányában. Megjelent kötetei: *Assisi Szent Ferenc összes művei* (fordítás olaszból és franciából, Marosvásárhely, 1907); *Római levelek* (Arad 1927); *Ezüstös oltár* (cikkgyűjtemény, Arad 1927); *A lateráni béke* (történelmi tanulmány, Arad 1929); *De provincia Hungarica ordinis fratrum minorum conventualium Memoriae Historicalae in anniversario 250 anno suae restorationis* (Róma 1953); *Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról*. (Róma. é. n.); *P. Kelemen Didák a Felső-Tiszavidék apostola* (Róma, 1957). (Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, Kriterion, 1994. 3. k. 629.; Rákos, Balázs Raymund: *Ugye Atyafiak? Isten szolgája P. Kelemen Didák, O.F.M. CONV. Élete (1683-1744)* Rome: Edizioni Agiografiche, 1975. XII. fejezet)¹⁵⁹

Ópra Benedek Kézdiszázpatakon született 1907. április 12-én, pedagógus családban. Apja Ópra Pál kővári születésű tanító, édesanyja György Anna, szárazpataki tanítónő, aki négy fiúgyermeknek édesanyja, és akit gyermekei rajongásig szerettek. Ópra Benedek tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd a kézdivásárhelyi Római Katolikus Gimnáziumban érettségizett 1926-ban. Kolozsváron a Ferdinánd király Egyetemén francia-román-magyar szakon szerzett tanári oklevelet 1932-ben. Nyelvtudását Franciaországban tökéletesítette. Kézdivásárhelyen, Szilágyosomlyón (1941. okt. 18-tól a V.K. Miniszter 75.472/1941. V. I. számú rendelete alapján 1944 október 18-ig a gimnázium igazgatója és tanára), Csíkszeredában és Brassóban tanít. Pedagógusi elhivatottsága és emberi nagysága elismerést vált ki a pedagógustársadalom körében. 1958-ban koholt vádak alapján letartóztatták. Huszonöt év szabadság-

¹⁵⁹ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Monay.html>

vesztésre ítélték, amelyből hat évet letöltött. Közkegyelem által történt szabadulása után nem folytathatta hivatását. Brassóban és Csíkszeredában szakképzetlen gyári munkásként dolgozott. 1968-ban nyugdíjazták. Haláláig Csíkszeredában élt. Elhunyt 1978. november 25-én Csíkszeredában. 1991. október 23-án Göncz Árpád akkori magyar államfő, a Magyar Köztársaság nevében post mortem 1956-os emlékérmét ajándékozott az '56-os forradalom alatti példás helytállásáért. Szülőfaluja, Kézdiszarazpatak általános iskolája 2001. május 26-án Ópra Benedek nevét vette fel.¹⁶⁰ (Kézdiszarazpatak honlapja: www.kezdiszarazpatak.hu)

Ópra Benedek Kosztándi Jenő rajzán és fiataalkori fényképe.

Osvald M. Teréz (polgári nevén Oswald Julianna), 1913. jan. 8-án született a sváb lakosságú Újpalotán (Nagyvárad mellett) szüleinek negyedik, legfiatalabb gyermekeként. Földműves család sarja volt, otthon sváb nyelven beszéltek, de a faluban gyermek társaitól megtanult magyarul is, románul is. Az iskola első osztályait szülőfalujában végezte. 13 éves korában mint jelölt a szilágysomlyói nővérekhez került. Itt előbb tanulmányait magyarul végzi, majd Nagyváradra került, ahol a román tannyelvű román állami gimnáziumban érettségizik. 1933-ban a mallersdorfi anyarendházba került, itt 1933. október 3-án beöltözött. A noviciátus első évét a vele egy idős Gudilla nővérrel töltötte. A rend ezután a kolozsvári román egyetemre küldte, ahol francia, latin és magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1940-ben a tanulmányainak befejeztével Szilágysomlyón kezdi meg oktatói pályáját. 1942. június 29-

¹⁶⁰ www.kezdiszarazpatak.hu

én végleges fogadalmat tesz. A második világháború eseményei a minorita rendi nővéreket sem kímélte. 1944 őszén elhagyta Szilágysomlyót és visszatért Mallerysdorfba. Kamatoztatva nyelvtelhetségét, a Landshut-i katonakorházban a sebesültek tolmácsként tevékenykedett. 1945-ben a nagy bizonytalanságban kalandos úton visszatér Szilágysomlyóra, itt folytatja a többi nővérrel együtt oktatói munkáját. Az egyházi iskolákat a hatalom 1948-ban egy tollvonással megszüntette, a nővéreket elbocsátották, 1949-ben az egyházi rendeket feloszlatták, a nővérek civilként kísérelték meg a tovább szolgálást. Teréz nővér előbb pap bátyjánál talál menedékre Nagyváradon. A Körös parti városban az Olajgyárban kapott állást, nyugdíjazásáig könyvelőként kereste kenyerét. A kevés fizetés és a még kevesebb nyugdíj Teréz nővért arra kényszerítette, hogy nyugdíjas éveiben a Dózsa György utcai lakásában magántanulókat oktasson, majd a városi kórházban éjszakai ügyeletet vállalt. 1997. szeptemberében a székelyudvarhelyi újjáépített minorita rendházba került. 85 évesen is részt vesz a közösség munkájában, segíti Gudilla nővért, akivel sok év után ismét találkozhatott. Ameddig ereje engedte német nyelvre oktatta a jelölteket és a fogadalmat tett nővéreket is. 2008. május 5-én hunyt el, sírja a székelyudvarhelyi római katolikus temetőben van.¹⁶¹

Rác István, 1904. december 22-én született a Bihar megyei Szalacson, szülei dolgos földművesek voltak. Előbb a falu tanítója, majd plébánosa oktatta, ezután került Debrecenbe, majd a nagykárolyi piarista gimnáziumba, később a nagyváradai premontreiek iskolájába. Középsiskolai tanulmányait végül Nagykárolyban fejezte be, de az érettségén kétszer is megbukott az akkori kisebbség ellenes politika okán. 1924. jan. 7-én behívták a román hadseregbe, szolgálatra Turnu Măgurele-re helyezték. Itt többször megalázták, magyar beszéde miatt 52 botütéssel majd kardlapozással sújtották. Süketséget szimulálva 3 hónap után leszerelték. Zilahon, a város erdőmérnöki hivatalában éhbérért vállalt irodai munkát. A zilahi Református Wesselényi Kollégiumban harmadszori nekifutásra sikerült leérettségiznie. Ezután Kolozsvárra került, rossz anyagi körülményei miatt, többször váltotta az egyetemi karokat, előbb az orvosin, majd a jogon, végül a Szépművészeti Főiskolán próbálkozott. A román nyelvet gyatrán beszélő ifjú végül felhagyott a kolozsvári tanulmányaival. Akkor, amikor egy újabb katonai behívót kapott Zilahra, az egységébe jelentkezés helyett, átszökött a trianoni határon. 1927-ben Debrecenben újra kellett érett-

¹⁶¹ Soror M. George 2009, 2010.

ségizzen, majd beiratkozott a helyi egyetem francia-német szakára. Másfél év múlva a német szakot magyarra váltotta. Rengeteg nélkülözés, nincstelenség kísérte egyetemi éveiben. Alkalmi munkák béréből, valamint tájkép festészetből tartotta el magát. 1935-ben befejezte az egyetemi tanulmányait és megszerezte a francia-magyar szakos tanári oklevelet. Majdnem 5 évig óraadóként tengődik, 1940. őszén végül a szilágysomlyói gimnáziumban kapott helyettes tanári állást. Innen számíthatjuk Rácz István tanári pályafutását. Feleségével és két gyermekével a Bökény utcában lakott. Nagy tervekkel kezdi meg tevékenységét, a katedrán kívül cserkészcsapatot vezetett, a Lövészegylet tagja volt, később levante oktatói kiképzésben részesült Nagyváradon. Elkészítette a gimnázium hősi halottjainak emléktábláját is, ez azonban a háború forгатagában eltűnt. Az akkori időkben nagy hátrányára vált, hogy nem szerette a németeket, az Imrédy-féle pártot, sem pedig a nyilasokat. Igazi emberi-baráti kapcsolatot egyedül Pajor Elemérrel, somlyói tanártársával tartott. 1944. őszén a front közeledtével családjával együtt, elhagyta a megszeretett Kraszna parti várost. Előbb Szalacsra, majd Debrecenbe került. Igyekezett tanári álláshoz jutni, előbb Szekszárdon, Mezőtúron tanít, majd hét évig, 1945-1952 között Nagykállóban tanárkodik. 1952-ben helyezik Nyíregyházára, itt több helyen tanított, a Zrínyi Leánygimnáziumban, a Tanítóképzőben és a Kossuth Gimnáziumban. Az 1956-1957-es tanévben végre a Vasvári Pál Gimnáziumban kapott katedrát. Itt éri az 1956. október 23-i forradalom és szabadságharc. 1956. október 25-én a nyíregyházi Munkástanács elnökévé választják. November 3-án az oroszok letartóztatják, az ungvári börtönben kínozzák, majd az ÁVH kezére került. Koholt vádak alapján 3 év börtönre ítélték. Nyíregyházán, később Vácon raboskodik, 1960. április 4-én szabadult. Mint volt politikai fogoly nem kaphatott tanári állást, ezért szakképzetlen munkásként kap időnként munkát a megyei talajjavító vállalatnál, az útkarbantartóknál. Nagy nehezen Tiszavasváron kap helyettes tanári állást. 1966. aug. 2-án tragikus hirtelenséggel halt meg, sírja Nyíregyházán van.¹⁶²

Szelei Benedek, OFMConv (Jászberény, 1719.-Miskolc, 1781. okt. 2.) tartományfőnök. – 1741-ben tett fogadalmat, 1744-ben pappá szentelik, teológiából doktorált. Nyírbátorban filozófiát, Eperjesen teológiát tanított, s itt a rendi főiskola igazgatója volt. 1763-ban Nagybányán, 1766-ban Miskolcon házfőnök. 1768. V. 3-án tartományfőnökké választották. 1773-ban Szilágysomlyón, 1774-ben Nyírbátorban házfőnök.¹⁶³

¹⁶² Dr. Fazekas Árpád 2001.

¹⁶³ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szelei.html>

Tapody Tamás, OFMConv (Kiskundorozsma, Csongrád vm., 1846. szept. 1.-Marosvásárhely, 1901. szept. 27.) gimnáziumi igazgató. – Szegeden érettségizett, 1867. IX. 27-én lépett a rendbe. 1870. VIII. 1-én Egerben pappá szentelték. Nagybányán, 1872-ben Lugoson, 1878-ban Nagybányán magyar-latin szakos gimnáziumi tanár, 1881-1886 között Szilágysomlyón gimnáziumi igazgató, később Egerben a rendi szeminárium igazgatója, majd Marosvásárhelyen házfőnök. Tapody Tamás hatására 1898-ban ide helyezték a rendi szemináriumot. Az *Erdélyi Irodalmi Társaság* tagja volt. – *Történeti heti naptár*. Nagybánya, 1870: Nagybányai történelmi adatok. – Szilágysomlyói gimnázium. értesítője. (1881: *Szilágy-Somlyó múltja és jövője*; 1882: *A tanulók túlterhelésének kérdéséhez*) – *Művei: Rozsály tündére*. Verses elbeszélés, Nagybánya, 1880.¹⁶⁴

Vevér Emil, 1888. november 2-án született a Pozsony megyei Pereden, régi katonatiszti-hivatalnoki család gyermeke. Egy évig a bécsi római katolikus teológia növendéke, onnan a budapesti tudományegyetemre került, ott szerzett 1912-ban latin, magyar, történelem szakos tanári oklevelet. A minorita rend főnökének 491-1912. leirata alapján 1912. szeptember 23-án helyezték Szilágysomlyóra. Az itteni római katolikus főgimnázium megbecsült tanára volt egy évtizeden át. 1923-ban a román hatalom bezárta ezt a magyar gimnáziumot is. Ekkor Vevér Emil okleveles gimnáziumi tanár cipész műhelyt nyitott, hogy családját eltartassa, mint ahogy a mellékelt hirdetés bizonyítja. Ezután a megcsönkült országban telepedett le, előbb két évig Budatétényben tanít, közben az Országos Levéltárban levéltárosi szakképesítést szerzett. 1925-ben a Veszprém megyei levéltárban megürült levéltárosi helyet versenyvizsgálással elnyerte. Veszprémbe költözött, 1925-1954 között a megye levéltárosa. 1935-1937 között Veszprém vármegye főlevéltárnoka, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Levéltári Szakosztályának rendes tagja. 1951-ben a veszprémi Püspöki Levéltár és Káptalani Levéltár anyagát nemzeti érdekű magánlevéltárrá minősítik, és közös – állami és egyházi – kezelésbe kerül 1957-ig. Vevér Emil elkészíti – a nevét viselő – az 1957-ig kettős kezelésben lévő levéltár püspöki és káptalani alapleltárát. Az ötvenes évek korszakával nem tudott megbarátkozni, a háború okozta nagy felfordulás a megmaradt levéltári anyag rendbetételét követelte meg. Ilyen körülmények között nincs ideje alkotó, tudományos munkára. 1954-ben a legcsekélyebb elismerés nélkül nyugdíjazták. 1954-1960 között Pápán, lánya közelében élt, itt érte a halál, 1960. március 10-én hunyt el. Sírja a pápai Alsóvárosi temetőben van.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/T/Tapody.html>

¹⁶⁵ Vevér Emil 2008.

1941-1942-ben a tablón szereplő tanárok (balról-jobbra): Szócs Didák rom. kat. vallástanár, Kicsid Jenő, dr. Kiss Emil, Szepesi Tibor, Rác István, Vörös János, Szász Kálmán, Pajor Elemér, Simay Ernő, Gáll Ferenc ref. vallástanár, Kuthy Zoltán igazgató helyettes, Ópra Benedek igazgató, Kóhalmi Mihály címzetes igazgató-tanár, Brassay Károly osztályfőnök.

Szilágysomlyóhoz kapcsolódó személyiségek

Ébner Lajos, 1902. május 13-án született Szilágysomlyón. 1920-ban vegyészmérnöki képzése közben beiratkozott a Budapesti Képzőművészeti Akadémiára, majd 1922-ben Münchenbe utazott és az ottani Akadémián szobrászatot és festészetet tanult a szimbolista Franz von Stuck „Meistreklassze” növendékeként. Rövid drezdai és berlini tartózkodás után Hollandiában telepedett le 1923-ban. Kurt Schwitters-sel

való 1926-os együttműködése hozta meg a konstruktivista stílusváltást és a nemzetközi elismerést. A harmincas évek közepétől ismét figuratív-expresszionista képeket, később szobrokat alkotott és több nagyszerű Egyesült Államok-beli szoborkiállítás után 1949-ben Peruba emigrált, ahol ebből a korszakból két köztéri szobra áll Mirafloresban (Lima). Az ötvenes években vált újra elvontabbá művészete. Limától nem messze, Chaclacayóban halt meg 1982. október 14-én.¹⁶⁶

Gáspár Ferenc (Szilágysomlyó, 1862 – Bp., 1923. júl. 12.) orvos, útleíró. 1886-ban szerezte meg orvosi oklevelét a bécsi orvosi karon, 1886-tól a haditengerészet hajóorvosa. Hét évig fregatt orvos, majd kereskedelmi hajókon orvosként többször bejárta az öt világrészt. 1892-ben Budapesten telepedett le, biztosítótársasági orvosként gyakorolja hivatását, 1907-től a kereskedelmi minisztérium tisztviselője, a Ferenc József Kereskedelmi Kórház kormánybiztosa volt. Számos útleírásban örökítette meg hajó orvosi élményeit. Öngyilkos lett. – Fő művei: *Negyven ezer mérföld vitorlával és gőzzel* (Szeged, 1892); *Hét év a tengeren* (Bp., 1903); *A tengerészet lovagkora* (Bp., 1905); *A föld körül* (I–VI. köt., Bp., 1906–1908); *A fehér ember útja (Columbustól Pearyig)* (I–II. köt., Bp., 1912), *Tengereken szigeteken*, 1913.¹⁶⁷

Hosszú László (Szilágysomlyó, Szilágymegye, 1913. márc. 24. – Nagyvárad, 1983. márc. 6.) kanonok. – 1929-től Nagyváradon, 1934-38: Rómában tanult, ahol 1936. IV. 11. egyházjogból doktorált. Káplán Zilahon, Nagyváradon, helyettes plébános Kárászteleken. 1939. X. 14-én Nagyváradon Serin Andor római katolikus tanítóval indított szervezkedés vádjával letartóztatták, a kolozsvári hadbíróóság börtönében megkínozták, a magyar kormány és a Vatikán közbenjárására 1939. XII. 21-én állampolgárságától megfosztva áttették a határon. Szarvasi és budapesti tartózkodás után 1940. IX. 5-én Nagyvárad visszacsatolása után hazatért, Nagyváradon a Hittudományi Főiskola tanára. 1944 őszén Debrecenbe, majd Gyulára menekült. 1945. III-1946. IX. között katona. Visszatért Nagyváradra, ahol 1946-ban teológiai tanár, 1949-ben a püspökségen dolgozott, 1951-55 között, Márton Áron bebörtönzése idején a gyulafehérvári szeminárium teológia tanára. 1955-ben Tenke, 1958-81 között Bihar-püspöki plébánosa. 1966-ban nagyvárad kanonok és Bélteky Ferenc (1909-1968) általános helynök halála után az egyházmegye általános helynöke lett. Sírja a biharpüspöki templomban. – *M: Álmod a szeretet és a béke*. Nagyvárad, 1981.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Kieselbach Galéria. <http://www.kieselbach.hu/s-1416>

¹⁶⁷ Magyar Zsidó Lexikon. <http://mek.niif.hu/04000/04093/pdf/g.pdf>

¹⁶⁸ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hosszú.html>

Jakab László, (Szilágysomlyó, 1892. febr. 4. – 1967. jan. 6. Szilágysomlyó) – író. Mint nyomdászmester Budapesten, Kolozsvárt, Szilágysomlyón és Zilahon dolgozott. *Összetört életek* c. könyve (1928) háborús emlékeiről szól; az általa kezdeményezett *Erdélyi Családi Könyvtár* egyetlen kötete. *Az ezredesné adjutánsa* címen Szatmáron bemutatott operett szövegének szerzője (Szilágysomlyó, 1933). Összegyűjtötte és *Elbeszélések régi somlyói és szilágysági íróktól* c. alatt (Szilágysomlyó, 1938) megjelentette a maga és helyi társai – B. Józsa Gyula, Hamvai Sándor és giczei Diószeghy Mór – írásait. Írói neve *Bakai László*.¹⁶⁹

Jancsó Ilona, Csománé (Szilágysomlyó, 1869. júl. 17. – 1927. aug. 1. Szilágysomlyó) – írónő. Gyapjú községben volt tanítónő. A Szilágyság, Szilágysomlyó, A Hírnök c. lapok munkatársa, tárcaírója. Írásaiban a valóság kis rezdüléseit ragadja meg lélektanilag, romantikus nosztalgiaival. Kötetei: *Tövisbokor* (elbeszélések, Zilah 1902); *Elbeszélések* (Szilágysomlyó 1925).¹⁷⁰

Lux Terka (Szilágysomlyó, 1873 – Bp., 1938. máj. 9.) írónő, publicista. Polgári neve Szöllősy Györgyné, dancsházi Oláh Ida. Apja Bem seregében harcolt, ő maga nehéz anyagi viszonyok között nőtt fel, 1889-ben kötött házasságának felbontása után kezdett írni. 1893 – 96-ban megjelent tárcáit még Oláh Ida néven írta. 1900-tól írásai főként a Pesti Hírlapban jelentek meg. 1913-ban rövid ideig a Színház c. lap főszerkesztője. Regényeit satirikus hang jellemzi. – Főbb művei: *Marcsa gondolatai* (elbeszélések, Bp. 1903); *Amire születünk* (regény, Bp., 1906); *Emberek vagyunk* (regény, Bp., 1912); *Nápoly és Buda* (történelmi regény, Budapest, 1941)¹⁷¹

Pasternak, Joseph (Joe), film producer, rendező, színész. 1901. szept. 19-én született Szilágysomlyón – meghalt, 1991. szept. 13-án Hollywoodban (Beverly Hills, California.) 19 éves korában kivándorolt Amerikába. Legendás karrierje, 1923-ban kezdődött: pincér lett a Paramount new york-i stúdiójának kantinjában. Itt aztán rövidesen Allan Dwan rendező harmad-assisztense lett. A New York-i Paramount stúdió bezárása után, Hollywoodba ment, az Universal Filmstúdió asszisztenseként hamar feltűnt kitűnő szervezőképességével. Megbízást kapott, hogy térjen vissza Európába, s Berlinben készítsen német nyelvű hangosfilmeket az Universal számára. 1928-tól a Deutschen Universal produkciósigazgatója, majd Budapesten a producere a *Pardon, tévedtem* című magyar filmnek is, amelyet Székely István rendezett. 1936-ban tért vissza az

¹⁶⁹ R.M.I.L. 1991: 2. 461-462.

¹⁷⁰ R.M.I.L. 1991: 2. 480.

¹⁷¹ M.É.L. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html>

Egyesült Államokba. Henry Koster rendezővel felfedezték Deanna Durbint. Ő lett az Universal Stúdió ünnepelt sztárja. Durbin összes filmjének Pasternak a producere. A negyvenes évek közepén a Metro-Goldwyn-Mayer producere lett és szórakoztató filmjeivel lett világhíres. 1936-1966 között 38 film gyártása fűződik nevéhez. Többek között az ő nevéhez kapcsolódik a Nagy Carusso című alkotás is. Emlékiratai 1956-ban jelentek meg New Yorkban *Easy the Hard Way* címmel. Egy héttel 90. életévének betöltése előtt hunyt el a californiai Beverly Hillsben. Egyik szövegkönyv írója a szilágysomlyói születésű Nagy László.

Pethe Ferenc, Kisszántói (Büdszentmihály, 1763–Szilágysomlyó, 1832) mezőgazdasági szakíró, publicista. A debreceni Ref. Kollégium elvégzése után 1788-tól Utrechtben tanult 8 esztendeig. Tanulmányai során széles körű tájékozódottságot szerzett Ny-Európa országaiban. Nyomdászati szakismeretre is szert tett. 1796-ban Bécsben megindította *Vizsgálódó Magyar Gazda* címmel az első magyar nyelvű szakfolyóiratot. 1797–1801 között Keszthelyen a Georgikon szervezésében vett részt, ott tanárkodott, később vezetője lett. Mint vérbeli reformer technikai, gazdasági találmányokat, ésszerűsítéseket terjesztett, szorgalmazott. 1814-től ismét Bécsben, 1816-tól Pesten jelentetett meg folyóiratot, a *Nemzeti Gazdát*. Egy időben Kunszentmiklós mint lakosát, tudományos érdemeiért redemptus jogokkal tüntette ki. Élete utolsó éveit Erdélyben, Szilágysomlyón töltötte. – Úttörő, de egyben kiemelkedő vezető szerepe volt a 18–19. sz. fordulóján a hazai agrártudományi élet fellendítésében, a gazdasági közélet megteremtésében. A belterjesebb, korszerűbb gazdálkodást propagálta. Műveiből az egykorú mezőgazdasági viszonyok, eljárások sokoldalúan megismerhetők, munkái a paraszti földművelés történeti feltárásában is nélkülözhetetlenek. – *Fő művei. Pallérozott mezei gazdaság* (I–III., Sopron-Pozsony-Bécs, 1805–14); *Természethistória és mesterségtudomány* (Bécs, 1815). – *Irodalom: Süle Sándor: Kisszántói Pethe Ferenc, 1763–1832* (Bp., 1964). A református temetőben lévő sírját jelenleg a Mezőgazdasági Líceum magyar diákjai ápolják, gondozzák.¹⁷²

Szathmáry Károly, P. Szathmáry, Péterfalvi Szathmáry (Szilágysomlyó, 1831. júl. 24. – Bp., 1891. jan. 14.) író, tanár. Iskoláit Zilahon és Kolozsvárott végezte, utána a királyi tábla írnoka lett (1847). A szabadságharcban való részvétele miatt börtönt szenvedett. Kiszabadulása után magánintézetben tanított. 1857-ben a pesti egyetemen doktori oklevelet szerzett. 1858-tól Máramarosszigeten, Nagyenyeden tanár, 1869-ben országgyűlési képviselő. Mint Tisza Kálmán híve, több fővárosi

¹⁷² Magyar Néprajzi Lexikon. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-606.html>

lap, 1878-tól az Országgyűlési Napló szerkesztője. A Kisfaludy Társ. (1869) és a Petőfi Társ. tagjává választotta (1876). 1872-ben megalapította az Országos Kisdedóvó Egyesületet, melynek 1877-ben elnöke lett. Számos törvényjavaslatot készített a kisdedóvás előmozdítására. Sokirányú közéleti tevékenységet fejtett ki. A századvég egyik legtermékenyebb írója volt, emléket állított 1848 harcainak. – Fő művei: Sirály (r., I – III., Pest, 1855); Erdély vészcsillaga (r., I – III., Pest, 1857); Bethlen Miklós (regényes életrajz, Pest, 1858); A gyulafehérvári-nagyenyei Bethlen főtanoda története (Nagyenyed, 1862); Bethlen Gábor ifjúsága (regény, I – II., Pest, 1866); Magyarhon fénykora (Pest, 1869); Az ország sebei (regény, Pest, 1871); Az emberi művelődés története (VIII., Bp., 1876 – 77); Gróf Teleki Blanka életrajza (Bp., 1886); Balassa Bálint (regény, Bp., 1887). – Irodalom: Abonyi Lajos: Péterfalvi Sz. K. emlékezete (Kisfaludy Társaság Évkönyve 1893); Kovách Béla: Péterfalvi Sz. K. élete és művei (Kolozsvár, 1911); Horváth Endre: Péterfalvi Sz. K. (Pápa, 1928).¹⁷³

Szatmári János A török hódoltság évszázados elnyomatása után 1697-ben tűnt fel Gyulán az első misszionárius pap, a Szilágysomlyóról elszármazott Szatmári János személyében.¹⁷⁴

Szörényi (Schönstein) Márton (Szilágysomlyó, Szilágy vm., 1912. jan. 31.-Nagyvárad, 1989. ápr. 31.) plébános. – 1934. VI. 29-én pappá szentelték, Zsibón káplán lett, a Magyar Párt tagja, ahol 1939. áprilisában megszervezte a magyar önvédelem helyi tagozatát. Az árulás után elfogták, Zilahra, majd a kolozsvári hadbíróóság börtönébe hurcolták. Kínzásokkal vallomásra akarták kényszeríteni, sikertelenül. XII. 21-ig fogva tartották. A magyar kormány közbelépésére társaival együtt áttették a határon, megfosztották őket állampolgárságuktól. Derecskén lett helyettes plébános. A II. bécsi döntés után 1940. szeptemberében visszatért, a nagyvárad-olaszi plébániára került. Hosszú ideig Fugyivásárhelyen plébános. 1985-ben tiszteletbeli kanonok. Szilágysomlyón a római katolikus temetőben nyugszik.¹⁷⁵

¹⁷³ Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1999. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html>

¹⁷⁴ Héjja Julianna Erika

¹⁷⁵ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szörényi.html>

Jegyzetek

1) **Diákkaptár.** Iskolai diákcsoport, gazdasági tevékenység szervezésére. A tagok hasznosítható hulladékokat – vas és más fémek, papír, rongy stb. – gyűjtöttek; különféle egyéni termelőmunkából származó termékek értékesítését, pénzzé tételét szervezték meg (napraforgó-termesztés, selyemhernyó- és nyúltenyésztés stb.), alkalmi munkavállalásra ösztönöztek (építkezésnél, mezőgazdaságban, kertészetben, iparos mellett stb.). Számos iskolában jött létre iskolai szövetkezet, takarékpénztár, „diákbank”. A diákkaptár pedagógiai célja a tanulók gyakorlati gazdasági, pénzügyi-kereskedelmi jártasságának növelése, fizikai munkára és takarékosagra nevelése. A diákkaptár-mozgalom az 1939/40-i tanévben indult meg, s terjedt el, majd alakult ki országos szervezetté. 1948-ban megszüntették.

2) **Entwurf, Entwurf der Organisation Gymnasien und Realschulen**, 1848-ban porosz és francia mintára készült osztrák tanrendszer. – 1850. szeptember 7-én Gr. Leo Thun-Hohenstein birodalmi kultuszminiszter Magyarország összes középiskolájában kötelezővé tette (már nem volt érvényben az 1806-ban kiadott Ratio Educationis). Azok a felekezeti iskolák, melyek fönn akarták tartani jogukat az államilag elismert bizonyítvány kiadására, szervezetüket kötelesek voltak az 1850/51. év folyamán az állami középiskolákba bevezetett változásokhoz hasonlóan átalakítani. A rendelet következtében, anyagi fedezet híján, a legtöbb protestáns iskola magánintézetévé változott.

3) **Ferences Gimnáziumok Magyarországon:**

Arad (1745–1873), **Baja** (1761–1851), **Bártfa** (1814–1894), **Csik-somlyó** (1650–1848), **Eperjes** (1774–1867), **Eszék** (1708–1856), **Esztelnek** (1752–1800), **Esztergom** (1776–1791 és 1931–), **Érsekújvár** (1842–1886), **Gödöllő** (1911-1919), **Gyöngyös** (1776–1898), **Jászberény** (1779–1857), **Keszthely** (1772–1796), **Kézdivásárhely** (1680–1911), **Körmöcbánya** (1768–1852), **Lőcse** (1776–1788), **Lugos** (1837–1849), **Mohács** 1817– 1849), **Mikháza** (1669–1785), **Miskolc** (1734–1886), **Nagybánya** (1774– 1887), **Nekcse** (1650–1785), **Nyírbátor** (1766–1785, 1911–1921), **Pozsega** (1796–1864), **Rozsnyó** (1773–1778), **Szabadka** (1747–1860), **Szokolca** (1807–1850), **Szentendre** (1950–), **Szilágysomlyó** (1826–1919), **Szolnok** (1831–1887), **Szombathely** (1773–1795), **Varasd** (1776–1785), **Velika** (1640–1796), **Zombor** (1767–1785), **Zsolna** (1776–1879). E gimnáziumokon kívül tanítóképző **Csiksomlyón** (1858–1883).¹⁷⁶

¹⁷⁶ Szántó Konrád 1967.

4) **KALOT**. A KALOT mozgalmat, eredeti nevén (Katolikus Legényegylet Országos Tanácsa) a jezsuita P. Kerkai Jenő alapította meg, 1935-ben Szegeden. Álma a magyar nép segítése, a mintegy hárommilliónyi munkanélküli, földnélküli nincstelen agrárproletár, felemelése egy új agrárreform keretében. A KALOT a programjával formálta a személyiséget, fejlesztette a népi kultúrát, ápolta a hagyományokat, életközösséget épített, alakította a nemzeti öntudatot. Híres négyes jelszava: Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!

5) **kegyuraság, kegyúri jog**: Katolikus templomot, vagy hozzátartozó intézményt alapító, fenntartó vagy anyagilag támogató és ezért kiváltságos jogokat élvező jogi személy.

6) **középiskola** – az iskolahálózat középső foka az elemi (később általános) oktatás és a tudományegyetem, ill. szakköziskolák között.

Az erdélyi magyar értelmiség létrehozásában nagy jelentőségre tettek szert a kollégium, líceum, gimnázium nevet viselő középfokú iskolák a XVI–XVII. századtól kezdve, változó alakzatokban többnyire mind a mai napig. Felsorolásuk az alapítás időbeli sorrendjében és fejlődésük főbb adataival a következő:

– Szatmári Református Kollégium. Alapítása 1530–40-re tehető. Ma Kölcsey Ferenc Elméleti Líceum.

– Marosvásárhelyi Református Kollégium. 1556–57-ben nyílt meg. Egykori tanáráról elnevezve ma Bolyai Farkas Elméleti Líceum.

– Kolozsvári Unitárius Kollégium. Az 1557-es tordai országgyűlés határozatából jött létre, első rektora Dávid Ferenc, a vallásalapító. Kriza János és Szentiváni Mihály a reformeszméket támogató *Remény* kiadásával irodalmi központtá tette. 1957 óta tanítványa és tanára, Brassai Sámuel nevét viselő, 1977–1989 között ipari, ma újra elméleti líceum.

– Szászvárosi Kollégium. 1560 körül alapították. Főgondnokáról 1877-ben gróf Kun Kocsárd nevét vette fel. 1925-ben szűnt meg, miután megvonták nyilvánossági jogát. Mai neve Colegiul Național Aurel Vlaicu.

– Kolozsvári Római Katolikus Líceum. Báthory István erdélyi fejedelem 1579-ben alapította. Eredetileg egyetemi rangra emelt iskola, Mária Terézia uralkodása alatt jogi és orvosi karral. 1776-tól a piarista rend adta oktatóit; II. József csak a bölcséleti tanfolyamot hagyta meg. Tanítványa volt Mikes Kelemen és Jósika Miklós. Az államosítás után 1956-tól 11-es, majd 1977-től 3-as számú líceum. Nemzetiségi voltát 1984-től igyekeztek megbontani, de 1990-ben visszanyerte magyar

jellegét. Ma Báthory István Elméleti Líceum. Évkönyve: *Tiltott évkönyv* (Kolozsvár. 1990); *A talpra állás évkönyve* (Kolozsvár 1991).

– Gyulafehérvári Római Katolikus Gimnázium. Báthory István alapította 1579-ben. 1922-től Mailáth Gusztáv Károly püspök nevét viselte 1948-ig, amikor mint magyar iskolát megszüntették. Ma ismét Mailath Gusztáv Gimnázium (kántor képző)

– Nagyváradi Római Katolikus Gimnázium. Az 1580-as évek elején alapított jezsuita iskolából fejlődött ki, 1780-tól bölcséleti, 1788-tól jogi kurzussal, ezek később jogakadémiaként különváltak. 1808-tól a premontrei kanonokrend veszi át a gimnázium vezetését. 1923-ban az iskolát megszüntetik, 1940-től Pázmány Péter nevét viselve újra megnyílik. A tanügyi reform után egy időre Magyar Klasszikus Vegyes Líceum, utóbb Mihai Eminescu Líceum magyar osztállyal.

– Székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnázium. Jezsuita alapítás 1593-ban. 1958-ban Dr. Petru Grozáról nevezték el, s román tagozata létesült. 1990-ben visszanyerte magyar jellegét, ma Tamási Áron nevét viseli.

– Kolozsvári Református Kollégium. Egy már 1545-ben létesített óvári iskolából 1607 körül állandósult. 1655-től Apáczai Csere János vezetésével indult meg a teológiai és filozófiai oktatás. 1733-tól jogi tanszékhez jut. 1948-tól az államosítás után egy ideig Ady Endre nevét viseli, majd román középiskolával egyesítve Ady–Şincai Líceum. 1990-ben felszámolják az utolsó magyar osztályát is. Utóda az egyelőre ott-hontalan Református Szeminárium-Líceum, majd a ref. leánygimnázium helyébe lépő Apáczai Csere János Elméleti és Pedagógiai Líceum.

– Nagyenyedeti Református Kollégium. Eredetileg 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem alapította akadémia Gyulafehérváron; az 1658-as tatárdúlás után helyezte át Apafi Mihály fejedelem Nagyenyedre. 1792-től jogi tanfolyama, 1858-tól tanítóképzője, 1862-től teológiája főiskolai jellegűt ad neki. Az 1948-as államosítás után a 70-es–80-as években kétnyelvű ipari líceum, 1990 óta újra magyar jellegű Bethlen Gábor Elméleti Líceum, majd Bethlen Gábor Kollégium. (román neve Colegiul Național Bethlen Gábor)

– Szatmárnémeti Heim János Római Katolikus Gimnázium. Pázmány Péter 1634-ben vetette meg alapjait. 1948-ban összevonták a református kollégiummal mint Állami Magyar Fiúliceumot.

– Máramarosszigeti Református Líceum. Egy már 1540 körül létesült grammatikai iskolából fejlődött ki 1640-től kezdve. Helyébe 1948-tól román tannyelvű pedagógiai iskola került.

- Zilahi Református Kollégium. 1646-ban indult gimnáziumi osztállyal. 1902-től főgondnoka után elnevezve Wesselényi Miklós Kollégium, 1948-tól 2. számú Középiskola, 1953-tól egy ideig volt tanítványa nevét viseli: Ady Endre Líceum. A valamikori Ref. Kollégium épületében ma a Sylvania Nemzeti Kollégium működik. 1990 óta hagyományait más épületekben református szemináriumlíceumi osztályok ápolják.
- Székelyudvarhelyi Református Kollégium. 1670-ben alapították. 1927-ben megszűnik, helyébe költöztetik a nagyenyedi református tanítóképzőt. 1940–48 között újraindul fiúgimnáziuma is, amely az 1948-as államosítás után egy ideig közigazgatási középiskola. A tanítóképző 1948 után is pedagógiai iskola, 1990-től Benedek Elek Líceum néven.
- Csíkszeredai Róm. Kat. Gimnázium. A ferencrendiek alapították 1667–69-ben Csíksomlyón. Az államosítás (1948) után kétnyelvű elméleti líceum, 1990-ben visszanyeri magyar jellegét és felveszi egykori tanítványa, Márton Áron püspök nevét.
- Nagybányai Római Katolikus Gimnázium. Jezsuiták 1673 körül alapítják, amikor még működik Schola Rivulina (Nagybánya neve a középkorban: Rivuli Dominarum) néven egy református kollégium is (1547–1755). 1948 után beolvasztják a vegyes Gheorghe Şincai Líceumba.
- Kézdivásárhelyi Római Katolikus Gimnázium. 1680-ban alapították Esztelneken, 1696-ban Kantára költözött. 1962-től kétnyelvű ipari líceum. 1990-től újra magyar tannyelvű s alapítója, Nagy Mózes nevét viseli.
- Marosvásárhelyi Római Katolikus Gimnázium. Jezsuiták alapítják 1712 körül. Az 1940-es években II. Rákóczi Ferenc nevét viseli. 1959-ben egyesítették a román Unirea líceummal.
- Nagykárolyi Római Katolikus Gimnázium. Alapítója 1725-ben Károlyi Sándor gróf. Működését 1923-ban felfüggesztik, 1940-ben piarista gimnáziumként újraindul, felveszi alapítója nevét. 1948-tól vegyes tannyelvű líceum.
- Máramarosszigeti Római Katolikus Gimnázium. Piaristák nyitották meg 1731-ben. Már 1862-től volt román és rutén tanszéke is. Ma Dragoş Vodă Líceum, magyar tagozattal.
- Aradi Római Katolikus Gimnázium. Minoriták nyitották meg 1745-ben. 1863-tól román tanszéke is volt. 1919-től a Moise Nicoară, majd Ioan Slavici Líceum magyar tagozataként folytatódik, magyar s újra kétnyelvű ipari líceum. 1990-től magyar jellegű Csíky Gergely Elméleti Líceum.

– Temesvári Római Katolikus Gimnázium. A még 1751-ben alapított arad–szentannai piarista gimnázium 1790-ben költözött Temesvárra. Az iskolák államosításakor (1948) megszüntették. Önálló magyar iskola ma a városban a Bartók Béla Líceum.

– Székelykeresztúri Unitárius Kollégium. Alapítását 1793-ban határozták el. Itt tanult Kriza János is. 1963-tól kétnyelvű. 1990-ben visszanyerte magyar jellegét. Ma Orbán Balázs nevét viseli.

– Szilágysomlyói Római Katolikus Gimnázium. 1828-ban nyílt meg. 1859-től minoriták irányítják 1923-ig, amikor megvonják nyilvánossági jogát. Az 1940-ben újraindult magyar gimnázium az 1948-as tanügyi reform óta a gimnázium épületében Mezőgazdasági és Állattenyésztési Szakközépiskola működik, ma Dr. Ossian Ioan Iskolacsoport a neve. A gimnázium jogutódja, más épületben Simion Bărnuțiu nevét viseli és kétnyelvű líceum. A legújabb elnevezése Colegiul Național Simion Bărnuțiu.

– Brassói Római Katolikus Gimnázium. 1837-ben nyitja meg kapuit. Az államosítás (1948) után Magyar Vegyes Líceum, majd az Unirea Líceum magyar tagozata. 1990-től újra magyar iskola, Áprily Lajosról elnevezve.

– A nagyváradi Orsolya-zárda leánynevelő intézetéből 1855-ben alakult felső elemi, 1858-tól tanítónőképző, 1890-től polgári, 1928-tól a Szent Orsolya leánygimnázium, majd pedagógiai leányiskola. Az államosítás után, 1956-tól vegyes líceum, 1970-től Alexandru Moghioroș Líceum néven; a 80-as évek végén román osztályokat is kapott, de 1990-től Ady Endre Líceum néven visszakapta magyar jellegét.

– Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium. 1859-ben alakult a székelység adományából, gróf Mikó Imre alapítványa segítségével. Jótevője nevét ma újra viseli.

– Nagyváradi Főreáliskola. 1873-ban nyílt meg. 1919 után egyesítették a román Emanuil Gojdu Líceummal. 1940-ben Szent László Gimnázium néven folytatódott szintén két tagozattal. 1948-tól munkáslíceum, majd újra Gojdu nevét viselő román líceum.¹⁷⁷

7) **M. Knáisz, O.F.M.Conv.** Chronologo-Provinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci Conventualium Provinciae Hungariae et Transilvaniae, nunc S. Elisabeth Reginae nuncupatae; praemissa compendiosa vita Seraphici Patris in gratiam iunioris nostri clerum editum, ac pro grati animi perenni testimonio Fratribus suis dedicatum. Posonii, 1803.

¹⁷⁷ R.M.I.L. 3. 1994: 252-255.

„Residentia Somlyoviensis ad Sanctum Franciscum Seraphicum”

Superiores hujus Residentiae:

1734. P. B. Dionysius Kováts Praesidens.

1738. P. B. Aegidius Ádám.

1742. P. B. Athanasius Fejér.

1743. P. B. Dionysius Kováts.

1747. P. B. Conradus Finna.

1748. P. B. Gerardus Piros.

1750. P. M. Samuel Felszegi.

1751. P. M. Sebastianus Hartaj.

1753. P. B. Conradus Finna.

1758. P. M. Adalbertus Tajti.

1759. P. B. Conradus Finna.

1760. P. B. Ludovicus Cszlóczi.

1763. P. M. Juvenalis Tóth.

1766. P. B. Lucas Abos.

1768. P. M. Bernardus Braun.

1772. P. M. Benedictus Szelei.

1774. P. B. Abrahamus Páll.

1776. P. B. Philippus Berczik.

1777. P. M. Sebastianus Takáts.

1778. P. M. Callistus Paulovszki.

1779. P. B. Emericus Kiss.

1784. P. B. Ladislaus Bende.

1791. P. M. Sigismundus Miksy.

1794. P. B. Emericus Kiss.

1800. P. B. Thaddaeus Boross.”

(A rövidítések kibontása: P. M. = Pater, magiszter (fölszentelt pap, teológiai doktorátussal) P. B. = Pater, baccalaureus (fölszentelt pap, teológiai alapképzéssel)

„Anno 1731. die 16. Mensis Decembris ex zelosa cooperatione Illustrissimi Domini L. B. Francisci Andrásy de Csík Szent Király introducta est sacra Religio Minorum S. Francisci Conventualium ad Oppidum Somlyó Dioecesis Varadinensis. I. Comitatus Krasznensi ingremiatum, qui Illustrissimus Baro obtulit pro extruenda ibidem Residentia duas Sessiones Colonicales in fine superiori dicti Oppidi Somlyó ad orientem. Consensum vero suum Episcopalem praebuit Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus Joannes Okolicsányi Episcopus Dioecesanus Varadinensis per suum Vicarium Generalem Reverendissimum Dominum Jacobum Fabri anno 1735. die 1. Mensis

Septembris in simplici papyro, et stylo communi expeditum, ac sigillo usuali roboratum. Accessit postea etiam indultum Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Comitum Pauli Stephani Forgách primum qua Sede vacante Vicarii Generalis Capitularis, ac tandem anno 1750. die 10. Mensis Maii etiam ut Episcopi actualis Dioecesanus aequè in simplici papyro, stylo communi, et sigillo usuali extradato, sicque ibidem Residentia est erecta. Pro cuius incremento idem suprafatus Illustrissimus L. B. Franciscus Andrásy anno 1738. die 24. Junii adjunxit in Possessione sua Perecsen aliquos fundos cum suis appertinentiis, et utilitatibus universis, et annuale Deputatum ex suis Bonis Görccsenensibus. Caeterum vero subsistunt ibidem Patres Minoritae ex mendicatione, et beneficentia Patronorum; erudiuntque Catholicam Juventutem in Pietate, et Litteris usque ad Principia inclusive, et honestam Residentiam ad unam contignationem aedificarunt.”¹⁷⁸

8) **OFM. Conv.**, Ordo Fratrum Minorum Conventualium vagy Ordinis S. Francisci Minorum Conv. O.F.M. = Konventuális Ferences Minorita Rend.

9) **Rft** = rajnai forint, rénes forint, rhénus forint rövidítése. Az un. konvenció 20 forintos Mária Terézia idején hozták forgalomba 1753-ban. Mint császári forint vagy birodalmi forintként is ismeretes, 1858. okt. 30-ig volt érvényes fizető eszköz.

10) **subscribált** = a diák kötelezte magát a felsőbb iskolai törvények megtartására.

11) **V.K.M.** Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium (miniszter)

¹⁷⁸ P. Monay-Tiburzio Vass, O.F.M. Conv. 1958.

Dokumentumok

1883. évi XXX. törvénycikk a középiskolákról és azok tanárainak képzéséről (Szöveghű másolat)

I. FEJEZET

A középiskolák szervezete

1. § Középiskolák alatt ezen törvényben a gymnasiumok és reáliskolák értendők.

A gymnasium és reáliskolának az a feladata, hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse.

A gymnasium e feladatot a minden irányu humanisticus, főleg az ó-classicai tanulmányok segítségével, a reáliskola pedig főleg a modern nyelvek, a mennyiségtan és természettudományok tanítása által oldja meg.

2. § Mind a gymnasium, mind a reáliskola nyolcz osztályu, ugyanannyi évfolyammal.

Kivételesen nem teljes intézetek is felállithatók (54. §); azonban négy osztályuaknál kisebb semmi esetre sem.

A négy alsó osztály nélkül felsőbb osztályok felállítása és fentartása meg nem engedhető.

Ujjonnan felállitandó intézetek az első osztályon kezdve fokozatosan is, szervezhetőek; ezek átmenetileg lehetnek egy, két, vagy három osztályuak is, de a fejlesztésnek legalább négy osztályig évről-évre folytonosnak kell lenni.

3. § A gymnasiumi oktatás rendes tantárgyai:

- a) hit- és erkölcsstan;
- b) magyar nyelv és irodalmának történelme; azonkívül azon tanintézetekben, melyeknél a tannyelv nem a magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története;
- c) latin nyelv és irodalom;
- d) német nyelv és irodalom;
- e) görög nyelv és irodalom;
- f) földrajz;
- g) Magyarország történelme;
- h) egyetemes történelem;
- i) bölcsészeti előtan (lélektan és logika);
- k) mennyiségtan;
- l) természetrajz;
- m) természettan és vegytan;

- n) mértani rajz;
- o) szépirás;
- p) testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

4. § A reáliskolák rendes tantárgyai:

- a) hit- és erkölcsstan;
- b) magyar nyelv és irodalmának történelme; azonkívül azon tanintézetekben, melyeknél a tannyelv nem a magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története;
- c) német nyelv és irodalom;
- d) francia nyelv;
- e) bölcsészeti előtan (lélektan és logika);
- f) földrajz;
- g) Magyarország történelme;
- h) egyetemes történelem;
- i) mennyiségtan;
- k) természetrajz és geológia;
- l) természettan;
- m) vegytan;
- n) ábrázoló mértan és mértani rajz;
- o) szabadkézi rajz;
- p) szépirás;
- q) testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

5. § A rendes tantárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincs; kivéve testi fogyatkozás miatt a testgyakorlat, a mértani rajz (technikai része) és szépirás tanulása alól.

A felmentést a tanári testület felterjesztésére a vallás- és közoktatási miniszter, illetőleg az intézet illetékes felekezeti főhatósága adja meg.

6. § Hogy a rendes tantárgyakon kívül még mely tantárgyak taníttassanak, mint rendkívüliek, az a tantervben állapíttatik meg.

7. § A hitfelekezetek maguk határozzák meg az általuk fentartott nyilvános középiskolák tannyelvét és a mennyiben ez nem a magyar, kötelesek a tannyelven és irodalmán kívül a magyar nyelv és irodalmának történelme, mint rendes tantárgy tanításáról is gondoskodni és pedig oly óraszámban, mely annak kellő elsajátítását lehetővé tegye. Ennek ellenőrizhetése végett kötelesek a magyar nyelv és irodalmának történelmére vonatkozó tantervet és órabeosztást a vallás- és közoktatási miniszternek előlegesen bemutatni.

A nem magyar tannyelvű középiskolákban a 7-ik és 8-ik osztályban a magyar nyelv és irodalmának történelme magyar nyelven taníttatik s e tantárgyból az érettségi vizsgálat is ezen nyelven teendő.

Az érettségi vizsgálat tekintetében e § rendelkezése az 1885. évi érettségi vizsgálatoknál lép érvénybe.

8. § A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatti, valamint a törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott középiskolákban a rendes és esetleg a nem rendes tantárgyakban elérendő cél és ennek alapján a tantervet a vallás- és közoktatásügyi minister állapítja meg, ki a tantervnek a helyi körülményekhez alkalmaztatása és ezekhez képest netalán szükséges módosításai iránt az egyes tanári testületek meghallgatása után intézkedik.

A felekezetek által fentartott tanintézeteknél a tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő végcél és a tanítandó ismeretek mértékét, a tanrendszert, tantervet és a tankönyveket az illető felekezeti főhatóság állapítja meg és azt esetről-esetre a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti; a megállapított mérték azonban nem lehet kisebb, mint az, mely a közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekben alkalmazva van, és az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg.

A törvényhatóságok községek, társulatok és egyesek, az általok fentartott nyilvános középiskolákban csak oly tankönyveket használhatnak, melyeknek használatát a minister a közvetlen vezetése alatti középiskolákban megengedte vagy ajánlotta. A vallás- és közoktatásügyi minister által a rendelkezése és közvetlen vezetése alatti iskolákra nézve a tanhelyiségeket illetőleg kiadott szabályozó rendeletek ezen iskolákra nézve is kötelezők.

9. § A nem felekezeti intézeteknél a hit- és erkölcsstan tanítása iránt külön, minden felekezethez tartozó tanulókat illetőleg ugyszintén a felekezeti tanintézeteknél is más felekezetekhez tartozó tanulókra vonatkozólag saját egyházi hatóságuk intézkedik; a tanítást a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelentett és általa elfogadott egyén teljesíti.

A minister a bejelentett egyén elfogadását csak erkölcsi vagy állami szempontból tagadhatja meg.

10. § Mind a gymnasium, mind a reáliskola első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik életük kilencedik évét már betöltötték, és vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak.

11. § Ugyanazon iskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki az elvégzett osztálybeli rendes tantárgyak mindenikéből, nem számítva ide a szépírást és testgyakorlatot, legalább is elégséges osztályzatot nyert.

Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz osztályzat kijavítása végett a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot tehessen. A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatósága engedélyével bocsátható javító vizsgálatra. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható.

A javító, nemkülönben a pótvizsgálatot is rendesen azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen tanjegyet kapta és illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta. Indokolt esetekben a vallás-és közoktatásügyi minister, illetőleg az iskola felekezeti főhatósága megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le.

Pótvizsgálatra azonban valamely tanuló csak akkor bocsátható, ha a vizsgálatról való elmaradását igazolja és ezt a tanári kar elegendő mentségül elfogadja. A tanári karnak megtagadó határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságához lehet folyamodni.

12. § Nyilvános középiskolából a megfelelő ugyanazon nemű intézetbe átlépni kívánók előbbi intézetüktől nyert bizonyítvánnyal tartoznak igazolni, hogy a megelőző osztályt, minden rendes tantárgyból legalább is elégséges sikerrel végezték.

Más középiskolából jövő növendékek csak akkor vétetnek fel a következő osztályokba, ha az általuk elhagyott tanintézet bizonyítványával igazolják, hogy a közvetlenül előzőtt osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább is azon tárgyakat, melyek rendes tantárgyak abban az intézetben, hová felvétetni ohajtanak.

Azon tanulók, kik nyilvános gymnasiumból vagy polgári iskolából reáliskolába, ugyszintén kik reáliskolából vagy polgári iskolából gymnasiumba akarnak átmenni, kötelesek felvételi vizsgálatot tenni le.

A felvételi vizsgálatot azon tanintézet tanári testülete tartja, melybe a tanító fel akar vétetni, s ugyanazon tanári testület határoz a felvétel felett is.

13. § Egyik tanintézetből a másikba átlépés rendesen csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló, a tanári testület határozata alapján, csak a változtatás okainak igazolása mellett vehető fel.

A felvételt megtagadó határozat ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez, illetőleg az iskola felekezeti főhatóságához lehet folyamodni.

14. § Osztályok összevonását, azaz egy év alatt két osztálynak elvégzését csak kivételesen, a tanári testületnek és a tankerületi

főigazgatónak, illetőleg az iskola felekezeti főhatóságának indokolt ajánlatára engedheti meg a vallás- és közoktatásügyi minister azon esetben, ha az illetőnek a legutóbb végzett osztályról szóló bizonyítványában osztályzata jeles, életkora a rendesnél előhaladottabb, s úgy testi, mint értelmi fejlettsége lehetővé teszi egy év alatt két osztály elvégzését, s az illető az előző tanévet ugyanazon intézetben végezte.

Az engedélyt megnyert tanuló mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz.

15. § Magántanulók, kik magánuton, vagy magánintézetben tanultak, és előmenetelükről nyilvános iskolától kívánnak bizonyítványt nyerni, az illető iskola igazgatójánál való előleges bejelentés és annak kimutatása mellett, hogy a közvetlenül lefolyt tanévet, mely magánintézetben, illetőleg hol és mily rendszerű tanulmányozással töltötték, tehetnek vizsgálatot, a rendtartásban e célra megállapított időben.

Egy év alatt több osztályból, csak a tanári karnak és tankerületi főigazgatónak, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságának ajánlatára, a vallás- és közoktatásügyi minister engedélyével tehetnek vizsgálatot azon esetben, ha kimutatják, hogy az elvégzett osztályok tantárgyainak megtanulására elegendő időt fordítottak s hogy életkoruknál és fejlettségükönél fogva is, az illető osztályokban tanítani kellett ismereteket eléggé elsajátíthatták. Ez esetben is minden osztályból külön vizsgálat teendő le, és legfőlebb két osztályból vizsgálhatók egyszerre, de akképen, hogy az illetőnek mindkét osztály tananyagából kellő tanultsága kitűnjék.

A magánvizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek a készített írásbeli dolgozatokkal és a vizsgálattevőnek minden, erre vonatkozó igazolványaival felterjesztendőek a tankerületi főigazgatóhoz, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságához.

16. § A tanórák heti száma a tanulókra nézve a rendes tantárgyakból, de a testgyakorlaton kívül, az alsó négy osztályban legfőlebb 26, a felső négy osztályban legfőlebb 28; és a rendkívüli tantárgyak idejével együtt a tanulónak az alsó négy osztályban 30, a felső négy osztályban 32 óránál több nem engedhető.

17. § A középiskolák egy-egy osztályában 60 tanulónál több rendszerint nem lehet.

A hol a tanulók létszáma három egymásután következő évben meghaladja a hatvanat, párhuzamos osztályok állítandók fel, és a tanerők ehhez képest szaporítandók az illetékes iskolai főhatóság által.

Ha a létszám a hatvanat csak kevéssel haladja meg, ez iránt az illetékes iskolai főhatóság által tett indokolt jelentésre, a vallás- és közoktatásügyi minister a párhuzamos osztály felállítását mellőzheti, illetőleg elengedheti.

18. § A tanuló fegyelmi uton kizáratható és pedig:

a) csupán azon tanintézetből, melyben tanul;

b) az összes hazai tanintézetekből.

Ez utóbbi esetben a határozat mindenesetre a vallás- és közoktatásügyi ministerhez felterjesztendő. A megerősített határozatnak közzététele és annak szigorú megtartása iránt a nevezett minister intézkedik.

Egyébiránt a fegyelmi eljárást a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatósága szabályrendeletileg állapítja meg.

19. § A vallás- és közoktatási minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló tanintézeteket illetőleg a tandíjt a vallás- és közoktatási minister állapítja meg, de az így megállapított tandíj az iskola fentartójára nézve csupán maximumul tekintetik. A felekezetek által fentartott intézetekben a tandíj iránt az illetékes felekezeti hatóság intézkedik.

A törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott nyilvános középiskolák tandíjmegszabása a minister jóváhagyása alá terjesztendő.

20. § Az évi szorgalomidő tíz hónap. Az évi nagy szünidő július és augusztus hónapokban tartatik.

21. § A középiskolákban minden tanév végén nyilvános osztályvizsgálatok tartatnak. A nyolczadik osztályt végzett növendékek az osztályvizsgálaton kívül érettségi vizsgálatot is tesznek.

22. § Az érettségi vizsgálat írásbeli és szóbeli.

A vizsgálat utasítást a vallás- és közoktatásügyi minister az illető felekezeti főhatóságnak, továbbá az egyetemek, illetőleg műegyetem tanári karának meghallgatásával állapítja meg.

Ezen vizsgálatok nyilvánosan tartandók és róluk a bizonyítványok magyar nyelven adandók ki, de kívánatra fordításban is, akár az illető iskola tannyelvén, akár latin nyelven melléklendők.

23. § Az érettségi vizsgálatok a tankerületi főigazgató, vagy annak a vallás- és közoktatásügyi minister által kirendelt helyettese, a felekezeti tanintézetekben pedig az illetékes főhatóság által kirendelt férfiak elnöklete alatt, esetleg más bizottsági tagok hozzájárulásával, mindenik nyolczosztályu középiskola tanári testülete által tartatnak.

A felekezeti intézet érettségi vizsgálatához a vallás- és közoktatásügyi minster kormányképviselőt rendel ki, mely okból köteles az illető iskolai főhatóság az érettségi vizsgálat idejét legalább egy hóval előbb a minsternek bejelenteni.

A minster által kiküldött kormányképviselőt semmiféle rendelkezési jog nem illeti; ellenben tartozik felügyelni, hogy a jelen törvény intézkedései és a minster által megállapított vizsgálati utasítások megtartásának. E végből:

- a) megtekinti az érettségi vizsgálatához szerkesztett írásbeli dolgozatokat;
- b) jelen van a szóbeli vizsgálaton, s joga van minden tárgyból minden tanulóhoz kérdéseket intézni;
- c) részt vesz a vizsgáló testületnek mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgálat eredménye felett tartandó tanácskozásában;
- d) eljárásáról és tapasztalatairól kimerítő jelentést tesz a minsternek.

24. § Ha a kormány képviselője a vizsgálat folyama alatt azon meggyőződésre jutna, hogy a törvény és a kiadott vizsgálati utasítás valamely esetben meg nem tartatott, ez iránti észrevételét a vizsgálat eredménye fölött tartott zártanácskozmány jegyzőkönyvébe véteti és a minsternek jelentést tesz. Ez esetben a bizonyítvány kiadása az eset végleges eldöntéséig függőben tartandó.

A minster az illetékes iskolai főhatóságot az ügy megvizsgálására felhívja. A főhatóság a vizsgálatot azonnal teljesíti, és ha azt találja, hogy törvénytelenység vagy szabályellenesség csakugyan történt, az érettségi bizonyítvány kiadását betiltani köteles; ellenkező esetben a bizonyítványt kiadatja, de eljárásáról minden esetben jelentést tesz a minsternek.

25. § A tanuló rendszeren csak azon intézetben teheti le az érettségi vizsgálatot, melyben a nyolczadik osztályt végezte.

Más intézetben leteendő érettségi vizsgálatra rendkívüli esetekben a vallás- és közoktatásügyi minster adhat engedélyt.

26. § A gymnasiumi érettségi vizsgálat általában a főiskolákba való felvételre, a reáliskolai érettségi vizsgálat azonban csak a műegyetemre és a tudományegyetemek matematika-természettudományi karára (illetőleg bölcsészeti karának ezen szakosztályára), s a tanárképző intézet ugyanezen szakosztályára, nemkülönben a bányászati, erdészeti és gazdasági akadémiákra való felvételre jogosít.

Azon tanulók, kik a reáliskolát elvégezték és az érettségi vizsgálatot jó sikerrel letették, valamely nyilvános főgymnasiumban a latin nyelvből, illetőleg a latin és görög nyelvből vizsgálatra bocsáthatók; a kik ekkor a latin nyelvből a vizsgálatot sikerrel kiállják, az egyetemnek orvosi és jogi

karába; azok pedig, kik a vizsgálatot a latin és görög nyelvből sikerrel kiállják, az egyetemnek bármely karába fölvehetők.

27. § Az írásbeli érettségi vizsgálaton megbukott tanuló szóbeli érettségi vizsgálatra nem bocsátható. A ki a szóbeli érettségi vizsgálaton egy tárgyból bukott, az a következő tanév első hetében javító vizsgálatra bocsátható; ellenben az írásbeli vizsgálaton, vagy a szóbelin több tárgyból bukott tanuló egy évre visszavetendő. Ezen év leteltével az egész érettségi vizsgálatot ismételheti. Ha ez alkalommal akár az írásbelin, akár a szóbelin több tárgyból bukott, érettségi vizsgálatra többé nem bocsátható.

A javító vizsgálaton megbukott, valamint az ismétlő vizsgálaton egy tárgyból visszautasított tanuló a vizsgálatot ezen egy tárgyból három hó eltelte után még egyszer ismételheti.

II. FEJEZET

Igazgatás és felügyelet

28. § Minden középiskola az igazgató közvetlen vezetése alatt áll. Igazgatókul csak rendes tanárok alkalmazhatók.

Az igazgató és a tanárok alkalmazásának eddigi módja ezen törvény által érintetlenül hagyatik.

29. § Rendes tanárokul csak oly feddhetlen előéletű magyar honpolgárok alkalmazhatók, kik tanári oklevelet nyertek, és csak azon tanszakra, melyre oklevelük szól.

A tanári képesítésről a IV. fejezet intézkedik.

A kik az eddig fennállott gyakorlat vagy szabályok szerint sem birnak képesítő oklevéllel, azonban a jelen törvény hatályba lépte előtt valamely nyilvános középiskolában legalább három évig szolgáltak mint rendes tanárok, a képesítő vizsgálat alól felmentvék. A többiek két év alatt tartoznak a vizsgálatot letenni.

30. § Okleveles tanár-jelöltek 1-3 évig terjedő időszakra először csak helyettes tanári minőségben és helyettes tanári fizetéssel alkalmaztatnak, s ha ez idő alatt hivatásuknak kellőleg megfeleltek, léptethetők elő rendes tanárokká.

Oklevelet még nem nyert egyének helyettes tanárokul is csak okleveles egyének hiányában alkalmazhatók, s oly feltétellel, hogy három év lefolyása alatt a tanári vizsgálatot letegyék, különben állomásukon tovább meg nem hagyatnak.

31. § Az igazgató:

1. az iskolákra vonatkozó törvények és hatósági rendeletek végrehajtója;
2. a tanári testület elnöke;
3. képviselője a tanintézetnek a hatóságok, a szülők és gyámok, s általában a közönség irányában;
4. a tanintézet irodai ügyének vezetője;
5. a tanintézet tudományos és fegyelmi állapotának ellenőrzője, s arról első sorban felelős.

32. § A középiskolákban a hittanárokon, a szépírási-, továbbá a tornatanítókon s a nem rendes tantárgyak tanítóin kívül, a tanárok száma (az igazgatót beleértve) a nyolc osztályú intézetben legalább 10, a hat osztályúban legalább 7, négy osztályúban legalább 5. A rendes tanárok száma (az igazgatón kívül) bármely középiskolában nem lehet kisebb az abban fennálló osztályok számánál.

A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézeteknél az igazgató a teljes intézeteknél 10, a nem teljeseknél legfőleg 15, a szaktanárok 18, a rajztanár 20 óránál többre hetenként – kivéve a rövid ideig tartó helyettesítést – nem kötelezhetik. Az igazgató az említett 10, illetőleg 15, a szaktanárok 25, a rajztanár 28 heti tanítási óránál többre semmiesetre sem vállalkozhatnak. Ha a tanárok 18, illetőleg 20 óránál többet tanítanak, azért méltányos külön díjban részesíttessenek.

Az igazgatók és tanárok vármegyei, városi, községi és egyházi képviselők (bizottsági tagok) lehetnek, de fizetéssel járó hivatalt, vagy rendes alkalmazást el nem vállalhatnak.

Hogy mennyiben vállalhatnak akár polgári jogaik gyakorlásából, akár pedig szellemi tevékenységükből eredő oly tisztséget vagy megbízást, mely őket tanári hivatásuk betöltésében akadályozhatná, azt esetről-esetre előzetesen a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg az illető felekezeti főhatóság határozza meg.

33. § A rendes tanárok, valamint a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése alatti intézetekben az igazgatók, éltek hosszágig alkalmaztatnak és ezek, valamint a helyettes tanárok s a rendkívüli tantárgyak tanítói is évi fizetést huznak.

A szerzetes rendek által ellátott intézetekben a rendes tanárok és igazgatók, és a felekezetek által fentartott intézetekben az igazgatók alkalmazására az eddigi gyakorlat fenmarad.

Az Ő Felsége, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi minister által kinevezett igazgatók és rendes tanárok nyugdíjra jogosított állami tisztviselőknek tekintetnek, kik nyugdíjaikat az államkincstárból vagy az illető alapból huzzák.

34. § A helyettes tanárok és a rendkívüli tantárgyak tanítói nyugdíjra igényt nem tarthatnak, de tanári képesítő vizsgálatot tett rendes tanároknak, helyettes tanári minőségben töltött éveik nyugdíjaztatásuknál beszámíttatnak.

35. § A nyugdíj, valamint a pótlékrendszer külön törvényben állapítatik meg.

36. § A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák igazgatói és tanárai ellen fegyelmi eljárásnak van helye:

1. ha az illető megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvényben és szabály- vagy kormányrendeletekben megszabott kötelességét;

2. ha botrányt okozó erkölcstelen életet él, vagy ilyenmü kihágást követ el,

Fegyelmi büntetések:

a) rosszalás;

b) pénzbüntetés;

c) hivatalvesztés;

A két elsővel kapcsolatosan más tanintézetbe való áthelyezés is elrendelhető.

A hivatalvesztés maga után vonja a fizetésnek, nyugdíjnak és mindazon előnyöknek elvesztését, melyeket az illető szolgálata alapján igénybe vehetett volna. Azonban a vallás- és közoktatásügyi ministernek megadatik a jog, hogy az illető családjának nyomasztó helyzetére tekintettel, a hivatalvesztésnek a nyugdíjra vonatkozó követelményeit enyhíthesse, de ezen kedvezmény legfőlebb egy harmadrész értéke erejéig terjedhet azon járandóságnak, mely azt szolgálata után a nyugdíj törvény értelmében különben megilletné.

Hivatalos teendőik teljesítésére önhibájukon kívül végleg képtelenné vált tanárok ellátása iránt a nyugdíjtörvény intézkedik. A hivatali képtelenség megállapítása a fegyelmi esetekre megszabott eljárás szabályai szerint történik.

37. § Fegyelmi határozat csak előleges vizsgálat alapján és a vallás- és közoktatásügyi minister által hozatik. A fegyelmi vizsgálatot egy e célra kirendelt bizottság teljesíti, melynek tagjai felerészben középiskolai tanárokból neveztetnek ki.

A fegyelmi vizsgálat elrendelésével egyidejűleg, vagy annak folyama alatt is joga van a miniszternek arra, hogy az illetőt hivatalától felfüggeszthesse. Bűnügyi vizsgálat esetén a felfüggesztés mindig elrendelhető.

A fegyelmi eljárás részleteit és módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton szabályozza, valamint a miniszter által alkotandó szabályrendelet állapítja meg azon kisebb fegyelmi jogkört is, mely a tankerületi főigazgatót, a középiskolai igazgatók és tanárok, az igazgatót pedig a tanárok irányában a tanintézetek rendjének és fegyelmi állapotának fentartása tekintetében megilleti.

38. § A hitfelekezetek által fentartott nyilvános középiskolákban úgy a tanulókra, mint a tanárookra vonatkozó fegyelmi szabályzatokat (a fegyelmi eljárást is beleértve) azok egyházi főhatóságai állapítják meg; kötelesek azonban azokat, valamint az azokon időnként eszközölt változtatásokat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez tudomás végett fölterjeszteni.

Ha hitfelekezeti tanintézet igazgatója vagy tanára hivatalától fegyelmi úton elmozdított, az ily eset, az illető felekezeti főhatóság által a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az indokolt ítélet közzlése mellett haladéktalanul feljelentendő.

Minden elmozdítási esetben, az elmozdítást kimondó ítélet közzléte és szigorú megtartása iránt a nevezett miniszter intézkedik.

39. § A főpapok és szerzetes-rendek által fentartott vagy ellátott középiskolák tanárai, a főpapok és a rend fegyelmi hatósága alatt állanak.

A törvényhatóságok és községek, valamint a társulatok és egyesek által fentartott nyilvános középiskolákban, a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekre vonatkozó fegyelmi szabályok alkalmazandók.

40. § Fegyelmi eljárás útján hivatalától elmozdított igazgató és tanár, az elmozdítástól számítandó hat évig semmiféle tanintézetben nem alkalmazható.

Ha azonban ezen idő eltelte után az őt elmozdított fegyelmi bíróság előtt igazolja, hogy azon ok, mely miatt igazgatói vagy tanári hivatalától elmozdított, reá nézve már megszűnt: újra alkalmazható.

Azon igazgató vagy tanár, ki fegyelmi eljárás útján másodizben hivatalvesztésre ítéltetett: többé semmiféle tanintézetben nem alkalmazható.

41. § Az erdélyi részeken a katolikus status által fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozólag mindazon jogok, melyeket eddig a katolikus status gyakorolt, érintetlenül hagyatnak.

42. § Az ország a középiskolák tekintetéből, tizenkét tankerületre osztatik, s mindegyiknek élén egy tankerületi főigazgató áll.

43. § A tankerületi főigazgatókat, a tanári pályára képesített és azon működött szakférfiak közül, a köztisztviselők minősítéséről szóló törvény ide vonatkozó rendelkezéseinek figyelembe vételével, a vallás- és közoktatásügyi minister fölterjesztésére, Ő Felsége nevezi ki.

44. § A tankerületi főigazgatók rendes évi fizetéssel ellátott és nyugdíjra jogosított államtisztviselők; s mint ilyenek éltük hosszára neveztetnek ki, s állásuktól csak a 36. §-ban kijelölt esetekben és rendes fegyelmi eljárás mellett mozdithatók el.

Nyugdíjuk iránt külön törvény intézkedik.

45. § A tankerületi főigazgató kötelessége a tankerületében levő, a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló, valamint a törvényhatóságok és községek, továbbá a társulatok és egyesek által fentartott középiskolákban:

1. felügyelni az oktatásra és annak eredményeire s általában a törvény rendeleteinek teljesítésére; egyszersmind a törvénynek és a ministernek rendeleteit végrehajtani, illetőleg azok végrehajtásáról gondoskodni;

2. ugyanezen tanintézetek közül a teljes és nyilvános középiskolákban az érettségi vizsgálatokat vezetni és azokon elnökölni, vagy akadályoztatása esetében helyettesítése iránt a ministernek előterjesztést tenni; végre

3. ezen tanintézetek állapotáról, az oktatásban felmutatott eredményekről és körükben tett tapasztalatokról a vallás- és közoktatásügyi ministernek jelentést tenni.

46. § A főfelügyeleti jog gyakorlása szempontjából, a vallás- és közoktatásügyi minister a felekezeti tanintézeteket megbízottjai által bármikor meglátogattathatja. A kirendelt megbízott jelen lehet ezen középiskolák nyilvános vizsgálatain (az érettségi vizsgálatról a 22-27. § intézkednek) s a nevezett minister ezen iskolák szervezetéről, felszereléséről, s az oktatás eredményéről, valamint általában arról, hogy a törvények és törvényes rendeletek megtartattak-e, ez uton egyenest tudomást szerez.

47. § Valamely vallásfelekezet, törvényhatóság, község, társulat, avagy egyesek által fentartott oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és melyet az illetők nem birnak saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani (különösen, ha egyszersmind középiskolai célra tett, és helyhez kötött jelentékeny és illetőleg gondjai alá veheti a következő lényegesebb feltételek alatt és módon:

a) az iskolának az időszerint meglévő minden alapítványa és tőkepénze, épületei és mindennemű ingó és ingatlan birtoka továbbra is az intézet tulajdona marad, s annak jövedelmei azontul is ugyanazon intézet céljaira fordítandók;

b) az ily államsegélylyel fennálló középiskolában a vallás- és közoktatásügyi minster rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve alkalmazandó;

c) azon tanárokat, kik a fentebbi a) pont alatt említett tőkepénzalapítvány vagy birtok jövedelméből, avagy az illető intézet hatósága által netán kijelölt egyéb jövedelmekből díjaztatnak, továbbra is mindig az intézet hatósága választja a tanári pályára képesített egyének közül; a tanárok fizetését is ugyanazon hatóság határozza meg, csupán a fizetés legkevesebbjét kell megállapítani a vallás- és közoktatásügyi minsterrel a segélyezés iránt kötött szerződésben.

Valamint más oldalról az állam által (vagyis az állami segélyből) fizetett tanárokat a vallás- és közoktatásügyi minster nevezi ki;

d) ha az állam az iskola törvényszabta évi szükségének fedezésére megkivántató évi összegnek felénél kevesebbel vagy legföllebb felével járul a segélyezett tanintézet fentartásához (és így a teher nagyobb, vagy legalább fele részét az illető intézet hatósága viseli), azon esetben a tanintézet felett való összes igazgatási és rendelkezési jog (a fentebbi a), b), c) pontok meghatározása mellett) továbbra is az intézet hatóságát illeti, s a vallás- és közoktatásügyi minster csupán a felügyeleti jogot gyakorolja a segélyezett iskola irányában.

Ha pedig az állam évenként a szükséges összegnek felénél többel járul az iskola fentartásához (tehát a teher nagyobb részét viseli), az esetben a vallás- és közoktatásügyi minster az egész tanintézetet gondoskodásra és rendelkezése alá veszi, de az illető intézet saját hatósága számára, a fennebbi a) pont alatt irt vagyon tulajdonjoga és az intézetre fordítása, valamint a c) pont alatt irt tanárválasztási jog biztosítatik;

e) bármely középiskolát a vallás- és közoktatásügyi minster csak azon esetben és addig gyámolíthat anyagilag a fent előadott módon, ha és a meddig azon iskolát fentartó testület, illetőleg a felekezeti tanintézetekre vonatkozólag azok egyházi főhatósága, önként elfogadja vagy kéri a segélyezést.

Minden ily gyámolítás alkalmával a vallás- és közoktatásügyi minster és a segélyezett fél között e célra külön szerződés kötendő, melyben a segélyezés módozatai, közelebbi feltételei, a mindkét félre biztosított jogok és vállalt kötelezettségek részletesen megállapítandók.

48. § Az állami felügyelet jogánál fogva, jogában és tisztében áll a vallás- és közoktatásügyi minsternek, a közvetlen vezetése alatt nem

álló középiskolákról, és pedig a hitfelekezetiokről illető felekezeti főhatóságaitól, a törvényhatósági és községi tanintézetekről, az azokat fentartó hatóságoktól, – végre a társulatok és egyesek által fentartottokról, közvetlen igazgatóságaitól:

a) statisztikai adatokat beszerezni;

b) tanévenként jelentéseket kivánni, melyekben a tanrend és felosztás (a hittani tárgyakat kivéve), a tanárok létszáma, képesítése és működési köre, az osztályonkinti népesség, óraszám és az oktatás eredményei, valamint az érettségi és egyéb záróvizsgálatokról szóló kimutatások által feltüntetve legyenek;

c) a 8. § értelmében megállapított tanrendszerben (a hittani tárgyakat kivéve) minden lényegesebb változásnak, valamint az iskola előbbi jellegében s tanfolyamkörében történt minden változásnak bejelentését megkivánni;

d) a használt tankönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban, bekövetelni s azokat azon szempontból, nem foglalnak-e magokban állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat vagy tételeket, megbíráltatni.

Mindezen adatok, jelentések, kimutatások és beterjesztések, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez nyújtandók be.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyel arra, hogy minden tanintézeti vagyoni és különösen iskolai célokra tett alapítványok biztosan elhelyezve, rendeltetési céljukra rendesen fordítottassanak; ennél fogva jogában áll az iskolai vagyoni állásáról mikénti elhelyezéséről és kezeléséről időnként hiteles kimutatást kivánni.

49. § Ha valamely középiskolában használt tan- vagy vezérkönyv állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat foglal magában, joga és tiszte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, annak használatát eltiltani szükség esetén annak elkobzása és az illetők megfenyítése végett a törvény rendes útján a további intézkedéseket megtenni.

50. § Ha a kormány valamely felekezeti középiskolában erkölcsi bajoknak vagy államellenes iránynak jönne tudomására, s ezek ellenében az iskola illetékes felekezeti főhatósága útján gyökeres orvoslás nem szerezhető, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek – saját rendes vagy e célból különösen kiküldendő közegei által teljesített vizsgálat után, ha a vizsgálat alapján oly tények állapítottak meg, melyek a miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetek igazgatója és tanárait nézve hivatalvesztést vonnának maguk után, – joga és kötelessége azon iskolától a veszélyes egyének eltávolítását követelni; ellenük a mennyiben a büntetőtörvények súlya alá eső cselekvény esete forogna fenn, a törvény rendes útján a büntető eljárást megindítani; sőt

ha a baj az egyesek eltávolítása által nem orvosolható, magának az iskolának egy időre, vagy végleges bezáratása iránt Ő Felségéhez előterjesztést tenni.

Az egyidőre bezáratni rendelt iskola vagyona az illető felekezeti főhatóság kezelése alatt marad, s a jövedelmek is tőkésítettnek, míg a tapasztalt bajok gyökeres elhárítása után, az iskola újra megnyitása, Ő Felségéhez teendő előterjesztésre, megengedtetik.

Véglegesen bezáratni rendelt iskola vagyonáról és alapítványairól, a mennyiben az alapítók vagy jogutódaik azokról az iskola megszűnése esetére nem intézkedtek, ugyanazon felekezet közoktatási céljaira az illető felekezeti főhatóság rendelkezik (1790/1:XXVI. tc. 10. §-a), fentartatván Ő Felségének legfőbb felügyeleti joga.

51. § Az előző §-ban érintett intézkedések a törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott középiskolákra vonatkozólag is érvényesek, a következő eltéréssel:

1. Az intézetnek ideiglenes vagy végleges bezáratása iránt a vallás- és közoktatásügyi minister intézkedik.

2. A törvényhatóságok és községek által fentartott középiskolák vagyonának kezelése, illetőleg hova fordítása iránt az illető közigazgatási hatóságok meghallgatása után és a netán létező jogviszonyok figyelembevételével, a vallás- és közoktatási minister a belügyministerrel egyetértőleg intézkedik.

3. A társulatok által fentartott intézeteknél azon esetben, midőn azoknak ideiglenes bezáratása rendeltetett el, a vagyon kezelése iránt a társulat intézkedik, ugyan, azonban köteles az e tekintetben hozott határozatát jóváhagyás végett a vallás- és közoktatási ministerhez felterjeszteni. A ministernek joga van mindazon intézkedéseket megtenni, melyeket a kezelés ellenőrzésére szükségesnek fog tartani.

Ha pedig az ily intézeteknek végleges bezáratása mondatott ki, a társulat az intézet vagyonának hova fordítása iránt megerősítést nyert szabályai szerint intézkedik, de ezen intézkedéséhez a vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyása szükséges.

Addig is, míg a minister jóváhagyása megadatott, a vagyonnak kezelése tekintetében a minister az előbbi pontban foglalt intézkedés szerint jár el.

4. A magánosok által fentartott intézetek vagyonának kezelése, illetőleg hova fordítása iránt a magánosok intézkednek ugyan, ha azonban az ily intézeteknél alapítványok vannak, ez esetben az intézkedéshez a vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyása szükséges, ki a 3-ik pont határozatai szerint jár el.

52. § Ha az iskolai vagyonról és alapítványokról szóló időnként kimutatásokból (48. § utolsó kikezdése) az tűnnék ki, hogy a jövedelmek nem rendeltetési céljukra fordítatnak, vagy valamely alapítvány hiányosan kezeltek, avagy épen veszélyben forog, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető tanintézetet fentartó hatóságot utasítja, hogy az alapítvány biztosításáról gondoskodjék; ha pedig a kezelés hiányos, vagy a felhasználás nem az alapítvány céljaira történik, a szükséges törvényes intézkedéseket tegye meg.

53. § Ha valamely, a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt nem álló nyilvános középiskola általában a jelen törvény követelményeinek meg nem felelne, jogában áll a nevezett miniszternek az intézettől, az illető főhatósághoz legalább félévi időközökben három ízben intézett megintés után, a nyilvánossági jogot megvonni.

A már létező tanintézetek tanerőinek létszáma, avagy meglevő épülete miatt netán szükségessé mutató ily megintések csak a jelen törvény szentesítésétől számított két év múlva kezdődhetnek.

A nyilvánossági jogtól megfosztott tanintézetek érvényes bizonyítványokat nem adhatnak és érettségi vizsgálatot sem tarthatnak.

54. § Új nyilvános középiskolák felállításánál a felállítók kötelesek az intézet megnyitása előtt legalább 4 hónappal szándékukat bejelenteni a vallás- és közoktatásügyi miniszternél, fölterjesztvén az intézet szervezeti szabályait, tanrendjét, tanerőinek számát, az intézet helyiségeinek kimutatását (s mihelyt alkalmaztattak, a tanerőket is, és azok minősítvényét is) s taneszközökkel felszerelését.

A miniszter ez intézetnek akár létesítését, akár nyilvánosságát csak akkor tagadhatja meg, ha az a törvényes kellékeknek meg nem felel.

Ha a miniszter a felterjesztésnek benyújtása után 1 hónap alatt nem nyilatkozik, az intézet megnyitható.

III. FEJEZET

Magán középiskolák

55. § Társulatok és egyesek állíthatnak és tarthatnak fenn magánjellegetű gymnasiumokat vagy reáliskolákat, s ily tanfolyamokkal összekötött magánnevelő intézeteket, ha azokat oly egyén közvetlen vezetésére és igazgatására bízzák, ki az azokban nyitni szándékolt tanfolyama oklevéllel képesített tanár. Ezen kívül ezen intézetekben csak oly egyének taníthatnak, a kik vagy oklevéllel vannak tanszakjukra képesítve, vagy legalább a középiskolai négy éves tanári tanfolyamot elvégezték. Ilyen magántanintézetekben használható tankönyveket és

taneszközöket illetőleg ugyanazon szabályok állanak, melyek a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatti középiskolákban érvényesek.

56. § Magánnevelő- vagy tanintézet szándékolt felállítását az intézet szervezetének, tantervének és a benne működő tanerőknek bemutatása mellett, köteles az intézet tulajdonosa a megnyitás előtt legalább 4 hónal a községi hatóságnak és az azon tankerületben működő tankerületi főigazgató utján, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenteni.

A miniszternek válaszáig az intézet meg nem nyitható.

57. § A tanhelyiségeket illetőleg, a magánintézetekre ugyanazon szabályok állanak, melyek a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatti tanintézetekben érvényesek – azon hozzáadással, hogy egy osztályban 30 tanulónál több nem lehet.

58. § Ha valamely magán nevelő- vagy tanintézetben a jelen törvény intézkedései meg nem tartatnának, vagy ha a kormány erkölcsi bajoknak, vagy államellenes irányoknak jönne tudomására, vizsgálatot rendelhet, s annak eredményéhez képest az illető intézetet bezárathatja, sőt rendkívüli esetben a nevelést és tanítást a vizsgálat lefolyása előtt is felfüggesztheti.

59. § A magánintézetben tanuló növendékek érvényes és bármely nyilvános tanintézetbe fölvételre jogosító bizonyítványt csakis nyilvános középiskolában letett vizsgálatról nyerhetnek. Ilyen vizsgálat minden tanév végével teendő.

Kivételesen egy év alatt két osztályból, vizsgálattételre, a 14. § értelmében a vallás- és közoktatásügyi minister adhat engedélyt.

IV. FEJEZET

A középiskolai tanárok képesítéséről

60. § A középiskolai tanárok képesítése céljából a magyar egyetemen a vallás- és közoktatásügyi minister egy-egy vizsgálóbizottságot szervez, melynek tagjai oly felsőbb iskolai tanárok, kik a vizsgálatok tárgyainak előadásával és szakszerű művelésével foglalkoznak. Ezeken kívül szakcsopontonként nevezhet ki még oly tagokat, kik, ha nem felsőbb iskolai tanárok is, de az illető tudományokkal szakszerűen foglalkoznak.

61. § Középiskolai tanárságra képesítést nyerhet, a ki igazolja:

1. azt, hogy a gymnasium, illetőleg a reáliskola teljes tanfolyamát jó sikerrel elvégezte és az érettségi vizsgálatot letette. A reáliskolát végzett egyén köteles egyszersmind igazolni a latin nyelvnek legalább annyi ismeretét, a mennyi könnyebb latin szöveg megértésére szükséges;

2. azt, hogy a középiskolai tanfolyam elvégzése után egyetemen vagy műegyetemen, vagy más felsőbb iskolai tanfolyamon négy éven keresztül tanulta a saját szakjához tartozó tárgyakat, és ezeken felül *a)* magyar irodalmat s annak történelmét, különös tekintettel a magyar nemzet művelődéstörténetére; *b)* a nevelés és oktatástant s ezek történelmét; *c)* a szorosan bölcsészeti tárgyakból legalább logikát, psychológiát és a bölcsészet történelmét.

Oly egyénnél, ki a szükséges tantárgyakból néhányat valamely másnemű felsőbb iskolán már legalább egy évig tanult, elég, ha a fent említett felsőbb iskolákon végzett három évi tanulást mutat ki. A ki bölcsészet, vagy magyar, német vagy francia nyelv és irodalom, avagy történet tanítására akar képesíteni: az tartozik még azt is kimutatni, hogy felsőbb iskolai tanpályája alatt a görög és római irodalmat is tanulmányozta. Az illető a felsőbb iskolai 4 éves tanfolyam idejéből 3 évet külföldi egyetemen is tölthet;

3. kimutatni tartozik azt, hogy a felsőbb iskolai tanfolyam elvégzése után még legkevesebb egy évet vagy gyakorlatilag középiskolai tanítással töltött, vagy akár hazai, akár külföldi egyetemen tanulmányai folytatására fordított, – azonban mindenesetre tartozik kimutatni, hogy az egész 5 év alatt legalább egy évig nevelői vagy tanítói gyakorlata is volt;

4. hogy az arra jogosított vizsgáló bizottság előtt a következő §-ban megszabott képesítő-vizsgálatot, illetőleg vizsgálatokat sikerrel letette.

A képesítő vizsgálat legalább végső része, a felsőbb iskolai tanfolyam elvégzése után legalább egy év múlva tehető le.

62. § Képesítő vizsgálatra bocsáthatók a tanárvizsgáló-bizottságok egyikének véleménye alapján, még oly egyének is, kik nem végezték ugyan el a fönnebbi §-ban irt felsőbb iskolai tanfolyamot, de irodalmi munkáikban úgy szakképzettségöknek, mint általános műveltségöknek kitünő bizonyosságát adták, s egyszersmind kimutatták, hogy a tanítással gyakorlatilag is foglalkoztak, vagy pedig már a jelen törvény életbe-léptekor tanároknak vannak alkalmazva.

63. § A vizsgálatok írásbeliek és szóbeliek, s kiterjednek:

1. oly tárgyakra, melyek ismerete az általános műveltség érdekében és a tanári hivatás tekintetéből bármely tanszakra képesítendő jelölttől, a fönnebbi határozatok értelmében megkívántatik;

2. azon tanszakok körébe tartozó ismeretekre, melyek tanítására a jelölt képesíteni kíván;

3. az illető tanszakok tanításának módszerére és gyakorlatára. A vizsgálatokon tartozik a jelölt kimutatni azt is, hogy a magyar nyelvet mint tannyelvet mennyiben érti és bírja úgy nyelvtanilag, mint irodalmilag. Az eredmény az oklevélben megjelölendő.

64. § A képesítő vizsgálat szabályrendelettel több részre is osztható, úgy, hogy több alkalommal is tehető le. Azonban azon jelöltek, kik a képesítő vizsgálat első részének letétele idején külföldi egyetemen voltak az egész vizsgálatot egy alkalommal is letehetik.

A képesítő vizsgálatok évenként, szabályrendelettel előre meghatározott időben fognak tartatni.

65. § A mindegyik tanszakra egyaránt szükséges ismeretek a következő tárgyakból legalább is az itt kijelölt mértékben kötelezők:

1. magyar nyelv és irodalom (magyar nyelv- és irálytan ismerete), a magyar irodalom és nemzeti művelődés fejlődési menetének áttekintése és a kiválóbb írók főbb műveinek ismerete;

2. a philosophia elemei. Alapos készség a paedagógiában. A paedagogia újabb történelmének ismerete.

66. § A szakismeret tekintetéből megkívántatik:

1. hogy az illető két vagy három középiskolai tantárgyban, melyek egy-egy szakcsoportot alkotnak, oly tanultságot mutasson ki, melyből kitűnik, hogy legalább is a középiskolában tanítani kellő tananyagot és ismereteket teljesen megszerezte és hogy szaktárgyait tudományosan érti;

2. hogy tantárgyának tanításában és módszertani kezelésében a kellő ismerete és ügyessége megvan.

Minden egyes tárgyból a vizsgálat a középiskola összes osztályaiban tanítandókra kiterjed.

67. § Azt, hogy a fennebbi §-okban irt vizsgálatok mily renddel tartassanak, azokon a tantárgyak miként osztassanak be, továbbá, hogy a tantárgyak, mely szakcsoportba foglaltassanak össze, végre az ismereteknek ezen szakcsoportokban megkívántató mértékét, – az egyetemi vizsgáló bizottságoknak meghallgatásával a minister szabályrendelettel állapítja meg.

68. § Elégtelen képesség miatt visszautasított egyén a vizsgálat ismétlésére egy évnél rövidebb idő alatt nem bocsátható.

69. § Hogy a nem magyar egyetemeken nyert tanári oklevelek mennyiben tekintenek a hazában is érvényeseknek, a minister a hazai tanárvizsgáló bizottságok valamelyikének meghallgatása után esetről-esetre határozza meg; azonban minden esetre megkövetelendő, hogy az illető egyfelől a fennebbi szakaszokban körülirt előkészültséget

igazolja, másfelől, hogy a képesítő vizsgálatnak a hazai egyetemeken köteles tárgyából bizonyítvánnyal birjon.

A mennyiben ily bizonyítványt felmutatni képes nem volna, a hiányzó tárgyából pótvizsgálatra utasítandó.

70. § A képesítő vizsgálatok nyelve a magyar.

A vallás- és közoktatásügyi minister azonban felhatalmaztatik, hogy a jelen törvény hatályba léptét követő tiz tanév tartama alatt, az illető felekezeti főhatóság indokolt előterjesztésére, a képesítő vizsgálatoknak egészben vagy némely tantárgyakat illetőleg, nem magyar nyelven tarthatására rendkívüli engedélyt adhasson.

De a 63. § 3-ik pontja és a 65. § I. pontja ezen esetekre nézve is mérvadó.

V. FEJEZET

Vegyes intézkedések

71. §. A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló akár rom. kath., akár más jellegű, ugyszintén a jelenleg fennálló mindennemű középiskolák jogi természete és jellege ezen törvény által nem érintetnek.

Hasonlókép érintetlenül maradnak azon középiskolákra nézve, melyek nem állnak a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt, az eddigi törvények és gyakorlat, a mennyiben azokat a jelen törvény világosan meg nem változtatja.

72. § Idegen állam, külföldön élő nem magyar állampolgár, ugyszintén nem magyar állampolgárokból alakult, vagy külföldön székelő testület, akár ennek az országban lévő elágazásai, melyek a külföldön székelő testülettől illetőleg annak főnökétől függésben vannak, semminemű középiskolát sem állithatnak, sem el nem láthatnak.

Ezen határozatok által a hazai törvényesen bevett és oktatással foglalkozó rom. kath. szerzetesrendeknek egyházi szervezetéből foly és csakis egyházi ügyekre vonatkozó összeköttetései nem érintetnek.

A már fennálló felekezeti, törvényhatósági, községi és társulatok vagy egyesek által fentartott középiskolák, ugyszintén a hitfelekezetek és egyházak is külföldi államoktól és azok uralkodóitól vagy kormányától segélyt és anyagi gyámolítást semmi esetben sem nem kérhetnek, sem el nem fogadhatnak. Egyesektől vagy társulatoktól is csak azon esetben, ha a segélyező az intézet vezetésére, tanrendjére semminemű befolyást sem tart fenn magának, sem feltételt nem köt ki.

73. § A vallás- és közoktatásügyi minister az országgyűlésnek a középiskolai oktatás állapotáról minden évben jelentést tesz, s minden harmadik évben részletes kimutatást terjeszt elő.

74. § Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi minister bizatik meg, azonban e törvény rendelkezései a folyó tanévre nem alkalmazhatók.¹⁷⁹

1890. évi XXX. törvénycikk
a középiskolákról és azok tanárainak képzéséről szóló
1883:XXX. törvénycikk módosítása tárgyában

1. § Az 1883. évi XXX. törvénycikk 3. és 5. §-ai akként módosittatnak, hogy gymnasiumi tanulók a „görög nyelv és irodalom” tanulására nem köteleztetnek, ha a „görög nyelv és irodalom” helyett a jelen törvény 2. §-ában megnevezett tantárgyakban nyernek, az illető gymnasiumban, a tanterv által megszabott rendes oktatást. A „görög nyelv és irodalom” helyett ekkép választott tantárgyak az ezekre jelentkező tanulókra nézve kötelezők, s az e tantárgyakban való előmenetelök, a többi rendes tantárgyakban tanusított előmenetelökkel egyenlő értékű beszámítás alá esik.

2. § Azon tantárgyak, a melyekből az előző § rendelete szerint gymnasiumi tanulók a „görög nyelv és irodalom” helyett rendes oktatást nyernek, a következők:

a) a magyar irodalom bővebb megismertetése, kapcsolatban a görög remekírók műveinek ismertetésével, magyar fordításban, s a görög irodalom- és művelődéstörténet alapvonalai;

b) a rajz (mértnai és szabadkéz rajzi elemekkel).

3. § A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése vagy vezetése alatt nem álló gymnasiumok fentartóinak szabad elhatározásától függ, intézeteikben a „görög nyelv és irodalom” mellett, illetőleg ezek helyett, a 2. §-ban megnevezett tantárgyak oktatásáról a jelen törvény 1. §-a értelmében gondoskodni; a mennyiben pedig erről gondoskodnak, az e tantárgyakban elérendő cél és alkalmazandó mérték tekintetében az 1883:XXX. tc. 8. §-ának rendelkezése irányadó.

4. § Ha oly tanuló, ki már egy vagy több osztályban „görög nyelvet és irodalmat” tanult, akár átlépés esetében, akár ugyanazon intézet kebelében, a „görög nyelv és irodalom” helyett tanított tantárgyakban való oktatásra jelentkezik, az illető tantárgyakban amaz intézet megelőző

¹⁷⁹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6108>

osztályaiban elvégzett tananyagból fölvételi vizsgálatot tartozik tenni. Viszont a „görög nyelv és irodalom” illető tananyagából tartozik fölvételi vizsgálatot tenni az a tanuló is, a ki azután jelentkezik a „görög nyelv és irodalom” tanulására, miután már egy vagy több osztályban a jelen törvény 2. §-ában megnevezett tantárgyakat tanulta. Az ily tantárgy-változtatások idejére nézve az 1883:XXX. törvénycikk 13. §-ának az átlépésre vonatkozó rendelkezései érvényesek.

5. § Az 1883:XXX. törvénycikk 26. §-a akként módosítottatik, hogy azon gymnasiumi tanulók, a kik a „görög nyelv és irodalom” helyett a jelen törvény 2. §-ában megnevezett tantárgyakból nyertek rendes oktatást, habár le is tették az érettségi vizsgálatot, a tudományegyetemek és egyéb főiskolák hittudományi karára, vagy azok nyelvészeti, bölcsészeti és történelmi szakosztályaira (s a tanárképző intézet ugyanezen szakosztályára) nem bocsáthatók. Ha azonban a „görög nyelv és irodalom”-ból pótló érettségi vizsgálatot tesznek, az 1883:XXX. törvénycikk 26. §-a 2-ik bekezdésének a reáliskolai tanulókra vonatkozó rendelkezése rájuk nézve is érvényes.

6. § Az 1883:XXX. törvénycikk 32. §-a alól kivételt képeznek azon gymnasiumok, a melyekben a „görög nyelv és irodalom” mellett, a jelen törvény 2. §-ában megnevezett tantárgyak is taníttatnak; az ily gymnasiumokban a tanárok száma (az igazgatót beleértve) a nyolczosztályu intézetben legalább 11, a hatosztályuban legalább 8.

7. § Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi minister bizatik meg.¹⁸⁰

Hasznosnak véljük vázolni **az erdélyi magyar nyelvű oktatás sanyarú helyzetét 1919-1940 között**, Bereczki Gyöngyvér dolgozata adatainak idézésével.

– Bár az 1918. december elseji gyulafehérvári határozat 3. szakaszának első pontja kimondta, hogy: „minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által”, a román kormány által 1919. december 9-én, Párizsban aláírt kisebbségvédelmi szerződés 10. és 11. cikkelyei pedig biztató ígéretekkel kecsegtettek az anyanyelven történő oktatással kapcsolatosan, illetve a kisebbségi tanügyi kormányzatok létrehozásáról, ezek gyakorlati alkalmazásáról természetesen szó sem volt.

¹⁸⁰ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6393>

10. cikk: *„Olyan városokban és kerületekben, ahol a nem román nyelvű román állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily román állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a román Kormányt abban, hogy a román nyelv oktatását az elemi iskolákban kötelezővé tegye. Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordítottak.”* 11. cikk: *„Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek, a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”*

– A szépnek és igazságosnak tűnő rendelkezéseket az 1923. évi alkotmányba már nem foglalták be. Hamar világossá vált, hogy a törvényhozás minden tekintetben igyekezett korlátozni a kisebbségek anyanyelvű tanításának jogát, és az oktatást az állam kizárólagos hatáskörébe próbálta áttolni.

– Lássuk az ígéretek, fogadalmak, egyezmények milyen változásokon estek át, amíg alkalmazva lettek:

A nagyszebeni székhelyű Kormányzótanács a községi iskolákat állami iskolákká nyilvánította, melyekben – kevés kivétellel – csak románul folyhatott a tanítás. Meghirdették az elemi iskolák átszervezését, „nemzeti” típusú elemi iskolákat és óvodákat hoztak létre, és azokban a községekben, amelyeket román településeknek minősítettek, csak az állami iskolák felállítását engedélyezték. A Kormányzótanács 1919. február 16-án az állami iskolák alkalmazottaitól is megkövetelte a hűségesküt. Azokat, akik megtagadták az új hatalomra leteendő esküt, posztjukról önként lemondottaknak tekintették, és semmilyen állást nem kaptak Romániában. Ez a rendelkezés is hozzájárult a korábbi magyar iskolahálózat ingatlanjainak, felszerelésének állami átvételéhez és az addigi tanári kar jó részének gyors menesztéséhez. A magyar nemzetiségű tanárok és tanítók nagy része végül 1921 elején tette le a hűségesküt.

– A magyar tannyelvű oktatás a felekezeti iskolák hatásköre lett. Minden akadékoskodás és gáncsoskodás ellenére a magyar történelmi egyházak sorra alakították felekezeti iskoláikat. Ezen iskolák épületei az első időben az állami iskolák által nem használt ingatlanok voltak.

– Az 1919/20-as tanévben, Alexandru Angheliescu közoktatásügyi miniszter szerint a magyar felekezetek mégis 403 új elemi iskolát, 33 polgárit, 7 líceumot (főgimnáziumot), 7 felső kereskedelmit és 4 tanítóképzőt alapítottak. Magyar források szerint ezzel szemben 1918 és 1920 között a magyar egyházak 342 új elemi iskolát, 30 polgárit, 10 líceumot (főgimnáziumot), 5 felső kereskedelmit, 3 tanítóképzőt hoztak létre.

– 1920-tól egy kormányprogram a román állami iskolák számának növelését és a felekezeti iskolák számának csökkentését tűzte ki célul. Az 1918 után létesített új egyházi iskolákat és az elemi iskolákat a román költségvetés nem részesítette semmiféle segélyben. I. C. Brătianu kormánya és annak, a nemzetiségek számára rosszhírű oktatásügyi minisztere, Constantin Angheliescu megindította a felekezeti iskolák államosítását.¹⁸¹ Kezdte a román egyházi iskolákon, amelyek támogatásuk megvonásakor engedelmeskedtek, majd hozzáfogott a magyar felekezeti iskolák számának erőszakos csökkentéséhez. Az ilyen módszerrel megszüntetett egyházi iskolák román tannyelvű állami iskolákká alakultak.

– Onisifor Ghibu akkori erdélyi főtanfelügyelő szerint 1919–1924 között összesen 8076 magyar tanügyi intézetet zárt be, tiltott el működésétől vagy fosztott meg nyilvánossági jogától a román kormányzat. Szám szerinti megoszlásban a következőket: 2070 elemi iskolát (az összes magyar tannyelvű iskolák 68,0%-át – zárójelben a továbbiakban a megszüntetett intézményeknek a magyar tannyelvű iskolákon belüli arányát tüntetjük fel); 123 polgári iskolát (62%); 46 középiskolát (70%); 23 tanítóképzőt (78%); 27 kereskedelmit (93%). Ezekén felül 645 óvodát, 59 állandó gyermekmenhelyet, 280 általános népiskolát, 3561 általános ismétlő népiskolát, 1.002 gazdasági ismétlő népiskolát, 194 ipari és kereskedelmi inasiskolát, 17 ipari szakiskolát, 10 női ipariskolát, 14 földműves-iskolát, 1 gazdasági, 1 kereskedelmi, 2 jogakadémiát, 1 tudományegyetemet.

– A magyar nyelvű oktatás ellehetetlenítésének egy másik módszere az volt, hogy a még meglévő magyar tannyelvű intézményekbe felvehető tanulók számát lehetőleg minél alacsonyabbra szorítsák. E célból jelent meg 1920 végén az a rendelet, amellyel megtiltották más felekezetűek felvételét a református, katolikus és unitárius felekezeti iskolákba, és ezzel a százezres magyar nyelvű és kultúrájú zsidóságot és a Szatmárnémeti–Nagykároly-környéki svábokat akarták erőszakosan leválasztani a magyarságról.

¹⁸¹ A liberális párt által alakított kormányok (1918. dec. 12- 1919. szept. 12.; 1922. jan. 19.- 1926. márc. 27.; 1927. jún. 22.- 1928. nov. 3.; 1933. nov. 14.- 1937. dec. 28.) közoktatásügyi minisztere, Constantin Angheliescu (román forrásokban néha, Angelescu). Saját jegyzet Sz.M.A.

– Minden szerzetesi, apácarendi, községi vagy társulati középiskolában a kizárólagos tanítási nyelv a román lett.

– A felekezeti iskolák gyakorlatilag kétnyelvűvé váltak, ugyanis Anghelescu oktatásügyi miniszter 1923-ban elrendelte, hogy a „román nemzeti tantárgyakat” jelesül az ország földrajzát és történelmét, a román irodalmat és alkotmányt kizárólag románul lehet tanítani. Ugye ismerős a téma 2010-ben is?!

– Az 1922/23-as tanévben úgynevezett abszolváló vizsgát vezettek be a középiskola negyedik osztálya után, a próbatétel tárgyai között nem szerepelt a magyar nyelv és irodalom.

– 1922 januárjától már csak román nyelven írott beadványokat fogadtak el a különböző hivatalokban és intézményekben.

– 1924-ben az abszolváló vizsgával helyettesítették a hagyományos érettségit, melynek szóbelijét minden tárgyból román nyelven kellett letenniük a jelentkezőknek. Más helységeken román bizottságok előtt kellett vizsgázni, s ha pedig nem boldogultak az idegen nyelvvel a diákok, tolmácsot is kérhettek. Természetesen ezen a módon többen buktak el a vizsgákon, mint ahányan átmentek, s így sok magyar fiatal számára a továbbtanulás is lehetetlenné vált.

– Az állami elemi iskolai oktatás első egységes szabályozását az 1924. július 26-án érvénybe lépett úgynevezett állami elemi iskolai oktatásról és tanítóképzésről szóló törvény és az 1926. március 10-én megjelent végrehajtási utasítás szabályozta. Ez a törvény kijelentette, hogy az elemi iskolai oktatás az egész országban egységes, az elemi iskolák irányítása és ellenőrzése állami feladat. Egyetlen iskola sem állítható fel a közoktatásügyi minisztérium előzetes engedélye nélkül. Kimondta továbbá, hogy az oktatás nyelve a román. Ott, ahol a lakosság nyelve nem a román, kisebbségi tannyelvű iskolákat állít a minisztérium. A törvény megjelenése után a minisztériumnak esze ágában sem volt „kisebbségi tannyelvű iskolák” felállítása. Néhány példa: Csík megyében 1928-ban az állami iskolákban teljesen megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Nagyváradon 1933-ban feloszlatták a magyar tagozatokat. A magyar nyelv oktatását heti 2 órában engedélyezték.

– Ezzel kapcsolatos az alábbi megjegyzés: A magyar és német kisebbségek vezetői egyébként többször is kérték, hogy Anghelescu vegye át, illetve alkalmazza a – napjainkban is rendszeresen „elátkozott” – „szörnyűséges” 1907-es Appony-féle törvényt, ugyanis az sokkal enyhébb volt a kisebbségi iskolákkal szemben, mint az 1920 utáni román rendelkezések. Persze erre a kérésre a vadul kisebbségellenes miniszter a füle botját sem mozdította...

– A hírhedt névelemzés bevezetése egy újabb csapást jelentett a kisebbségi oktatásnak. Az 1926. március 26-i végrehajtási utasítás értelmében *„azok a román eredetű állampolgárok, akik anyanyelvüket elveszítették, kötelesek gyermekeiket román tannyelvű köz- vagy magániskolában taníttatni.”* *„Román eredetűnek”* nyilvánították például az olyan gyermekeket, akiknek egyik szülője görög-katolikus, azaz *„román jellegű”* vallású, vagy a gyermek vezetéknevét használták fel a faji eredet bizonyítására. Az iskolai hatóságok, nem pedig a szülők döntötték el a gyermek anyanyelvét, nemzeti hovatartozását. Anghelescu miniszter 98405/1926-os rendeletével kimondta, hogy az anyanyelv megállapításánál a szülők nyilatkozatait nem lehet hitelesnek venni, mert így a csalás lehetősége is fennállhat, ezért a kérdés ellenőrzésére revizorokat küldött a kisebbségi iskolákba. A második évtized végén Maniu kormánya ezt a dolgot úgy *„tette helyre”*, hogy a gyermek anyanyelvének megállapításánál az apa nemzetiségi hovatartozását vette figyelembe. Egy bizalmas miniszteri rendelet szerint *„vissza kell románosítani azokat, akiket a papok elmagyarosítottak”*.

– A kisebbségek jogi helyzete szempontjából a törvény egyik legsúlyosabb intézkedése az ún. kultúrzónák létesítése. A román állam stratégiai terve szerint a kultúrzónák létrehozásával is fel kellett gyorsítani a jelentős számú nem-román népességgel rendelkező, határ melletti, illetve *„az ország szívében”* fekvő vármegyék kisebbségeinek asszimilációját. Ebbe a rendszerbe sorolták Erdély területének 46%-át, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, valamint Maros-Torda, Torda-Aranyos, Csík, Háromszék, Temes-Torontál és Udvarhely vármegyéket, hasonlóan zónásítottak néhány besszarábiai és dobrudzsai megyét is. A törvény értelmében a *„kultúrzónában”* lévő állami iskolákba más vidékről származó tanítókat kellett küldeni, akik az áttelepedésért ötven százalékos fizetésemelést (ún. *„zónapénzt”*) és tíz hektár ingyen használható földet kaptak. A kultúrzóna pótdíjak 1928-ban a következők voltak: a fiú-liceumok és gimnáziumok tanárainak 1.000.000 lej; a lányközépiskolák tanárainak 300.000 lej, a közép- és polgári iskolák tanárainak 100.000 lej; a tanítóképző tanárainak 1.500.000 lej; az elemi iskolák tanítóinak 8.000.000 lej; az első átköltözés költségeire 2.000.000 lej. Mindez összesen 12.900.000 lej, amit a magyar lakosság adójából is fizettek azért, hogy az ő gyermekeiket származásilag román tanárok és tanítók taníthassák. Akinek van kedve számolni, néhány adattal segítünk: 1928. február 7-én a román monetáris törvény értelmében 1 kg tiszta arany értéke 111.111,11 lej volt, ma 2010. január 16-án a Román Nemzeti Bank 1 g arany értékét 104,11 lejes szinten számolta. 1929-ben egy USA dollár 170 lej volt egyenlő.

A „zónás” tanítók az ország színromán vidékeiről – Bacău, Botoșani, Dorohoi, Iași, Ilfov, Olt, Prahova, Romanați, Teleorman, Vlașca megyékből – kerültek a kisebbségi településekre, és csak románul beszéltek. Egy részük anyagi előnyökért vállalkozott a „nemzeti misszióra”, mások azonban eltökélt „küldetéstudatos” sovinszták voltak, akik szent céljuknak tartották, hogy „az elmagyarosodott románokat” „vissza-vezessék” az „ősi fajhoz”. Mivel a színmagyar vidékeken a gyermekek az állam nyelvét nem beszélték, az a képtelen helyzet állt fenn, hogy nem értették meg egymást a tanítóval. A kölcsönös kommunikáció-képtelenség következtében egyes magyar vidékeken az írástudatlanság nőni kezdett.

1925 december 22-én jelent meg a magánoktatási törvény, amelynek értelmében az állami iskolákon kívül a magánosok, felekezetek és közületek által fenntartott iskolákban lehetséges a gyermekek tanítása. A magániskolákat a minisztérium állandóan felügyelte és ellenőrizte. Azoknak a magániskoláknak a tannyelve, amelyeket „román eredetű szülők” gyermekei látogattak, kötelező módon a román volt. A nem „román eredetű szülők” gyermekei által látogatott iskolákban az oktatás nyelvét az iskolafenntartó határozta meg, de ilyen intézményekbe csak olyan gyermekeket lehetett felvenni, akiknek anyanyelve azonos volt az iskola tannyelvével. A zsidó magániskolákban csak zsidó (héber) vagy román nyelven folyhatott az oktatás.

A törvény értelmében a magániskolák oklevelet nem állíthattak ki, csupán egyszerű igazolásokat. A minisztérium feltételekhez kötötte mellett megadhatta a nyilvánossági és az államilag elismert bizonyítvány kibocsátásához való jogot, de mindazok a tanulók, akik nem ilyen magániskolákban tanultak, kötelesek voltak állami iskolákban vizsgázni.

– A törvény előírásai a magániskolák tanszemélyzetére vonatkozóan. Ezek román állampolgárok kellett legyenek, ismerniük kellett a román nyelvet és az állami iskolák megfelelő személyzetével azonos képesítéssel kellett rendelkezzenek. Román nyelvtudásukat a Romániában szerzett oklevelükkel, illetve egy külön – román nyelvből, Románia földrajzából, történelméből és alkotmánytanából letett – vizsgával igazolhatták. A nyelvvizsgát a törvény hatályba lépésétől számított öt éven belül tehették le; akinek nem sikerült ez a vizsgája, azt a magánoktatásból elbocsátották. Nem kellett vizsga elé állniuk az 55 évet betöltött vagy legalább 30 éve működő tanároknak. A törvény megjegyezte azonban, hogy *„amennyiben megállapítást nyer az állami ellenőrzés során, hogy a román nyelvet megfelelően nem beszélik, a működési engedélyük elvesztésének terhe alatt nyelvtanfolyamok elvégzésére kötelezhetők”*. A különböző szintű magániskolák nyilvánossági jogának

megadásához a következő feltételeknek is teljesülniük kellett: az elemi iskoláknál legalább egy, illetve két végleges tanító, a középiskolák alsó tagozatánál legalább két, a felső tagozaton pedig külön legalább négy végleges tanárnak kellett alkalmazásban lennie.

– A magánoktatási törvényt az 1928. május 15-én életbe lépett állami középiskolai oktatást szabályozó törvény követte. A törvény kijelentette, hogy a középfokú oktatás nyelve a román, más nyelvek csak tantárgyakként, a jelentős létszámú kisebbségi tanuló által látogatott iskolákban pedig a kisebbség nyelve csak fakultatív tárgyként adható elő. A kisebbségi vidékeken az állami iskolák mellett tagozatokat állíthattak fel az illető kisebbség nyelvének tannyelvével, de ezekbe csak olyan tanulókat vehettek fel, akiknek anyanyelve megegyezett a tagozat nyelvével. Az elemikhez hasonlóan itt is kötelező volt a román nyelv és az ország földrajzának, történelmének és alkotmánytanának román nyelven való oktatása. Azok a tanulók, akik befejezték középiskolai tanulmányaikat, és felsőbb iskolákban akartak tovább tanulni, ún. baccalaureátusi (francia modell szerinti érettségi) vizsgát kellett tегyenek román nyelvből és irodalomból, az ország földrajzából és történelméből, alkotmánytanból, francia nyelvből és irodalomból, természettudományokból, valamint a minisztérium által évente kijelölt két tárgyból. Vizsgázni más városból vagy kerületből érkezett bizottság előtt kellett. A vizsgabizottságok tagjai valóságos „*mészárlást*” folytattak a magyar felekezeti iskolákban. (Még felelős román tényezők is „*pedagógiai gillotín*”-nak minősítették ezt az eljárást!) Például csak az 1925-ös tanév végén a vizsgázók 75%-át buktatták meg. A későbbiekben azonban voltak ennél rosszabb évek is...

– 1929. januárjában a Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség Egyházmegyei Tanácsa memorandumot intézett a Maniu-kormányhoz. Ennek főbb pontjai:

1.) Még 1926. március 15. előtt beterveztették a minisztériumnak a nyilvánossági jog megadásához szükséges okmányokat, de a Consiliul Permanent (Állandó Tanács) válasza sem méltatta a kérést.

2/A) Kéri a Nicolae Costăchescu tanügyminisztert, hogy ismerje el a szülők jogát gyermeküknek anyanyelvét meghatározni, és ezt senkinek se legyen joga felülvizsgálni. Tiltakoznak a névelemzés és „*családfa-kutatás*” ellen.

2/B) A szülők abba az iskolába írathassák gyermeküket, amelyikbe óhajtják.

2/C) Az állami hivatalnokok gyermekeit ne kényszerítsék arra, hogy kizárólag állami iskolába járassanak.

- 3.) A felekezeti iskolákban az adminisztrációs vezetés és a pedagógiai irányítás kerüljön vissza az iskolafenntartó kezébe.
- 4.) Ne kényszerítsék arra a római katolikus egyházak fenntartására áldozó embereket, hogy más állami vagy községi iskola fenntartására is fizessenek.
- 5.) Kéri a külföldi oklevelek nosztrifikálását.
- 6.) Kéri, hogy a román egyetemeken végzett kisebbségi tanárok kapják meg azt a jogot, hogy taníthassák a román nemzeti tárgyakat és a francia nyelvet is a kisebbségi iskolákban.
- 7.) A nyugdíjas korú, de még munkaképes tanároknak és tanítóknak engedjék meg, hogy óraadóként még tovább oktathassanak.
- 8.) Kéri, hogy a felekezeti iskolák tanerőinek is adjanak vasúti kedvezményt, ahogy az az állami iskolák tanárainak is jár.
- 9.) Kéri a megígért államsegély kiutalását számukra.
- 10.) Kéri, hogy ismerje el Nicolae Costăchescu miniszter úr, hogy a törvény értelmében az iskolafenntartó joga megállapítani a püspökség vagy az egyházközségek által fenntartott iskolák előadási nyelvét, még abban az esetben is, ha a tanerők szerzetesrendek tagjaiból állnak.

A Maniu kormány a felsorolt kérelmekre, sérelmekre nem adott érdemleges választ és megoldást.

– 1931 nyarán, Nicolae Iorga négy törvény – az érettségi, a középiskolai, a közoktatásügyi minisztérium szervezeti törvénye és az egyetemek autonómiájának törvénye – megváltoztatását kezdeményezte, A baccalaureátusi törvény módosításához ezt javasolta: *„Azok a tanulók, akik más tannyelvű iskolákban tanultak, mint a román nyelv, összes írásbeli és szóbeli vizsgálatukat a román nyelven kívül az illető líceum tannyelvén is letehetik.”* Ezzel a javaslattal a régi magyar törvényt állították volna vissza, melynek értelmében a magyar nyelven és irodalmon kívül minden más tárgyból a líceum nyelven vizsgáztak a tanulók. Heves viták nyomán, az eredeti szöveg megváltozott: *„Azok a tanulók, akik más tanításhelyű iskolákba jártak, mint a román nyelv, használhatják kiegészítőleg az írásbelin és szóbelin az illető líceum tanítási nyelvét is, hogy magukat jobban megértessék. Ezt azonban csak azoknál a tárgyaknál tehetik, melyeket a líceumban az illető nyelven adnak elé. A román nyelv, román történelem, földrajz és alkotmánytanból csak román nyelven tehető le a vizsgálat.”* Ezzel a száznyolcvan fokok fordulattal még a korábbi, az Angheliescu-féle érettségi törvény által biztosított jogot is elvették a tanulóktól. A nagy felháborodást kiváltó jogsérelmet a román szenátusban is tárgyalták. Gyárfás Elemér a szenátusban azt kérte, hogy tartsák meg inkább az Angheliescu-féle törvényt, mert az kedvezőbb a kisebbségre nézve, mint a Iorga

törvénye... dr. Gál Kelemen pedig az *Erdélyi Múzeumban* (1931. 7-9. sz. 257.) közzétett *Jorga oktatásügyi törvényei* című tanulmányában keserűséggel jegyzi: „*Ki hitte volna egy néhány évvel ezelőtt, hogy nemsokára el fog következni egy olyan idő, melyben az annyit támadott, oly sok nemzeti fájdalmat okozott Angheliescu-féle törvény változatlan megtartását nemzeti vívmányként fogjuk kívánni? Pedig, íme megtörtént, ami lehetetlennek látszott eddig*”.

– 1933-tól újra a Nemzeti Liberális Párt került kormányra (1933. nov. 14.-1937. dec. 28.), és a korábbiakhoz hasonló módon folytatta kisebbség-sorvasztó politikáját. Angheliescu újabb minisztersége alatt a magyar anyanyelv használata az érettségi vizsgákon teljesen lehetetlen volt. Így a kisebbségi középiskolákban minden tantárgyból románul készítették a tanulókat a vizsgára, s ezért egyre csökkent a kisebbségi magyar középiskolákba beiratkozottak száma. A magyar római katolikus diákok 1933-as és 1934-es érettségijéről hitelesen tudósítanak az *Erdélyi Iskola* hírrovatának írásai: „*A gyulafehérvári római katolikus püspök főhatósága alatt álló 7 főgimnáziumban az 1934. évi június havi érettségi vizsgálatokra 123 tanuló jelentkezett s ebből átment 26, azaz 21,14%, mégpedig részletezve: Brassó 15-ből 5, Csíkszereda 17-ből 3, Gyulafehérvár 16-ból 0, Kolozsvár 14-ből 4, Marianum 18-ből 6, Marosvásárhely 19-ből 2, Székelyudvarhely 14-ből 6*”. A gyenge eredmény főbb okai: 1.) A módosított és szigorított érettségi törvény végrehajtási utasítása aznap jelent meg, amikor a vizsga megkezdődött. 2.) A latin szöveget az írásbelin a magyar fiúknak is románra kellett fordítaniuk. 3.) A természetrajzból s bölcsészetből csak tolmács útján felelhetek magyarul.

1935 nyarán sem volt jobb a helyzet: A közoktatásügyi minisztérium közlése szerint az elmúlt iskolai év végén 2847 jelölt jelentkezett érettségi vizsgálatra. Ezek közül átment 1.070, elbukott 1.777. Sikeresen tehát csak 37%-a állta ki az érettségi vizsgálatot.

– Az állami magyar nyelvű ipariskolai és kereskedelmi szakoktatás szinte teljesen megszűnt az impériumváltás utáni évtizedben, a román tannyelvű osztályokba pedig mind kevesebb magyar tanulót írtak be.

A nemzeti liberálisok ismételt kormányra kerülése után Angheliescu újabb támadásokkal bombázta a magyar iskolákat, s főleg azok tanárait. Ismét visszaállították a nyolcosztályos líceumot, a tanároknak pedig előírták, hogy az egyetem elvégzése után ún. képesítővizsgát (examen de capacitate) tegyenek, ha középiskolában akartak dolgozni. Aki nem tudta letenni, nem kaphatott véglegesítést a tanügyben. Ezen a próbatételen magyar tanár csak kivételesen juthatott át, 1937-ben egy sem.

– A liberális kormány a nyelvvizsgákat is szigorította. Az addigi előírás szerint a románul nem tudó felekezeti tanerőket nyelvvizsga letételére

kötelezték, az új módosítás a románul gyengén beszélő tanárt nemcsak tanfolyam hallgatására, hanem új nyelvvizsgára is kötelezte, s ha azon nem ment át, eltilthatták a tanítástól.

– A kegyetlen vizsgáztatás 1934 augusztusában kezdődött, és – érthető módon sok magyar nyelvű tanár állása került veszélybe általa. Néhány adat: Csík megyében 100 állami magyar tanítóból 23-nak elegendték a vizsgáját, 15 nyugdíjazását kérte, 13 nem jelentkezett, 38 átment és 11 megbukott. A felekezeti tanítók közül 125-öt szólítottak fel, nem jelentkezett 27, átment 32, megbuktattak 66-ot! Nagy csapás érte a két erdélyi unitárius főgimnáziumot, a nyolc tanárból 3 nem jelent meg, 2 átment, 3 megbukott.

– Ezek után a miniszter úgy rendelkezett, hogy aki nem jelentkezett, az még egyszer vizsgára állhatott, aki pedig már megbukott, az állásából elbocsátandó. Azokat a tanerőket, akik megokoltan maradtak el, január első felében újból vizsgára engedték. A vizsgán elbukott tanárok ebben a tanévben folytathatják működésüket és kérésükre a minisztérium hajlandó lesz a nyár folyamán újabb vizsgát rendezni.

– A magyar középiskolákban tanítani szándékozó pedagógusok minden korosztálya veszélybe került tehát: a fiatal tanárokat a képességvizsgán, az idősebbeket a nyelvvizsgán rostálták meg. Ha a nyolcosztályos líceumokban hatnál kevesebb volt a sikeresen vizsgázók száma, az iskolát a bezárás fenyegette.

A nemzeti liberális kormány más szigorításokat is hozott. Nem engedélyezte a más országokból származó tankönyvek használatát, betiltotta a magyar felekezeti iskolák önképző-, gyorsíró- és torna-köreinek működését, sőt az iskolai ünnepélyek programjainak összeállításába is beleszólt: a beszédek tartását román nyelven írta elő, és kérte az előzetes bemutatásukat, valamint azt is megszabta, hogy az előadandó műsorszámoknak legalább a fele román legyen. Voltak olyan túlkapások is, melyek elrendelték, hogy a hét három napján még az órák közti tízpercben is csak románul beszéljen a tanuló.

– A következő adatok szemléltetik az Anghelescu-féle nemzetiségi politika „eredményeit”: az 1919/20 és 1936/37-es tanévek közt megszűnt (vagy román tannyelvű lett) 39 magyar polgári iskola (algimnázium), 19 magyar főgimnázium és 7 tanítóképző. Ennek az volt a következménye, hogy a magyar gyermekek jelentős része román tannyelvű középiskolákat volt kénytelen látogatni. 1933. évi minisztériumi kimutatás 427 állami magyar iskolát és tagozatot tüntet fel, de az *Erdélyi Iskola* hírei szerint 1934/35-ös tanévben csak 112-ben volt még valamilyen szintű magyar oktatás. Csík, Hunyad, Máramaros, Torda-Aranyos, vagy Beszterce-Naszód megyékben már az előző tanévben sem

volt egyetlen állami iskolában sem. 1936/37-ben mindössze 4.527 gyerek tanult magyar nyelven állami intézményben. Udvarhely megyében ekkor még hat, Háromszéken egy magyar tagozat volt, de Maros-Torda megyében már egyet sem jegyeztek ebben a tanévben.

– A magyar nyelvű felsőoktatás terén a három magyar történelmi egyház vezetői 1920 októberében létrehoztak egy magyar nyelvű („felekezeti”) egyetemet, de – a magyarságnak rossz emlékű Onisifor Ghibu által elindított sajtókampány következtében – a kormány a következő tanév végén megszüntettette az intézményt. Ghibu később elismerte, hogy *„a magyar egyetem megmaradását azért nem lehetett eltérni, mert ez az egyetem igen komoly versenyt támasztott volna a még fiatal román egyetemnek és a románoknak”*

– A kolozsvári román tudományegyetemen csak egy magyar nyelv- és irodalom tanszéket engedélyeztek (ezt két évtizeden keresztül a kiváló irodalomtörténész, Kristóf György vezette), így sok továbbtanulni vágyó fiatal Magyarországon folytatta tanulmányait. Az ott végzetek – már akik Erdélybe visszatértek – okleveleit a román hatóságok nem honosították (nosztrifikálták), így végzettségüknek megfelelő állást sehol sem tölthettek be. A szilágysomlyói gimnáziumi tanárok közül Kicsid Jenő esetét említhetjük, aki 1921-től 1940-ig várta tanári oklevelének elismerését.

A magyar tannyelvű önálló tudományegyetem hiánya a két világháború közti korszak egyik legnagyobb sérelme volt. (1931-ben az egyetemek autonómiájával kapcsolatos parlamenti vitán Sándor József szenátor a magyarok nevében kérte, hogy ismerjék el a kisebbségek jogát főiskolák felállítására; kérte, hogy a kolozsvári egyetemen párhuzamos magyar fakultásokat létesítsenek, a bukaresti egyetemen tanszéket állítsanak fel a magyar nyelv- és irodalom számára, a kolozsvári egyetemen lektori állást szervezzenek a magyar nyelvészetnek, a magyar történelem és művelődéstörténet számára pedig tanszéket szervezzenek. Kérte a numerus clausus megszüntetését, és kérte az egyetemi ifjúság nemzeti alapon való egyesületekbe tömörülése megengedését. A szenátus bizottsága azonban minden kérést visszautasított. Ezek után rezignáltan jegyzi meg Gál Kelemen: *„Bebizonyosodott itt is, hogy a kisebbségi oktatásügy kérdéseiben ugyanaz a türelmetlen, kizáró, sovén szellem és gondolkozás vezeti a törvényhozást, akár Maniu, akár Iorga áll a kormány élén”*.¹⁸²

¹⁸² Bereczki Gyöngyvér 2002.

Oktatás politika, iskola rendszer Szilágy megyében 1919-1925 között

1919-ben a közoktatás szervezése és vezetése a Nagyszebenben székelő Kormányzó Tanácsnak (Consiliul Dirigent) alárendelt Vallás és Közoktatásügyi Szakosztály (Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice) hatáskörébe tartozott. Vezetői: Vasile Braniște, Vasile Goldiș és Onisifor Ghibu (főtitkár minőségben). 1920-1940 között a volt Szilágy megyét újra szabták, nyugati határa kiért a trianoni határig. Az új járás beosztás szerint, ezek székhelyei a következő települések: Zilah, Szilágysomlyó, Nagykároly, Szilágycseh, Szurduk, Vármező (Bucsum), Kraszna, Szilágy-nagyfalu, Érendréd, Alsószopor, Tasnád, Érmihályfalva és Sülelmed lettek. A járásokon kívül, mint közigazgatási egységek, időlegesen léteztek a következő kerületek, körzetek is (districte): Csokmány, Náprád, Alsószopor, Nagyszeg, Kraszna, Érmelléke, Tasnádszarvad, Szilágysámson, Nagysomkút, Nagynyíres, Buza, Révkápolnok, Alsóvalkó, Ipp és Szilágy-perecsen. A román közigazgatás a járásokban (plasă) szolgabíróságokat szerveztek (Pretură) élükre főszolgabírókat (Primpretor) állítottak. A főszolgabírói hivatalok (Oficiile Primpretoriale) többek között foglalkoztak a járás iskola hálózatával is. Ez a hivatal gondoskodott az iskolák anyagi-pénzügyi ellátásával, az iskolaköteles gyermekek beiskolázásával. Járási szinten az oktatás színvonalát, a tanítók felkészültségét a járási tanfelügyelő helyettesek (subrevizori școlari) ellenőrizték. A megyékben a Tanfelügyelőségek (Revizoratul Școlar) szerveződtek, ezek ellenőrző intézménye a Közoktatásügyi és Kultusz Minisztérium (Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor) volt. Alsóbb szinten a Szilágy megyei Tanfelügyelőséget alárendelték a regionális intézményeknek: Kolozsvári Vezérigazgatóságnak (Directoratul General Cluj) és a nagyváradi Tartományi Tanfelügyelőségnek (Directoratul Regional de Invățământ Oradea Mare). Ez utóbbi hatáskörébe tartozott az alárendelt oktatási intézmények irányítása és ellenőrzése, engedélyezések, jóváhagyások, kinevezések, visszahívások (pld. megyei tanfelügyelőket) stb.

A nagyszebeni Vallás és Közoktatásügyi Szakosztály jóval a Trianoni Szerződés aláírása előtt 1919. május 13-án az 1471 számú rendeletével kinevezte a Szamosújvári Görög-Katolikus Egyházmegye területén lévő megyék (Szilágy, Torda, Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Szatmár, Máramaros) főtanfelügyelőit. Szilágy megye főtanfelügyelője, az alsófüldi származású, Ioan Mango lett. A 2613/1918. dec. 11-i Királyi Dekrétum és a Vallás és Közoktatásügyi Szakosztály 65-71/1919 számú Utasításának értelmében meghatározták a megyei Tanfelügyelőségek hatáskörét és feladatait. Ekkor rendelkeztek az 1918-ig időlegesen elfoglalt Erdélyben (...ca în toată Transilvania, ocupată vremelnic, erau

doar revizorate maghiare...) azelőtt hivatalt viselt volt magyar tanfelügyelők sorsát illetően. Az 1918 előtti tisztviselők, akik nem tették le időben az esküt és nem bizonyították lojalitásukat a román állam iránt, azonnali hatállyal elbocsátottnak tekintették. Mango főtanfelügyelő 1919. május 29-én vette át megbízatását és vezette a megye közoktatásának ügyeit nyugdíjaztatásáig, 1930. május 15-ig. Egy 1920. áprilisában írt jelentés szerint a tanfelügyelőség az alábbi felállásban működött: Ioan Mango, főtanfelügyelő, Ioan Ciupe főtanfelügyelő helyettes, Ioan Gozman ideiglenesen áthelyezett tanító, Maria Schmidt ideiglenesen áthelyezett tanítónő, a somlyógyörtemli Daniel Graur, egyházügyi felügyelő. Az 1920-1921. tanévben hosszas személyi kísérletezés után kialakult a hét tagból álló tanfelügyelőség: Ioan Mango főtanfelügyelő, Ioan Ciupe és Demetriu Mărginean tanfelügyelő helyettes, Ioan Kerulo, Maria Kerulo, Maria Schmidt (magyar iskolák) ideiglenesen áthelyezett tanítók, Adelina Prodan (férjezett Antonescu) ideiglenesen áthelyezett óvónő.

A Közoktatásügyi Minisztérium 17.589-1923. rendelete értelmében 1923. március 1-től az állami elemi iskolák, a felekezeti intézmények, a tanítóképzők és óvodák a tartományi igazgatóságok alárendeltségébe kerültek. A kolozsvári Vezérigazgatóság 1923 tavaszán megszűnt. Szilágy megyét a nagyváradi tartományi tanfelügyelőség (Inspectoratul Școlar al Regiunii Oradea-Mare) hatáskörébe helyezték. A szakminisztérium 26.609/1923. IV. 18. számú rendelete értelmében a főhatóság kötelezte az állami iskolákban oktató kisebbségi tanítókat, hogy sajátítsák el mihamarabb a román nyelvet. Elrendelték azt is, hogy a nyár folyamán a kisebbségi oktatókat román nyelvből, Románia történelméből és földrajzából valamint alkotmány ismeretekből vizsgáztatni fogják. Azokat akik nem jelentkeznek ezekre a vizsgákra, vagy nem szereznek átmenő minősítést eltávolítják a tanügyből.

1923. márciusában a decentralizálás jegyében elhatározták, hogy a tanfelügyelőség személyzete egy részét a megye járáiba helyezték ki. (A megye hat járásába 4 revizort). A határozatot pénz hiány miatt csak 1924. februárjában tudták életbe léptetni. A szilágyosomlyói járás tanfelügyelő helyettesének Oros Simion tanítót nevezték ki, ő egyben a helyi Állami elemi iskola igazgatója is volt.¹⁸³

1924. július 24-én a 2571-es Királyi Dekrétummal kihirdették a Romániai elemi oktatás egységesítéséről szóló törvényt. Az 1. cikkely kimondta, hogy az elemi oktatás, mint a közoktatás alap formája a következőket foglalta magába:

¹⁸³ Emil Trif 2009.

1. kisgyermekes iskolája, (így!) óvodák.
2. elemi iskola (7 osztály)
3. felnőttek iskolája vagy tanfolyama
4. speciális iskolák vagy osztályok értelmi vagy testi fogyatékos de nevelhető tanulók részére.

A törvény 2. cikkelye szerint az elemi oktatást az állami iskolákban, az állami engedéllyel rendelkező magán intézetekben és a családban (házi tanítóság) végezhettek. Az utóbbiak a Magán oktatási intézményekről szóló törvény előírásainak kellett megfeleljenek. A kötelező és ingyenes elemi oktatás 1924-től egységes jellegűt kapott.

Ennek a törvénynek nemzeti kisebbségeket érintő 5. cikkelye kimondta: a kisebbségek által lakott településeken azokban a településeken ahol a lakosság nem román, hanem más nemzetiségű, anyanyelvű elemi iskolák létesíthetők a román tannyelvű iskolák számarányának függvényében. A 7-12. cikkely 65. paragrafusa értelmében minden városi vagy falusi község annyi iskolát létesít, amennyi szükséges, követelményként az I-IV. osztályban, osztályonként 60 tanuló és egy tanító, míg az V-VII. osztályban, osztályonként 40 tanuló és egy tanító volt az irányadó létszám. Abban az esetben, ha egy településen egy iskola volt, azt vegyes iskolának nyilvánították, ha pedig két iskola volt, akkor azokat nemek szerint sorolták.

1924-ben a megyében a prefektúra (kormány megbízotti hivatal) támogatásával létrehozták a megyei iskola fejlesztési-építészeti központi bizottságot, ebben a korabeli megyei személyiségek vettek részt. A bizottság hatáskörébe vonták az időközben megalakult községi, helyi bizottságokat is. A bizottságok célja iskola épületek és tanítói lakások építése olyan – főleg románok lakta – településeken, ahol a helyzet ezt megkívánta. A bizottság a szükséges pénzalapot a minisztériumi támogatásokból, a prefektúra segélyalapjából, adományokból, gyűjtésekből, valamint kereskedők, iparosok, földtulajdonosok és iparendélyt igénylők számára kivetett illetékekből származott. A gyűjtés eredményesebbé tétele céljából a földművesek minden hold föld után 5 lej, míg az iparosok és kereskedők hozzájárulása egyenlő kellett legyen az évente befizetett adóval. 1925-ben 1.506.356 lej gyűlt össze, ezt az összeget teljes egészében az építkezésekre fordították. Egy iskolai tanterem valamint a hozzá kapcsolódó tanítói lakás 300.000 lejbe került. 1924. év folyamán hat falusi iskola építését fejezték be és adták át a használóknak. 25 iskola építését is tervezték, ezek felépítése a szükséges pénzalapok összegyűjtése után vált lehetővé.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ioan Abrudan 2008.

1944. aug. 23-1949. aug. 14. közötti történések a romániai magyar nyelvű oktatásban

1944. dec. 28-án megszervezik a kolozsvári Magyar Tankerületi Főigazgatóságot, a főigazgató Hadházy Sándor, helyettese Nagy Géza lett. A Főigazgatóságot a nemzetnevelési minisztérium 1945. ápr. 9-én ismerte el.

1945. április 16-án megnyílik az 1943-ban bezárt nagyenyedi Bethlen Kollégium.

1945. szeptember 21. A Hivatalos Közlönyben (Monitorul Oficial) közlik a nemzetnevelési minisztérium (Ministerul Educației Naționale) 242.675 sz. rendeletét, amelyben elismeri a két magyar tankerület létét. A brassói tankerülethez (főigazgatója Erdélyi Gyula volt nagyenyedi rektor, helyettese Fejér Pál volt brassói középiskolai tanár) tartoztak az alábbi megyék: Alsófehér, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Kisküküllő, Maros-Torda, Nagyküküllő, Szeben és Udvarhely. A kolozsvári tankerület (főigazgatója Hadházy Sándor a kolozsvári unitárius kollégium volt tanára, helyettese Pogány Adalbert volt nagyenyedi kollégiumi tanár) alárendeltségében voltak a többi erdélyi, partiumi és bánási megyék. A két tankerületi főigazgatóság hatáskörébe tartozott három-három megyei tanfelügyelőség, ezek Brassóban, Csíkszeredában és Marosvásárhelyen, valamint Kolozsváron, Szatmárnémetiben és Temesváron működtek. A nemzetnevelési minisztériumban Felszeghy Ödön egyetemi tanár lett a magyar iskolahálózat referense. A magyar tankerületek státuszának újabb rendezése 1946 november 23-án a Hivatalos Közlönyben megjelent 936. törvény alapján történt. A két magyar tankerület önállósága az 1948-as tanügyi reform folyamódványaként 1948. szeptember 1-én szűnik meg.

1945. október 31. Magyar mezőgazdasági iskolák öt helységben működtek akkor: Marosvásárhelyen, Szatmárnémetiben, Csíkszeredában, Székelyhídon és Csombordon. (*Világosság*, Kolozsvár, okt. 31.)

1945. december 3-19. A Magyar Népi Szövetség küldöttsége tárgyalt Bukarestben, ekkor a román hatóságok megígérik, hogy Dél-Erdélyben 300 magyar tanítói állást létesítenek; elrendelték hogy az ún. „nemzeti tantárgyakat” (földrajz, történelem, alkotmánytan) magyarul taníthatják a magyar tannyelvű iskolákban.

1946. március 13. A Hivatalos Közlönyben (Monitorul Oficial) megjelent a nemzetnevelési minisztérium 39.326. sz. rendelete, e szerint a magyar tannyelvű iskolákban a történelmet, a földrajzot és az alkotmánytant is magyarul fogják oktatni, a román nyelvet pedig csak az általános iskolák harmadik évfolyamától veszik be az órarendbe. A fenti előírásokat az 1948-as tanügyi reform megszünteti.

1946. szeptember 20. A Monitorul Oficialban megjelent 649/1945. sz. törvény 10. sz. végrehajtási utasítása rendelkezik az anyanyelv szabad megválasztásáról. Megtiltotta a két világháború közötti időszak „névelemző” gyakorlatát.

1946. október 31. Az Országos Magyar Tanügyi Bizottság közleménye szerint a romániai magyarság 289 óvodával, 1781 elemi iskolával (ebből 798 felekezeti) 262 középiskolával rendelkezett.

1947. október 3. A Monitorul Oficial közli a nemzetnevelési miniszter, Ștefan Voitec 235.558 sz. rendeletét. Ennek értelmében átszervezik a magyar iskolákat (középiskolák összevonása) meghatározták a magyar tannyelvű iskolák és a tanszemélyzet számát is. (Az 1946/47-es tanév végén a magyar tannyelvű iskolahálózathoz 1726 elemi iskola, 140 középiskola, 22 ipari és kereskedelmi líceum, 17 tanítóképző, 5 főiskola tartozott.) Az átszervezések folytán a nagyváradi Orsolyák római katolikus tanítóképző állami háztartási főiskola, a csíksomlyói római katolikus tanítóképzőből római katolikus ipari leánygimnázium lett. Véglegesen megszüntették a bonyhai, kézdimartonosi, farkaslaki, erdődi, kibédi, tekei egységes állami gimnáziumokat. 1947/1948. tanévben a két magyar tankerületben 2.891 állást szüntettek meg, igaz, hogy ezek egy része betöltetlen, vagy irodai személy volt.

1947. november 21-23. a Magyar Népi Szövetség III. Kongresszusát Temesváron tartották. A főtitkári jelentésben Csákány Béla kitér a magyar tannyelvű iskolahálózatra. A beszámoló szerint 1947/1948. tanévben 1790 (1036 állami, 754 egyházi) magyar tannyelvű elemi és 173 középiskola működött. 110-el több elemi és 46-tal több középiskola mint az előző tanévben.

1948. június 10. A Romániai Magyar Szó szerint a romániai magyarságnak: 2.671 elemi iskolája (4.205 tanítóval), 184 középiskolája (2.035 magyar nemzetiségű tanárral), 1 egyeteme 3.500 hallgatóval (280 professzorral és tanársegéddel) van. (Czikó Nándor adatai)

1948. augusztus 3. A Monitorul Oficialban megjelenik a 175. sz. „tanügyi reform” rendelet, mely államosítja az egyházi iskolákat. A törvény szerint már első osztálytól kötelező a román nyelv tanulása. A kötelező elemi iskola 7 osztályos, a gimnázium csak V-VII. osztály, a középiskola (szovjet mintára) VIII-XI. osztály. (az 1953-1954. tanévtől kezdve VIII-XI. osztály) A gyulafehérvári egyházmegyéből államosítanak: 12 óvodát, 173 elemi, 10 főgimnáziumot, 2 tanítóképzőt, 1 óvónőképzőt, 1 mezőgazdasági-, 1 ipariskolát, 17 nevelőintézetet, 2 árvaházat. Az erdélyi református egyházmegyéből 354 elemi iskolát, 14 középiskolát. A nagyváradi református egyházmegyéből 130 elemi iskolát és 3 gimnáziumot. A magyar evangélikusok hét felekezeti iskoláját államo-

síjtják: Brassó, Csernáton, Hosszúfalú-Alszeg, Hosszúfalú-Felszeg, Olt-szakadát, Kolozsvár és Nagyvárad iskoláit. A temesvári, szatmár-nagyvárad, gyulafehérvári római katolikus egyházmegyéknek összesen 468; a kolozsvári és nagyvárad református egyházmegyéknek 531; az unitáriusoknak 34 oktatási intézményét államosították. Az eddigi 134 magyar elméleti líceumból csak 19 maradt meg. (Szeptemberben hármat visszaadnak.) Sok helyről eltűnik az elméleti középfokú oktatás. Például: Máramarosszigetről, Gyulafehérvárról, Nagykárolyból, Nagyszalontáról. A volt humán gimnáziumok egy részéből szakközépiskolák lettek. Például: a nagyszalontai Arany János Gimnázium helyén mezőgazdasági szaklíceum nyílik – magyar tagozattal. Nagybányán vegyipari líceum indult.

1948. november 14. A Romániai Magyar Szó ismerteti Kacsó Sándor Scânteia-ban megjelent írását. Ezek szerint 1.758 magyar elemi, 91 középiskola (23 elméleti, 11 pedagógiai, 57 műszaki) van Romániában. (Csehi Gyula professzor októberben 94 középiskolát említ.)

1949. július 26. A közoktatásügyi miniszter határozatot hoz, arról, hogy szeptembertől Temesváron magyar tannyelvű tanítóképző nyílik.

1949. július 31. A kultuszminiszter 810. sz. rendelete értelmében feloszlatnak 15 katolikus rendet, főleg a tanító és betegápoló szerzetes rendeket. (Az ortodox bazilita rend megmaradt.)

1949. augusztus 14. A Közoktatásügyi Minisztérium felsorolja az egyes minisztériumokhoz tartozó magyar tanítási nyelvű szaklíceumokat. Pedagógiai líceumot említ Zilahon, Szászrégenben, Kézdivásárhelyen, Székelykeresztúron, Nagyenyeden. Elmélet líceum van többek között: Máramarosszigeten, Bukarestben, Désen, Csíkszeredában. (Összesen 13 tanítóképző, 22 elméleti líceum, 15 állandó magyar tannyelvű szaklíceum van.¹⁸⁵ Érdemes lenne összehasonlító statisztikát készíteni a volt és a mostani magyar tannyelvű iskolák számát tekintve.

Az 1948-as „tanügyi reform”

Az 1948. augusztus 3-i 175. számú „tanügyi reform” törvény az egész romániai oktatásügy számára új korszakot jelent, de a magyar nyelvű oktatás szempontjából külön döntő jelentőséggel bír, ugyanis a jogszabály *megszüntette* az addig *egyházi kézben lévő* – olykor három-négyszáz éves – *elemi- és középiskolákat*. (1. szakasz) A három római katolikus egyházmegyének összesen 468; a két református egyházkerületnek 531; az unitárius egyháznak 34; a magyar evangélikus egyháznak 8 oktatási intézményét államosították. (A magyar felekezeti iskolák jelentőségét mutatja az a tény is, miszerint az 1947/48-as

¹⁸⁵ Vincze Gábor 1994.

tanévben az összes magyar tannyelvű elemi iskolák diákjainak 45 százaléka; a főgimnáziumok tanulóinak 75 százaléka; a tanító- és óvónő-képzők tanulóinak pedig 56 százaléka járt az egyházak, vagy különböző rendek tulajdonában lévő intézménybe.

Az egyházi iskolák megszüntetésén túl a törvény *felszámolta* az addig épp hogy csak megtűrt – és 1947 után egyre szimbolikusabbá váló – *magyar oktatási autonómiát* is. (Ugyancsak megszűnt az addig létező – bár 1945 után ugyancsak egyre névlegesebbé váló – egyetemi autonómia is.) Szeptember 1-ével megszűntek az önálló magyar tankerületek; magyar tanfelügyelők továbbra is maradtak, de a későbbiekben számuk egyre csökkent. (A magyar tanfelügyelők számának alakulásáról nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, de feltételezzük, hogy amint 1952 után elkezdődött az államapparátus „zsidótlanítása” és „magyartalanítása” minden szinten, a tanügyigazgatás magyar nemzeti-ségű alkalmazottainak száma és aránya is minden bizonnyal lecsökkent.)

A tankönyveket országosan „egységesítették”, ami a nemzeti kisebbségek sajátos szempontjait figyelmen kívül hagyó tankönyvek megjelenését vonta maga után; az addigi tananyagot a románhoz igazították, *megígérve*, hogy „a nemzetiségi iskolák tananyagának összeállításánál figyelembe veszik a sajátosságokat.” (6. szakasz.)

Az elemi iskola négyosztályos volt, kötelező, de ingyenes. (A közép- és felsőfokú oktatás esetén tandíjat kellett fizetni, aminek összegét nem mindig a szülő anyagi helyzete, hanem „származása”, az elmúlt rendszerben betöltött társadalmi helyzete szabta meg.) A IV. osztály után most az addig a magyarországi oktatásból „örökölt” négy osztályos helyett *három osztályos gimnáziumot* vezettek be (V-VII. osztályok).

A törvény a középfokú oktatás idejét négy évben szabta meg, és négy iskolatípust hozott létre: a) líceumok, b) pedagógiai iskolák, c) technikai iskolák, d) szakmai iskolák. Az első két típus iskolái a közoktatásügyi minisztérium, a másik kettő pedig a különböző szakminisztériumok (egészségügyi, bányászati stb.) igazgatása alá tartoztak. A törvény 31. szakasza lehetővé tette, hogy „Az ország sürgős társadalmi és gazdasági szükségleteinek fedezésére” lerövidítsék a középfokú oktatás idejét három évre. (Ez tette lehetővé, hogy 1951-ben lecsökkentsék a líceumi oktatást 3 évre – minek következtében az oktatás néhány évig *csak* tíz tanévre terjedt ki.) Végül pedig három évi átmeneti „engedmény” után a nemzeti kisebbségek gyermekeinek ismét kötelezővé vált már az elemi első osztályában a román nyelv tanulása. (A IV. évtől kötelezővé tették az orosz nyelv oktatását *is*, amit csak a Szovjetuniótól való fokozatos eltávolodás egyik kísérőjelenségeként 1963-ban szüntettek meg.)¹⁸⁶

¹⁸⁶ Reform 1948.

Források

Hivatkozott irodalom:

A gimnázium története. A gimnázium történetére vonatkozó adatokat az évenként megjelent gimnáziumi Értesítők szolgáltatták.

Bereczki Gyöngyvér 2008. *A magyar nyelvű oktatás helyzete a két világháború közötti Erdélyben*, szakkollégiumi dolgozat, Erdélyi Római Katolikus Státus Szakkollégium, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar, Kolozsvár, 2008.

Boér Klára 2008: A szilágysomlyói Báthory István Magyar Tannyelvű Általános Iskola névadó ünnepségének margójára. In: *Művelődés*, LXI. évf. 2008. január.

Contribuții 1970: 50-51, 158-160. Contribuții la monografia Liceului Simion Bărnuțiu Șimleu Silvaniei, 1919-1969. Oradea, 1970.

Csák Alajos Cyrjék 1888-1889: 4, 7, 18-19. *A gymnasium története*. In: A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium Értesítője. Az 1888-1889. tanévről.

Csák Alajos Cyrjék 1927. *P. Kelemen Didák csodálatos élete és működése*. Miskolc, 1927.

Dicționar 2004. 2006: II. 351. Lucia Bălaș-Bódis Otilia: Oamenii de seamă ai Sălajului. Dicționar biobibliografic. vol. I. A – K. 2004; vol. II. L – Z. 2006. Zalău.

Direcția 2010. Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Naționale.

http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/Pdf-uri/DJAN-uri/DJAN_Salaj_fonduri_si_colectii_date_in_cercetare.pdf

dr. Boros Zoltánné 1943-1944: 8-9. A szilágysomlyói m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1943-44 iskolai évről. Szerkesztette Dr. Boros Zoltánné, Horváth Emma megbízott igazgató.

Dr. Fazekas Árpád 2001. *Rácz István emlékezete* (Forradalom Nyíregyházán), Nyíregyháza, 2001.

Dr. Kun Béla 1911: 236. *A fiatalok számára támogatásra hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon*. Budapest.

Dr. Szőcs Géza 2001. *Székely püspökök. „Erejük a népi adottságban rejlettek”* In: Székely Hírmondó VI. évfolyam 20. szám. 2001. május 18-24.

Egyes Ákos 1981: 158-159. *Falu, város, civilizáció*.

Éhen Gyula 1906: *Városaink közléte*, Budapest, 1906. 58, 79, 100, 111.

Emil Trif 2009. Aspecte din activitatea revizoratului școlar român din Sălaj. 1918-1925. In: *Caiete Silvane*, 14. ian. 2009.

Értesítő 1920-1921: 14-15. A minoriták szilágysomlyói RK. Püsp. Főgimnáziumának ÉRTESÍTŐJE az 1920-1921. tanévben.

Évkönyv 1940-1941: 59. A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium ÉVKÖNYVE az 1940-1941. tanévről.

Évkönyv 1941-1942: 38. A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon ÉVKÖNYVE az 1941-1942. tanévről.

Évkönyv 1942-1943: 29. A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon ÉVKÖNYVE az 1942-1943. tanévről.

Évkönyv 1943-1944: 35.

Évkönyv 1943-1944: 35. A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon ÉVKÖNYVE az 1943-1944. tanévről.

Fetzer 1908: 2, 3. *Szilágysomlyó Báthory vára és temploma*. In: *Arheologiai Értesítő*, új folyam XXVIII. 1. 1-7.

Fodor – Joikits – Nagy 2001: 54-58. *Iskola*. In: A 750 éves Szilágysomlyó 1251-2001. Szilágysomlyó, 2001.

Fodor József 2002. Schlauch Lőrinc bíboros, szatmári és váradi püspök. *Keresztény Szó*, Kolozsvár, 13. évfolyam, 12. szám, 2002. dec.

Fodor László: A szilágysomlyói református egyház története, 2005.

Fodor László, Melléklet: A szilágysomlyói református népiskola története, 2005.

Hargita 1982. Hermann Gusztáv: *Töprengések a népköltők ügyében*. In: *Hargita* 1982. júl. 30.

Héjja Julianna Erika: Könyv és olvasója Gyulán a XVIII. század első felétől 1848-ig. A katolikus könyvkultúra Gyulán.

<http://mek.oszk.hu/01200/01222/>

Ioan Abrudan 2008. Aspecte privind activitatea de construcții din județul Sălaj în perioada interbelică (1919-1936) In: *Caiete Silvane*, 14. martie 2008.

Kézdiszarazpatak honlapja: www.kezdiszarazpatak.hu

Kicsid Zoltán közlése 2009. Kicsid Jenő Gyulán élő fia, Kicsid Zoltán szíves közlése alapján.

Kieselbach Galéria. <http://www.kieselbach.hu/s-1416>

Knáisz 1803. *Chronologo-Provinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci Conventualium Provinciae Hungariae et Transilvaniae, nunc S. Elisabeth Reginae nuncupatae; praemissa compendiosa vita Seraphici Patris in gratiam iunioris nostri clerum editum, ac pro grati animi perenni testimonio Fratribus suis dedicatum.* Posonii, 1803.

<http://www.piar.hu/pazmany/konyvek/kdidak01.txt>

Kóhalmi Mihály 1915: 14, 31, 65, 75, 80, 159-161. *A főgimnázium története.* In: A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának Értesítője az 1914-1915. tanévről.

Kóhalmi Mihály 1941: 11-26. *A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium múltja.* In: A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium ÉVKÖNYVE az 1940-1941. tanévről.

Kóhalmi Mihály 1941: 27-32. *A tanév története.* In: A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium ÉVKÖNYVE az 1940-1941. tanévről.

Kun Béla dr. 1911: 233. A fiatalkorúak támogatására hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon.

Magyar Néprajzi Lexikon.

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-606.html>

Magyar Orvoséletrajzi Lexikon.

<http://www.tankonyvtar.hu/altalanos-orvostudomany/magyar-orvoseletrajzi-080905-19>

M.É.L. Magyar Életrajzi Lexikon. 1000-1999.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/>

Marton József 2004: 1-16. A Mellersdorfi ferences nővérek szerepe az erdélyi katolikus identitás formálásában. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina*, XLIX, 1, 2004.

Mártonffy István 2005. A Szent Családról elnevezett Mellersdorfi Szegény Ferences Nővérek megtelepedése és tevékenysége Szilágysomlyón. *Vasárnap* hetilap, Kolozsvár, 1. szám, 2005. jan. 2.

Mártonffy István minoriták 2005. A szilágysomlyói minoriták (O.F.M. Conv.) letelepedésének és tevékenységének története. *Vasárnap* hetilap, Kolozsvár, 42. szám, 2005. okt. 16.

Miski György 2001. Erdélyi és Erdélyen kívüli települések bemutatása, Szilágysomlyó címszó. Arcanum DVD Könyvtár II.

Monay Adatok 1953: 19-20. *Monay Ferenc Sándor, OFMConv Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról.* Róma, 1953.

Monay-Tiburzio Vass O.F.M. Conv. 1958: 'Il Servo di Dio P. Diego Kelemen, O.F.M.Conv. (1683-1744) Estratto da „Miscellanea Franciscana” – Rivista trimestrale di scienze teologiche e di studi francescani. Tomo 58 – Fasc. III, 1958.

<http://www.piar.hu/pazmany/konyvek/kdidak01.txt>

Művészet 1911: 387-396. *A szilágysomlyói városház tervpályázatára tíz pályamű érkezett be, amelyek közül a zsűri az első díjat Tóásó Pál, a másodikat Mikle Károly, a harmadikat Brassován Keresztély pályaművének ítélte oda. Művészet, szerkesztette Lyka Károly, X. évf. 1911. 9. szám. 387-396.*

Nagy Mihály 2001: 96-97. *Tények egy sikeres korszakból.* In: A 750 éves Szilágysomlyó 1251-2001. Szilágysomlyó, 2001.

Petri Mór 1901: I. 580. *Szilágy vármegye monographiája.*

Petri Mór 1901: II. 142. *Szilágy vármegye monographiája.*

Petri Mór 1902: IV. 560, 559-563, 569-570. *Szilágy vármegye monographiája.*

Polgári Leányiskola évkönyve 1940-1941: 34. A Polgári Leányiskola évkönyve az 1940-1941. tanévre.

Reform 1948. Decretul Consiliului de Stat Nr. 175/1948. In: *Monitorul Oficial* Nr. 177/3. aug. 1948.

R.M.I.L. 1991: 2. 461-462, 480. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 2. Bukarest, 1991.

R.M.I.L. 3. 1994: 252-255. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 3. Bukarest, 1994.

Róth András Lajos 2002: 9-17. Erdélyi magyar könyvtárak a két világháború között. *Korunk*, 2002. 4. szám, 3. folyam, 13. évfolyam.

Sipos Gábor 1991: 34. *A kolozsvári református kollégium könyvtára a XVII. században.* Szeged, 1991. Online változat, 34.

Soror M. George 2009, 2010. Soror M. George Huckle nővér, mallersdorfi minorita kolostor, (Bajorország), szíves közlése 2009. aug. 3. és 2010. január 5.

Szabó M. Attila 2003: II. 988-89. *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára.*

Szabó T. Attila 1993: V. 801. *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár.*

Szántó Konrád 1967. Ferences Gimnáziumok Magyarországon. *Vigília*, 1967 május.

Szentimrei 1888. *Értekezés : A szilágy-somlyói iparviszonyokról*. In: A szilágy-somlyói elsőfokú ipariskola értesítője az 1887–88. tanévről.

V. András János: *Tekintő – Erdélyi helynévkönyv* online. 882, 883. http://www.fatornyosfalunk.com/html/vistai_andras_janos.html

Varga E. Árpád 1999: II. 673. *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája* II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869-1992 között.

Vevér Emil 2008. Tiszteletadás az elődnek. (Tudósítás a megyei levéltár pápai szakmai napjáról és a Vevér Emil tiszteletére tartott megemlékezésről.) = *Napló / Pápai Napló*, 2008. XI. 18: 9.

Vincze Gábor 1994: 22, 28, 35, 38, 42-43, 49, 50, 60, 62, 68, 69-70, 73, 78-79. *Kisebbségi Adattár. A Romániai magyar kisebbség történeti kronológiája. 1944-1953.*

Vita Zsigmond 1983: 127. *Erdélyi ifjúsági olvasótársaságok a reformkorban*. In: *Művelődés és népszolgálat, Kriterion*, 1983. 127.

V. Szabó Lajos dr. 1930: 2, 8, 1, 12. *1730-1930. A 200 éves szilágy-somlyói református templom története.*

A dolgozathoz felhasznált forrásmunkák jegyzéke:

1883. évi XXX. törvénycikk a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6108>

1890. évi XXX. törvénycikk a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló 1883:XXX. törvénycikk módosítása tárgyában.

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6393>

A Konventuális Minorita Rend Szent Erzsébetről elnevezett Magyarországi és Erdélyi Rendtartománya honlapja.

<http://www.ofmconv.hu/erdelyben.htm>

A szilágysomlyói m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1943-44 iskolai évről. Szerkesztette Dr. Boros Zoltánné, Horváth Emma megb. igazgató)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágy-somlyói róm. kath. fiúiskola értesítője az 1887–88. tanévről. Közli: Csák Alajos igazgató-tanár. (Sz.-somlyói nyomda részvénytársaság. 21 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. Algymnasium tudósítványa az 1881 – 82. tanévről. Közli Tapody Tamás. (Nagybánya. Molnár testvérek. 8-r. 36 1.) (Értekezés : Szilágy-Somlyó múltja és jövője. Irta Tapody Tamás.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium értesítője az 1882–83. tanévről. Közli: Tapody Tamás igazgató-tanár. (Sz.-somlyói nyomda részvénytársaság. 1883. 47 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium értesítője az 1883–1884. tanévről. Közli: Tapody Tamás igazgató-tanár. (Sz.-somlyói nyomda részvénytársaság. 1884. 32 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium értesítője az 1885–86. tanévről. Közli: Tapody Tamás igazgató-tanár. (Sz.-somlyói nyomda részv.-társ. 1886. 32 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium értesítője az 1887–88. tanévről. Közli: Csák Alajos igazgató-tanár. (Sz.-somlyói nyomda részvénytársaság. 56 l.) (Értekezés : Gymnasiumunk története.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magán-gymnasium értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Csák Alajos igazgató-tanár. (Nagybánya, Molnár Mihály nyomása, 1889. 48 l.) (Értekezés : Gymnasiumunk története.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. gymnasium értesítője az 1889–90. tanévről. Közli: Csák Alajos igazgató-tanár. (Nagybánya, Molnár Mihály nyomása, 1890. 71 l.) (Értekezés : Gymnasiumunk története. Befejező közlemény)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1890–91. tanévről. Közli: Csák Alajos Cyrjék igazgató-tanár. (Szilágysomlyón, nyomtatott Morvai Jánosnál. 1891. 103 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki algymnasium értesítője az 1891–92. tanévről. Közli: Csák Alajos Cyrjék igazgató-tanár. (Nagybánya, Molnár Mihály nyomása, 1892. 69 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói r. k. püspöki gymnasium értesítője az 1892–93-ik tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagybánya, Molnár Mihály nyomása, 1893. 64 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1893–94-ik tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagybánya, Molnár Mihály nyomása, 1894. 80 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római katolikus püspöki gymnasium értesítője az 1894–95-ik tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagybányán, nyomtatott Molnár Mihálynál, 1895. 91 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1895–96-ik tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagyvárad, Szent-László-Nyomda Részvénytársaság. 1896. 74 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1897–98-ik tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagyvárad, Szent-László-Nyomda Részvénytársaság. 1898. 85 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1899–1900. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagyvárad, Szent-László-Nyomda Részvénytársaság. 1896. 79 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. Püspöki gymnasium értesítője az 1900–1901. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Nagyvárad, Szent-László-Nyomda Részvénytársaság. 1901. 55 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1901–1902. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Szent-László-Nyomda Nagyváradon. 1902. 75 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1902–1903. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1903. 68 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1903–1904. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1904. 65 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1905–1906. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1906. 71 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1906–1907. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1907. 60 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki gymnasium értesítője az 1909–1910. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1910. 72 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki főgymnasium értesítője az 1910–1911. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1911. 86 I.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói római kath. püspöki főgymnasium értesítője az 1911–1912. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1912. 103 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgymnasiumának értesítője az 1912–1913. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1913. 91 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának értesítője az 1913–1914. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1914. 118 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának értesítője az 1914–1915. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1915. 207 l.) (Értekezés: Kőhalmi Mihály Szevér, A főgimnázium története. 1-167 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának értesítője az 1915–1916. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1916. 81 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának értesítője az 1916–1917. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1917. 39 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumának értesítője az 1917–1918. tanévről. Közli: Mahalcsik Bónó igazgató. (Bölöni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1918. 30 l.)

A minorita-rend szilágysomlyói rk. püsp. főgimnáziumának értesítője az 1920–1921. tanévben. Közzéteszi : Kőhalmi Mihály Szevér igazgató-helyettes. (Bölöni Sándor, Szilágysomlyó. 30 l.)

A szilágysomlyói államilag segélyezett népiskola értesítője az 1881–82. tanévről. Összeállította Bogdán István. (Debreczen. Kutasi Imre. 25 l.)

A szilágysomlyói elsőfokú ipariskola értesítője az 1887–88. tanévről. Szerkesztette : Szentimrei István igazgató. Kiadta az igazgatóság.

(Sz.-somlyói részvény-társaság. 30 l.) (Értekezés : A szilágysomlyói iparviszonyokról. Irta : Szentimrei István.)

A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium Évkönyve az 1940-1941. tanévről. Közzéteszi Kőhalmi Mihály Szevér mb. igazgató. Lázár Könyvnyomda, Szilágysomlyó, 1941.

A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon ÉVKÖNYVE az 1941-1942. tanévről. Az iskola fennállásának XCV., állami jellegének II. évében. Szerkesztette: Ópra Benedek mb. igazgató. Iskolafenntartó: a Magyar Állam. Szilágysomlyó, 1942. Kiadta az iskola igazgatósága. Szilágysomlyó, Rákóczi utca 11. Telefonszám 7. Lázár Könyvnyomda.

A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon Évkönyve az 1942-1943. tanévről. Az iskola fennállásának XCVI., állami jellegének III. évében. Szerkesztette: Ópra Benedek igazgató. Iskolafenntartó: a Magyar Állam. Szilágysomlyó, 1943. Kiadta az iskola igazgatósága. Szilágysomlyó, Rákóczi utca 11. Telefonszám 7. Szivós és Nagy Könyvnyomda.

A szilágysomlyói m. kir. állami gimnázium és a vele kapcsolatos tanulóotthon évkönyve az 1943-1944. tanévről. Az iskola fennállásának XCVII., állami jellegének IV. évében. Szerkesztette: Ópra Benedek igazgató. Iskolafenntartó: a Magyar Állam. Szilágysomlyó, 1943. Kiadta az iskola igazgatósága. Szilágysomlyó, Rákóczi utca 11. Telefonszám 7. Szivós és Nagy Könyvnyomda.

A szilágysomlyói m. kir. állami polgári fiúiskola évkönyve az 1943-44 iskolai évről. Az intézet fennállásának 46., a polgári fiúiskola 1. évében. Szerkesztette Dr. Boros Zoltánné, Horváth Emma megb. igazgató. Kolozsvári Tankerület. Nyomtatott Szivós J. és Nagy S. könyvnyomdájában Szilágysomlyón, 1944.

A Szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló Róm. Kat. Polgári Leányiskola ÉVKÖNYVE az 1940-1941. tanévről az iskola fennállásának XXXII. évében és a Kétéves Női Kereskedelmi Szaktanfolyam ÉVKÖNYVE az 1940-1941. tanévre a tanfolyam működésének I. évről. Közzétette Dr. Eysser M. Rigomera igazgató. Nagyvárad Egyházm. Kolozsvári tankerület. Szilágysomlyó – 1941.

A Szilágysomlyói Szent Ferenc-rendi Nővérek vezetése alatt álló Róm. Kat. Polgári Leányiskola ÉVKÖNYVE az 1941-1942. tanévről az iskola fennállásának XXXIII. évében és a Kétéves Női Kereskedelmi Szaktanfolyam ÉVKÖNYVE az 1941-1942. tanévre a tanfolyam működésének II. évről. Közzétette Dr. Eysser M. Rigomera igazgató. Nagyvárad Egyházm. Kolozsvári tankerület. Szilágysomlyó – 1942.

Csorba Csaba – Marosi Endre – Firon András: Vártúrák kalauza III. Vártúrák Csehszlovákiában és Romániában. Budapest, 1983.

Dr. Mátyás Vilmos: Utazások Erdélyben, Budapest, 1977.

Jurnalul de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921) Vol. I. 1998.

Mallersdorfi nővérek honlapja: <http://www.mallersdorfer-schwestern.de>

Magyar Katolikus Lexikon online: <http://lexikon.katolikus.hu>

Magyar Zsidó Lexikon 1925. <http://mek.niif.hu/04000/04093/pdf/g.pdf>

Miskolczy Ambrus – V. András János: Magyar utazók a Duna-tájon, Tanárky Gedeon és Fenichel Sámuel útleírásai, Budapest, 2006.

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, 1-3. kötet. Kriterion, Bukarest-Kolozsvár.

Sipos Gábor: A kolozsvári református kollégium könyvtára a XVII. században, Szeged, online változat, 34.

<http://mek.niif.hu/03200/03245/03245.htm>

Petri Mór Szilágy vármegye monographiája, I. kötet, XVIII. fejezet, a szilágyosmlyó algimnázium címszó.

Tóth Miklós: Szilágyosmlyó, Kolozsvár, 1994. 359.

Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869-1992 között. Csíkszereda 1999. 673.

SB (Somfai Balázs) Tiszteletadás az elődnek. Megemlékezés Vevér Emil főlevéltárnokról. Százhusz éve született Veszprém vármegye egykori levéltárosa (Tudósítás a megyei levéltár pápai szakmai napjáról és a Vevér Emil tiszteletére tartott megemlékezésről, 2008. november 7.) In: *Pápai Napló*, 2008. XI. 18.